

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Igor Ivašković

**HRVATSKI JEZIK U SLOVENACA –
PROŠLOST, SADAŠNJOST I
PERSPEKTIVE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Igor Ivašković

**HRVATSKI JEZIK U SLOVENACA –
PROŠLOST, SADAŠNJOST I
PERSPEKTIVE**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentorica: dr. sc. Sanda Ham, sveučilišna profesorica u
miru

Zagreb, 2025.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF CROATIAN STUDIES

Igor Ivašković

**CROATIAN LANGUAGE AMONG
SLOVENES – PAST, PRESENT, AND
PERSPECTIVES**

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor: Dr. Sanda Ham, Professor Emerita

Zagreb, 2025.

INFORMACIJE O MENTORICI

Sanda Ham rođena je 20. kolovoza 1959. godine u Osijeku. Hrvatica je, udana i majka jednoga djeteta.

Osnovu školu, gimnaziju i fakultet pohađala je u Osijeku gdje je i diplomirala 1982. na Pedagoškom fakultetu, Odsjek za hrvatski jezik i književnost. Magistrirala je i doktorirala iz područja jezikoslovlja (kroatistika) na Filozofskom fakultetu u Zagrebu - godine 1988. magistrirala (Pasivna rečenica u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, mentor dr. sc. S. Babić I sumentorica dr. sc. Jasna Melvineger); godine 1994. doktorirala (Jezik Josipa Kozarca, sklonidbeni sustav, mentor dr. sc. S. Babić).

Govori engleski i ruski, služi se njemačkim (B1), pasivno francuskim.

Od godine 1983. zaposlena je kao asistentica na kolegiju Suvremeni hrvatski književni jezik, Odsjek za hrvatski jezik i književnost na Pedagoškom fakultetu u Osijeku (sada Filozofskom fakultetu); u znanstveno-nastavno zvanje docentice izabrana je 1997., u znanstveno-nastavno zvanje izvredne profesorice 2000., a redovita je profesorica postala 2005. U trajno je zvanje izabrana 2009. Umirovljenja je po sili zakona 1. listopada 2024.

Na matičnom fakultetu predavala je Hrvatsku morfologiju i Hrvatsku sintaksu; na Hrvatskim studijima u Zagrebu devet je godina predavala Jezik hrvatske književnosti u 19. i 20. st; na Visokoj učiteljskoj školi u Slavonskom Brodu sedam je godina predavala Hrvatski jezik i jezičnu kulturu. Na Visokoj učiteljskoj školi u Osijeku i na Visokom učilištu u Vukovaru predavala je Hrvatski jezik i jezičnu kulturu. Na Pedagoškom fakultetu u Mostaru predavala je 1997.-1998. i 1998.-1999. Hrvatski jezik. Bila je u ljetnom semestru 1999. gostujuća profesorica na Budimpeštanskom sveučilištu; godine 2000. i 2002. predavala je Hrvatski književni jezik u doba realizma na poslijediplomskom studiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu; na poslijediplomskom studiju u Osijeku Jezik zagrebačke filološke škole, a na poslijediplomskom studiju Hrvatskih studija u Zagrebu Jezik hrvatske književnosti 19. i 20. st.

Samostalno je ustrojila i izvodi četiri kolegija: Hrvatsku morfologiju, Hrvatsku sintaksu, Jezik zagrebačke filološke škole i Jezik hrvatske književnosti u 19. i 20. st.

Do sada je pod njezinim mentorstvom napisano stotinjak diplomskih radnji na matičnom fakultetu i tri na Hrvatskim studijima, jedan magisterij i tri doktorata na

Filozofskom fakultetu u Osijeku i jedan doktorat na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Trenutačno je mentorica dvama doktoratu na Hrvatskim studijima u Zagrebu.

Na matičnom je fakultetu u jednom dvogodišnjem mandatu (1995.–1997.) bila voditeljica Odsjeka za hrvatski jezik i književnost, u jednom dvogodišnjem mandatu (1999.-2001.) voditeljica Katedre za hrvatski jezik, a u jednom dvogodišnjem mandatu (2007. – 2009.) i voditeljica Katedre za suvremeni hrvatski jezik.

Od 1990. do 2003. bila je istraživačica na projektu Hrvatska leksikologija i frazeologija (matični broj: 083291), a od 2003. do 2006. istraživačica je na projektu Gramatizacija u suvremenom hrvatskom standardnom jeziku.

Članica je Uredništva časopisa Jezik od 1996., a 15. lipnja 2004. izabrana je za glavnu i odgovornu urednicu. Bila je članica je uredništva časopisa Strani jezici, urednica je Jezične knjižnice MH. Bila je dvije godine članica uredništva časopisa Jezikoslovlje i članica Vijeća za normu hrvatskoga jezika pri Ministarstvu znanosti. Bila je članicom Državnoga povjerenstva na IX. natjecanju iz poznavanja hrvatskoga jezika, a na XII. je natjecanju bila predsjednica. Od 2004. do 2010. voditeljica je Odjela za hrvatski jezik u osjeckom ogranku MH i savjetodavne jezične službe Jezični telefon.

Ocjenjivačica je 4 nastavna programa i 4 znanstvena projekta (podatci su dostupni u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa i ne mogu se ovdje iznositi da se ne bi povrijedila obveza tajnosti); brojnih udžbenika iz hrvatskoga jezika za sve razrede osnovne i srednje škole; Težak – Babićeve gramatike.

Sudionicom je tridesetak domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova. Objavljuje u hrvatskim i inozemnim znanstvenim zbornicima i u sljedećim časopisima: Jezik (Zagreb), Filologija (Zagreb), Kroatologija (Zagreb), Croatica (Zagreb), Književna revija (Osijek), Jezikoslovlje (Osijek), Kolo (Varaždin), Fluminensija (Rijeka), Dometi (Rijeka), Riječ (Rijeka), Riječ (Budimpešta).

Održala je mnogobrojna pozvana javna predavanja o normativnim pitanjima suvremenoga jezika u Hrvatskoj, Mađarskoj, Poljskoj i BiH.

Autorica je sedam knjiga – Jezik zagrebačke filološke škole, Osijek, MH, 1998.; Školska gramatika hrvatskoga jezika, Zagreb, ŠK, 2002., ²2007., ³2009., ⁴2012., ⁵2017; Hrvatski školski pravopis, Zagreb, ŠK, 2005., ²2008, ³2009., ⁴2012. (suautorstvo sa S. Babićem i M. Mogušem); Povijest hrvatskih gramatika, Zagreb, Globus, 2006., Hrvatski jezični savjeti (suautorstvo s Jadrankom Mlikotom, Borkom Barabanom i Alenom Orličem),

Zagreb, ŠK, 2014.; Croatia: Past, Present and Future Perspectives, New York (NY): Nova Science Publishers, inc., New York, Marušić, Matko (ur.), 2020. (suautorstvo s Karmen Perković, Željkom Holjevcem, Darkom Richterom, Esther Gitman, Marinom Ercegom, Josipom Mihaljevićem, Andrijanom Perković Paloš, Mihovило Biočićem i Igorom Vukićem); Po jeziku Hrvati, Zagreb, ŠK, 2022. – i 338 rada od kojih je stotinjak znanstvenih.

PREDSJEDNIŠTVA

Voditeljica Odsjeka za hrvatski jezik i književnost na Pedagoškom fakultetu u Osijeku (1995. – 1997.)

Voditeljica Katedre za hrvatski jezik na Pedagoškom fakultetu u Osijeku (1999. – 2001.)

Voditeljica odjela za hrvatski jezik u MH Osijek (2004. – 2010.)

Predsjednica Kulturnoga vijeća Grada Osijeka (2006. – 2009.)

Predsjednica Državnoga povjerenstva na XI. državnom natjecanju u poznavanju hrvatskoga jezika (2006. – 2007.)

Voditeljica Katedre za suvremeni hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Osijeku (2007. – 2009.)

Predsjednica Upravnoga vijeća Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2016. – 2017.)

Predsjednica Povjerenstva za izbor najbolje nove hrvatske riječi (2008. –)

ČLANSTVA

Članica Vijeća za normu hrvatskoga književnoga jezika pri Ministarstvu znanosti (1998. – 2000.)

Članica Državnoga povjerenstva na XI. državnom natjecanju u poznavanju hrvatskoga jezika (2003. – 2004.)

Članica odbora za knjigu i izdavaštvo Grada Osijeka (2006. – 2009.)

Članica Stručne radne skupine za izradbu nacionalnih ispita u Nacionalnom centru za vanjsko vrjednovanje nastave (2007. – 2008.)

Članica Matičnoga odbora za područje humanističkih znanosti – polje filologija (2009. – 2013.)

Članica Evaluacijskog odbora Nacionalne zaklade za znanost, visoko školstvo i tehnologijski razvoj Republike Hrvatske. (2009.)

Članica Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo HAZU (2016. – 2018.)

Članica Radne skupine Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo HAZU za hrvatski jezik: za obnovu rada Vijeća za normu hrvatskog standardnog jezika i b) za nastavu hrvatskog jezika (2017. – 2018.)

ZAHVALE

Od srca zahvaljujem prof. dr. sc. Sandi Ham, mentorici u punom smislu te riječi, na neiscrpnom strpljenju, vedrom duhu i promišljenim savjetima koji su mi širili vidike, često i izvan okvira samog predmeta istraživanja.

Zahvaljujem prof. dr. sc. Zrinki Jelaski na velikodušno uloženom vremenu i nesebičnoj pomoći u savladavanju brojnih prepreka koje su se pojavljivale tijekom nastanka ovoga rada.

Posebnu zahvalnost dugujem Uni i Eli – na ljubavi, razumijevanju i podršci. Vrijeme utrošeno na izradu ovoga doktorata bilo je vrijeme uzeto vama, stoga je ovaj rad vama i posvećen.

SAŽETAK

U disertaciji se analizira predodžba hrvatskoga jezika među relevantnijim slovenskim političkim i kulturnim akterima kroz povijest. Povijesna analiza obuhvaća razdoblje prije stvaranja jugoslavenske države, potom razdoblja monarhističke i komunističke Jugoslavije, te naposljetku razdoblje nakon stjecanja neovisnosti Republike Slovenije i Republike Hrvatske. U drugom dijelu rada razmatra se aktualna situacija u Republici Sloveniji, s posebnim naglaskom na odnos slovenskih institucija – osobito onih koje se većim dijelom financiraju iz državnog proračuna – prema hrvatskom jeziku, kao i na poglede pojedinih segmenata slovenskoga stanovništva. Posebna se pažnja posvećuje analizi mišljenja slovenskih studenata ekonomije i poslovanja, gdje se uočava potencijal za uvođenje nastavnih sadržaja na hrvatskom jeziku. Prikazuje se trenutačna razina znanja hrvatskoga jezika među analiziranim slovenskim govornicima, njihovo poimanje korisnosti tog znanja, kao i postojeći trendovi te razlike među pripadnicima populacije različitoga stupnja uključenosti u tržište rada. Na temelju prepoznavanja ključnih prepreka razvoju hrvatskoga jezika u Sloveniji kroz povijest te rezultata analize suvremene potrebe za poznavanjem hrvatskoga jezika, disertacija iznosi perspektive daljnjeg razvoja i afirmacije hrvatskoga jezika na području Republike Slovenije.

Ključne riječi: hrvatski jezik, Slovenci, sociolingvistika, identitet, kajkavski, čakavski, štokavski

SUMMARY

This dissertation analyses the perception of the Croatian language among the more prominent Slovenian political and cultural actors throughout history. The historical analysis covers the period before the establishment of the Yugoslav state, followed by the monarchical and communist Yugoslav periods, and finally the era following the independence of the Republic of Slovenia and the Republic of Croatia. The second part of the study examines the current situation in the Republic of Slovenia, with particular emphasis on the attitudes of Slovenian institutions – especially those predominantly funded by the state budget – towards the Croatian language, as well as on the views held by certain segments of the Slovenian population. Special attention is given to the analysis of attitudes among Slovenian students of economics and business, where a potential is identified for the introduction of Croatian language course content. The study presents the current level of Croatian language proficiency among the analysed Slovenian speakers, their perception of the usefulness of such knowledge, and existing trends and differences among members of the population with varying degrees of participation in the labour market. Based on the identification of key historical obstacles to the development of the Croatian language in Slovenia and the results of the analysis of the current demand for Croatian language skills, the dissertation outlines future prospects for the development and affirmation of the Croatian language within the territory of the Republic of Slovenia.

Keywords: Croatian language, Slovenes, sociolinguistics, identity, Kajkavian, Chakavian, Štokavian

Sadržaj

Sadržaj	I
----------------------	----------

Kratice	IV
----------------------	-----------

1 Uvod	1
---------------------	----------

1.1 Tema istraživanja	1
1.2 Metodološki okvir	6
1.2.1 Ciljevi i istraživačka pitanja	6
1.2.2 Ustroj disertacije	7
1.2.3 Upotrijebljena građa i ispitanici	8
1.2.4 Metode	10
1.3 Doprinos znanosti	11

2 Hrvati i hrvatski jezik u očima Slovenaca prije 1918. godine	13
---	-----------

2.1 O povezanosti slovensko-hrvatskih strateških interesa	13
2.2. Hrvatski jezik na područjima današnje Slovenije prije 19. stoljeća	15
2.3 Slovenske predodžbe hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa u 19. stoljeću	26
2.3.1 Kopitarova karantansko-panonska teorija	26
2.3.2 Zamisli udruživanja slovenskoga i hrvatskoga jezika u 70-im i 80-im godinama 19. stoljeća	31
2.3.3 Slovenski jezični položaj i odnos prema hrvatskom jeziku krajem 19. stoljeća	41
2.4 Jezični pogledi slovenskih liberala u okviru politike sveslavenskoga jedinstva	44
2.5 Katolički narodnjaci – od suzdržanosti do prihvatanja ideje hrvatskih pravaša	49
2.6 Socijaldemokrati – između slovenske samobitnosti i jedinstvenoga jugoslavenskog jezika	52
2.6.1 Pogledi Henrika Tume	52
2.6.2 Značenje socijaldemokratske Tivolske rezolucije	56
2.7 Gledišta prije oblikovanja Kraljevine SHS	59
2.8 Zaključno o slovenskom odnosu prema hrvatskom jeziku do 1918. godine	61

3 Slovenci i jezično pitanje u jugoslavenskom razdoblju 64

3.1 Početno razdoblje Kraljevine SHS/Jugoslavije.....	64
3.2 Parlamentarno razdoblje.....	71
3.3 Razdoblje diktature	78
3.4 Popuštanje i Drugi svjetski rat	83
3.5 Komunistička Jugoslavija	86
3.6 Zaključno o odnosu Slovenaca prema hrvatskom jeziku do osamostaljenja Slovenije .	97

4 Jezične dvojbe u okviru slovensko-hrvatskih odnosa u razdoblju samostalnih država..... 100

4.1 Slovenski odnos prema novotvorenicama u hrvatskom jeziku	100
4.1.1 Hrvatske novotvorenice u okviru stereotipa.....	101
4.1.2 Urušavanje stereotipa u novije vrijeme	108
4.1.3 Zaključno o slovenskom odnosu prema novotvorenicama u hrvatskom jeziku	112
4.2 Suvremene identitetske odrednice kajkavskoga.....	113
4.2.1 O ulozi kajkavskog u slovensko-hrvatskim jezičnim odnosima	114
4.2.2 Dvojba „jezik ili narječje“ u kontekstu kvalifikacije kajkavskoga kao povijesnog književnog jezika	117
4.2.3 Identitetska dimenzija kajkavskoga narječja/jezika i kajkavaca	120
4.2.4 Zaključno o kajkavskom u slovensko-hrvatskim (jezičnim) odnosima	124
4.3 O jezičnim presezanjima u slovenskoj dijalektologiji.....	125
4.3.1 Projekt SLA i reakcije	127
4.3.2 Metodološka polazišta SLA	132
4.3.3 Neutemeljenost nadređivanja jednog etnonima drugome	139
4.3.4 Uzroci proizvoljnosti	142
4.3.5 Zaključno o jezičnim presezanjima	146

5 Predodžba i poznavanje hrvatskoga jezika u slovenskoj populaciji u području ekonomije i poslovanja..... 150

5.1 Dvojbe pri uvođenju nastave iz hrvatskog jezika u slovenskom kontekstu	150
5.2 Metodološki okvir	153

5.2.1. Istraživačka pitanja	153
5.2.2. Skupljanje podataka i uzorak	156
5.3 Rezultati	158
5.3.1 Susretanje s potrebom poznavanja hrvatskog jezika.....	158
5.3.2 Položaj hrvatskoga u okviru usporedne analize znanja jezika	160
5.3.3 Usporedni pregled uočavanja korisnosti znanja stranih jezika	164
5.3.4 Pogledi na odnos između hrvatskoga i slovenskoga jezika	169
5.3.5 Predodžbe o novotvorenicama	171
5.3.6 Zanimanje za učenje hrvatskog jezika	177
5.3.7 Svrha učenja hrvatskoga jezika	182
5.3.8 Predznanje zainteresiranih	187
5.4 Rasprava o rezultatima ankete.....	188
6 Zaključak	192
7 Popis literature	200
8 Životopis autora.....	224
9 Bibliografija autora.....	227

Kratice

AVNOJ – Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije

B(CG)HS – bosansko-(crnogorsko-)hrvatsko-srpski

BiH – Bosna i Hercegovina

CEFR – *Common European reference framework for languages*

CK SKH – Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske

CLARIN – *Common Language Resources and Technology Infrastructure*

DS – Demokratska stranka

DZS – Državni zavod za statistiku

ECTS – *European Credit Transfer System*

EFLJ – *Ekonomska fakulteta v Ljubljani*

EU – Europska unija

FFLJ – *Filozofska fakulteta v Ljubljani*

FFMB – *Filozofska fakulteta v Mariboru*

FNRJ – Federativna narodna republika Jugoslavija

HPSS – Hrvatska pučka seljačka stranka

HRSS – Hrvatska republikanska seljačka stranka

HSS – Hrvatska seljačka stranka

ISO – The International Organization for Standardization

JNA – Jugoslavenska narodna armija

JNS – Jugoslavenska nacionalna stranka

JRSD – Jugoslavenska radikalna seljačka demokracija

JSDS - *Jugoslovanska socijalno demokratska stranka* (Jugoslavenska socijaldemokratska stranka)

KMO – Kaiser-Meyer-Olkin

KNS – *Katoliška narodna stranka* (Katolička narodna stranka)

KP Austrije – Komunistička partija Austrije

KP Italije – Komunistička partija Italije

KPJ – Komunistička partija Jugoslavije

Kraljevina SHS - Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca

NDH – Nezavisna Država Hrvatska

NKVD – *Naródny komissariát vnútrejších del*

NLB – Nova Ljubljanska banka

NNS – Narodno-napredna stranka
NRS – Narodna radikalna stranka
NSS – Narodno socialistična stranka (Narodno socijalistička stranka)
ORJUNA – Organizacija jugoslavenskih nacionalista
RM – radno mjesto
RTVSLO – Radiotelevizija Slovenija
SANU – *Srpska akademija nauka i umetnosti*
SD – Standardna devijacija
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIL International – Summer Institute of Linguistic
SKS – Samostojna kmetijska stranka (Samostalna seljačka stranka)
SKS – Slovenska kmetijska stranka (Slovenska seljačka stranka)
SLA – Slovenski lingvistički atlas
SLS – Slovenska ljudska stranka (Slovenska pučka stranka)
SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SPSS - *Statistical Package for the Social Sciences*
SR – Socijalistička republika
SRNAO – Srpska nacionalna omladina
SRS – Slovenska republikanska stranka
SSKJ – *Slovara slovenskega knjižnega jezika* (Riječnik slovenskog književnog jezika)
STA – Slovenska tiskovna agencija
TANJUG – Telegrafska agencija nove Jugoslavije
ZEROJ – Zajednički europski referentni okvir za jezike
ZRC SAZU – *Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti*
(Znanstveno-istraživački centar Slovenske akademije znanosti i umjetnosti)

1 Uvod

1.1 Tema istraživanja

Položaj hrvatskoga jezika na slovenskim prostorima nedovoljno je opisan u jezikoslovnoj literaturi, iako je Slovenija Hrvatskoj susjedna država. Kako su Slovenci i Hrvati relativno mali narodi u sličnom geopolitičkom okruženju, upućeni su jedni na druge pa im samo usklađene politike povećavaju mogućnost opstanka kao suverenih nacija, bez obzira na brojne i često preuveličane međudržavne trzavice u ovom stoljeću. U tom je okviru usklađenosti nacionalnih politika vrlo važna kulturna dimenzija, a posebice jezična politika. Političkim Slovencima i političkim Hrvatima, to jest onima koji smatraju da bi kako slovenski tako i hrvatski narod trebali imati onaj stupanj mogućnosti upravljanja vlastitom sudbinom koji ih ne će postavljati u podređeni položaj u međunarodnim odnosima te se posljedično zauzimaju za opstanak suverenih država Slovenaca i Hrvata,¹ to je dobro poznato. No često se u Sloveniji može naići na nerazumijevanje nužnosti priznavanja činjenične samobitnosti hrvatskoga jezika. Dio uzroka za to treba tražiti u prošlosti, no važan je dio odgovornosti i na sadašnjim naraštajima koje svojim (ne)činjenjem mogu olakšati, odnosno otežati položaj budućim naraštajima obaju naroda.

Kada se usporede zastupljenost slovenskih pitanja u hrvatskim medijima i zastupljenost hrvatskih pitanja u Sloveniji, s hrvatskoga se gledišta može činiti kako je službena politika Republike Hrvatske često nedovoljno zainteresirana za društvena događanja u Sloveniji pa to područje prepušta politikama drugih država, koje često ne mare za hrvatske interese, a nerijetko i djeluju protiv njih. Takav nedostatak aktivnosti omogućio je spomenuto nerazumijevanje, što je i jedan od važnih uzročnika navedenih trzavica koje su se očitovale u izuzetno važnim državnim pitanjima, poput neriješenoga pitanja državne granice i članstva u Europskoj uniji (EU); preko nekih drugih političkih pitanja, poput nasljedstva sredstava i obveza nekadašnje Ljubljanske banke;² sve do egzistencijalno manje bitnih, no ne i kulturno nebitnih prava, poput

¹ Suprotno političkim Slovencima, slično kao i političkim Hrvatima, drugi se Slovenci (i Hrvati) zauzimaju za uključivanje Slovenaca u druge države. Primjerice, politički Jugoslaveni se zauzimaju za uključivanje Slovenaca (Hrvata) u jugoslavensku državu. No, potonja ideja ima više inačica, a realizirale su se samo dvije (monarhijska i komunistička).

² Nakon raspada Jugoslavije i osamostaljenja Hrvatske, Ljubljanska je banka zatvorila svoje poslovnice u Hrvatskoj, a štedišama iz Hrvatske nije isplaćen novac s njihovih računa. Iako je Slovenija transformirala banku i nastavila poslovanje kroz Novu Ljubljansku banku (NLB), ta nova banka nije preuzela obveze prema hrvatskim štedišama. Slovenija je naime tvrdila da je to sukcesijsko pitanje, koje se treba rješavati na razini svih bivših jugoslavenskih republika.

primjerice služenja nazivom Teran za vrstu vina. Laiku se može slično činiti i kada promatra jezičnu situaciju u Sloveniji, gdje hrvatski jezik nema prikladan položaj, a pripadnici hrvatskoga naroda u Sloveniji nemaju status manjine, formalno zbog pomanjkanja „autohtonosti“, a stvarno zbog premale političke snage hrvatskih ustanova pri postizanju barem reciprociteta u otvorenim pitanjima između dviju država (DZS, 2022; Središnji državni ured za Hrvate izvan RH, 2023).³ Slovenske vlasti naime ne priznaju Hrvate kao nacionalnu manjinu jer smatraju da Hrvati nemaju povijesnu, trajnu prisutnost na teritoriju Slovenije, koja bi bila kontinuirana i organizirana kroz stoljeća, što su kriteriji koje Slovenija primjenjuje za priznanje manjina. U ovoj se disertaciji, između ostalog, proučava i (ne)temeljenost takvih tvrdnji.

Odnosi na području jezika između Slovenaca i Hrvata, dakako, ne ovise samo o aktualnim događajima, nego i o jako dugoj zajedničkoj povijesti tih dvaju susjednih naroda, ne samo u južnoslavenskim državnim tvorbama tijekom 20. stoljeća, nego i u prethodnim stoljećima pod vlašću Habsburgovaca. Posljedično imaju mnogo zajedničkih kulturnih čimbenika, među koje se ne ubraja i standardni jezik. Iako se abecede hrvatskoga i slovenskoga jezika temelje na postavkama Ljudevita Gaja (Gaj, 1830; Banac, 1991: 65-75), bitnim je razlikama između službenih jezičnih standarda u današnjoj Republici Sloveniji i Republici Hrvatskoj urodila pretežno štokavska stilizacija standardnog hrvatskog jezika⁴ (Kačić i Šarić, 1995: 85; Ham, 2013: 114-119; Matasović, 2009; Vulić, 2013). Budući da je područje gdje je štokavsko narječje najprisutnije zemljopisno nešto udaljenije od slovenskih etničkih područja, shvatljivo je da je to narječje Slovencima manje razumljivo od hrvatske čakavštine, a posebice od hrvatskoga kajkavskoga narječja, njima najbližega i najrazumljivijega. Splet povijesnih okolnosti i pokušaji ujedinjenja hrvatskoga i srpskoga standardnoga jezika (Grubišić, 1985) odredili su odnos govornika slovenskoga jezika prema hrvatskomu. U vrijeme jugoslavenske države nakon Drugoga svjetskoga rata „srpskohrvatski“ je jezik imao povlašten položaj u državnim institucijama, no to je razdoblje zakinulo slovenske govornike u mogućnosti institucijskoga doticaja s punim opsegom hrvatskoga jezika, uključujući i nemogućnost usvajanja različitog stručnog nazivlja. Tako se, primjerice, muški dio odrasloga slovenskoga

³ Potrebno je podsjetiti kako prema zadnjem popisu 2021. 7729 Slovenaca, što predstavlja 0,2 % stanovništva Republike Hrvatske (DZS, 2022), ima status nacionalne manjine i time ustavno zajamčena prava, uključujući i zastupstvo u Saboru Republike Hrvatske, dok brojniji Hrvati u Republici Sloveniji tih prava nemaju, iako nisu samo veći udio u slovenskom stanovništvu, nego je i njihov broj veći od broja Slovenaca u Hrvatskoj. Prema procjeni institucija Republike Hrvatske u Republici Sloveniji naime živi približno 55.000 Hrvata, što je preko 2,5 % slovenskog stanovništva (Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, 2023).

⁴ Pri tom ne treba nikako zanemariti da je tijekom povijesti hrvatski jezik stiliziran svim trima narječjima (Veber, 1887: 458; Katičić, 2013; Vigato, 2013; Štambuk, 2016)

stanovništva nije susretao s hrvatskim vojnim nazivljem u sklopu obveznoga služenja vojnog roka, a slična su iskustva prouzročila teškoće slovenskim govornicima tijekom procesa djelomične tako zvane „restandardizacije“ hrvatskoga jezika (Granić, 2013). I zbog navedenih je razloga položaj hrvatskoga jezika neposredno nakon osamostaljenja Slovenije i Hrvatske bio lošiji nego što bi se očekivalo za srodni jezik susjedne države koja je dijelom imala jednake, ali znatno veće teškoće nego Slovenija. Istraživanja provedena početkom 21. stoljeća pokazala su da hrvatski jezik nema prestižni ugled među Slovencima (Požgaj Hadži, Balažić Bulc i Miheljak, 2009: 34).

U međuvremenu se položaj hrvatskoga kao službenoga jezika susjedne države u Sloveniji mijenjao, što se u konačnici očitovalo u prijedlogu uvođenja sustavnoga poučavanja hrvatskoga u obrazovanju. Od 2000. godine nastava hrvatskoga jezika dio je osnovnoškolskog kurikula u Sloveniji, najprije kao obvezni izborni predmet,⁵ a od 2014. godine kao neobavezni izborni predmet (Balažić Bulc i Požgaj Hadži, 2018: 99). Danas je nastava hrvatskog jezika i kulture organizirana u izabranih sedam osnovnih i srednjih škola temeljem Protokola o suradnji na području obrazovanja između Republike Hrvatske i Republike Slovenije (Korijeni, 2019). Istovremeno, hrvatski je jezik prisutan u slovenskom visokoškolskom sustavu samo u okviru studijskoga programa Južnoslavenski studiji (prijediplomski i diplomski studij) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani (FFLJ, 2023), dok se na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mariboru od 2019. godine izvodi samo kao dio diplomskoga (ne i prijediplomskoga) studija prevoditeljstva (FFMB, 2023). Ne poučava se na drugim fakultetima ni sveučilištima, iako se na njima poučavaju različiti strani jezici. Primjerice, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Ljubljani, prema broju upisanih studenata najveći slovenski fakultet, pruža mogućnost učenja engleskoga, njemačkoga, francuskoga i talijanskoga jezika (EFLJ, 2023), unutar Konfucijskoga instituta i kineskoga jezika (Konfucijev inštitut, 2023), no ne i hrvatskoga jezika. Osim u spomenutim osnovnoškolskim i srednjoškolskim ustanovama i u okviru jezičnih studija na ljubljanskomu Filozofskom fakultetu te samo u okviru diplomskoga studija prevoditeljstva na mariborskom Filozofskom fakultetu hrvatski jezik nije moguće učiti u drugim slovenskim obrazovnim ustanovama.

⁵ „Obvezni izborni predmet“ je kolegij koji student programa mora pohađati i u njegovu okviru polagati ispit, no pri tom može birati između ograničenog broja unaprijed određenih kolegija. Suprotno, „neobavezni izborni predmeti“ predstavljaju one sadržaje u kojima je student potpuno slobodan pri odabiru na koji će način skupiti određeni broj ECTS bodova (nema unaprijed zadan ograničen broj kolegije između kojih bira jednog).

K tomu se studij hrvatskoga jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani izvodi u okviru predmeta unutar kojih se zajednički izvodi nastava sa srpskim jezikom. U nazivima kolegija oba su jezika formalno odvojena, što se u samom programu očituje u imenima predmeta, kao na primjer *Hrvatski i srpski jezik* i *Sporazumijevanje na hrvatskome i srpskome jeziku*. Međutim, odnos je između tih dvaju jezika često zamršen jer unutar samih predmeta nema jasne diobe predavanja koja se odnose na srpski jezik i na hrvatski jezik pa se tako na predavanjima toga jedinoga prijediplomskog programa slovenskoga visokoga školstva unutar kojega se može studirati hrvatski jezik i dalje mogu čuti izrazi kao *hrvatsko-srpski* ili *srbo-hrvaščina*. Štoviše, u literaturi odabranoj za studij često se mogu pročitati navodi o srpskoj i hrvatskoj varijanti, umjesto jezicima. Istovremeno je makedonski jezik unutar toga istoga studijskoga programa odvojen od bugarskoga jezika. Jednake su nelogičnosti primjetne na području književnosti. Naime, hrvatska se književnost predaje u okviru predmeta *Hrvatska i srpska književnost*, dok je, primjerice, makedonska književnost odvojena od bugarske, što znači da hrvatski jezik i hrvatska književnost imaju manji stupanj samobitnosti u okviru istoga programa. Usporedbe radi, češki i slovački jezik ne dodiruju se čak ni zajedničkim studijskim programima jer se studij slovačkoga jezika i književnosti izvodi odvojeno od studija češkoga jezika i književnosti (FFLJ, 2022: 2-3). Iz navedenoga je očito da hrvatski jezik u slovenskom visokoškolskom sustavu danas nije u ravnopravnom položaju s drugim jezicima. Ta nedosljednost potiče na istraživanje odnosa hrvatskoga s drugim jezicima, posebice sa srodnim jezicima. Naime, ne bude li hrvatski jezik upravo u svojem najbližem susjedstvu postigao zadovoljavajući položaj, teško je vjerovati da bi se za to mogao izboriti u drugim, udaljenijim područjima Europe i svijeta (vidi Bagdasarov, 2003; Grčević, 2008a; Kovačec, 2006).

Dakle, slovenski studenti nemaju mogućnost učenja hrvatskoga jezika na ostalim fakultetima Sveučilišta u Ljubljani ni na ostalim sveučilištima, izuzev spomenutoga diplomskoga studija prevoditeljstva u Mariboru, barem u obliku izbornih kolegija, iako preliminarna istraživanja pokazuju da za to na određenim područjima postoji i tržišni interes i želja studenata (Ivašković, 2022a). Nedostatak mogućnosti studiranja hrvatskoga jezika posebno negativno utječe na području ekonomije i poslovanja jer je suradnja dviju susjednih zemalja upravo u tom dijelu društvenoga života neizbježna, na što upućuje i stalan rast međunarodne trgovine u posljednjim godinama. Primjerice, izvoz Slovenije porastao je s nešto manje od 1,5 milijardi eura u 2013. godini na 2,9 milijardi eura u 2019. godini, a izvoz Hrvatske porastao pak s 1,07 milijardi eura na 1,72 milijarde eura u istom razdoblju (Izvozno okno, 2019, 2021). Te su brojke tek neznatno pale u kriznoj 2020., a Republika Hrvatska sveukupno je treći

najvažniji slovenski trgovinski partner, s ukupnom trgovinom u opsegu većem od 6,1 milijardi eura u 2022. Iz tih se podataka nazire dalji rast, koji je prisutan i u robnoj razmjeni Slovenije s Bosnom i Hercegovinom (on je u 2022. dosegao više od 1,7 milijarde eura), a u kojoj je hrvatski također jedan od službenih jezika (Izvozno okno, 2022a). Na temelju navedenoga može se pretpostaviti kako bi radi održavanja gospodarske suradnje barem na postojećoj razini, slovenskoj strani, koja ima suficit u međunarodnoj razmjeni, trebalo biti u interesu povećanje razine znanja hrvatskoga jezika slovenskih polaznika poslovnih i ekonomskih studija. Manji poslovni i ekonomski fakulteti u ponudi imaju još manje jezika, a ni oni ne nude mogućnost učenja hrvatskoga jezika, iako bi upravo to vrlo vjerojatno imalo dodatan pozitivan učinak na poboljšanje komunikacije, a time i na učinkovitost te rezultate poslovanja njihovih diplomanata. Podatci o pozitivnim trendovima na području gospodarske suradnje samo su posredni pokazatelj sve većega prostora koji hrvatski jezik zauzima u slovenskoj ekonomiji i poslovanju te bi se iz toga mogla predvidjeti i potreba za povećanjem prostora koji bi hrvatski jezik trebao dobiti u slovenskom (visoko)školskom sustavu, barem u dijelu koji se odnosi na ekonomiju i poslovanje. No, iz navedenoga bi se mogla postaviti i obrnuta tvrdnja, prema kojoj su upravo pozitivni trendovi u gospodarstvu pokazatelj da u slovenskom školskom sustavu ne treba mijenjati ništa. Mogućnost tako različitih tumačenja pokazuje nužnost provođenja opsežnijih i detaljnijih istraživanja o potrebi učenja hrvatskoga jezika u slovenskom školstvu.

Planiranje svake promjene obrazovnoga programa, uključujući i programa stranih jezika, nužno počinje analizom potreba (Pastuović, 2012), koje se mogu definirati kao razlika između željenoga i postojećega znanja (Gupta, Sleezer i Russ-Eft, 2007: 15). Radi uočavanja tih odmakâ u obrazovanju, pogotovo u onim ustanovama koje kontinuirano pružaju mogućnost obrazovanja, potrebno je sustavno i cjelovito pratiti potrebe kako bi se postojeći obrazovni programi mogli prilagoditi, uvođenjem novina koji će zamijeniti ili nadopuniti dosadašnje programe. Na žalost, upravo sustavnost i cjelovitost često izostaju pri analizi položaja hrvatskoga jezika kao stranoga u slovenskom obrazovnom sustavu, čime se gubi analitički pristup u procesu prepoznavanja potreba. Ključni dio analize zasigurno je skupljanje informacija među populacijom kojoj je planirani program namijenjen (Ličen, 2015: 61). Pritom je poželjno potrebe izravno uočiti, i među onima koji se još školuju, i među onima koji aktivno djeluju na tržištu rada. Prvo omogućuje lakše planiranje obrazovnoga organizacijskoga okvira, dok drugo pomaže pri utvrđivanju stvarnih koristi za polaznike određenoga obrazovanja nakon završetka školovanja. Dakako, činjenica pojavljuju li se ili se ne pojavljuju potrebe na tržištu rada nije uvijek ključni uzročnik zanimanja mogućih učenika, iako oni mogu primati

informacije o stanju na tržištu, čak i dok još na njemu aktivno ne djeluju. Međutim, često na odluku o izboru određenoga (visoko)školskoga predmeta djeluju i drugi čimbenici. Stoga Kaufman i Guerra-Lopez (2013), analizirajući obrazovne potrebe, savjetuju raščlanjivanje njihovih uzroka. U raspravi o hrvatskom jeziku kao stranom u slovenskom školskom sustavu poželjno bi, dakle, bilo razmotriti bar način kako potencijalni polaznici kolegija doživljavaju hrvatski jezik i vide li učenje jezika kao sredstvo što veće konkurentnosti na tržištu rada ili prije svega kao sredstvo osobnoga razvoja.

1.2 Metodološki okvir

1.2.1 Ciljevi i istraživačka pitanja

Temeljni je cilj disertacije otkrivanje glavnih uzročnika trenutnoga položaja hrvatskoga jezika na slovenskim područjima i mogućih čimbenika njegova poboljšanja. Teži se ponuditi objektivne podatke o preprekama poboljšanja statusa hrvatskoga jezika u prošlosti i danas koji će moći poslužiti za oblikovanje primjerenih politika za zaštitu i razvoj hrvatskoga jezika u Republici Sloveniji u budućnosti. U tom kontekstu ovaj rad donosi uvid u trenutno stanje i posljedično mogućnosti uvođenja hrvatskoga jezika u visokoškolske obrazovne programe u području ekonomije i poslovanja.

U okviru prikaza pogleda prema hrvatskomu jeziku u slovenskom društvu u prošlosti i danas u disertaciji se analizira odnos ključnih društvenih čimbenika prema hrvatskom jeziku na području današnje Republike Slovenije. Pritom su analizirani pogledi političara, kulturnih djelatnika te na kraju i samih govornika slovenskoga jezika prema znanju hrvatskoga i očekivanoj koristi od znanja hrvatskoga jezika. U drugom je dijelu fokus na proučavanju zanimanja sadašnjih studenata ekonomije i poslovanja za učenje hrvatskoga jezika, njihovo predznanje hrvatskoga jezika te izvore motivacije za učenje hrvatskoga. Istraživanje je, dakle, usmjereno na traženje odgovora na sljedeća istraživačka pitanja:

- 1) Kakav je odnos ključnih slovenskih društvenih čimbenika (političara/političkih stranaka, kulturnih djelatnika) prema hrvatskomu jeziku?
- 2) Kakav je prikaz hrvatskoga jezika u slovenskim medijima u prošlosti i kakav je danas?
- 3) Kakav je status (znanje, odnos, uporaba) hrvatskoga jezika u slovenskih studenata i diplomanata u području ekonomije i poslovanja?

1.2.2 Ustroj disertacije

Disertacija se, osim uvoda, zaključka i popisa literature, dijeli u četiri poglavlja. Nakon prvog (uvodnog) poglavlja, drugo i treće se poglavlje odnose na povijesnu analizu i prikaz pogleda na hrvatski jezik na području današnje Republike Slovenije s naglaskom na mišljenjima relevantnijih slovenskih političkih aktera, točnije do uspostave neovisnih država, Republike Slovenije i Republike Hrvatske u 90-im godinama prošloga stoljeća. Dok se drugo poglavlje odnosi na razdoblje prije 1918. godine, treće poglavlje analizira položaj hrvatskoga jezika na slovenskim područjima nakon 1918., odnosno nakon formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina SHS). Na početku je prikazana pojavnost hrvatskog etnonima i lingvonima na područjima današnje Slovenije prije 19. stoljeća, s naglaskom na područjima Bele krajine, Kostela, Prekmurja i Prlekije, da bi se potom analizirali pogledi relevantnijih slovenskih političkih i kulturnih djelatnika prema hrvatskomu jeziku u zadnjih osam desetljeća Habsburške Monarhije. Pri tom je u disertaciji naglašeno istraživanje razdoblja nakon sredine 19. stoljeća i Bečkoga književnoga dogovora. U razdoblju Kraljevine SHS analizira se odnos relevantnijih slovenskih političkih skupina prema procesu proglašavanja najprije „srpsko-hrvatsko-slovenačkoga“ jezika (*Ustav Kraljevine SHS*, 1921: član 3.), a potom u njoj i prvoj Jugoslaviji i oblikovanja „srpsko-hrvatskoga“ jezika, dok se u razdoblju nakon Drugoga svjetskoga rata naglasak stavlja na analizu odnosa Slovenaca prema hrvatskom jeziku u periodu kada se priznavalo postojanje četiriju jezika, hrvatskoga, makedonskoga, slovenskoga i srpskoga (od II. zasjedanja Avnoja do Novosadskog dogovora), i odnosa prema tranziciji na samo tri priznata jezika nakon Novosadskog dogovora, a službeno od Ustava 1963. (makedonski, slovenski i “srpsko-hrvatski”, odnosno “hrvatsko-srpski”). Budući da je stanje hrvatskoga jezika u SR Hrvatskoj i SR BiH iscrpno već proučeno, u ovom se radu daje samo kratak pregled relevantne literature, a opširnije se analizira odnos prema hrvatskomu jeziku u SR Sloveniji.

Četvrto poglavlje disertacije odnosi se na trenutni položaj hrvatskoga jezika u Republici Sloveniji; institucijski, medijski i među slovenskim stanovništvom. Razmatra se odnos slovenskih državnih institucija, odnosno organizacija koje su u većoj mjeri financirane iz državnoga proračuna, a relevantne su za određivanje položaja hrvatskoga jezika u državi. U tom se okviru prikazuju i rezultati interferencija određenih međunarodnih institucija koje preko klasificiranja hrvatskoga jezika i njegovih narječja neposredno utječu na status hrvatskog au Sloveniji te na odnos slovenskog jezika prema hrvatskim narječjima i hrvatskom jeziku.

Također se analizira medijsko prikazivanje tema povezanih s hrvatskim jezikom u slovenskim medijima, a na kraju četvrtog poglavlja uočavaju se metodološke manjkavosti tvrdnji o hrvatskom jeziku koje su prevladavajuće u relevantnim slovenskim institucijama na području jezične politike.

U petom se poglavlju prikazuju rezultati studije o znanju hrvatskoga (i drugih) jezika i zanimanje za učenje hrvatskoga u različitim segmentima slovenske populacije koja studira, odnosno završila je studij na području ekonomije i poslovanja te je detaljnije analizirana i uspoređena predodžba očekivane korisnosti znanja hrvatskoga jezika i drugih jezika u tom dijelu slovenske populacije.

1.2.3 Upotrijebljena građa i ispitanici

Korištena građa za prvi dio disertacije, koja se odnosi na povijesnu analizu, tekstovi su autora te arhivskih slovenskih časopisa koji su u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća bili glavni medij za predstavljanje kulturno-političkih ideja. Na temelju toga promatra se slovenski odnos prema hrvatskomu jeziku u razdoblje dviju južnoslavenskih država, unutar Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije od 1929., i komunističke Jugoslavije nakon 1945. do 1991. Iako je to razdoblje već relativno dobro obrađeno u jezikoslovnoj i povijesnoj literaturi, pogledi Slovenaca prema hrvatskom jeziku manje su poznati, pa se analiziraju reakcije relevantnih slovenskih kulturno-političkih djelatnika na prijelomne trenutke kada se određivao odnos državnih ustanova prema hrvatskomu jeziku. Pri tom se rabe primarni i sekundarni izvori. Najveći dio građe čine objave stranačkih časopisa jer su krajem 19. i početkom 20. stoljeća političke stranke na proučavanom prostoru s javnošću uglavnom komunicirale putem svojih pisanih političkih glasila. Na slovenskim je područjima pismenost bila relativno visoka (Pirjevec, 1995: 13) što je pisanim medijima omogućavalo lakši doseg stanovništva. Iz toga su razdoblja proučavani uglavnom arhivski časopisi, kao na primjer *Slovenski narod* (1868. – 1943.), *Slovenec* (1873. – 1945.), *Domovina* (1918. – 1941.), *Jutro* (1920. – 1945.), *Rdeči prapor* (1898. – 1920.), *Edinost* (1876. – 1928.), *Soča* (1871. – 1915.), *Straža* (1909. – 1927.) i drugi. Druga je vrsta građe privatna korespondencija važnijih političkih predstavnika jer osim javnih objava u stranačkim časopisima zapisi iz privatnih arhiva važnijih političkih aktera, vođa stranačke organizacije ili savjetnika ideologa, omogućuju bolje razumijevanje stvarnih namjera i ciljeva onoga što su političke skupine plasirale u javnost. To uključuje osobnu arhivsku građu slovenskih političara koji su obilježili razdoblje Habsburške

Monarhije, Kraljevine SHS/Jugoslavije i komunističke Jugoslavije, poput Ivana Šušteršiča (1863. – 1925.), Antona Bonaventure Jegliča (1850. – 1937.), Antona Korošca (1872. – 1940.), Ivana Hribara (1851. – 1941.), Ivana Tavčara (1851. – 1923.), Dragotina Gustinčiča (1882. – 1974.), Etbina Kristana (1867. – 1953.), Edvarda Kardelja (1910. – 1979.) i drugih. Treću vrstu građe predstavljaju objavljeni stranački dokumenti i transkripti govora stranačkih predstavnika na javnim okupljanjima te korespondencija s drugim organizacijama. Četvrta vrsta građe odnosi se na monografske publikacije slovenskih političara, istaknutih aktera u proučavanom razdoblju.

U hrvatskoj je jezikoslovnoj struci, na žalost, položaju hrvatskoga jezika posvećeno premalo pozornosti. Razumljivo je da su se time ponajviše bavili pojedinci uključeni u slovenski obrazovni sustav, i to u njegovu dijelu koji se odnosi na studij hrvatskoga jezika. Pri tome valja istaknuti radove profesorice Vesne Požgaj Hadži i docentice Tatjane Balažić Bulc (Balažić Bulc i Požgaj Hadži, 2018; Balažić Bulc i Požgaj Hadži, 2017; Požgaj-Hadžić, 2013; Požgaj Hadži, Balažić Bulc i Ferbežar, 2008; Balažić Bulc i Požgaj Hadži, 2020). Na žalost, u navedenim radovima odnosi hrvatskoga jezika s njemu srodnim južnoslavenskim jezicima nisu uvijek prikazani na posve primjeren način. Stoga se u ovoj disertaciji nastojim osvrnuti na neka gledišta za koja smatram da su pogriješna. Od ostalih hrvatskih autora o položaju hrvatskoga jezika na području današnje Slovenije najviše su pisale Anita Peti-Stantić (2008, 2014) te hrvatske dijalektologinje Anita Celinić (2024) i Mira Menac-Mihalić (Celinić i Menac-Mihalić, 2017), koje svojim radovima nastoje ispraviti neke ukorijenjene netočne tvrdnje što ih, na žalost, i danas nalazimo u dijelu slovenske jezikoslovne struke. U potonjoj je, međutim, više pozornosti posvećeno položaju kako Hrvata, tako i hrvatskoga jezika na području današnje Slovenije, pa čak i na pograničnim područjima u Republici Hrvatskoj. Značajan doprinos istraživanju te teme dao je Boris Golec, koji u svojoj knjizi iz 2012. godine obrađuje pojavu hrvatskog etnonima i lingvonima između 16. i 19. stoljeća na području Bele krajine, Kostela, Prekmurja i Prlekije. U tom je kontekstu potrebno spomenuti i rad Marka Zajca iz 2006. godine o političkom, kulturnom i jezičnom razgraničenju između Slovenaca i Hrvata. Temom jezičnog razgraničenja bave se i suvremeni slovenski dijalektolozi, osobito u okviru izrade Slovenskog lingvističkog atlasa, a ponajprije profesor Matej Šekli (2013a, 2013b, 2018) i Januška Gostenčnik (2023, 2024a, 2024b; Gostenčnik, Kenda-Jež i Kumin Horvat, 2023). Budući da navedeni autori svoje tvrdnje često temelje na nekritičkom preuzimanju neutemeljenih interpretacija koje se odnose i na status hrvatskoga jezika, upravo s njima u ovoj disertaciji najviše polemiziram.

U dijelu disertacije u kojemu se analizira trenutna situacija u Republici Sloveniji razmatran je odnos slovenskih državnih institucija, odnosno organizacija koje su u većoj mjeri financirane iz državnoga proračuna, a relevantne su za određivanje položaja hrvatskoga jezika u državi, slovenski mediji, te samo slovensko stanovništvo i njegovi pogledi na hrvatski jezik. Pri tom su se rabili primarni i sekundarni izvori. Prvu vrstu građe čine javno dostupni dokumenti (programi, zakoni, podzakonski akti, smjernice, objave na službenim stranicama institucija i drugo) koje su objavile slovenske institucije. Drugu vrstu građe čine relevantna slovenska periodika, odnosno dnevnici i tjednici, kao primjerice *Delo*, *Dnevnik*, *Mladina*, *Reporter* i drugi, u kojima se analizira medijsko praćenje hrvatskoga jezika. Treću vrstu građe predstavljaju stručni i znanstveni tekstovi stručnjaka koji djeluju u Sloveniji na područjima relevantnima za položaj hrvatskoga jezika (jezikoslovlje, kulturologija, sociologija i drugo). Četvrtu vrstu građe čine podatci skupljeni preko digitalne ankete u dijelu slovenskog stanovništva. Podatci o znanju hrvatskoga i drugih jezika, zanimanju za njih i očekivanim koristima od znanja jezika skupljeni su nekoliko godina, a prikupljanje je završeno početkom 2025. godine.

Ispitanici u ovom istraživanju primarno su bili pripadnici punoljetne slovenske populacija koja je trenutno u slovenskom visokoškolskom obrazovnom sustavu u području ekonomije i poslovanja. U radu su zadovoljeni svi etički zahtjevi istraživanja (Etičko povjerenstvo Fakulteta hrvatskih studija zaključilo je tako). Svi su ispitanici anonimni, anketi su pristupali dragovoljno i u svakom su trenutku mogli odustati od anketiranja. Prilikom anketiranja skupljali su se sljedeći podatci: spol, dob, materinski jezik, znanje jezika, radno iskustvo (godine, uključujući rad preko studentskog servisa), struka, predodžba koristi od poznavanja jezika, učestalost susretanja s jezikom, vrsta motivacije za učenje jezika.

1.2.4 Metode

U proučavanju pogleda na hrvatski jezik od 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća rabila se ponajprije povijesna metoda, odnosno skup pravila za istraživanje prošlosti, koja ne omogućuje samo tvrdnju da je rezultat istraživanja razmjerno istinit u usporedbi s povijesnom zbiljom (Gross, 1996: 364), nego i objašnjavanje kako se i zašto nešto u prošlosti dogodilo (Zelenika, 1988: 199), što je uvjet da se iz povijesti spozna o sadašnjosti i budućnosti. U okviru toga složenoga skupa pravila istraživanja povijesti u početnom je razdoblju bila upotrijebljena

metoda deskripcije, odnosno opisa činjenica, kako bi se predočila kronologija zbivanja, a potom i analiza i sinteza radi otkrivanja uzročno-posljedičnih veza o predmetu istraživanja. Odnos novijih slovenskih državnih institucija ili onih koje se financiraju i iz državnoga proračuna, relevantnih za određivanje položaja hrvatskoga jezika u državi, analizirane su na temelju objavljenih dokumenata, članaka i radova kvantitativno-kvalitativnom analizom literature. Medijsko prikazivanje hrvatskoga jezika u slovenskim medijima analizirano je kvantitativno-kvalitativnom analizom članaka.

U proučavanju mišljenja o hrvatskom jeziku danas korištena je digitalizirana anketa koja obuhvaća teme povezane s različitim vidicima ove problematike. Pitanja se odnose na znanje i učenje jezika, motivaciju za učenjem hrvatskoga jezika te na uporabu hrvatskoga i drugih stranih jezika. U dijelu o znanju i učenju jezika istražuje se trenutačno stanje znanja hrvatskoga jezika u ispitanika. Segment o motivaciji analizira očekivanja korisnosti znanja hrvatskoga jezika, karakteristike i motive zainteresiranih za njegovo učenje, doživljaj učenja jezika kao sredstva za postizanje konkurentnosti na tržištu rada u odnosu na osobni razvoj te spremnost ispitanika na financijsko ulaganje u učenje. Konačno, dio o uporabi jezika ispituje koliko često se ispitanici susreću s potrebom poznavanja hrvatskoga, odnosno stranih jezika u svakodnevnom životu. Detaljniji sastav korištenog upitnika prikazan je u uvodnom dijelu petog poglavlja disertacije.

Na temelju empirijske analize, odnosno obrade prikupljenih podataka, pokušalo se ustanoviti kakva je trenutna razina znanja hrvatskoga jezika u proučavanoj populaciji. Posebno se promatra razlike među stanovništvom prema različitom stupnju uključenosti u tržište rada. Podatci su se skupljali neposredno među studentima i diplomantima u području ekonomije i poslovanja, te posredno putem društvenih mreža u ostatku populacije. Za njihovu se obradu rabio statistički softverski paket SPSS (verzija 26). Poredbenom se metodom usporedilo znanje hrvatskoga jezika sa znanjem drugih stranih jezika u ispitanjoj populaciji te mišljenja ispitanika o korisnosti znanja hrvatskog jezika.

1.3 Doprinos znanosti

Rezultati ovoga istraživanja teorijski bi trebali doprinijeti znanosti uvidom u međuodnos položaja i razvoja jezika te (društveno)političkim situacijama, potvrđujući ključnu sociolingvističku tezu da je jezik društvena činjenica (de Saussure, 2018: 27). Budući da ne postoji apolitično društvo, čini se kako ni jezik, barem u praksi, ne može biti odvojen od politike

(Pelinka, 2007; Ivašković, 2020a). Ovaj rad prikazom posebnosti slovenskoga odnosa prema hrvatskomu jeziku u različitim razdobljima doprinosi boljem razumijevanju čimbenika koji utječu na mišljenja o srodnim jezicima, na proces kodifikacije općenito i na razvoj jezika u južnoslavenskom kontekstu. Rad doprinosi i kriterijima razlikovanja sličnosti i različitosti dvaju jezika ili narječja. Osim prikazivanja ključnih opasnosti, odnosno prepreka za predodžbu samobitnosti hrvatskoga jezika, rezultati omogućuju uvid u postojeće stanje na području znanja stranih jezika kod slovenskih studenata u području ekonomije i poslovanja, s posebnim naglaskom na trenutno stanje poznavanja hrvatskoga jezika, kao i u trenutačno stanje poželjnosti jezičnih kompetencija na slovenskom tržištu rada.

Omogućivši uvid u želje učenika i u njihove spoznaje o koristi poznavanja pojedinih stranih jezika, u praksi bi ovaj rad trebao olakšati institucijama zaduženima za skrb i razvoj hrvatskoga jezika procjenjivanje mogućnosti za aktivnije djelovanje u budućnosti, uključujući praktične koristi dionika zainteresiranih za hrvatski jezik. Rezultati bi ovoga istraživanja mogli poslužiti i institucijama nadležnima za razvoj školskoga sustava, posebice one koje se bave jezičnim kompetencijama slovenskih studenata u području ekonomije i poslovanja. Temeljem navedenoga jasnije je u kojih stranih jezika postoji najveći odmak između izraženih potreba na tržištu rada, želja i spoznaja o korisnosti kod učenika i sadašnje razine znanja stranih jezika, što je jasan pokazatelj koje bi strane jezike trebalo učiti, odnosno u koje bi jezike trebalo dodatno uložiti trud i sredstva na području visokog školstva u dijelu koje se odnosi na studije ekonomije i poslovanja u Republici Sloveniji.

2 Hrvati i hrvatski jezik u očima Slovenaca prije 1918. godine

2.1 O povezanosti slovensko-hrvatskih strateških interesa

U hrvatskoj se javnosti hrvatsko-slovenskim jezičnim odnosima na žalost ne pridaje dovoljno velika pozornost. To je donekle razumljivo ako hrvatsko-slovenske jezične dvojbe usporedimo s grčevitom borbom za samostalnost hrvatskoga jezika koja je u ostvarenim jugoslavenskim državama⁶ bila tijesno vezana uz nacionalno-emancipacijsku borbu Hrvata protiv velikosrpske hegemonije (Auburger, 2016: 108-208; Ham, 2020; Babić, 1990; Bašić, 2021: 287-649; Samardžija, 2012; Banac, 1991: 5). No, hrvatsko-slovenski jezični odnosi, općenito gledano, ni u slovenskoj javnosti ne zauzimanju mnogo prostora, ako izuzmemo povremene pokušaje skupljanja jeftinih bodova od strane političara demagoga koji u svojim kampanjama imaju namjeru unošenja razdora između slovenskog i hrvatskog društva. Unatoč tomu, sa svjetonazorskog gledišta koje zastupa ideju političkog slovenstva i političkog hrvatstva, odnosno polazeći od temeljnog mišljenja da kako Slovenci tako i Hrvati imaju pravo na nacionalnu samobitnost i suverenost, u zadnjih su nekoliko desetljeća ta dva naroda imala mnogo više zajedničkih ciljeva nego suprotnih interesa. Štoviše, za ostvarenje nacionalnih ciljeva Hrvati su se Slovincima pokazali više nego korisnim susjedima. Na jednoj su strani naime imali ulogu čvrste brane pred velikosrpskim imperijalizmom. Istovremeno su obrambenu funkciju odigrali i u odnosu prema unitarističkoj doktrini specifične jugoslavenske ideje koja je težila stvaranju krnje južnoslavenske države i koja se ostvarila u dva navrata, a iz nje su bili isključeni Bugari, dok je Beograd zauzimao položaj političkog centra države te kulturnog središta zamišljene jugoslavenske nacije. Hrvatska je također Slovincima nudila geopolitičko zaleđe koje ih je ojačavalo u nastojanjima odupiranja pred prodorom znatno snažnijih susjeda sa zapada i sjevera. Dakako, ta korist nije bila jednostrana, jer su i slovenske zemlje kroz povijest tvorile prirodan štit za Hrvate pred imperijalnim germanskim i talijanskim težnjama, dok su nudile geopolitičko zaleđe kako u vrijeme osmanskih prodora tako i u vrijeme velikosrpske agresije. U takvim su okolnostima strateške koristi od suradnje dvaju srodnih naroda, koji su ujedno i dovoljno mali da samostalno ne mogu realizirati eventualne ekspanzivne političke ciljeve, mnogo veće nego se to općenito prikazuje u dnevno-političkim izvještajima iza kojih očito stoje neki drugi interesi. Uspoređujući političko hrvatstvo i

⁶ Dvije jugoslavenske države koje su se ostvarile su monarhijska Kraljevina SHS/Jugoslavija i komunistička FNR/SFR Jugoslavija. Ostale južnoslavenske državne ideje, uključujući cjelovitu južnoslavensku državu koja bi obuhvaćala sve južnoslavenske narode, nisu se ostvarile. S gledišta temeljnih geopolitičkih dimenzija ostvarene su jugoslavenske državne ideje bile vrlo slične. Obje su naime isključivale najbrojniji južnoslavenski narod, Bugare, te su imale političko-upravo središte u Srbiji.

slovenstvo, potonje je uz bitno manje žrtve u 90-im godinama prošlog stoljeća postiglo svoj temeljni cilj, suverenu državu, no hrvatski čimbenik ne treba posve isključiti ni kada se traže relevantni razlozi za uspješnu emancipaciju slovenskog jezika koji je ključni kulturni čimbenik na kojem se u Slovenaca oblikovala svijest o zasebnom slovenskom narodu.

Za širu je javnost, a često i za mnoge jezikoslovce koji su se rodili u vrijeme kada je posebnost slovenskog jezika bila svojevrsno zatečeno stanje, nerijetko nepoznata činjenica da slovenski jezik nije uvijek bio jasno odvojen od hrvatskoga i srpskoga. Ipak, danas se općenito smatra kako je slovenski jezik toliko različit od hrvatskoga i srpskoga jezika da ga se, slično poput makedonskog jezika, nije moglo uključiti u jedinstveni državni jezik unutar komunističke inačice Jugoslavije. No ne treba zaboraviti kako su u jugoslavenskoj državi nastaloj nakon Prvog svjetskog rata i slovenski i makedonski uključeni u jedinstveni jezik s hrvatskim i srpskim jezikom pod nazivom „srpsko-hrvatsko-slovenački jezik“ (*Ustav Kraljevine SHS*, 1921: čl. 3), da bi nakon kratkoga vremena dopuštanja slobodnog razvoja četiriju različitih jezika – slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga i makedonskoga – jugoslavensko komunističko vodstvo u okviru Novosadskog „dogovora“ odlučilo spojiti hrvatski i srpski u jedinstveni „srpsko-hrvatski“ jezik (Bašić, 2021: 354-370; *Ustav SFRJ*, 1963: čl. 131). Posljedično, borba za emancipaciju hrvatskoga jezika uvijek je bila i svojevrsna brana pred postupnim stapanjem slovenskoga jezika u zajednički jugoslavenski standard. Pritom je vrlo važno istaknuti sličnost pojedinih slovenskih narječja s hrvatskim narječjima i govorima, što bi moglo biti upotrijebljeno kao argument za priključivanje slovenskoga k tadašnjem „srpsko-hrvatskome“ jeziku. To donekle vrijedi za čakavsko i još više za kajkavsko narječje hrvatskoga jezika, koja su oba upravo preko hrvatskoga kao cjeline uključena u tako zvani „hrvatsko-srpski“ jezik te su predstavljali potencijalni most preko kojeg bi se beogradska jezična hegemonija mogla proširiti i na slovensko govorno područje.

S obzirom na povezanost slovenskih i hrvatskih strateških interesa, u koje možemo ubrojiti i one jezične, analiza slovensko-hrvatskih jezičnih odnosa omogućava lakše razumijevanje načina djelovanja različitih društvenih čimbenika na jezik kako jednog tako i drugog naroda. Pritom je u okviru nacionalnog pitanja za analizu jezičnih odnosa ključno upravo razdoblje prije 1918. godine, posebice dio koji se odnosi na buđenje narodne svijesti u 19. stoljeću. U ovom je dijelu doktorske disertacije, stoga, pored analize prisutnosti hrvatskoga jezika na područjima današnje Republike Slovenije, naglasak stavljen na istraživanje predodžbe hrvatskoga jezika u očima relevantnijih slovenskih političkih i kulturnih djelatnika u periodu

prije oblikovanja jugoslavenskih država u 20. stoljeću. Glavni je cilj uočavanje različitih slovenskih predodžba hrvatskog jezika i u tom kontekstu njegova odnosa sa srpskim i slovenskim. Točnije, traženi su odgovori na dva pitanja:

- a) je li u očima Slovenaca u proučavanom razdoblju postojalo razlikovanje hrvatskoga i srpskoga jezika;
- b) je li u tom razdoblju postojala sklonost približavanja slovenskoga hrvatskome jeziku te na koji bi se način moguće približavanje trebalo provesti.

Proučavano je razdoblje dakako predugo da bi se u ovom radu moglo posvetiti dovoljno prostora svim inicijativama i mišljenjima među Slovencima koja su se odnosila na postavljena pitanja slovensko-hrvatskih jezičnih odnosa. Istovremeno je važno naglasiti kako se odnos prema hrvatskome jeziku u Slovenaca nije uvijek izražavao neposredno, već preko slovenskoga odnosa prema hrvatskoj nacionalnoj samobitnosti. Zbog toga su ovom prigodom analizirane i pojedine šire politike preko kojih se odražavalo mišljenje određenih slovenskih interesnih skupina prema hrvatskome jeziku. Posljedično, dakle, nije bilo moguće zaobići poglede Slovenaca prema južnoslavenskom političkom pitanju općenito. Unutar tog su naime o hrvatskome jeziku izravno ili neizravno pisali brojni pojedinci u slovenskim kulturnim i političkim časopisima, u svojoj privatnoj korespondenciji te u govorima na javim okupljanjima.

2.2. Hrvatski jezik na područjima današnje Slovenije prije 19. stoljeća

Istraživanje slovenskoga odnosa prema hrvatskome jeziku nužno uključuje bar osnovni pregled odnosa prema hrvatskom jezičnom i etničkom identitetu u vrijeme kada se suvremeno poimanje nacije tek oblikovalo. U ovom se radu, razumljivo, analiziraju ona područja današnje Slovenije u kojima su etnonim i lingvonim „hrvatski“ ostavili najdublji trag, ponajprije područje Bele krajine, Prekmurja, Prlekije i Kostela. Istovremeno, povijesna upotreba pridjeva „slovenski“ i „slovinski“ na današnjim područjima Republike Hrvatske u slovenskoj historiografiji nerijetko otvara pitanje o naravi tih oznaka u prošlosti, a neki od zaključaka bitno utječu na (ne samo) jezične odnose dvaju susjednih naroda. Od srednjeg vijeka nadalje te su se oznake naime često rabile kao oznake slavenskih naroda bez jasne etničke pripadnosti, no s razvojem nacionalne svijesti, te su oznake postupno poprimale različita značenja. Poseban je naglasak u ovom radu na istraživanju povjesničara i jezikoslovaca kao što su Neven Budak, Boris Golec i Fran Ramovš, koji raspravljaju o „prijednacionalnim“, kulturnim, pa i političkim granicama koje su oblikovale identitet stanovnika Bele krajine, ali i drugih regija. Analizom povijesnih izvora poput zabilješki Johanna Weicharda Valvasora, Balthasara Hacqueta i

Primoža Trubara, ali i prikazima iz kasnijih stoljeća, u ovom se dijelu rada istražuju povijesno-političke okolnosti koje su utjecale na proces preoblikovanja mjesnog identiteta iz hrvatskog u slovenski, kao i implikacije takvih promjena za današnje razumijevanje identiteta. Nadam se da će ovaj pregled povijesne složenosti slovensko-hrvatskih odnosa doprinijeti boljem razumijevanju suvremene slovenske i hrvatske etnogeneze te dati uvid u načine na koje jezična, politička i kulturna dinamika može oblikovati nacionalnu pripadnost kroz stoljeća.

U suvremenoj slovenskoj historiografiji i jezikoslovlju često se pojavljuju teze koje, barem implicitno, kroz pridjeve „slovenski“ i „slovinski“ sugeriraju da su dijelovi hrvatskog teritorija, tijekom određenih povijesnih razdoblja, bili povezani sa slovenskim etničkim korpusom. Primjerice, Golec (2012: 7) u uvodu svoje knjige navodi kako

„u hrvatskoj historiografiji na margine ostaje potisnut naziv Slovenci za stanovnike povijesne Slavonije sa središtem u Zagrebu i naziv njihovog jezika, koji se duboko u novi vijek nazivao slovenski. Ovo je pitanje dosad uglavnom razmatrano kao književnojezično i prepušteno povijesti hrvatskog jezika, no još uvijek nedostaje temeljita istraživanja o kompleksnosti šire pojave, koja uključuje i etnonim te samooznačavanje tako zvanih. 'Slovenaca'.“

Ipak, Golec (2012: 8) priznaje da su lingvonimi i etnonimi „slovinski“ i „slovenski“ imali „prijednacionalno“ značenje te su te oznake označavale Slavene, a ne Slovence u suvremenom poimanju posebne nacije. Jednako su takvo značenje imali i u područjima današnje Slovenije, poput Prekmurja i Bele krajine, prije nego je na ta područja stupio etnonim i lingvonim „hrvatski“. Od 17. stoljeća upravo naziv „hrvatski“ često se služi kao sinonim za „slovenski“ i „slovinski“, ali taj naziv prema hrvatskoj historiografiji tada već nosi i etnički sadržaj (Budak, 2007: 215; Majstorović, 1997: 95). Istovremeno, slovenski se jezik u ono vrijeme nazivao „kranjski“ (Auburger, 2016: 51). No, slovenska se historiografija do toga ne opredjeljuje eksplicitno, iako ćemo i tu pronaći zapise polihistora Johanna Weicharda Valvasora (1641. – 1693.) koji je Hrvate u Beloj krajini opisivao kao identične Hrvatima s druge, hrvatske, strane Kupe i pritom rabio pojam „Nation-Verwandte“, dakle, narodni/nacionalni srodnici (Valvasor, 1689: 147). Štoviše, i vlastita oznaka stanovnika Metlike, Pobrežja, Vinice i Črnomlja nedvosmisleno je bila hrvatska, kako glede narodne pripadnosti, tako i glede jezika, a tako su njihov jezik i narod nazivali i ostali stanovnici tadašnje Kranjske. Unatoč tomu, u slovenskoj se literaturi naglašava nesporna činjenica da je to područje prije pripadalo Slovenskoj marki, pa se zaključuje kako su stanovnici Bele krajine tek kasnije „postali“ Hrvati (Golec, 2012: 20-21). Pritom ne spominje je li pridjev „slovenski“ u teritorijalno-upravnoj jedinici Slovenska marka sadržavao nacionalno značenje ili je i tu riječ o

„prijenacionalnoj“, odnosno o nazivu za sve Slavene. Ako je potonja pretpostavka točna, onda su etnonim i lingvonim „hrvatski“ bili prvi nazivi s nacionalnom konotacijom u tom području. Može se, dakle, reći da je razvojni put etno- i lingvonima na području današnje Bele krajine tekao slično kao i na područjima današnje Hrvatske na kojima je tako zvane prijenacionalne oznake, koje su označavale Slavene, nadomjestila oznaka „hrvatski“ kako za etnicitet tako i za jezik stanovništva. Upravo na toj tvrdnji pojedini hrvatski historiografi, primjerice Marijan Majstorović (1997: 95), zaključuju kako je Bela krajina povijesno hrvatski teritorij čije je stanovništvo u dugotrajnom procesu tek naknadno prihvatilo slovenski etnicitet, da bi u određenim područjima oznaka „Hrvat“ dobila čak i negativnu konotaciju, poput primjerice u Črnomlju (Golec, 2012: 26). I dalje, dakle, postoje razlike između hrvatske i slovenske historiografije glede etničke naravi današnjih slovenskih (i hrvatskih) područja u pojedinom povijesnom razdoblju, a te su rasprave često vrlo tijesno vezane uz dvojbe glede jezika kojim je stanovništvo na određenim područjima od interesa govorilo. Primjerice, slovenski je povjesničar Janez Trdina smatrao kako je prvotna oznaka stanovnika Bele krajine bila „slovenska“ što je povezivao sa slovenskim nazivom u etničkom smislu, dok je kao prvotni jezik tog područja smatrao kajkavski. No, ne kajkavski kao dio hrvatskoga, već kao zaseban jezik koji prema njemu „u jezikoslovnom smislu nije hrvatski jezik“ (Trdina, 1912: 141-142). Raspravi o identitetskim odrednicama kajkavaca te dilemi je li kajkavski zaseban jezik ili pak narječje hrvatskoga jezika namijenjeno je poglavlje u nastavku ovog rada, dok će se na ovom mjestu pokušati osvijetliti predodžbu hrvatskog jezika među stanovništvom današnjih slovenskih područja prije 19. stoljeća.

Nakon Valvasora u 17. stoljeću i Balthasar Hacquet (1739. – 1815.) u 18. je stoljeću potvrdio da su na području Bele krajine živjeli Hrvati, dok je Franc Anton pl. Breckerfeld također u 18. stoljeću utvrdio kako su jezik, nošnja i običaji u tom području pretežno hrvatski (Golec, 2012: 21). Heinrich Georg Hoff (1739. – 1809.), pak, mijenja Valvasorove zapise, odnosno iz njih uglavnom ispušta pridjev „hrvatski“, no spominje vlaško stanovništvo između Novog mesta i Metlike. Golec (2012: 23) na tom mjestu zaključuje kako u to vrijeme, krajem 18. i početkom 19. stoljeća, očito u Beloj krajini nije više bilo Hrvata, da bi na drugom mjestu ustvrdio da su kako Hoff, tako i drugi autori iz tog razdoblja, morali činjenično stanje na terenu podrediti „kranjskoj ideji“ koja nije trpjela partikularizme (Golec, 2012: 69). Nameće se, dakle, zaključak kako Hoff nije bio nepristran, te da stanje i u 18. te 19. stoljeću nije tako jako odudaralo od onoga u 17. stoljeću. To potvrđuju i činjenice za bar dio današnje Bele krajine. Primjerice, dva nova kapelana u Vinici 1795. godine navela su da je jezik u tom kraju hrvatski.

Štoviše, jedan je kapelan iz Gornje Kranjske (Gorenjske) molio za premještaj iz Vinice zbog vlastita nerazumijevanja hrvatskoga jezika (Golec, 2012: 25).

I krajem 18. te početkom 19. stoljeća jezik u južnom dijelu Bele krajine u više se navrata izravno i neizravno naziva hrvatskim. Eksplicitno je to učinio već spomenuti kapelan iz Gorenjske (gornje Kranjske) koji je u 1795. kratko službovao u Vinici, dok se neizravno to može razabrati iz činjenice da je mjesno stanovništvo nakon priključenja pokrajine Ljubljanskoj nadbiskupiji 1787. godine u više navrata iskazivalo nezadovoljstvo jezikom svećenstva. Golec naime piše da su 1796. u selu Podzemelj župljani bili neskloni pomoćnom svećeniku upravo zbog nerazumijevanja njegova „kranjskoga jezika“ s ljubljanskim naglaskom. Posebice je znakovito da su u toj istoj župi župljani bili vrlo skloni kapelanu iz Dalmacije, točnije iz Splitske biskupije, te su se 1805. godine zauzimali za njegov ostanak upravo zbog razumljivog jezika (Golec, 2012: 25). U tom se svjetlu može zaključiti kako su hrvatski štokavski govori već bitno utjecali na jezik tadašnjih stanovnika Belo krajine. S obzirom na geografski položaj Bele krajine to i ne čudi. Upravo su naime na današnji jugoistok Republike Slovenije kroz povijest utjecali kako kajkavski, tako i čakavski te štokavski. U prilog toj tvrdnji ide i činjenica da je drugi kapelan u Podzemelj u 1805. došao iz Krčke biskupije. U skladu s navedenom pretpostavkom i poznati slovenski jezikoslovac, Fran Ramovš, smatrao je da se prvotni belokranjski govor razvijao na jednak način kao i hrvatski jezik s druge strane Kupe, a da utjecaj slovenskoga jezika nije bio bitniji sve do 19. stoljeća (Ramovš, 1935: 136). Taj je utjecaj ipak znatno promijenio jezičnu sliku Bele krajine, pa je tako Tine Logar u 90-im godinama prošlog stoljeća podijelio belokranjske govore na tri dijela; od posve slovenskih (sjevernih), preko miješano slovensko-hrvatskih, do posve hrvatskih i srpskih na jugu (Logar, 1996: 79). Pritom je zanimljivo da su stanovnici donje Kranjske (Dolenjske) uz rijeku Krku sjeverne Belokranjce u području mjesta Semič u prošlosti nazivali „šokcima“ (Trdina, 1912: 142; Golec, 2012: 68). Utjecaj jezika iz novomeškog područja, koje se nalazi odmah iza žumberačkog gorja, odnosno Gorjanaca, očito je utjecao na to područje tako da je poprimilo slovenska obilježja u znatno većoj mjeri, dok je pripadnost Rimokatoličkoj crkvi ubrzala te procese, pa su se doseljenici na području Semiča mnogo brže asimilirali u Slovence, nego je to bio slučaj s pravoslavnim vlaškim dijelom doseljenika, primjerice u selima Bojanci i Marindol, koji je preko religijske institucije poprimao srpski identitet.

Prisutnost etničke oznake „Hrvat“ u Beloj krajini prije 19. stoljeća jasno se može razabrati iz Golčeve analize oznaka za upisane studente na različitim sveučilištima i za

svećenstvo posvećeno u različitim biskupijama. Ipak, glede udjela slovenskog stanovništva zaključke je teško donositi, jer Golec uglavnom analizira razliku između onih studenata i svećenika iz Bele krajine koji su zapisani kao „Hrvat“ ili kao „Kranjec“. Iz te se analize doduše jasno može primijetiti padanje postotka onih koji su navedeni kao Hrvati u razdoblju od 15. do kraja 18. stoljeća i ujedno rast onih koji su se izjasnili kao Kranjci (Golec, 2012: 27-34). No, pritom je upitno uolikoj je mjeri oznaka „Kranjec“ implicirala etnicitet, a koliko teritorijalnu pripadnost. Činjenica je naime da je Bela krajina do kraja 16. stoljeća već bila i formalno sastavnim dijelom Kranjske (Kosi, 2008: 127-142). Uzimajući to u obzir, ne iznenađuje činjenica da se primjerice stanoviti Janez Rudolf Junaković u knjigama sveučilišta u Grazu 1634. i 1635. označava kao *Carniolus de Cernomel*, dakle, Kranjec iz Črnomlja, dok se ista osoba 1651. – 1662. označava kao *Carniolo Croata* - kranjski Hrvat (Golec, 2012: 46). Istom se oznakom Junaković služio i poslije obnašajući svećenički poziv u Štajerskoj. Budući da je Bela krajina tada nesporno pripada Kranjskoj, oznaka Hrvat ne može imati teritorijalno značenje, već je gotovo sigurno u pitanju oznaka etniciteta. Znakovito je, dakle, da se unatoč pripadanja Bele krajine Donjoj Kranjskoj u 17. stoljeću veliki postotak studenata nazivao Hrvatima. Štoviše, taj je udio bio veći tamo gdje je mogućnost samooznake bila veća. Pritom je također važno napomenuti da se u istom razdoblju u zemljišnicima područje Bele krajine do kraja 18. stoljeća nazivalo hrvatskim pridjevima (Golec, 2012: 35-37 i 63-64).

S druge strane, argumenti u slovenskoj historiografiji o dokazu slovenskog identiteta Bele krajine sredinom 16. stoljeća, temelje se na zapisima Primoža Trubara iz 1557. U njima se navodi kako je „u slovenskim i hrvatskim zemljama pronašao samo dva prevoditelja: jednog „Windisch“ svećenika iz Metlike i jednog Hrvata iz Dalmacije“ (Golec, 2012: 42). Potonji nisu na čvrstim nogama jer jedan „Windisch“ svećenik ne dokazuje da je identitet cijele pokrajine slovenski, pogotovo uzimajući u obzir pravni status pokrajine i utjecaj Ljubljanske biskupije u Beloj krajini. Praktično u isto vrijeme naime u Metlici djeluju i svećenici koji se nesumnjivo izjašnjavaju Hrvatima te se upravo na tom području, između ostaloga, i recenzira hrvatski prijevod Novog zavjeta. Primjerice, 1563. godine protestantski se propovjednik, Gregor Vlahović, izjašnjava kao Hrvat (Weiss, 2010: 704; Weiss, 2011: 261; Golec, 2012: 51). Štoviše, pridjev „windisch“ se rabio i u Slavoniji (Budak, 2007: 214-215), pa je upitno je li i taj pridjev slično kao i „slovenski“ i „slovinski“ imao „prijenacionalno“ značenje. Jednako se odnosi i na činjenicu da je neki njemački popisivač u ostavinskom inventaru zapisao naveo i „ein windisches urbari“ (Golec, 2012: 46). Taj se zemljišnik naime nije sačuvao do danas, a pitanje je koliko je taj njemački popisivač mogao razlikovati hrvatski od drugih slavenskih jezika i nije

li i tu riječ o prijenacionalnom pridjevu. Činjenica je ipak da Trubarovo mišljenje kako i jezik stanovnika Bele krajine treba biti dijelom slovenskoga jezika, koliko god je Trubar bio važan za slovenski književni jezik, ipak nema ključnu važnost za prevladavajući identitet stanovnika Bele krajine, pogotovo jer na samom terenu iz istog razdoblja postoje snažni dokazi o prisutnosti hrvatskog jezika. To je, primjerice, zapis na glagoljici nad ulazom u kapelu dvorca u Vinici iz 1556. godine, a i u 17. je stoljeću jezik svećenstva prema zapisu slovenskog povjesničara vrlo vjerojatno bio mnogo bliži govorima Hrvata s druge strane Kupe nego govorima u drugim dijelovima Kranjske (Golec, 2012: 57).

Temeljem navedenog, možemo zaključiti kako je prvotni identitet stanovništva Bele krajine bio „slovenski“, no ta oznaka nije implicirala etnički identitet, već je bila oznaka za slavenstvo, slično kao što je to bio i naziv slavonski. Naziv hrvatski pojavljuje se kasnije, ali u 16. i 17. stoljeću već ima etnički sadržaj, dok se slovenski rabi kao sinonim ili kao oznaka pripadnosti teritorijalnoj jedinici – Slovenskoj marki. Iako se s vremenom identitet stanovništva mijenjao, jezik je kako među dijelom stanovništva Bele krajine, tako i od strane Ljubljanske biskupije bio smatran hrvatskim još duboko u 19. stoljeću (Golec, 2012: 26). Štoviše, stanovništvo Vinice svoj je jezik nazivalo hrvatskim još u prvoj polovici 20. stoljeća (Ramovš, 1935: 136). Dio slovenske historiografije koji se neposredno bavi proučavanjem hrvatskih utjecaja na današnjem slovenskom teritoriju smatra da se je hrvatski etnonim i lingvonim na područje Bele krajine širio s utjecajem čakavštine prema sjeveru na područja na kojima je prije toga prevladavao kajkavski (Golec, 2012: 50). Možemo se složiti s tvrdnjom da su sličnost jezika stanovnika Bele krajine i njihovih susjeda s druge strane rijeke Kupe, povezanost obaju područja nakon uključivanja hrvatske krune u habsburšku državu 1526. godine, te navezanost na Zagrebačku biskupiju čimbenici su koji su snažili hrvatski identitet Belokranjaca (Golec, 2012: 64-66). Žumberačko gorje i, djelomično, također nazočnost vlaškog stanovništva odigrali su svojevrsnu branu koja je usporila širenje slovenskog identiteta u njegovu suvremenom poimanju. No, odsutnost političkog uključivanja toga prostora u Hrvatsku-Slavoniju, hrvatski je identitet oslabilo, a ponegdje i posve izbrisalo. S druge strane, uključivanje Bele krajine u Dolenjsko okružje 1748. ojačalo je kranjske institucije, a samim time je i kranjski jezik iz Novog Mesta preko školskog sustava snažnije prodirao u područje s južne strane Žumberačkog gorja.

I na području Kostela, na sjevernoj strani gornjeg toka rijeke Kupe (nasuprot Broda na Kupi) pojava hrvatskog lingvonima i etnonima imala je slične značajke kao u Beloj krajini. Taj

je dio današnjeg teritorija Republike Slovenije imao nešto nepovoljnije okolnosti za razvoj slovenskog jezika jer je sve do 2. svjetskog rata bio jezično odvojen od sjevernijih slovenskih područja zbog kočevskog njemačkog jezičnog otoka, dok je istovremeno utjecaj novomeških Slovenaca preko Bele krajine teže dolazio do izraza zbog geografske odvojenosti kostelskog područja od Bele krajine. Može se, dakle, reći da su u gornjem toku rijeke Kupe ulogu brane, slično poput Žumberačkog gorja u slučaju Bele krajine, odigrali kočevski Nijemci, no pritom treba napomenuti kako je u tom području stanovništvo graničilo s političkom Hrvatskom znatno prije od belokranjskog. Ne čudi stoga da se tamošnje stanovništvo usko vezalo na stanovništvo Gorskog kotara te je preuzelo hrvatski identitet kako glede jezika tako i etničke pripadnosti. Slično potvrđuje i slovenska historiografija, točnije Boris Golec (2012: 82-85). Iako potonji navodi da su nakon njemačke kolonizacije u 14. stoljeću Kostelci bili smješteni između njemački govorećih Kočevara i hrvatskog stanovništva preko Kupe te zbog političke granice pretpostavlja da se Kostelci nisu u potpunosti identificirali s Hrvatima, i sam smatra da su dijelili zajednički jezik te da se taj vrlo vjerojatno nazivao hrvatskim. Golec dokazuje da je etnonim „Hrvat“ zabilježen u Kostelu već krajem 16. stoljeća, što je gotovo pola stoljeća prije nego u Beloj krajini. Prvi put je naime zabilježen spomen 1598. godine, kada je ribnički župnik Andrej Šteker zapisao da u Kostelu žive Hrvati. Štekerova tvrdnja najvjerojatnije se temeljila i na izjavama lokalnih župljana i župnika, što se potvrdilo i kasnije u 17. te 18. stoljeću. Johann Weichard Valvasor je naime u 1689. godini zapisao da su Kostel i područja oko njega uz Kupu potpuno hrvatska prema jeziku (!), nošnji i običajima, stoga to područje imenuje „kranjskom Hrvatskom“ (Valvasor 1689:147), dok je tri desetljeća kasnije, točnije 1719. godine, kostelski kapelan, Grgur Knežić, počeo voditi knjigu krštenih na hrvatskom jeziku glagoljicom. Upravo zbog Nijemaca na sjeveru te zbog plitke i posljedično lako prijelazne rijeke Kupe u gornjem toku relativno malobrojnije kostelsko stanovništvo s Hrvatima Gorskog kotara činilo je cjelinu. Posljedično je Kostelce više povjesničara nazivalo Hrvatima te su se tako i sami identificirali eksplicitno u sveučilišnim knjigama i implicitno preko opredjeljivanja kostelskog govora kao dijela hrvatskog jezika i nošnje kao hrvatske (Golec 2012: 86-92). Uzimajući u obzir te činjenice, ne čudi da kostelski dijalekt i danas dijeli zajedničke jezične inovacije kao i govori goranskih Hrvata (Gostenčnik, 2023; Šekli, 2018: 339). Štoviše, u bitnom se dijelu povijesti razvijao unutar te cjeline pod nazivom hrvatski jezik.

Slično kao o dijelovima Bele krajine te u područjima u gornjem toku rijeke Kupe, Valvasor krajem 17. stoljeća piše i o Čatežu (između grada Zagreba i mjesta Krško) kao o hrvatskom selu, te smatra da je njegova okolina posve hrvatska (Valvasor, 1689: 122). Pritom

je posebice dugo ustrajao hrvatski jezik u Velikoj Dolini gdje je još 1801. zabilježeno da slovenski svećenik nije želio prihvatiti službu jer su župljani govorili posve hrvatski, a njemu je taj jezik bio pretežak da bi ga u svojim godinama savladao. Štoviše, u tom je području jezik ostao „posve hrvatski“ još duboko u 19. stoljeću što dokazuju upravo bilješke svećenika, iz kojih je vidljivo da su učili hrvatski jezik tijekom službovanja u Čatežu, te činjenica da su u obližnjem selu Jesenice (na Dolenjskem) misu vodili franjevci iz Samobora (Golec, 2012: 75). Kartograf, Peter Kozler je, pak, još u 19. stoljeću pokušao povući slovensko-hrvatsku etničku granicu u današnjoj istočnoj i jugoistočnoj Sloveniji. Zanimljivo je da je pritom zbog čakavskog narječja sela jugoistočno od mjesta Kostanjevica (na rijeci Krki) pripisao hrvatskom etničkom području (Kozler, 1854: 101). Golec za hrvatsko stanovništvo u tom dijelu Slovenije nalazi dokaz u prezimenima koje nerijetko završavaju na -ič, no smatra ga alohtonim, odnosno doseljenim u vrijeme otomanskih osvajanja u 16. stoljeću. Hrvatska imena i hrvatsku samooznaku stanovništva Krškog polja možemo naći još duboko u 18. stoljeću (Golec, 2012: 76-78). Ipak, u tom je području hrvatski identitet brže slabio, između ostaloga i zbog činjenice da svećeničku službu uglavnom nisu obnašali ljudi iz lokalnog stanovništva, već su dolazili iz drugih dijelova Kranjske.

Pojava Hrvata i hrvatskog jezika u Prekmurju, jedinom dijelu slovenskog etničkog prostora pod ugarskom krunom, pokazuje neke zajedničke značajke s pojavom hrvatskog imena i jezika u Beloj krajini i Kostelu, ali postoje i bitne razlike između područja uz rijeku Kupu i krajnjeg sjeveroistoka današnje Slovenije. U Prekmurju se hrvatsko ime prvi put dokumentira u 17. stoljeću, kao i u Beloj krajini. Iako slovenska historiografija smatra da je u Prekmurju intenzitet prisutnosti hrvatskog imena bio slabiji te da se ono nikada nije široko primilo kao, primjerice, u Beloj krajini te da su stanovnici Prekmurja nastavili rabiti nadnacionalno slavensko ime za sebe i svoj jezik, na temelju izvora iz 1714. može se sa sigurnošću reći da su prekmurske župe tada gotovo sve označene kao „Slavonico Croatica“. Pritom su posebice zanimljivi zapisi o jeziku, pri čemu su prekmurske župe u gornjem dijelu imale naziv hrvatski ili slavenski, odnosno slovenski, dok je u donjem dijelu Prekmurja u dokumentima Zagrebačke biskupije jezik stanovništva bio označen samo kao hrvatski. Na temelju činjenice da je u pojedinim dijelovima Prekmurja u uporabi opstao dvojni naziv „slavonico-croatica“, i to u vrijeme kada je u hrvatskim kajkavskim područjima naziv „hrvatski“ već potpuno nadomjestio nazive „slovinski“, „slavonski“ i „slovenski“, Boris Golec zaključuje da se prekmurski od hrvatskog kajkavskog razlikovao već u 18. stoljeću (Golec, 2012: 93-104). Uistinu, dvojni se naziv za jezik koji se tada govorio u Prekmurju može iščitati i iz protesta hrvatskih franjevaca,

točnije Abrahama Zelenića, koji se 1670. protivio naseljavanju mađarskih franjevaca u Murskoj Soboti upravo s obrazloženjem da tamošnje stanovništvo govori hrvatski ili slavenski jezik kojeg mađarsko svećenstvo ne razumije (Zelko, 1983: 322). Posljedično većina slovenskih jezikoslovaca smatra kako hrvatski kajkavski i slovenski prekmurski nikad nisu bili sliveni u jednu jezičnu cjelinu. Prema Martini Orožen, primjerice, dokaz za potonju tvrdnju može se nazrijeti iz činjenice da su se prekmurski i kajkavski ipak razdvojili u književnosti kada se u 18. stoljeću prelazilo na tisak (Orožen, 1994: 109-110). No, presnažnim se čini zaključak da se radilo o dva različita jezika samo zato što se jedan govor nazivalo slavensko-hrvatskima, a druge hrvatskima. Nesporno je naime da je upravo naziv „hrvatski“ uključen kako pri imenovanju govora u gornjem tako i donjem Prekmurju, pa bi se iz navedenog prije moglo zaključiti kako su govori u gornjem Prekmurju bili ipak dovoljno slični onima u donjem dijelu tog područja da su, kako jedni tako i drugi, imali barem dio istog imena. Temeljem toga ništa manje korektan zaključak ne bi bio i da nije riječ o dva jezika, već o dva dijalekta hrvatskog kajkavskog narječja. Svakako, pritom je potrebno naglasiti kako je odluka o tome što je jezik, a što narječje, arbitrarna, no prema podacima i kriterijima koje navodi slovenska historiografija nemoguće je zaključiti da se radilo o dva različita jezika, a ne o dva dijalekta istog jezika. S dijalektološkog gledišta, ovdje iznesenu tezu potvrđuje i analiza Mije Lončarića koji je utvrdio da vokalizam prekmurskih govora ima, slično kao i drugi slovenski panonski govori, snažne zajedničke crte s vokalizmom hrvatskog kajkavskog (Lončarić, 1999). To je logična posljedica činjenice da su hrvatski kajkavski jezično-kulturni utjecaji bili posebice snažni u donjem Prekmurju koje je pripadalo Zagrebačkoj biskupiji, ali su također dopirali i do gornjeg Prekmurja, čiji su stanovnici osjećali Zagreb bliže od udaljenog Győra. Štoviše, na sjeveru su Prekmurci bili u kontaktu s Hrvatima čakavcima koji su naselili područje Gradišća, pa su u 17. stoljeću Prekmurci prihvaćanje naziva „hrvatski“ prihvatili kao prirodan proces. No, učvršćenje naziva „hrvatski“ kako za jezik, tako i za etnički identitet stanovnika Prekmurja spriječila je nova granica biskupija koja je 1777. povučena po rijeci Muri.

Prisutnost hrvatskoga jezika u Prekmurju potvrđena je i u crkvenim spisima iz kasnog 18. stoljeća. U tom kontekstu posebnu pozornost zaslužuje kanonska vizitacija biskupa Szilyja iz 1778. godine, provedena samo godinu dana nakon osnivanja Somboteljske biskupije. To je bila prva vizitacija koja je obuhvatila cijelo Prekmurje, pružajući usporedive podatke za oba dijela koji su dotad crkveno-upravno bili odvojeni. U gornjem, nekada győorskom dijelu, zvanom distrikt Tótság, u zapisniku vizitacije jezik svih župa nazvan je „idioma Vandalica“, dok je u donjem, nekada zagrebačkom dijelu, koji je sada pripadao donjelendavskom distriktu,

jezik nazvan idioma „Croatica“ ili „lingua Croatica“. U donjelendavski distrikt tada je spadalo šest župa, od toga pet na području današnjeg Prekmurja. Dvije su bile potpuno hrvatske (Beltinci i Turnišče), jedna većinski hrvatska (Bogojina s dvojezičnom mađarsko-hrvatskom podružnicom Kobilje), jedna potpuno mađarska (Dobrovnik) i jedna pretežno mađarska te djelomično hrvatska (Donja Lendava s hrvatskim selima Kot i Hotiza te dvojezičnim selom Kapca). Važnost i stvarna upotreba pojma hrvatski potvrđena je i navodima iz kojih je vidljivo da su svećenici upravo na hrvatskom jeziku propovijedali i komunicirali s vjernicima. Golec (2012: 114) temeljem toga zaključuje kako je donje Prekmurje hrvatsko, a gornje slovensko. Dakako, i prema donošenju zaključaka na temelju tih dokumenata potrebno je biti oprezan. Posebice zato što u relativno kratkom razdoblju od nekoliko godina istovjetni dokumenti ukazuju na drugačije podatke glede jezika. Tako recimo postoji mnoštvo leksikona, koje navodi slovenska historiografija, s kraja 18. stoljeća koji donose opriječne podatke, a teško je vjerovati da se jezik tako brzo mijenjao. Naime, prema leksikonu iz 1773. bila su samo tri prekmurska mjesta gdje se govorilo hrvatski (Bukovica, Hotiza, Kot), dok je prema geografskom i povijesnom leksikonu Korabinskog iz 1786. godine, od 26 mjesta u Prekmurju 21 označeno kao slavensko ili slovensko, dva su bila mađarska, a četiri hrvatska (horvát ili kroatisch): Bukovnica, Hotiza, Kot i Bogojina. Desetljeće kasnije, između 1796. i 1799., Vályijeva topografija Ugarske ponovno prikazuje 8 naselja kao djelomično slavenskih ili slovenskih, pet kao isključivo slavenskih (tót), tri su bila mađarska, četiri hrvatska (Bogojina, Gančani, Hotiza i Kot), dok je Bukovnica označena kao miješana hrvatsko-mađarska. I kasnije se u 19. stoljeću kao jezik u Hotizi navodio isključivo hrvatski, dok su u drugim krajevima donjelendavskog okruga jezici bili miješani mađarsko-hrvatski. Hrvatski lingvonim i etnonim kod Prekmuraca, prema dostupnim izvorima, nestaju konačno u prvoj trećini 19. stoljeća. Na Kozlerovoj karti (1853.), selo Kot prikazano je kao posljednje na slovenskoj strani etničke granice, što je isto prikazano i na Czoernigovoj karti (1855.), kao i u njegovu opisu jezičnih granica (1857.) (Golec, 2012: 116-119). Ipak, unatoč nestanku lingvonima „hrvatski“, Prekmurje je bar djelomično ostalo povezano s hrvatskim kajkavskim dijelovima, kako jezično, tako i glede političkih preferencija, pa će upravo u tom području kako Stjepan Radić tako i Vladko Maček u 20. stoljeću tražiti potporu birača za Hrvatsku seljačku stranku.

Slično kao u Prekmurju, hrvatski je lingvonim bio prisutan i u dijelu Štajerske, točnije u Prlekiji, regiji u koja se nalazi u sjeveroistočnom dijelu današnje slovenske Štajerske. Iako je zbog manjka zapisa (i zanimanja povjesničara) to pitanje bilo zanemareno, ta je pokrajina prema nekim autorima jezično gravitirala hrvatskoj kajkavskoj kulturi. Golec otkriva da je naziv

„hrvatski jezik“ za govorni prostor Prlekije u 18. stoljeću pokrивao šire područje nego što se mislilo ranije (Rajh, 2002: 48; Rigler, 1968: 667-668). U pojedinim dokumentima, poput zakletvenih obrazaca u Ormožu iz prve četvrtine 18. stoljeća, rabi se naziv „hrvatski“ (Croatica) za lokalni govor. Štoviše, taj obrazac iz Ormoža ne samo da je prepun hrvatskih kajkavskih elemenata, već Golec dokazuje da pojam „hrvatski jezik“ nije bio vezan uz jezik doseljenika, nego se njime označavao lokalni idiom autohtonog stanovništva. No, isti autor dokazuje kako je slovensko ime bilo prisutno i mnogo prije hrvatskoga, točnije zabilježeno je 1592. godine, dok se hrvatski naziv prvi put spominje 1689. godine (Golec, 2012: 121-124). Ipak, potrebno je naglasiti kako tu nije riječ o „slovenskom“ lingvonimu, već o slavenskom. Lokalni se govori tada naime nazivaju „idioma S(c)lavonicum“. Radi se, dakle, o onome što i sam spomenuti autor na početku svoga rada imenuje „prijenacionalnim nazivom“. Hrvatski se, pak, naziv širio u skladu s oblikovanjem suvremene hrvatske nacije te je u područjima izvan same Hrvatske nosio i etničku oznaku.

U 18. stoljeću oznaka „hrvatski“ za jezik snažno je prisutna u prleškom dijelu Štajerske. Vizitacijski zapis iz Salzburškog arhiđakonata između Drave i Mure (1760. – 1764.) naime daje jasne primjere uporabe naziva „hrvatski jezik“ u pastoralnom kontekstu, posebice u istočnim dijelovima Prlekije; u mjestima Središče ob Dravi, Sveti Miklavž pri Ormožu, Velika Nedelja, Ljutomer i Križevci. Primjeri koje navodi slovenska historiografija (vidi Mlinarič, 1987: 226-240; Golec, 2012: 124-126) također ukazuju na to da se nazivom hrvatski označavao jedinstveni kajkavsko-prleški jezik u dijelu tog područja. Vizitacije iz prve polovice 1760-ih godina jasno ocrtavaju područje u Prlekiji gdje je zabilježena prisutnost hrvatskog jezika – prostire se od mađarske granice na istoku do župe Velika Nedelja na zapadu, i obuhvaća nekoliko župa u istočnoj Prlekiji. Na susjednim se područjima bilježi samo „vinski“ (slovenski) i njemački. Iako su vizitatori bili stranci, zapisi ukazuju da su se oslanjali na lokalne izjave o jeziku, pa je tako Ormož na temelju prisutnosti kako slovenskog tako i hrvatskog jezika zabilježen kao dvojezično mjesto (Golec, 2012: 127-133). Važnu ulogu u širenju hrvatskog naziva imali su lokalni svećenici, a njegovo usvajanje među stanovnicima temelji se na kulturno-jezičnoj povezanosti s hrvatskim kajkavskim prostorom. Pored toga, i grad Varaždin je također igrao važnu ulogu kao kulturno i obrazovno središte tog područja. Budući da su Ptuj i Maribor bili pretežno njemački i nisu mogli tu obavljati ulogu za slavensko stanovništvo, Prleki su se radi obrazovanja usmjeravali prema Varaždinu. Upravo je varaždinska gimnazija, osnovana 1636. godine, odigrala ključnu ulogu u jezičnom oblikovanju prleških svećenika, osobito do 18. stoljeća. Osim kulturnog utjecaja, Varaždin je kratko vrijeme bio i političko središte Hrvatske

i Slavonije (1767. – 1776.), što je dodatno učvršćivalo povezanost Prlekije s hrvatskim prostorom. Međutim, nakon velikog požara 1776., utjecaj se Varaždina smanjio. Istovremeno, iako je jezična bliskost olakšala prihvaćanje hrvatskog naziva, nedostatak trajnih migracija iz Hrvatske ograničio je daljnje širenje naziva „hrvatski“ za jezik. Do kraja 18. stoljeća, uspostava regionalnog književnog jezika te smanjenje utjecaja hrvatskog kajkavskog zbog obrazovnih reformi potisnuli su i naziv „hrvatski“ za prleške govore, no oslonac na Hrvate i hrvatski jezik ne prestaje ni tad. To na kraju krajeva potvrđuje i činjenica da se Jakob Fras (Stanko Vraz) (1810. – 1851.) još duboko u 19. stoljeću smatrao kako Slovincem tako i Hrvatom.

2.3 Slovenske predodžbe hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa u 19. stoljeću

2.3.1 Kopitarova karantansko-panonska teorija

Hrvatsko-slovenski jezični odnosi imaju relativno dugu povijest, a budili su zanimanje i znanstvenika koji nisu pripadali ni hrvatskom ni slovenskom narodu. Češki jezikoslovac Josef Dobrovsky (1753. – 1829.), primjerice, bio je mišljenja kako su slovenski i hrvatsko kajkavsko narječje zapravo jedan te isti jezik, a time je posredno izražavao mišljenje da su kajkavci i Slovenci jedan te isti narod. No, znakovito je kako je Dobrovsky za taj zajednički narod upotrebljavao hrvatsko ime. Sukladno tome, u zborniku *Slavin* iz 1806. godine postavio je tezu prema kojoj je slovenski jezik samo inačica hrvatskoga. Štoviše, smatrao je da bi Kranjci trebali biti ponosni na to da su Hrvati, a da su se od svoje matice jezično udaljili tako što su primili dio njemačkih običaja i riječi (Grčević, 1997: 11; Zajc, 2006: 22). Slično je razmišljao i August Ludwig Schlözer (1735. – 1809.) koji je u bosanskom govoru vidio najčišći govor „njemačkih Slavena“, dok je kranjski (slovenski) govor smatrao njegovom germaniziranom inačicom. Takve su teze bile skladne s pogledima Josipa Juraja Strossmayera (1815. – 1905.) i Eugena Kvaternika (1825. – 1871.) koji su zastupali mišljenje o Slovincima kao noriškim Hrvatima,⁷ što se podudaralo i s mišljenjem Ante Starčevića (1823. – 1896.) koji je sve Slovence smatrao Hrvatima. Starčević je doduše priznavao kako Slovence Pragmatična sankcija Hrvatskoga sabora iz 1712.⁸ nije pokrivala u cijelosti, no da bi se Slovenci mogli (i trebali) priključiti Hrvatskoj na temelju iskaza vlastite narodne volje (Gross, 2000: 108). Dobrovsky ipak nije bio

⁷ Strossmayer, primjerice, 10. studenoga 1860. godine piše: „Konstantin Porfirogenet govorio je o njima [Slovincima] kao o Hrvatima iz Norika; po Pragmatičkoj sankciji naš je kralj isto tako i kralj Koruške, Kranjske i Štajerske, ali nigdje se ne spominje Ugarska.” (Tomljanovich, 2001: 71).

⁸ Hrvatska je prema Pragmatičnoj sankciji pristala na vladavinu Habsburgovaca i ako bi ta obitelj ostala bez muških potomaka, no uz uvjet da Monarhija uključuje i pretežno slovenska područja, točnije donje Štajerske, Koruške i Kranjske.

na liniji hrvatske nacionalne ideje. Štoviše, (veliko)srpskoj je nacionalnoj ideologiji postavio temelj time što je ne samo sve štokavce svrstao među Srbe, već je naziv „Serb“ rabio kao istoznačnicu nazivu „Slaven“. Premda je pritom današnje Srbe imenovao posebnim nazivom „Servijeri“, među koje je uvrštavao i Bugare jer su oni prema Dobrovskom upravo od Srba učili slavenski jezik (Grčević, 1997: 9-10). To je balkanske Srbe trebalo razlikovati od drugih slavenskih skupina, no takvo je miješanje pojmova od strane Dobrovskoga i danas često zlouporabljeno u okviru teritorijalno i kulturno osvajačkih ideologija. Štoviše, i sam je Dobrovsky razlikovao Servijere od Hrvata, a priznao je da njegova tvrdnja o srpskom praimenu za sve Slavene nije dokazana. Unatoč tomu, Dobrovsky naziv „srpski“ prenosi i na „ilirski“ jezik, tvrdeći kako je ilirski jezik zapravo jezik potomaka starih Servijera i Hrvata. No, kako je hrvatskim Dobrovsky već bio nazvao hrvatsko kajkavsko narječje i slovenski jezik, za ilirski je jezik rabio gotovo isključivo naziv „srpski“ (Grčević, 1997: 7-8). Nešto je restriktivniji pri uključivanju pod srpski nazivnik bio još jedan Čeh, Jan Kollar (1793. – 1852.), koji je Slavene podijelio na četiri plemena; rusko, poljsko, češko i srpsko. I on je, dakle, upravo srpskomu plemenu pripisao sve južne Slavene, kao što je to 1824. učinio i Jacob Grimm (1785. – 1863.) (Grčević, 1997: 17).

Navedenim se mišljenjima među poznatijim slovenskim jezikoslovcima djelomično bio priključio Jernej Kopitar (1780. – 1844.). No, iako se nije izravno suprotstavio temeljnoj tvrdnji Dobrovskoga o kajkavskom i slovenskom jeziku, nije se složio s implikacijom prema kojoj su Slovenci zapravo sjeverozapadni Hrvati (Lončarić, 1984: 284). U *Gramatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* iz 1808. godine naime Kopitar prihvaća podjelu južnoslavenskih dijalekata po Dobrovskom na dvije jezične grane; ilirsku (u koju uvrštava Bugare, Srbe, Bošnjake, Dalmatince i Dubrovčane) te hrvatsku kamo je uvrstio i tako zvane „Winden“ (Slovence). Tu je podjelu popratio napomenom da bi se uz detaljna istraživanja moglo otkriti još nešto. Kopitar je pritom također izrazio sumnju u to da bi brojniji Slovenci trebali biti podskup manje brojnih kajkavskih Hrvata. Prema njemu je tada naime bilo 700.000 Slovenaca (*Karantaner-Slaven* i *Inner-Oesterreich*), a kajkavskih Hrvata samo 600.000 (Zajc, 2006: 23-24). Kada je slovački jezikoslovac Pavel Josef Šafařík (1795. – 1861.) u svom radu *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* Bugare označio kao „Slavosrbe“, a štokavske Hrvate kao „katoličke Slavosrbe“ te time postavio tezu prema kojoj su Srbi i Hrvati jedan narod barem po podrijetlu,⁹ Kopitar se priklonio tvrdnji o srpskom

⁹ Katoličke Slavosrbe ipak odjeljuje od pravoslavnih te ih u kulturnu cjelinu priključuje Hrvatima kajkavcima.

podrijetlu štokavaca. No, od tada kajkavce nije više nazivao Slovincima, već posebnim narodom „pseudo-Hrvata“, odnosno zagrebačkih Slovenaca (*Pesudocroatorum, rectius Slovenorum Zagrebiensium*) (Lončarić, 1984: 284). Svoju je podjelu etničkih zajednica na slavenskom jugu prvi put javnosti otkrio 1811. godine u svom prikazu s naslovom *Slavische Sprachkunde* u časopisu *Annalen für Literatur und Kunst*. Kao i u svojoj korespondenciji s Dobrovskym, južne je Slavene jezično podijelio na dva dijela:

- a) one koji govore „slovensko-srpskim“, odnosno ilirskim, a u njegove je govornike ubrojio stanovnike južne Ugarske, Bugarske, Slavonije, Srbije, Bosne, Dalmacije, Vojne krajine i Istre i
- b) one koje govore slovenskim, koji Nijemci zovu „Windisch“, a njima je pribrojavao Kranjce, Korušce, Donje Štajerce, tako zvane „provincijalne Hrvate“ i stanovnike zapadne Mađarske.

Kopitar je bit svoje karantansko-panonske jezične teorije temeljio na pretpostavci da je oko 863. godine jedan slavenski govor prerastao u opći književni jezik svih Slavena. Prema njemu, riječ je bila o govoru kojim su govorili predci austrijskih Slavena. Staroslavenski je za njega stoga bio dijalekt s područja južno od Dunava koji su potom Ćiril i Metod uzdigli u književni jezik svih Slavena. Pritom je zanimljivo kako je Kopitar bio uvjeren da je od tri južnoslavenska dijalekta (bugarskog, srpskog i windisch) upravo „windisch“ izravni potomak staroslavenskoga. Na tom je konceptu, koji je javnosti prvi put predstavio 1822. godine, ustrajao do kraja života i time posredno zastupao ideju prema kojoj su Slovenci bili izvorište južnoslavenske kulture.

Iz navedenoga se može razabrati da je Kopitar posve okrenuo tezu Dobrovskoga¹⁰ i zaključio kako se kranjski Slovenci nisu udaljili od hrvatskih kajkavaca, već upravo suprotno. Smatrao je naime kako su hrvatski kajkavci prihvatili mnogo elemenata srpskoga jezika te se time udaljili od kranjskoga govora. Prema Kopitarovoj su tvrdnji „pravi Hrvati“, koje je pribrajaio Srbima, naselili Dalmaciju, dok je dio ostao u Slavoniji. Tako zvani „provincijalni Hrvati“, u koje je pribrajaio hrvatske kajkavce, prema njemu su nosili hrvatsko ime svega dva stoljeća, dakle od 17. stoljeća. Prema toj su tvrdnji Kranjci, Korušci i Štajerci bili gornji Winden, a „provincijalni Hrvati“ donji Winden, odnosno donji Slovenci (Zajc, 2006: 29-30). Kopitar je time posve odrekao posebnost hrvatskom jeziku, smatrajući da ono što u kajkavskom

¹⁰ Dobrovsky se tada nije priklonio Kopitaru te je ostao pri zastupanju mišljenja koje i danas zastupa većina jezikoslovaca prema kojoj staroslavenski temelji na solunskom, a ne „windskom“, odnosno slovenskom govoru.

nije slovensko, očito mora biti srpsko, odnosno s jezičnog su vidika hrvatski i srpski jezik za Kopitara bili sinonimi (Grčević, 1997: 12). To nijekanje razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika, kako se ispostavilo, ostavilo je duboki trag i u slovenskom političkom prostoru u naredna dva stoljeća. Također je zanimljivo kako je Kopitar, iako smatra da su hrvatski i srpski naziv sinonimi, pri imenovanju gotovo uvijek birao izraz „srpski“. Štoviše, Kopitar kao zagovornik austroslavizma, to jest ideje uključivanja slavenskih područja u austrijsko carstvo, smatrao je kako Srbi imaju potencijal za okupljanje širokog teritorija, koje obuhvaća Bačku, Banat, Bosnu, Crnu Goru, Dalmaciju, Hercegovinu, Istru, Slavoniju, Srbiju, Srijem i vojnu Hrvatsku, u srpsko carstvo kad okolnosti to dozvole (Grčević 1997:15). U tom okviru razumljivija je i njegova uloga jezično-političkoga mentorstva Vuku Karadžiću (1787. – 1864.) koji će temeljem Kopitarove jezične teorije promovirati velikosrpsku političku ideju. U okviru potonje se zastupala tvrdnja da je štokavski srpski, kajkavski slovenski, to jest da je jezik „Kekavaca“, odnosno stanovništva Zagrebačke, Varaždinske i Križevačke županije prijelazni iz kranjskoga u srpski jezik, a samo čakavski je hrvatski jezik, to jest da ime hrvatsko „po pravdi pripada samo čakavcima“ (Karadžić, 1849: 7 i 17-24).

Karantansko-panonska teorija te podjela jezika na „windski“, srpski i bugarski imaju svoje pristalice i danas. Iako pojedini hrvatski povjesničari (primjerice Gross, 1985: 389) tvrde kako pripisivanje slovenskog podrijetla hrvatskim kajkavcima nije na sebe vezalo teritorijalne slovenske pretenzije na hrvatske zemlje te nije impliciralo potkopavanje teze o postojanju zasebnog hrvatskog naroda, određene činjenice iz suvremenog slovenskog političkog života nisu uvijek skladne s tom tezom (Medvešek, 2018; Pezdir, 2018). Među Slovencima na sličan način poput Kopitara već tada naime razmišljaju pjesnik Valentin Vodnik (1779. – 1818.), koji početkom 19. stoljeća dijeli južnoslavenske govore na srpske i slovenske, i Kopitarov učenik Franc Miklošič (1813. – 1891.). Potonji ipak dopušta mogućnost postojanja „jezičnih Hrvata“ svojom tezom prema kojoj su doduše samo govornici čakavskog narječja Hrvati. Što se, pak, hrvatskih kajkavaca tiče, oni prema Miklošiću jesu dio slovenskog narodnog korpusa koji je prihvatio političko hrvatstvo. Tu svoju tezu Miklošič objašnjava 1852. godine kada objavljuje rad s naslovom *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen (Lautlehre)*. U njemu obrazlaže tako zvani novoslovenski jezik kojemu pripisuje i govore stanovnika varaždinske, križevačke i zagrebačke županije. Prema Miklošiću u potonje je prodro srpski jezik nakon što su se Hrvati i Srbi doselili na južnoslavenska područja te se kao klin zabili između Slovenaca i Bugara, čime su se kajkavski govori donekle udaljili od slovenskih. Upravo je na toj tvrdnji Jurij Kobe već u 19. stoljeću (1807. – 1858.) izravno pripisivao Sjevernu Hrvatsku Slovencima:

„Među Slovence spadaju i današnji Horvati u okolici Varaždina, Križevaca i Zagreba čiji je jezik prijelaz iz kranjskoga u srpski.”¹¹ (Zajc, 2006: 113).

Pritom treba spomenuti da je Kobe bio među prvima koji se ipak suprotstavio dijelovima tvrdnji Vuka Karadžića o štokavskom podrijetlu Srba. Kobe je naime naglašavao kako je Konstantin VII. Porfirogenet (905. – 959.) pisao o tome da Hrvati žive između Save i Drave. To bi pak trebalo značiti da su tamo živjeli čakavci, ako je suditi po Miklošičevoj/Karadžićevoj tvrdnji kako su samo čakavci Hrvati. Netko je, dakle, prema Kobeu ipak bio u krivu – Porfirogenet ili Karadžić.

Jezične su teorije s neposrednim teritorijalnim posljedicama, koje su nijekale hrvatstvo hrvatskih kajkavaca, kasnije zastupali i neki drugi Slovenci, poput Matije Murka (1861. – 1951.), pisca Frana Levstika (1831. – 1887.) te pisca i povjesničara Janeza Trdine (1830. – 1905.). Pritom je zanimljivo da je potonji ne samo cijelu Slavoniju, već i dio čakavaca pripisivao Srbima, dok je zagrebačko područje smatrao naseljenim kroatiziranim Slovencima. Suprotno je, pak, tvrdio da su stanovnici Bele Krajine slovenizirani Hrvati (Zajc, 2006: 206-207). Levstik je, s druge strane, priznajući samo čakavski kao izvorno hrvatski, smatrao kako je povijesni razvoj sve uneredio pa je sad hrvatsko središte kajkavsko (Levstik, 1881). Dakako, i kod srpskih je jezikoslovaca karantansko-panonska teorija pronašla plodno tlo. Štoviše, upravo će se prema Kopitarovim i kasnije Miklošičevim tvrdnjama i u (veliko)srpsku nacionalnu ideologiju preko Vuka Karadžića preliti teorija kojoj je jedna od osnovnih postulata bilo umanjivanje teritorija na koje bi Hrvati trebali polagati pravo. No karantansko-panonska teorija nerijetko je prodršla i u samo jedro hrvatske jezične politike. Prije svega su pobornici sadržajne biti Kopitarove i Miklošičeve panonske teorije bili Đuro Daničić¹² (1825. – 1882.), pisac Male srpske gramatike (Daničić, 1850) te hrvatski Karadžićevi sljedbenici poput Tome Maretića (1854. – 1938.), pisac Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (1899), koji su progonili kajkavizme iz hrvatskoga ne bi li tako olakšali stvaranje zamišljenog hrvatsko-srpskog jezika.¹³ Slovenskim i srpskim zagovornicima karantansko-panonske teorije o slovenskom podrijetlu kajkavaca, pored hrvatskih vukovaca, nesvjesno su pomagali i drugi

¹¹ „Med Slovence spadajo tudi današnji Horvatje v Varožlinski, Križevski in Zagrebški okolici (varmežiji) katerih jezik je prelaz iz kranjskega v serbski“

¹² Rođen pod imenom Đorđe Popović, kasnije koristi Đuro Daničić što je bio pseudonim pod kojim je pisao kritiku za protivnike reformama srpskoga jezika po načelima Vuka Karadžića.

¹³ Pored hrvatskih vukovaca i neki drugi istaknuti zagovornici jugoslavenske ideje prema kajkavskom baš nisu imali blagonaklon pogled. Franjo Rački (1828. – 1894.), primjerice, zalagao se za približavanje svih kajkavaca i svih Slovenaca štokavskom govoru te njihovo što brže stupanje „u kolo srpsko-hrvatske književnosti“. Štoviše, prema toj bi viziji nakon Slovenaca jednako trebali postupiti i Bugari (Gross, 2004: 60).

Hrvati. Primjerice, Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1899.) koji se između ostalog zalagao za vraćanje novomeškog i metličkog kotara povijesnoj Hrvatskoj te se zauzimao za učvršćenje položaja hrvatskog narodnog jezika (Franić Tomić, 2011: 221; Ham, 2011), pri obrani hrvatske naravi štokavaca i čakavaca pojam „gornja Slavonija“ imenuje i „slovenske zemlje“ te pritom piše:

„Još danas čine u provincialnoj hrvatskoj pretežniju većinu Slovenci sa svojim kajkavskim ili slovenskim narječjem, premda neki nadričeni Srblji žele dokazati svietu kako je uprav to hrvatsko te je u njihoviem zasljepljenim očima srpsko. Tako su n. p. naši pravi Hrvati preko Kupe do mora, pa po Istri, Bosni i Dalmaciji, po njihovem mnienju sve sami Srblji. ... i u provincialu je uvijek bilo Hrvatah ali su bili samo naseljenici, većom stranom plemići s krajevah prekokupskih, prekosavskih i prekounskih.“ (Zajc, 2006: 111-112).

Hrvatske dvojbe iz onoga vremena potvrđuje i djelo Antuna Mažuranića (1805. – 1888.) s naslovom *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole* iz 1859. godine koje uopće ne spominje kajkavski kao hrvatsko narječje (Mažuranić, 1869). Mažuranić izrijeком navodi kako „hrvatski jezik ima dva glavna narječja: štokavsko i čakavsko...“, dok se kajkavština ne spominje (vidi Ham, 2005: 61-69). Ne čudi stoga što su takvog mišljenja bili i određeni strani jezikoslovci, poput Adolfa Fickera (1816. – 1880.), koji je Hrvate dijelio na „Sloveno-Hrvate“ i „Srbo-Hrvate“. „Sloveno-Hrvati“ su prema toj tvrdnji bili oni Slovenci koji su bili kroatizirani od 16. stoljeća dalje, dok su svi ostali Hrvati prema toj podjeli bili „Srbo-Hrvati“.

2.3.2 Zamisli udruživanja slovenskoga i hrvatskoga jezika u 70-im i 80-im godinama 19. stoljeća

Za razliku od Kopitara i Miklošića najistaknutiji kajkavci 19. stoljeća, Ljudevit Gaj (1809. – 1872.), Janko Drašković (1770. – 1856.) i Antun Mihanović (1796. – 1861.), kajkavski su smatrali jezikom Hrvata (Finka, 1973). Gaj je na početku dijelio južne Slavene na tri dijela, hrvatski, slovenski i srpski dio, te je zastupao tezu kako je upravo hrvatski jezik „najčišći“, a da su se na rubnim južnoslavenskim dijelovima jezici odmaknuli od svog jedra. Gaj je, dakle, glede slovenskoga smatrao, slično kao Dobrovsky, da se pod dugotrajnim utjecajem njemačkog jezika deslavenizirao. Iz toga je i proizašao spor Kopitara s Gajem te Kopitarovo preziranje samog ilirskog pokreta (Ivašković, 2024a; Zajc, 2006: 41-76). Za Draškovića su pak u jezičnom kontekstu slovenska područja čak bila bliža Hrvatima nego Bosna. Potonju je naime priključivao hrvatskoj Iliriji na temelju povijesnog prava, dok je slovenske zemlje priključivao

temeljem jezične sličnosti. Gaj i Drašković su, dakle, nastavljali onaj dio hrvatske nacionalne misli koja je težila k ujedinjavanju svih hrvatskih čakavskih, kajkavskih i štokavskih područja.¹⁴

Na Gajevim je principima među Slovencima djelovao Jakob Fras (Stanko Vraz) (1810. – 1851.). Godine 1833. u neposrednom kontaktu s Františekom Ladislavom Čelakovskim te sa samim Ljudevitom Gajem Vraz je počeo upotrebljavati č, ž i š¹⁵ te se pritom zalagao za Gajevu ideju ilirizma (Zajc, 2006: 55). Smatrao je kako žrtva Slovenaca pri odricanju od svojega narječja mala usporedi li se sa srpskim odricanjem od staroslavenskog i hrvatskim žrtvovanjem kajkavskoga u korist štokavskoga. Ipak, nakon zabrane ilirizma i Vraz se bar djelomično priklonio karantansko-panonskoj teoriji Jerneja Kopitara. Hrvate štokavce u jezičnom je smislu pripojio Srbima, a „Harvate kekavce“ ka „grani gornjoj“ (korutansko-koruškoj) kao što je smatrao Kopitar (Zajc, 2006: 67). Isključivo hrvatsku narav, dakle, Vraz pripisuje samo Hrvatima čakavcima, koje imenuje „pravim Hrvatima“ u filološkom smislu. No, u političkom smislu Vraz ne niječe postojanje Hrvata štokavaca i kajkavaca (Grčević, 1997: 27-28).

Slično Vrazu, za hrvatsko-slovensko se sjedinjenje zauzimao i Matija Majar (1809. – 1892.) koji s tom idejom 1848. šalje peticiju vladaru Habsburške Monarhije (Zajc, 2006: 78-79). Kajkavce je doduše ispustio, no Slovencima je pripisao cijelo stanovništvo Istre. Također se, kao i Vraz, zauzimao za zbližavanje dvaju pisama, ćirilice i latinice, te je pritom zapravo branio tezu o jedinstvenom slavenskom jeziku, dok je sve drugo smatrao „podnarječjima“. Na ilirski je gledao malo drugačije nego Vraz, jer mu nije pripisivao isključivo štokavsku osnovicu, već u taj jezik uključuje mnogo slovenskih izraza za koje je smatrao kako su primjereniji od onih koje su upotrebljavali štokavski govornici. Godine 1848. objavljuje knjigu *Pravila kako izobraževati ilirsko narječje u obće slavenski jezik* u kojem objašnjava ideju *Zedinjena Slovenija* koji uvijek oslanja na povezivanje s Hrvatima (Zajc, 2006: 88-90). Slično je i slovenski povjesničar književnosti Ivan Macun (1821. – 1883.) smatrao kako bi za Slovence bilo povoljno prihvaćanje ilirskog jezika sa štokavskom osnovicom, a kad bi se prihvatio štokavski i kad bi Slovenci počeli njime pisati, u zajednički bi južnoslavenski jezik prema Macunu trebalo ući i mnogo slovenskih riječi. Iako su pojedinci, poput publicista Jožefa Šubica

¹⁴ Prije njih su to činili isusovac Juraj Mulih, koji je imenovao štokavce „Slovinci“, kajkavce „Horvati“, a čakavce „Harvati“, te dakako i Juraj Križanić (1619. – 1683.), koji je i jezik u Kranjskoj imenovao ilirskim, te Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.) sa svojom Oživjelom Hrvatskom (Croatia Rediviva) u koju je smjestio i slovensku Alpsku Hrvatsku.

¹⁵ O Gajevom uvođenju dijakritičkih znakova vidi Vončina (1985).

(1802. – 1861.) bili zgroženi Macunovim prijedlogom, sam je Macun smatrao da sjedinjenje ipak ne bi bilo loše i zato

„što se tiče Zagrebčanov ali Horvatov, to nisu pravi Iliro-Serbi, već su na polak Slovenci“ (Zajc, 2006: 88).

Činjenicu da je koncept *Zedinjena Slovenija* uvijek bio tijesno vezan uz ideju slovensko-hrvatskog povezivanja potvrdio je autor poznate geografske karte koja je trebala prikazivati ujedinjene slovenske zemlje, Peter Kozler (1824. – 1879.). On je radio kao dopisnik časopisa *Slovenija* te je uvijek zagovarao slovensko oslanjanje na Hrvatsku. Štoviše, smatrao je da bi svi slovenski biskupi trebali biti pod zagrebačkim nadbiskupom, slavio je bana Josipa Jelačića kao slovenskog heroja, ali istovremeno i naglašavao slovenski karakter dijelova Istre, dok je Belu Krajinu pripisivao hrvatskom etničkom području. Što se, pak, kajkavaca tiče, njih je etnografski, slično kao i Miklošič, smatrao Slovencima, no u političkom smislu to su za njega ipak bili Hrvati. Zanimljivo je da se Kozler pri crtanju geografskih karata oslanjao na rezultate ankete Karla von Czoerniga (1804. – 1889.) koja je najprije, 1846. godine, provedena u austrijskom, a potom, 1851. godine, još u ugarskom dijelu Monarhije. Prema tim je rezultatima Slovenaca bilo 1.153.382. S druge strane, Hrvate je podijelio na „Srbo-Hrvate“ i „Sloveno-Hrvate“ te naveo kako ih je ukupno bilo 1.282.632. Među njih je uključio 17.697 stanovnika Bele Krajine, no isпустиo 395.273 Dalmatinaca koje je pripisao Srbima. U knjizi *Ethnographie der oesterreichischen Monarchie* branio je tezu o slovenstvu „provincijalnih Hrvata“ te izlagao uvjerenje kako su Hrvati i Srbi doduše različita plemena, no da su jezično vrlo slični. Ipak „sloveno-hrvatski“ se prema njemu razlikovao od „srbo-hrvatskoga“. Zapisuje kako se „sloveno-hrvatski“ govori u varaždinskoj i zagrebačkoj te u sjevernim dijelovima križevačke i ivaničke županije. Izvorno je taj govor smatrao slovenskim, no prodorom Hrvata preko Save i Kupe, taj je jezik prema njemu prihvatio toliko hrvatskih elemenata da je nastao miješani jezik (*Mischsprache*). Zanimljivo je da je štokavske Žumberčane i čakavce u Primorju pripisao „Sloveno-Hrvatima“ u jezičnom smislu, dok je čakavce u Istri i kvarnerskim otocima pripisivao tako zvanim „Srbo-Hrvatima“ (Zajc, 2006: 104-105).

U kontekstu slovenskih zagovornika zbližavanja slovenskog i hrvatskog treba istaknuti i Ferda Kočevara Žavčanina (1833. – 1878.), zagrebačkog dopisnika časopisa *Novice*, *Slovenski gospodar* i *Slovenski narod*. Iako je njegov odnos prema hrvatskom državnom pravu bio nedosljedan, odnosno kretao se sve od njegova zagovaranja do žestokog napadanja, već 1860. godine upravo je Žavčanin predložio mijenjanje slovenskog jezika u korist približavanja

hrvatskom (predlaže pisanje „ja“ umjesto „jaz“, „muž“ umjesto „mož“ itd.). Prema Žavčaninu postupno se stapanje slovenskoga u hrvatski očitovalo u Gorskom Kotaru, u krajevima koje su iz njegove perspektive naseljavali Slovenci. Dok su, primjerice, prema Žavčaninu stanovnici mjesta Gerovo još govorili čistim slovenskim jezikom, Ravnogorci su već bili pohrvaćeni (*Slovenski narod*, 13.12.1870.). Sličnog je mišljenja o nužnosti preuzimanja barem dijela hrvatskoga jezika tada bio i jedan od najbitnijih slovenskih publicista, Janez Bleiweis (1808. – 1881.). Bleiweis je, primjerice, jezik Belokranjaca već smatrao hrvatskim narječjem, a ostali su Slovenci prema njemu bili toliko malobrojni da knjiga na slovenskom jeziku nije mogla opstati kao tržišna roba (Zajc, 2006: 144).

Osim Žavčanina i Bleiweisa u 1870-im je godinama vrlo aktivan bio i slovenski liberal te najprije pomoćnik urednika, a potom i glavni urednik *Slovenskog naroda*, Josip Jurčič (1844. – 1881.). Kada je član Narodne stranke, Josip Miškato (1836. – 1890.), 1870. godine branio ideju hrvatsko-slovenskog političkog zajedništva,¹⁶ Jurčič je u svojem spisu *Slovenci in Hrvatje* izrazio skeptičnost do mogućnosti ostvarivanja tog plana, no sa zadovoljstvom je prihvatio Miškatoćevo mišljenje o slovenskoj kulturnoj samobitnosti prema kojem se Slovenci ne bi trebali odreći vlastitoga jezika (Jurčič, 1982: 383). Za Jurčiča je hrvatski jezik tada već bio spojen sa srpskim, a sam u načelu nije bio protiv slovenskoga približavanja jedinstvenomu jeziku. No, kako će to i kasnije u 20. stoljeću zagovarati slovenski liberali, to bi zbližavanje jezika trebalo ići postupnim stapanjem u jedinstveni jezik, nikako trenutnim utapanjem slovenskoga u „hrvatsko-srpskom“. Ipak, Jurčič je u ono vrijeme zagovarao uporabu svih sredstava za očuvanje slovenskog jezika, prije svega za obranu pred germanizacijom slovenskih područja te je u tom kontekstu pisao:

„ako Slovenci svoj jezik ne bi mogli sačuvati, o čemu nismo nikada dvojili i odustajali, bogme će se radije dati pohrvatiti, nego ponijemčiti“ (*Slovenski narod*, 28.1.1871.: 3).

U Jurčiča je nakon početnog razdoblja djelovanja općenito rasla spremnost za prihvaćanje hrvatskoga, srpskoga, pa čak i ruskoga jezika. Za njega je, kao i u većine slovenskih liberala, bitno bilo samo sprječavanje prodora njemačkoga jezika u slovenska područja. Posljedično je sredinom 1870-ih godina *Slovenski narod* poticao uporabu hrvatskoga jezika. Uredništvo, prije svega Jurčič, je uključivalo sve više hrvatskih riječi. Posljedično je Jurčič i tužen od strane državnog tužitelja. *Slovenski je narod* naime imao dopuštenje samo za izlaženje

¹⁶ Smatrao je naime da će Prusija anektirati njemačke pokrajine Habsburške Monarhije, stoga je predviđao da će u ostatku prevladati Ugarska, a da bi hrvatski položaj bio znatno bolji, ako bi se udružili sa Slovencima.

na slovenskom jeziku, ne i drugim jezicima. Jurčič je tada na sudu u svoju obranu dokazivao da i drugi časopisi, poput *Novica*, objavljuju mnogo članaka na hrvatskom jeziku, dok je *Zgodnja danica* (katolički časopis) objavljivao na latinskom jeziku. Davao je i primjere drugih njemačkih časopisa koji su objavljivali francuske i/ili slovenske članke (*Slovenski narod*, 18.12.1875.). U kontekstu svoje obrane posebice je zanimljiva Jurčičeva tvrdnja da su hrvatsko i slovensko narječje dijelovi istog jezika te da se međusobno manje razlikuju nego što je to slučaj među njemačkim dijalektima. Pritom za ocjenjivanje jedinstvenosti jezika rabi kriterij razumljivosti i tvrdi kako slovenski seljaci koji ne znaju ni čitati ni pisati često trguju u hrvatskim krajevima te se i bez tumača izvrsno razumiju s govornicima hrvatskoga. U tom okviru Jurčič tvrdi:

„Također je znanstveno nemoguće dokazati gdje prestaje slovenski, a počinje hrvatski ili srpski. Starohrvatski pisci, poput Belostenca, pisali su na slovenskom jeziku. Ukratko, Slovenci su od Hrvata odvojeni politički, no ne i jezično. To ne bi tvrdio ni državni odvjetnik kad bi poznavao sud autoriteta o tom predmetu, kao što su Miklošič, Šafařík i drugi koji su poštovani u cijelom učenom svijetu. I kad bi bar malo poznavao te autoritete i povijest slovenskoga jezika, znao bi i to da je naša oznaka 'slovenski' zapravo vrlo općenit naziv i zapravo nije na početku značilo ništa drugo nego slavensko.“ (*Slovenski narod*, 18.12.1875.: 2).

Jurčič, dakle, argumentira pripadnost slovenskoga i hrvatskoga istomu jeziku, no pritom hrvatski ne odvaja od srpskoga jezika.

Da je Jurčičevo poimanje hrvatskoga jezika bilo donekle nejasno, potvrdilo se 1878. godine kada je pokrenuto izdavanje hrvatsko-slovenske gramatike. Tomu se naime usprotivio upravo Jurčič koji je smatrao kako za to nema potrebe jer su postojeće hrvatske gramatike posve dovoljne za slovenski puk te bi novo tiskanje samo za Slovence bilo zapravo bacanje novaca. Tom je prilikom ponovo izvukao argument prema kojem slovenski seljak i trgovac u hrvatskim zemljama ne trebaju prevoditelja, ali jednako smatra i za Slovence u Srbiji, tvrdeći kako su srpski i slovenski bliski kao dva narječja jednog jezika. No, istovremeno ipak priznaje, barem posredno, kako su hrvatski i slovenski ipak različiti te da su to jezici, a ne narječja. Na istom sastanku naime kaže:

„Tko među Slavenima jedan jezik poznaje temeljito, taj se može svih drugih slavenskih jezika bez posebnih gramatika naučiti, posebice ovako bliskoga kao što nam je hrvatski.“ (*Slovenski narod*, 17.2.1878.: 3).

Nejasno je jezično mišljenje bilo u određenoj mjeri rezultat sukoba dviju dimenzija političkoga svjetonazora slovenskih liberala. Pod Jurčičem je uredništvom naime *Slovenski narod* na jednoj strani branio slovensko pravo do političke emancipacije, dok se na drugoj sve

više naginjao prema panslavenskoj ideologiji. U tom bi se okviru Slovenci trebali priključiti široj južnoslavenskoj kulturnoj zajednici, koja bi na kraće vrijeme bila zajednica različitih naroda, a na dulje bi se razdoblje trebala oblikovati snažnija jugoslavenska kohezija. U tom je kontekstu prevladalo mišljenje da bi južni Slaveni trebali preuzeti ilirsko ime kako bi se prevladali hrvatsko-srpski antagonizmi te bi i Hrvati i Srbi glede svojega narodnoga imena bili u jednaku položaju kao i Slovenci (*Slovenec*, 2.3.1878.; 5.3.1878.). Pritom je zanimljivo da su slovenski liberali krajem 70-ih godina 19. stoljeća smatrali da je upravo Zagreb literarno središte Hrvata i Slovenaca te da bi i Slovenci trebali svojega „Gaja“ kako bi prihvatili štokavsku osnovicu za svoj standardni jezik. Štoviše, u nekoliko se navrata u tom razdoblju zahtijevalo da slovenski časopisi odmah počnu pisati na „hrvatsko-srpskom“ jeziku te da Slovenci počnu učiti sveslavenski ruski jezik (*Slovenski narod*, 10.7.1878.).

Krajem 1870-ih godina katoličko-narodnjački dio slovenskog političkog spektra nije bio daleko od liberalnih pogleda, bar što se odnosi na tvrdnju o Zagrebu kao središtu slovensko-hrvatske kulture. Glavni se konzervativni časopis, *Slovenec*, naime priključio kampanji za širenje „hrvatsko-srpskoga“ jezika (*Slovenec*, 23.11.1878.). Štoviše, promovirao je nužnost jedinstvenog pogleda na slovensko-hrvatsko kulturno područje, a u Zagrebu je vidio geopolitički centar cjelokupnoga habsburškoga jugoslavenstva (*Slovenec*, 16.11.1878.). Pritom se tumačilo da se različiti hrvatski i slovenski jezik prepoznaju samo kod međusobno udaljenijih Hrvata i Slovenaca, dok tamo gdje su živjeli blizu razlika nije bilo. U tome okviru, slovenski katolički narodnjaci izražavali su nadu kako će Sveučilište u Zagrebu uz hrvatski kao glavni jezik uvesti i neka predavanja na slovenskom (*Slovenec*, 16.11.1878.). Već godinu dana prije isti je časopis objavljivao kako Belokranjci mogu jednako biti Slovenci i Hrvati, a to također smatra i za Hrvate na štajerskoj granici. U tom, dakle, možemo nazrijeti Kopitar-Miklošičevu tezu o slovenskom izvoru hrvatskih kajkavaca, čega se prevladavajuće slovenske političke struje zapravo nikad nisu odrekle. Čak i u vrijeme kampanja zbližavanja Slovenaca i Hrvata nitko nije nijekao Miklošičevu teoriju, samo su ju u slovenskim časopisima izbjegavali spominjati. Eventualno se naglašavao slovenski izvor Hrvata kajkavaca u pozitivnom kontekstu. Ipak, ni u tome razdoblju nije se previše truda ulagalo u razlikovanje hrvatskoga i srpskoga jezika. Štoviše, s vremena na vrijeme isplivala je i poneka objava slovenskih časopisa u kojoj se tvrdilo ne samo da su Hrvati kajkavci zapravo Slovenci, već da je i štokavski govor koji su Hrvati prihvatili kao književni jezik zapravo srpski (*Slovenec*, 30. 10. 1877.).

U okviru ideje jezičnoga ujedinjenja s Hrvatima u Slovenaca je često prevladala bojazan da bi se samo oni morali odreći svojih posebnosti. Te bojazni nisu uvijek bile neosnovane, jer su se s vremena na vrijeme i u hrvatskom tisku javljala „upozorenja“ kako će Slovenci propasti, ako ne prihvate hrvatski jezik (Zajc, 2006: 197). *Slovenec* (16.11.1878.) u svojoj reakciji na te objave piše kako bi u potencijalnom ujedinjenju Slovenaca i Hrvata zajednički jezik bio plod ne samo hrvatskoga, nego i slovenskoga jezika. Takvog su mišljenja bili i liberali (*Slovenski narod*, 11.7.1878.), a oba vodeća časopisa navode kako bi najprije bilo potrebno političko ujedinjenje i tek nakon toga književno (*Slovenec*, 16.11.1878.; *Slovenski narod*, 11.7.1878.). Iz toga se može nazrijeti da je prijedlog kulturnog ujedinjenja na neki način bio samo dio šire strategije zaštite slovenskih zemalja od Talijana i Nijemaca. Takav se pogled zadržao zapravo sve do kraja Prvog svjetskog rata.¹⁷

Prihvaćanje elemenata hrvatske državne ideje trebalo je Hrvatima učiniti atraktivnijom ideju uključivanja slovenske jedinice u trojednu hrvatsku kraljevinu. Ta se tvrdnja očitovala u činjenici da se i onaj dio Slovenaca koji se bio zauzimao za slovensko-hrvatsko ujedinjenje u ono vrijeme uglavnom snažno protivio zamisli hrvatskoga državnog prava. U tome je prednjačio upravo list *Slovenski narod*, iako se taj časopis snažno zalagao za političko sjedinjenje slovenskih zemalja s hrvatskim. U okviru tih bi ideja slovenska područja zadržala znatnu autonomiju. Primjerice, Žavčanić je zamisao bila da Slovenija oblikuje četvrti dio trojedne hrvatske kraljevine. Zagreb bi trebao predstavljati centar i povezivati tri pokrajinska centra Ljubljanu (Kranjska), Osijek (Slavonija) i Zadar (Dalmacija) (*Slovenski narod*, 28.1.1871.). U skladu s tim, Jurčić i Žavčanin bili su vrlo optimistični glede početka djelovanja Sveučilišta u Zagrebu. U njemu su, jednako kao i katolički narodnjaci, vidjeli zajedničko hrvatsko-slovensko sveučilište te su u austrijskom dijelu Monarhije zahtijevali jednakopravnost za one Slovence koji bi završili studij u Zagrebu (*Slovenski narod*, 24.10.1874.). Pritom su, pak, često kritizirali hrvatsku neaktivnost. U Jurčića je naime prevladavalo mišljenje kako hrvatski pravaši mnogo govore o Slovincima „planinskim Hrvatima“, ali da se zapravo nisu bili spremni zauzeti za slovensku autonomiju (*Slovenski narod*, 4.1.1877.). Slovenci su, dakle, najprije tražili političko sjedinjenje radi zaštite vlastite narodne samobitnosti. Posebice su snažne kampanje bile za to u vrijeme Berlinskoga kongresa kada se očekivalo da će BiH biti sjedinjena

¹⁷ Aleš Ušeničnik, jedan od vodećih ideologa klerikalne Slovenske narodne stranke (*Slovenska ljudska stranka* - SLS), u svom je spisu *Slovenci in Hrvati* iz 1913. godine također ustvrdio kako je za Slovence kroatizacija mnogo bolja od germanizacije. Naime, Slovenci bi u tom slučaju od Hrvata trebali preuzeti samo jezik, dok bi, prema njegovu mišljenju, s drugih kulturnih aspekata Hrvatima mogli dati mnogo više, što bi zapravo onda Hrvate u većoj mjeri napravilo Slovincima nego obrnuto (Perovšek, 2004: 102).

s Dalmacijom i/ili Hrvatskom-Slavonijom i potom sa slovenskim zemljama (*Slovenec*, 1.5.1877.). U tim se kampanjama za slovensko-hrvatsko ujedinjenje nije štedjelo na velikim frazama poput krvne povezanosti hrvatskoga i slovenskoga naroda kako na strani slovenskih liberala tako ni kod katoličkih narodnjaka, odnosno konzervativaca (*Slovenec*, 21.11.1878.; *Slovenski narod*, 26.11.1878.). Ipak, postojala je jedna bitna razlika između dvije najjače slovenske političke struje. Dok su katolički narodnjaci pogledavali prema ujedinjenju južnih Slavena s katoličkim predznakom, slovenski su liberali zamišljali kulturnu cjelinu od „Soče do Timoka“. *Slovenski narod* (27.11.1878.: 1-2) primjerice piše:

„potrebno je da si od Soče do Timoka, od onkraj Drave do Egejskog mora stvorimo kulturnu cjelinu na temelju hrvatsko-srpskog jezika koji u tim krajevima prevladava. ... Ujedinimo se dakle s Hrvatima na način da se svaki obrazovaniji Slovenac u potpunosti nauči hrvatski jezik u govoru i pismu – a za obrazovanje našega naroda pišimo slovenski kao i dosad. Cjelokupni geografski položaj nalaže da obrazovani Slovenac pored njemačkog ili talijanskog zna u potpunosti i hrvatski: Bosna i Hercegovina su nam dokaz da ne možemo dalje bez hrvatskoga jezika. Sva nastojanja neprijatelja Slavena da u tim pokrajinama nametnu čak turski jezik pokazala su se smiješnima – znanje će se hrvatskog jezika pokazati još potrebnijim i korisnijim kad će nas u dogledno vrijeme željeznica odvesti preko Balkana u Niš i preko Sarajeva u Solun. Hoćeš, ne ćeš hrvatsko-srpski jezik je dosad u međunarodnom općenju priznat kao što nije ni jedan drugi slavenski jezik, izuzev ruskog. ... Upravo zbog toga mislim da bi Slovenci morali preuzeti hrvatski jezik kako ne bi ostali pasivni gledatelji narodnog života na slavenskom jugu, već da sudjeluju i vrše svoj utjecaj koji im dolikuje.“

Početkom 80-ih godina odnos prema hrvatskom jeziku i Hrvatima ne mijenja se bitno. Godine 1881. Josip Šuman (1836. – 1908.), profesor akademske gimnazije u Beču, izdaje knjigu *Die Slovenen*. U njoj kajkavce imenuje „kroatischen Slovenen“. Pravi Hrvati su prema njemu zajedno sa Srbima bili štokavci što je donekle odstupalo od tvrdnji njegovog akademskog uzora Franca Miklošića. Žumberački su štokavci, dakle, za Šumana bili hrvatski otok u slovenskom moru (Šuman, 1881: 107-108), što je zapravo bila malo promijenjena Miklošićeva tvrdnja prema kojoj se zbog činjenice da govore štokavski Žumberčane uvrštavalo među Srbe.¹⁸ U skladu sa Šumanovim pisanjem i Franc Simonič (1847. – 1919.) svu je kajkavsku književnost uvrstio u pregled slovenske literature (Šuman, 1881: 123). Šumanova je knjiga kasnije imala utjecaj i na neke poglede njemačkih jezikoslovaca (Zajc, 2006: 220), a na njegovu knjigu nije moguće naći primjedbe u slovenskom tisku. Suprotno je dakako bilo u hrvatskom, prije svega u *Vienču* u kojem 26. studenog 1881. godine bez navedenog autora, no pod uredništvom Augusta Šenoe (1838. – 1881.) piše:

„Da naše hrvatske kajkavske korenike u županijah zagrebačkoj, varaždinskoj i križevačkoj negovore hrvatski nego slovenski, to se već davna i ne samo u Beču i drugdje, nego čak i u Zagrebu dokazuje i troškom hrvatskoga novca štampa; dakle da to i g. Šuman u spomenutoj knjizi kao nepobitan čin pred

¹⁸ Zbog toga je Miklošić i bio protiv pripajanja Žumberka Kranjskoj, što je unatoč tome nekoliko puta bilo predloženo u pokrajinskom saboru Kranjske (1869., 1881. i 1895.) (Zajc, 2006: 347).

njemački čitalački svijet iznaša, to nas nije iznenadilo, jer takve smo mi Hrvati već sreće, akoprem bi se moglo g. Šumanu i drugoj njegovoj jednako mislećoj braći nepobitno dokazati, da u šestnaestom stoljeću naziv 'hrvatskoga jezika' je daleko u današnju Kranjsku do pod bielu Ljubljanu sizao, nespominjuć ovdje sav metlički kraj, u kojem je Metlički magistrat gof. 1559. Slovincu Trubaru i drugovom službenu sjedodbu izdavao, da je prevod nekih komada biblije dobro na hrvatski preveden. Nu mi mislimo, da bi ovo dokazivanje bilo brezpredmetno u etnografičkom pogledu, pa ga se zato lje nijedan Hrvat neće htjeti laćati, jer je doista velika sreća po svijet, da razni jezikoslovci neopredjeljuju nazive živućim jezikom, već da su si to opredeljivanje naziva sami narodi za sebe pridržali, te tako će i naši kajkavci i nadalje smjeti hrvatski govoriti kao i dosele, a nadje li se koji, koji reče, da slovenski govori, to bi ga mi Hrvati, akoprem smo siromašni, mogli suhim zlatom vagnuti i rečenim jezikoslovcem ukupno sa zlatom darovati. Mi se ne trebamo bojati, da ćemo na ovakav način ma i samo jednu hrvatsku dušu izgubiti. Nu gosp. Šumanu se neprohtjelo samo naroda i jezika, i to ne samo u Hrvatskoj i duboko u Istriji, nego i hrvatskih starih pisaca, pak on liepo na str. 168-172 popunio dosadašnje literarne slovenske historije još i 'sa samostalnim razvitkom Slovenaca Hrvatske i Medjumurja, da bude slika literarnih nastojanja sveukupnog slovenskog plemena tim podpunija.' Obično, veli g. Šuman-Šimonić, se ova literatura nazivlje po zemlji, u kojoj je nikla, literaturom hrvatske kajkavščine, al pošto je sveobće poznati narodni kriterij Slovenaca upitna partikula kaj spram srbo-hrvatskomu što i ča to se ubrajaju med slovenske pisce: Bučić, Prgošić, Habledić, Belostenec, Šušnik, Jambrešić, Mikloušić, Lovrenčić, Brezovački, Jandrić, Milanović, Domin, Kristianović, a da bude pregled tim podpuniji i Petar Zrinski i Pavao Ritter-Vitezović. Mi mislimo, da je ovo literarno svojatanje i u ovolikoj mjeri pravi unicum, te se usudjujemo pitati sve razborite i triezne Slovence, kuda ovakav postupak njihovoga zemljaka vodi? Dokazivao g Šuman-Simonić slovenstvo gore spomenutih korenika hrvatskih koliko mu drago, on njihova hrvatstva izbrisati neće, al će nas Hrvate on i njegovi jednomišljenici, što neće biti s gorega, natjerati, da malo bolje svoje branimo, nego što smo dosele činili, jer i med rodjenom braćom najbolje je, kad su čisti računi. Mi nismo oni, koji cieli svijet gledamo s hrvatskimi naočali, niti oni, koji će se na granicah hrvatsko-slovenskoga nariječja pravdati o jedno selo, je li se tu govori slovenskim ili hrvatskim nariječjem, al i naša popustljivost radi obće sloge ima svoje granice, pak zato i prosvjedujemo, proti svojatanju gg. Šumana i Simonića, a napokon budi toj gospodi slobodno primjetiti, što u Hrvatskoj svaki gimnazijalac znade, a oni u tom temelj svojoj mudrosti nalaze, da kad pisac hrvatski šestnajstoga, sedamnajstoga ili osamnajstoga vieka kaže, da piše slovenski ili slovinski, da to nije podnipošto današnji slovenski nego čisto i jedino hrvatski jezik. Toliko budi bez zamjere rečeno!“ (*Vienac*, 26.11.1881.: 772).

U *Vienacu* se, dakle, osporavaju nastojanja da se podjelu jezika prema upitnim zamjenicama „ča“, „kaj“ i „što“ nametne kao kriterij podjela jezika prema nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti. Pritom autor ispravno tvrdi da je u tom pogledu jedini važeći identitetski kriterij te da identitetska oznaka „slovenski“ i „slovinski“ iz prošlih stoljeća nema isto značenje kao „slovenski“ krajem 19. stoljeća. Kao što ćemo vidjeti kasnije, pri analizi suvremenih rasprava između pojedinih slovenskih i hrvatskih jezikoslovaca, taj spor i slični argumenti kako jedne tako i druge strane opstali su do današnjih dana.

Na negativne je reakcije u *Vienacu* odgovorio sam Šuman koji se pozvao na razlikovanje između političke i genetske narodnosti. Pritom je, dakle, smatrao kako su kajkavci genetski Slovenci i politički Hrvati te zaključio kako nema ništa protiv da se i ostali Slovenci literarno udruže s Hrvatima (Zajc, 2006: 216-217). Šumana je u *Ljubljanskom zvonu* kritizirao povjesničar Simon Rutar (1853. – 1903.) koji je smatrao da kajkavce ne treba ubrajati među

Slovence, ako sami sebe smatraju Hrvatima (Rutar, 1882a: 53, 118-119). No, i sam Rutar potom opisuje granicu između Slovenaca i Hrvata u razdoblju od 7. do 13. stoljeća na crti Rijeka – Sisak i potom po rijeci Savi te na kraju tvrdi kako je i Ljudevit Posavski bio Slovenac (Rutar, 1882b: 95-96).

Činjenicu da Miklošičeva teorija ni u to vrijeme nije bila odbačena potvrdio je i jezikoslovac te povjesničar književnosti, Matija Murko (1861. – 1951.). On naime u deset brojeva *Slovenskoga naroda*, od 7. do 18. kolovoza 1883. godine objavljuje raspravu *Miklošič in Hrvati* u kojoj niječe da je ikad itko od Slovenaca tražio odvajanje kajkavskih područja od hrvatskih, no da jezikoslovci nisu krivi što kajkavski ima sve značajke slovenskog jezika. Pritom brani Miklošiča da nije štokavske ikavce pripisivao Srbima, no granicu hrvatskih zemalja na istoku povlači kod rijeke Neretve (*Slovenski narod*, 8.8.1883.: 2). U četvrtom dijelu pak tvrdi:

„Jezik hrvatski i srpski je hvala Bogu danas jedan jezik i bit će tim više što manje će Srbi ekaviti, a Hrvati u Zagrebu i drugdje kovati jezik, te će se umjesto toga držati Vukovih načela i onog živog narječja iz kojeg je Vuk grabio.“ (*Slovenski narod*, 10.8.1883.: 2).

Svoj esej o hrvatskom odnosu do Miklošiča završava nadom

„da će se polako onaj proces koji je Hrvatima i Srbima dao jedan književan jezik polako raširiti i na Slovence.“ (*Slovenski narod*, 17.8.1883.: 2).

Na jednak način i povjesničar književnosti te katolički svećenik, Andrej Fekonja (1851. – 1920.), u 1881. godini slavi Ljudevita Gaja kao početnika ujedinjenja Slovenaca, Hrvata i Srba te žali za činjenicom da nitko nije smogao toliko snage da dovrši ujedinjenje svih južnih Slavena (Zajc, 2006: 253). Pritom Fekonja misli prije svega na priključivanje Slovenaca Hrvatima i Srbima te izražava nadu kako će se to dogoditi upravo preko zajedničke književnosti (*Slovan*, 1.5.1885.).

Analizirajući poglede onih Slovenaca koji su bili za jezično ujedinjenje s Hrvatima možemo, dakle, zaključiti kako je ta želja bila motivirana prije svega političkim ujedinjenjem, odnosno zaštitom Slovenaca od Nijemaca i Talijana. Istovremeno se može primijetiti kako su Slovenci koji su bili privrženi ujedinjenju vrlo slabo prepoznavali razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika. Dakako, pritom ne treba zaboraviti da je usporedno s onima koji su zagovarali slovensko-hrvatsku političku jedinicu i pritom nudili i mogućnost kulturnog te jezičnog približavanja postojao i drugi krug slovenskih intelektualaca koji je imao suprotno mišljenje,

no u ovom radu nisu detaljnije prikazani. Potpuno je drugačiji pogled na odnos Slovenaca i Hrvata te posljedično slovenskog (kranjski-koruški-štajerski) i hrvatskoga imao slovenski pjesnik France Prešeren (1800. – 1849.). On je naime smatrao kako su si španjolski i portugalski mnogo bliži nego je slovenski blizak najbližem hrvatskom narječju - kajkavskom, a još je više to prema njemu vrijedilo u slučaju slovenskog i štokavskog, kojeg je Prešeren nazivao „eklektično ilirskim“ jezikom (Zajc, 2006: 67).

2.3.3 Slovenski jezični položaj i odnos prema hrvatskom jeziku krajem 19. stoljeća

Slovenci su se kao manji narod našli u nezahvalnoj poziciji. Okruženi s četiri veća, tako zvana povijesna naroda, među kojima su, izuzev Hrvata, ostali vodili agresivnu politiku kulturnog osvajanja slovenskih etičkih prostora. Budući da se većina Slovenaca našla u austrijskoj polovici države, razumljivo je da su bili izloženi njemačkoj jezičnoj politici. Slovenski se jezik mogao upotrebljavati tek u osnovnim i djelomično srednjim školama, dok su više obrazovne i druge institucije, koje su bile odskočna daska za ulazak u državnu birokraciju i politiku, bile pretežno njemačke. Jedini jezik kojemu je uz njemački još bila priznata jednaka vrijednost bio je talijanski, pa je dio Slovenaca, prije svega u Austrijskom primorju, bio izložen talijanskoj kulturnoj hegemoniji (Zwiter, 1962: 153-154). Tek je u vrijeme vladavine Eduarda Taaffeja (1879. – 1893.) taj pritisak donekle popustio, a time posredno oživio i slovensku političku pozornicu. To je bilo vrijeme borbe manjih naroda u austrijskom dijelu Monarhije za veća prava na području školstva. Česi su se, primjerice, 1882. godine uspjeli izboriti za pravo upotrebe češkog jezika u jednom dijelu praškog sveučilišta, dok su na hrvatskim područjima Cislajtanije (Istra i Dalmacija) Hrvati dobili srednje škole na vlastitom jeziku. Slovenci su, u usporedbi s Hrvatima i Česima, bili nešto manje uspješni. Uspjeli su se naime izboriti samo za manji dio nastave na slovenskom jeziku u srednjim školama, dok je u većini škola slovenski jezik ostao tek jedan od predmeta za slovenske učenike (Zwiter, 1962: 166). No, i to je bilo više nego su uspjeli dobiti neki veći narodi, poput primjerice Ukrajinaca i Rumunja koji su vlastiti jezik upotrebljavali samo na području osnovnog školstva. Upravo je borba za upotrebu jezika u školstvu obilježila kraj 19. i početak 20. stoljeća, jer je rabljeni jezik,¹⁹ a ne materinski kao u ugarskom dijelu Monarhije, bio upotrebljavan kao kriterij klasifikacije pri popisima stanovništva prema kojem su na dan 31. 12. 1910. Slovenci od gotovo 28 milijuna stanovnika austrijskog dijela Monarhije činili 4,8 % (Zwiter, 1962: 219). Najžešće su se političke borbe

¹⁹ Jezik s kojim je pojedinac govorio s popisivačem.

između Nijemaca i Slovenaca vodile na području Celja, što je kulminiralo 1895. godine padom vlade kneza Windischgraetza upravo zbog uvođenja paralelne slovenske celjske gimnazije (Taylor, 1956: 193-194). Iako su se pojedini slovenski političari snažno zalagali za slovensko sveučilište, to je ipak ostalo u području neostvarenih ciljeva, zbog čega su slovenski studenti uglavnom studirali u Beču, Gracu ili Pragu, a krajem stoljeća i sve više u Zagrebu. Osim za jezik, slovenski su se političari krajem 19. stoljeća snažno zauzimali za izbornu reformu u smjeru uvođenja općeg prava glasa, a to je konačno i usvojeno 1907. godine, kada se broj slovenskih predstavnika u državnom parlamentu povećao s 15 na 24 (Melik, 1979: 221-227). U okviru slovenskog odnosa prema Hrvatima i hrvatskom jeziku bitno je dakle istaknuti da su Slovenci upravo u Hrvatskoj vidjeli za njih tada nedostižan ideal, a to su prije svega bile škole na narodnom jeziku, vlastito sveučilište te političko tijelo s baštinom prava na državu (Sabor).

Usporedno s borbom za uvođenje vlastitog jezika u obrazovne institucije, u Slovenaca su se oblikovale različite struje glede odnosa prema hrvatskom jeziku. U najvećoj se mjeri to odnosilo na hrvatsko kajkavsko narječje. Primjerice, slično kao što je Peter Kozler dijelio hrvatski jezik, slovenski je jezikoslovac Vatroslav Oblak (1864. – 1896.) podijelio kajkavske govore na južne, bliže štokavskom narječju, i sjeverne, bliže slovenskom jeziku. Fran Ramovš (1890. – 1952.) na drugoj strani je u kajkavskom vidio slovensko narječje po podrijetlu, dok je prema tadašnjem stanju jezičnih karakteristika i on kajkavski uvrštavao u „hrvatskosrpski dijasistem“. Slično su na temelju tih mišljenja smatrali i pojedini strani jezikoslovci, poput Alphonsa Marguliesa (1897. – 1928.). Pritom je svakako zanimljivo da je Ramovš navodio kako istočni slovenski govori, prije svega belokranjski, prleški i prekmurski, nemaju opće slovenske crte te su njihove osobine zajedničke zapadno-kajkavskim govorima koje su se razvile uslijed višestoljetnog doticaja kajkavskog narječja i slovenskih dijalekata. Toj se tvrdnji priklonio i slovenski povjesničar Milko Kos (1892. – 1972.) koji je razloge za to vidio u činjenici da su upravo istočna slovenska područja priključena ostalim slovenskim krajevima najkasnije, u 14. stoljeću²⁰ (Lončarić, 1984: 287-288). Takvo se većinsko mišljenje, čini se, u slovenskim jezikoslovnim i povjesničarskim krugovima održao do današnjih dana. Činjenica je da su istočna i južna pogranična područja u današnjoj Sloveniji, uslijed kretanja seoba u smjeru jugoistok – sjeverozapad te položaja Zagreba kao kulturnog centra s utjecajem na dijelove slovenskih područja, kroatizirani uglavnom iz hrvatskih kajkavskih krajeva (Golec, 2012).

²⁰ Ne čudi stoga što su za ta područja karakteristični ojkonomi na -ci i -ovci, koji su karakteristični za hrvatske krajeve, dok ih u drugim slovenskim područjima praktično nema.

Slično kao u odnosu prema kajkavskom narječju, i prema Hrvatima u slovenskih je političkih skupina sve do kraja 19. stoljeća primjetan ambivalentan odnos. U 19. stoljeću naime još postoji vrlo primjetno distanciranje kako panslavističkih tako i katoličko-narodnjačkih, odnosno konzervativnih slovenskih političkih skupina prema temeljnim postavkama zamisli hrvatskoga državnog prava. Primjerice, časopis *Slovan* od 15. veljače do 1. travnja 1885. u više nastavaka objavljuje opsežan članak o odnosima u Hrvatskoj i pritom se odmiče od ideje hrvatskog državnog prava (*Slovan*, 15.2, 1.3., 15.3. i 1.4.1885.). Još je otvorenije nastupio glavni katoličko-narodnjački list, *Slovenec*:

„Otvorenog srca kažemo da ne možemo pojmiti zašto upravo u Hrvatskoj ne bi imao prava na opstanak nijedan drugi narod osim hrvatskoga. Svi osuđujemo, ako, primjerice, Nijemci niječu pravo Poljaka u Prusiji na opstanak i to nazivamo njemačkom krutošću. ... Mislimo da je malo takvih Slovenaca koji bi odobravali postupanje Starčevića. Takva politika daje tužan plod. Podsjetimo samo to da je upravo stranka prava već više puta blatom gađala najvećega Jugoslavena, vladiku Strossmayera, jer je on prijatelj i Srbima. Budući da se je Starčevićovo postupanje osuđivalo i u našim najradikalnijim glasilima, mislimo da se ne ćemo nikomu zamjeriti, ako ustvrdimo da nam politika Stranke prava ne smije biti uzor.“ (*Slovenec*, 30.4.1892.: 2).

Upravo u tom periodu pada i zanimanje, osim sporadičnog spominjanja, za ujedinjenje Hrvata i Slovenaca na jezičnom planu, koje je do 1880-ih godina bilo česta tema u slovenskom javnom prostoru (Pleterski, 1975: 269). To bi se moglo protumačiti kao rast zanimanja za političko jugoslavenstvo, dakle ideje stvaranja jugoslavenke države, i pad za kulturno (stvaranje kulturno i jezično jedinstvenog naroda Jugoslavena), što je u skladu s tezom hrvatskoga povjesničara Ive Banca o sazrijevanju parcijalnih nacionalnih ideologija prije jugoslavenke (Banac, 1988: 377).

Situacija se krajem 19. stoljeća tek naizgled mijenja. Shvaćajući da su interesi Slovenaca i Hrvata na mnogo više područja skladni te uslijed pritiska Nijemaca i Talijana kod slovenskih političkih stranaka primjetan je rast zanimanja za zamisao hrvatskoga državnog prava, stoga će i natjecanje između slovenskih liberala i katoličkih narodnjaka za naklonost onih hrvatskih političkih stranaka koje su u okviru svojih političkih programa zastupale ideju hrvatskoga povijesnog državnog prava u tom razdoblju izbiti u prvi plan. Posebice su se Slovenci u Prekmurju i u dijelu Štajerske zbog manjka geopolitičke dubine tješnje vezali na „sigurno hrvatstvo“ kao zaštitni bedem pred germanizacijom i mađarizacijom tih područja, a upravo je kajkavsko narječje predstavljalo sponu koja bi trebala povezati Slovence s Hrvatima. Dakako, pokušaja dokazivanja srodnosti ili čak „istosti“ hrvatskoga i slovenskoga jezika nije nedostajalo ni u Ljubljani. Ljubljanski profesor Rajko Perušek (1854. – 1917.), naime, u 1899. godini dokazuje da su sva južnoslavenska narječja od slovenskih zemalja do Crnoga mora povezana

te da čine jednu cjelinu. Posljedično, i slovenski te hrvatski jezik smatra samo vrlo bliskim narječjima:

„Naš je slovenski s hrvatskim i ostalim južnoslavenskim narječjima u tako tijesnoj srodnosti da ne bismo promijenili jezik, ako bismo prihvatili hrvatski kao književni jezik, nego bismo samo ostavili svoje narječje te prihvatili drugo narječje zajedničkoga jezika za književnu namjenu.“ (Zajc, 2006: 256).

Sveučilišni profesor povijesti književnosti, Fran Ilešič (1871. – 1942.), pak, iste godine krivi Prešerna za zakašnjelu priliku Slovenaca za književno ujedinjenje s Hrvatima. Činjenicu da su se Slovenci već bili oblikovali kao narod smatrao je otegotnom okolnošću za slovensku budućnost, dok je granicu između hrvatskih i slovenskih zemalja smatrao nametnutom od vanjskih čimbenika (Ilešič, 1900: 3-4).

Ipak, cijelo je vrijeme toga „neoilirskoga“ pokreta²¹ koje je predvodio upravo Ilešič prije Prvog svjetskog rata postojala i druga strana koja je baštinila Prešerenovo ustrajanje na samobitnosti slovenskoga jezika koji bi se trebao oblikovati na temelju prevladavajućeg narječja u Kranjskoj. Ivan Prijatelj (1875. – 1937.), primjerice, smatrao je za razliku od Ilešića i Peruška slovensku samobitnost pozitivnom te pisao:

„Jezik nije slučajan ogrtač narodnosti, već je njena esencija kao izraz narodne individualnosti (...) Ako bi se naš narod potisnuo pod kalup stranoga – čak i našem jeziku srodnoga jezika – bio bi to samo nastavak onoga stoljetnoga ponižavanja koje je privelo naš narod do provalije, moralno i fizički.“ (Zajc, 2006: 259).

Upravo je u Kranjskoj Prešerenovo gledište bilo jako ukorijenjeno, kako u slovenskoj konzervativnoj struji tako i kod pojedinih liberala. To će i nakon rascjepa slovenske političke elite na tri ideološke struje (na liberale, katoličke narodnjake i socijaldemokrate) u najvećoj mjeri odrediti slovenski odnos prema Hrvatima i hrvatskomu jeziku. Taj odnos nije bio monolitan, već je varirao s obzirom na širu političku situaciju, no i u vrijeme najvećega zalaganja za hrvatsko-slovensko jedinstvo, većina će Slovenaca zbližavanje s Hrvatima vidjeti u prvome redu kao taktički potez kako bi se lakše postigli slovenski strateški interesi, a ne i kao dugoročan cilj sam po sebi.

2.4 Jezični pogledi slovenskih liberala u okviru politike sveslavenskoga jedinstva

Kroz drugu polovinu 19. stoljeća slovenske su političke elite djelovale relativno kohezivno. Do raskola je došlo tek u vrijeme djelomičnog popuštanja centralističkog pritiska

²¹ Neoilirizam je pokret među relativno malim brojem Slovenaca koji su krajem 19. stoljeća težili k potpunom političkom i kulturnom ujedinjenju južnih Slavena u Habsburškoj Monarhiji.

na Slovence, točnije u vrijeme Taaffejeve vlade, što je donekle smanjilo potrebu po zajedničkom nastupu slovenskih političkih skupina (Pleterski, 1998: 33). Početak su 20. stoljeća, dakle, Slovenci dočekali podijeljeni na tri ideološka pola: katoličko-narodnjački, liberalni i socijaldemokratski.

Poveznicu s Hrvatima preko sličnoga jezika najprije su tražili slovenski liberali. U tome je krajem 19. stoljeća prednjačio Josip Jurčič (1982: 33), a potom su tu politiku nastavili i u okviru Narodno-napredne stranke (NNS).²² Početkom 20. stoljeća bila je druga slovenska politička stranka po snazi, no u većim je gradovima – prije svega u Ljubljani, Trstu i Gorici – imala znatno bolji položaj od najvećih konkurenata iz redova slovenskih katoličkih narodnjaka – Slovenske narodne stranke (*Slovenska ljudska stranka* – SLS). U spletu ideoloških sastavnica političkoga programa NNS-a isticala se nacionalna slovenska dimenzija, koja je nerijetko izjednačavana s jugoslavenskom. Pritom je glavni zadatak stranke bilo sprječavanje germanizacije i talijanizacije slovenskih područja. Pripadanje slavenskom svijetu bilo je jako naglašeno jer je upravo to razlikovalo Slovence od Talijana i Nijemaca.²³ S druge strane, pripadnost kršćanskom svijetu za slovenske liberalne bila je društvena danost. Nisu ni sami nijekali da Slovenci pripadaju katoličkom kršćanskom svijetu, niti su naglašavali da to ne bi trebalo biti tako i u budućnosti. No, u vrijednosnoj hijerarhiji, za pripadnike NNS-a slovenski, odnosno jugoslavenski nacionalizam bio je daleko ispred vjerske odrednice Slovenaca.²⁴

²² Urbani status stranci je omogućavao lakši pristup svijetu visokoga obrazovanja i državnoj birokraciji, što je omogućavalo i veći potencijal za djelovanje u politici na državnoj razini (Kocka, 1988: 11-87). Najistaknutiji član NNS-a bio je Ivan Hribar, koji je obnašao važne funkcije poput gradonačelnika Ljubljane između 1896. i 1910., člana Kranjskoga zemaljskog sabora i Carevinskoga vijeća u Beču, te je nakon katoličkoga narodnjaka Ivana Šustersiča bio najvažnija slovenska politička figura toga razdoblja uopće. Dana 2. travnja 1906. i formalno je preuzeo čelnu poziciju u stranci čije su temeljne odrednice bile liberalizam, protuklerikalizam i južnoslavensko jedinstvo kao platforma za obranu slovenskih interesa u odnosima s Talijanima i Nijemcima, odnosno Austrijancima (Matković, 2016: 10).

²³ Da su ostale sastavnice tadašnjega liberalnog svjetonazora bile u drugom planu jasno se očitovalo u trenucima kad je stranka radi postizanja slavenskoga zajedništva i lakšega zastupanja slovenskih interesa nasuprot njemačkim i talijanskim aspiracijama bila spremna odreći se svojih inače srodnih liberalnih njemačkih i talijanskih partnera. Tako su se primjerice nakon izbora 1897. poslanici NNS-a uključili u djelovanje Slavenskoga kršćansko-nacionalnog saveza (*Slavischer christlich-nationaler Verband*) i kao odlučujući faktor omogućili tijesnu većinu (215 nasuprot 210 mandata) konzervativnom političkom polu na državnoj razini (Rahten, 2001: 20).

²⁴ Nacionalna ideologija NNS-a bila je snažno prisutna u stranačkom djelovanju u etnički mješovitim gradovima poput Trsta i Gorice (Bruckmüller, 1991). Štoviše, miješanje slovenskih, talijanskih i njemačkih interesa u tim je krajevima često bilo pokazatelj budućih političkih pomaka u rješavanju nacionalnoga pitanja na razini čitave Monarhije. Trst je, naime, bio iznimno geopolitički važan zbog uloge poveznice s Dalmacijom i dalje s bosanskohercegovačkim područjima (Verginella, 1997: 59-65). Slovenci su u gradu polako počeli oblikovati karakterističan sloj građanstva, koji je prethodno komplementarni odnos između slovenskih poljoprivrednika i talijanskoga građanstva, narušio natjecanjem na kulturnom i političkom polju u samom gradu (Verginella, 1990: 8). Usporedno s oblikovanjem slovenske građanske elite, pod utjecajem talijanske konkurencije slovenski je puk preuzimao određene sastavnice liberalnoga svjetonazora, odmaknuvši se tako od tradicionalnoga katoličko-narodnjačkog pola kojem je obično težio slovenski poljoprivrednik, te time jačao tršćanske slovenske liberalne.

Pitanje vjerske pripadnosti postalo je manje važno jer nije činilo razliku između Talijana i Slovenaca (te Hrvata), a istovremeno je upravo jezični identitet postajao sve važniji. Štoviše, postao je glavni ideološki čimbenik razdvajanja liberalnoga i katoličko-narodnjačkoga dijela slovensko-hrvatskoga pokreta.²⁵

Krajem 19. stoljeća slovenski su liberali bili nešto agilniji od ostalih slovenskih stranaka. Hribar i njegov nasljednik na položaju ljubljanskoga gradonačelnika Ivan Tavčar održavali su brojne kontakte s Hrvatima, a Tavčar je slovenski liberalizam pokušao vezati uz hrvatsku liberalnu nacionalnu ideju Ante Starčevića te je ubrzo postao poznat po svojim govorima u kojima je Slovence nazivao „planinskim Hrvatima”. Tavčar na taj način u kratkom vremenu preuzima vodeću ulogu u povezivanju s hrvatskim strankama (Matković, 2015: 151-159; Rahten, 2005: 73-83), a rješenje za manjak tradicije države, što su njemački i talijanski političari često predbacivali Slovincima, pokušao je naći u povijesnom hrvatskom državnom pravu te pozivanjem na Pragmatičnu sankciju Hrvatskoga sabora iz 1712. godine (Rahten, 2005: 64).²⁶ U svojoj težnji za većom političkom autonomijom, uz povezivanje s istarskim, primorskim i dalmatinskim Hrvatima, slovenski liberali iz Primorja često su se pokušavali vlastima u Beču prikazati kao zaštitni bedem austrijskih interesa na Jadranu (Pirjevec, 2007: 40-41; Rahten, 2005: 105-149; Kacin-Wohinz i Troha, 2001: 26). Zajednička točka slovensko-hrvatskoga partnerstva bila je ideja treće jedinice unutar Habsburške Monarhije, koja je bila u središtu političke pozornosti sve do raspada Habsburške Monarhije. Prema slovenskim željama, treća je jedinica trebala uključivati i obalne, tj. tršćanske Slovence. Štoviše, osim Zagreba i Ljubljane, upravo je Trst prema određenim idejama s početka 20. stoljeća trebao biti jedan od tri glavna grada željene južnoslavenske državnopravne jedinice unutar Monarhije (Pirjevec,

²⁵ S južnoslavenskoga vidika, kulturno-političko i unutar toga jezično natjecanje u Trstu je postalo izuzetan važan dio u mozaiku borbe za primat u primorskim gradovima istočnoga Jadrana, stoga je bilo prirodno da se slovenske političke elite oslanjaju na Hrvate i na širi južnoslavenski koncept, koji je bio antiteza talijanskoj iredentističkoj doktrini, koja je pokušavala dokazati isključivo pravo Talijana na cijelo Primorje.

²⁶ I Hribar već tada biva jednim od najgorljivijih zagovornika najprije hrvatsko-slovenskoga, a poslije i širega južnoslavenskog ujedinjenja. Slovenski su liberali oslonac u Hrvatima ponajprije tražili u Primorju. Prisutnost hrvatskih, talijanskih i slovenskih nacionalnih čimbenika u primorskim krajevima Monarhije implicirala je, naime, trokut odnosa u koji su se miješali i austrijska vlada i srpski čimbenik iz dalmatinskoga zaleđa. No, isprva nije bilo previše pogledavanja prema Srbiji. Štoviše *Edinost*, glavni časopis tršćanskih liberala, još je 1887. objavila: „ako Austrija ne ujedini Bosnu i Hrvatsku, prije ili kasnije će ju izgubiti. Srbi ju smatraju svojim nasljedem i samo će čekati povoljnu priliku da ju otmu. To bi bilo loše za Hrvate i Slovence. ... Bez potpore Srba koji ne vole Hrvate, Hrvatska bi pala pod mađarsku ili njemačku prevlast. Mi Slovenci također se ne možemo nadati podršci Srba. Oni su samo Srbi, ne vole Hrvate ni Bugare, ne vole čak ni Ruse, ne vole mnogo slušati o slavenskom reciprocitetu. Samo sanjaju o svojem srpskom carstvu i misle da se Balkan mora pokoriti Srbima. Ne bi se oni brinuli za sudbinu Slovenaca, samo da ih stave pod svoju vlast, jer mi po njihovu mišljenju potpadamo pod ‘srpsko carstvo’. Hrvati su posve drukčiji. Oni su već bili spremni prihvatiti naziv Iliri da bi olakšali udruživanje Slovenaca i Srba; ne će zahtijevati nikakve povlastice, priznaju nas kao potpuno ravnopravnu braću.” (*Edinost*, 17. 8. 1887.: 1-2).

2013). Hrvati i Slovenci tada su u velikoj mjeri svoje interese ujedinjeno zastupali nasuprot ambicijama talijanskih iredentista. U takvu recipročnom odnosu primorski Slovenci branili su hrvatski primat u Zadru i Rijeci, a hrvatske novine podupirale su slovenske želje o uspostavi slovenskih institucija u Trstu (Pahor, 2004).²⁷

NNS je u ono vrijeme na liniji što tješnjega kulturnog i političkog povezivanja južnih Slavena, što se među ostalim manifestira i isticanjem potrebe za jezičnom konvergencijom. Slovenski su liberali u to vrijeme zauzimali mišljenje da bi za Slovence bilo bolje da nemaju jezične samobitnosti (Hribar, 1984: 9). Ipak, početkom 20. stoljeća i u velikom dijelu slovenskih liberala bila je ukorijenjena misao da su Slovenci možda već zakasnili s jezičnim ujedinjnjem. Primjerice, prilikom kritike politike hrvatskoga „novoga kursa”, koji je radi ujedinenja hrvatskih zemalja pokušao na svoju stranu pridobiti Talijane, Mađare i Srbe protiv austrijskih Nijemaca, odnosno političkoga Beča, 1906. tršćanska je *Edinost* pisala:

„Propustili smo pravi trenutak kad smo se trebali ujediniti s Hrvatima radi zajedničkoga književnog jezika. Slovenci su lišeni svake vitalnosti i zbog toga ne možemo zahtijevati da se Hrvati odreknu toliko velikog cilja kakav bi bio dogovor s Talijanima. Pa, to nitko ne će poreći i svaki pravi Jugoslaven žali što nemamo zajednički književni jezik; jer da smo ga imali, razvoj naše književnosti i naš kulturni razvoj općenito bili bi drugačiji. Ali što je, tu je. Ako je počinjen grijeh – to je grijeh prošlosti. Današnja generacija Slovenaca ne može učiniti ništa u vezi s tim i ne preostaje joj ništa drugo nego računati s postojećom činjenicom.“ (Edinost, 1. 2. 1906.: 1).

Tršćanski su slovenski liberali zapravo samo ponovili tezu koju su preuzeli od hrvatskoga političara Ante Tresića Pavičića, kojega su kritizirali zbog njegova podilaženja talijanskim interesima u Trstu i Istri. Časopis *Edinost* objavljuje:

„Dakle, mi Slovenci smo za gosp. dr. Tresića izgubljen narod jer s Hrvatima nemamo zajednički književni jezik! Uzmimo na trenutak ovaj Tresićeve argument i upitajmo gospodina doktora: A što je s istarskim Hrvatima?! Ti bi valjda trebali imati s dr. Tresićem istu hrvatsku majku i isti – zajednički književni jezik!! A u Istri ima oko 150.000 Hrvata. Ovo je već broj duša koje ne bi voljno žrtvovali ni najveći narodi, a kamoli malen poput hrvatskoga!“ (Edinost, 2. 2. 1906.: 1).

Nakon toga, u vrijeme balkanskih ratova 1912. i 1913., slovenski su liberali najprije doživjeli procvat panslavističke ideje, a nakon drugoga kruga ratova odrekli su se Bugara i priklonili srpskom jugoslavenskom konceptu (Ivašković, 2020b). U to je vrijeme sve više objava liberalnih časopisa bilo usmjereno na Srbiju i srpski jezik. Isprva su govorili o lošem

²⁷ Slovenski su se naprednjaci s Hribarom na čelu aktivno uključivali na hrvatsku političku pozornicu potičući uspostavljanje sestrinskih stranaka istoga političkog usmjerenja, koje bi se potom trebale ujediniti u zajedničku političku platformu (*Slovenski narod*, 5. 6. 1906.: 1). Još je 1893. Hribar računao s mogućim ujedinjnjem svih hrvatskih i svih slovenskih političkih stranaka (Pleterski, 1975: 272), no uskoro biva primoran odustati od toga, ponajprije zbog činjenice da slovenski katolički narodnjaci preuzimaju nadzor nad sve većim dijelom hrvatsko-slovenskih političkih veza.

položaju slovenskoga jezika u Austriji, naglašavajući da su čak i Srbi u Osmanskom Carstvu imali veću jezičnu autonomiju,²⁸ da bi ubrzo potom počeli isticati i važnost srpskoga jezika za sve južne Slavene. Za odnos prema hrvatskom jeziku najvažnija je pak anketa liberalne revije *Veda* iz Gorice koju je 1913. proveo krug okupljen oko Frana Ilešića. U anketi su sudjelovala 32 intelektualca, od toga 20 slovenskih, 10 hrvatskih te po jedan srpski i češki, a pitanja su bila sljedeća (*Veda*, 1913a: 97-113; *Veda*, 1913b, 213-226; *Veda*, 1913c, 311-385; Ude, 1972: 65-68):

- Kakav odnos želite između Slovenaca i Hrvata? Jeste li zadovoljni trenutnom vezom?
- Je li područje slovenskoga jezika dovoljno veliko za uspješan razvoj svih grana književnosti i znanosti?
- Je li poželjno slovenski jezik razvijati potpuno neovisno o hrvatskom jeziku?
- Želite li da Slovenci potpuno napuste svoj jezik?
- Smatrate li veliku srodnost dvaju jezika uspješnim preduvjetom budućega spajanja?
- Mislite li da se približavanje i konačno jezično ujedinjenje može dogoditi samo ustavnim i političkim promjenama?

Iz rezultata je vidljivo da su trojica ispitanika bila za potpuno napuštanje slovenskoga jezika (Frano Supilo, Stojan Novaković (predsjednik srpske akademije) i Milan Kresić). Za načelno napuštanje slovenskoga jezika bili su: Franc Heric, Ivan Hribar, Fran Ilešić, Fran Milčinski, Petar Tomić i Pavel Turner. Za očuvanje slovenskoga bili su: Anton Bezenšek, Anton Dermota, Karel Kadlec, Dragotin Lončar, Antun Gustav Matoš, Maks Pleteršnik, Dušan pl. Preradović, Josip Serbec, Karel Slanc, Saša Šantelj, Rajko Šinek, Henrik Tuma i Mihael Vošnjak. Za očuvanje slovenskoga jezika u prosvjeti i dijelovima književnosti bili su: Nikola Zvonimir Bjelovučić, Vjekoslav Kisovec, Rajko Perušek, Ladislav Polić, Milan Rešetar, Josip Smodlaka, Josip Šilović, Milan Krešić i Bogumil Vošnjak. Ivo Šorli nije dao jasan odgovor, ali je zahtijevao odlučnost i transparentnost. Smatrao je naime da bi odricanje Slovenaca od jezika najprije zahtijevalo njihovo prihvaćanje hrvatskog identiteta „u srcima“ te da bi stapanje u jednu naciju zahtijevalo više desetljeća dug proces. U analizi je svakako zanimljivo Hribarovo mišljenje. On je smatrao da treba što više upotrebljavati slovenski jezik, no da će se on prirodno stopiti s hrvatskim. S druge strane, donekle iznenađujuće, najveći zagovornik slovenske jezične

²⁸ „Jugoslavenske su pokrajine dosad bile posljednja briga austrijskih državnika ... u turskim su vilajetima Srbi i Bugari postigli barem jezičnu ravnopravnost u upravi i pravo na sve vrste škola na svom jeziku, dok Slovenci to u Austriji, npr. u pokrajinama Koruškoj i Štajerskoj, ni danas nemaju. Srbi čak 20 godina imaju potpunu gimnaziju u Solunu, dok Slovenci u Koruškoj nemaju ni pučku školu.“ (Slovenski narod, 31. 12. 1912.: 1-2).

samobitnosti bio je Antun Gustav Matoš. Na pitanje treba li se slovenski jezik razvijati neovisno o hrvatskom odgovara: „Svakako.” Na pitanje trebaju li se Slovenci odreći svojega jezika odgovara pak: „Nikako.” (Ude, 1972: 65-68).

2.5 Katolički narodnjaci – od suzdržanosti do prihvatanja ideje hrvatskih pravaša

Slovensko katoličko političko društvo oblikovano je 26. siječnja 1890., a prvi je predsjednik postao Karel Klun, koji je bio protiv suradnje s Hrvatima, i kulturne i političke, te se 1896. u pokrajinskom saboru Kranjske zalagao za priključenje Žumberka toj slovenskoj pokrajini (Zajc, 2006: 347). No, među osnivačima je bio i Ivan Šusteršič, koji će se, unatoč početnom dijeljenju Klunova mišljenja o Hrvatima, ubrzo prometnuti u najutjecajniju osobu na slovenskoj političkoj pozornici i najvećega zagovornika političkoga ujedinjenja s Hrvatima (Erjavec, 1928: 29-31).²⁹ Šusteršiču je, iako nije bio svećenik poput Janeza Evangelista Kreka (1865. – 1917.), početkom stoljeća položaj unutar stranke primarno omogućavala upravo potpora većine slovenskoga klera, no svoju je legitimnost vođa SLS-a temeljio na činjenici da je imao pristup i najvišim položajima u hijerarhiji Habsburške Monarhije te je nerijetko i sam obnašao važne funkcije, primjerice 1912. poglavara Kranjske (*Landeshauptmann*). Njegovi su pogledi umnogome odražavali i mišljenje katoličko-narodnjačkoga biračkog tijela, koje je Habsburšku Monarhiju kao skup različitih narodnosti većinom doživljavalo kao danost u kojoj je bilo rođeno. U tom je pogledu slovenska katolička većina bila daleko od predodžbe Monarhije kao Danteova pakla, kako je to 1899. iz tobože južnoslavenske perspektive opisao Miroslav Spalajković³⁰ (1869. – 1951.), čije je političko djelovanje obilježila sklonost ruskim interesima (Spalajković, 1899: xxii). Upravo suprotno, najutjecajniji članovi slovenske katoličko-narodnjačke političke elite Monarhiju su predočavali kao utočište malih naroda, odnosno kao zaštitu pred imperijalističkim ambicijama velikih susjeda. Ta se karakteristika KNS-a/SLS-a očitovala u istupima stranačkih ideologa sve do Prvoga svjetskog rata.³¹

²⁹ Iako stranka formalno nikad nije bila osnovana, 1892. godina je za koju se smatra da Katolička narodna stranka (KNS), poslije preimenovana u Slovensku narodnu/pučku stranku (SLS), počinje s radom. Katolički narodnjaci predvođeni Šusteršičem na prijelomu stoljeća imali su najveću potporu među slovenskim stanovništvom i kod katoličkoga klera, koji se nerijetko neposredno uključivao u političku djelatnost stranke. Taj se odnos slovenskoga dijela Rimokatoličke crkve prema SLS-u, prema ostalim političkim stankama i općenito prema političkoj situaciji najlakše može iščitati iz dnevnčkih zapisa ljubljanskoga biskupa Antona Bonaventure Jegliča (Jeglič, 2015: 424).

³⁰ Miroslav Spalajković bio je srpski diplomat i poslanik u Bugarskoj neposredno pred balkanske ratove 1912. i 1913.

³¹ Aleš Ušeničnik (1868. – 1952.), primjerice, upravo je u katoličkoj solidarnosti vidio spas od najezde liberalizma u kojem bi se mali narodi utopili u velikima, stoga je sama ideja liberalizma bila nespojiva sa slovenskim narodnim interesima: „Ako nas išta može spasiti, to će biti samo katolička ideja izražena u sloganu: Sve za vjeru, dom, Cara!” (Ušeničnik, 1902: 156). Na makrogeopolitičkom planu, dakle, KNS-u/SLS-u početkom 20. stoljeća nikako ne možemo pripisati panslavističko usmjerenje, jer prema Rusiji taj politički pol sve od kraja 80-ih godina 19. stoljeća

Za razliku od liberala, katolički narodnjaci imali su lakši pristup povezivanju s drugim političarima na državnoj razini. U austrijskom su parlamentu pored traženja partnerstva s Hrvatima pokušavali graditi i most prema drugim slavenskim političkim predstavnicima.³² Izaslanstvo stranke u sastavu Janez Krek, Andrej Kalan (1858. – 1933.) i Janko Brejc (1869. – 1934.) na skupštini Stranke prava izjavljuje da u ime svoje stranke pristaju uz pravaški program, što Krek obrazlaže riječima:

„Mi Slovenci moramo se udružiti s Hrvatima na temelju hrvatskoga državnog prava. Potrebu za tim zajedničkim radom potvrđuju prije svega posljednji događaji u državnom saboru u Beču. Zastupnici slovenski i hrvatski, u prvom redu oni koji pripadaju Stranci prava, trude se isposlovati najnužnija prava za opstanak slavenskih naroda na jugu. No njihov je trud uzaludan, a uvjerenje sve čvršće da za nas Beč ima gluhe uši. Razdvojeni smo preslabi da bi nas uzimali u obzir, zato se moramo udružiti, i to na temelju velike ideje koju zastupa Stranka prava, stojeći na gledištu hrvatskoga državnoga prava.“ (Prunk, 1986: 164-165).³³

U takvim okolnostima Zagreb, odnosno Hrvatska zbog svojega položaja i relativne većine hrvatskoga stanovništva bili su središte austroslavenskih, odnosno katoličkih južnoslavenskih koncepata, što se do početka Prvoga svjetskog rata oblikovalo kao temeljna vizija rješavanja južnoslavenskoga pitanja slovenskih katoličkih narodnjaka (Lampe, 2000: 73-74; Lovrenčić, 1972: 22). Početkom 20. stoljeća dakle nije bilo upitno s kim KNS/SLS želi

nije imao simpatije. Pogotovo se to očitovalo u časopisu *Rimski katolik*, pod uredništvom Antona Mahniča (Antun Mahnić) (1850. – 1920.), koji će se ubrzo prometnuti u jednoga od najvažnijih Slovenaca u hrvatsko-slovenskoj suradnji (Pleterski, 1975: 263).

³² Isprva su se štoviše politička partnerstva slovenskih katoličkih narodnjaka odnosila isključivo na koalicije sa snagama unutar austrijskoga dijela Monarhije. Šusteršič je, naime, svoju lojalnost Habsburgovcima pokazivao i na taj način da nije ni implicitno pokušavao rušiti dualističko uređenje Monarhije. U tome treba tražiti razlog zašto je sam Šusteršič na početku bio nesklon povezivanju s hrvatskim strankama iz ugarskoga dijela. Primjerice, izričito je bio protiv formulacije „slovensko-hrvatska uzajamnost” u rezoluciji na 1. slovenskom katoličkom saboru. Prilikom konstituiranja KNS-a/SLS-a 1892. malo je nedostajalo da se ustanovi i slovensko-hrvatska katolička politička organizacija. Umjesto toga na kraju je prihvaćen Šusteršičev prijedlog formulacije „tijesan savez katolika raznih austrijskih naroda”, čime je preglasan Janez Evangelist Krek, koji je bio skloniji zajedničkoj organizaciji. Šusteršič i Mahnić tada su smatrali da je slovenskim katolicima nužan zadatak najprije preuzeti slovenske gradove od liberala, pa se tek onda povezati s Hrvatima (Pleterski, 1998: 39-43). Posljedično Šusteršič nije bio ni među slovenskim pobornicima prihvaćanja hrvatskoga državnog prava kao dijela programa KNS-a na Trsatu 12. listopada 1898. (Pleterski, 2000: 99-108).

³³ Toj se politici na kraju priklonio i Šusteršič, koji je do 1905. već postao jedan od najgorljivijih zagovornika uključivanja Slovenaca u hrvatski državni koncept utemeljen na državnom povijesnom pravu Hrvata. U nedostatku vlastitih državnopravnih instituta slovenske je katoličke narodnjake već nekoliko godina prije 1905. karakteriziralo traženje oslonca u hrvatskim povijesnim državotvornim zamislima. S područja Kranjske ta se strategija širila i u Korušku te Štajersku. Primjer toga govor je Janka Brejca na saboru Katoličkoga političkog i gospodarskog društva za Slovence u Koruškoj 12. studenog 1905.: „Dobro smo okusili slatunjavost njemačke nadmoći, naša je povijest puna ugnjetavanja i nepravde, bahata oholost austrijskih Nijemaca i bezdušni prezir prema pravima drugih pravi je uzrok nepodnošljivih prilika u zemlji – moramo i želimo izaći iz takve situacije! Put kojim moramo ići jasno nam je označen poviješću, zemljopisnim položajem, potrebama i željama našega naroda – težimo prema jugu, u savez s našom braćom Hrvatima. Jedinstvo Slavena, to mora biti naše geslo, državno-pravna zajednica Slovenaca i Hrvata pod žezlom dinastije Habsburg mora biti naš dalekosežni politički cilj, ta težnja mora postati točka našega političkog programa.“ (Mir, 23. 11. 1905.: 1).

povezati slovenske pokrajine da bi i Slovenci postigli viši stupanj političke i jezične emancipacije. To su bile upravo hrvatske katoličke pokrajine, a sam pojam jugoslagenstvo odnosio se gotovo isključivo na povezivanje slovenskoga i hrvatskoga naroda. Jugoslavija u tom kontekstu nije bila nešto nespojivo s Habsburškom Monarhijom, nego upravo suprotno:³⁴

„Hrvati i Slovenci su prema mišljenju istaknutih članova KNS-a/SLS-a predstavljali ‘djecu južnoslavenske majke koja je sjedila uz noge preuzvišene majke Austrije’“ (Rahten, 2001: 25-26).

U kontekstu je dokazivanja lojalnosti Habsburškoj Monarhiji SLS predvođen Šusteršićem 20. listopada 1912. kao svoju političku platformu potvrdio program pravaša, a vodeći katoličko-narodnjački list, *Slovenec*, to je komentirao na sljedeći način:

„Danas i sutra su važni dani; slovenski i hrvatski narod, jedan po krvi, jeziku i duhu, sada su politički ujedinjeni, smatraju predstavnici S. L. S. i Stranke prava. Od sada će cijeli svijet znati da ne može biti granice između Slovenaca i Hrvata, koje je dosad dijelila samo nesretna povijest. Politička podjela između slovenskih rodova s jedne strane i Hrvata s druge strane djelo je naših neprijatelja. Svijest našega naroda, protek vremena, naš kulturni napredak i naša budućnost više ne mogu patiti. Došao je trenutak kad se ovaj naš ideal mora početi ostvarivati. Ako ne želimo oduzeti mogućnosti daljnjega razvoja, moramo se udružiti s Hrvatima, a oni s nama, jer su i oni ugroženi. Naš je narod tu ideju odavno shvatio. ... Među nama nema bitne razlike; hoćemo li postati Slovenci Hrvati ili obratno, ili ćemo si svi zajedno nadjenuti drugo ime, nije bitno. No, moramo odbaciti jednu misao: da se teži samo kulturnom jedinstvu, a politička jedinica da je fantomska priča. Mišljenja smo da je političko ujedinjenje Slovenaca i Hrvata toliko potrebno da to moramo postići, pa neka košta koliko košta, i da nam cilj mora biti isti kao i kulturni. Dualizam je ono što nas najviše tlači, trenutni politički razdor među Slovencima, koji nas dijeli na pet država, nemogućnost da se uspješno naslonimo na Hrvate kulturno nas guši, predaje nas Nijemcima i Talijanima ... Političko ujedinjenje s Hrvatima daje nam slobodu, odmor, široko polje za naše djelovanje, rasterećuje sjevernu granicu germanskoga pritiska, otvara put u bolju budućnost.“ (*Slovenec*, 19. 10. 1912.: 1).

Ni Krek, koji je imao najveći utjecaj u spomenutom časopisu, se dakle nimalo nije protivio mišljenju o jednoj, hrvatsko-slovenskoj političkoj naciji. Dapače, svojim je studentima i dalje govorio da su Slovenci ustvari „planinski Hrvati“. Aleš Ušeničnik, jedan od vodećih ideologa SLS-a, u svojem je spisu *Slovenci in Hrvati* iz 1913. također ustvrdio da je za Slovence kroatizacija mnogo bolja od germanizacije. Naime, Slovenci bi u tom slučaju od Hrvata trebali preuzeti samo jezik, dok bi, prema njegovu mišljenju, u okviru drugih kulturnih sastavnica

³⁴ Slavenski savez, politička koalicija u bečkom parlamentu pod vodstvom Ivana Šusteršića sastavljena od Slavenskoga središta i Hrvatsko-slovenskoga kluba, u tom je kontekstu podupirao proteste Hrvata protiv režima Khuen-Héderváryja (Pleterski, 1998: 134-135). Koliko je važno bilo katoličko južnoslavensko usmjerenje za KNS/SLS posredno se moglo iščitati i iz antagonizma prema slovenskim liberalima, koje su primjerice nakon izbora u prosincu 1900. katolički narodnjaci na svaki način pokušali izolirati, odnosno isključiti iz širega južnoslavenskog povezivanja. U određenim su se trenucima upravo hrvatski političari iz Istre i Dalmacije suprotstavljali tome, no takva je politika marginalizacije NNS-a u duljem razdoblju rezultirala daljnjim približavanjem slovenskih liberala srpskim političkim krugovima. Najprije se ta suradnja očitovala u povezivanju zastupnika NNS-a i dvojice srpskih zastupnika iz Dalmacije u bečkom Carevinskom vijeću 1901., što je slovenskim liberalima otvorilo vrata prema Srbiji i srbijanskoj političkoj eliti (*Slovenec*, 25. 5. 1901.: 1).

Hrvatima mogli dati mnogo više, što bi zapravo onda Hrvate u većoj mjeri napravilo Slovencima nego obrnuto (Perovšek, 2004: 102). Drugim riječima, tako zvana „akulturacija“ u Hrvate je mnogo bolja od asimilacije u Nijemce, jer u prvom slučaju Slovenci u velikoj mjeri utječu na Hrvate, a u drugom slučaju nestaju (Zajc, 2006: 278). Iz svega se, ipak, jasno očituje da je branjenje ideje o kulturnom jedinstvu Slovenaca i Hrvata u prvom redu bilo motivirano ciljem političkoga ujedinjenja sa svrhom zaštite slovenskih područja od Talijana i austrijskih Nijemaca.

2.6 Socijaldemokrati – između slovenske samobitnosti i jedinstvenoga jugoslavenskog jezika

U političko natjecanje katoličkih narodnjaka i liberala na slovenskim područjima tek su povremeno uskakali socijaldemokrati pod vodstvom Etbina Kristana (1867. – 1953.), no Jugoslavenska socijaldemokratska stranka (*Jugoslovenska socijalno demokratska stranka* – JSDS) ni na jednim izborima nije polučila veći uspjeh, čak se nije uspjela izboriti za mjesta ni u pokrajinskim (zemaljskim) saborima, stoga je bitno zaostajala u odnosu na katoličke narodnjake i liberale glede svojega političkog utjecaja. To, dakako, ne znači da socijaldemokratske ideje nisu bile prisutne već tada i među Slovencima.³⁵ Slovenski su socijaldemokrati pri rješavanju nacionalnoga pitanja slijedili austromarksistički koncept koji se temeljio na personalnoj autonomiji (Rahten, 2009: 123-132), a takav neteritorijalni pristup nacionalnom pitanju otežavao je socijaldemokratima stvaranje državnih ideja jer je svakoj takvoj ideji nedostajala definicija teritorija kao konstitutivnoga čimbenika države. No, to ne znači da su bili inertni u izricanju mišljenja prema Hrvatima i hrvatskom jeziku.

2.6.1 Pogledi Henrika Tume

Jedno od najdetaljnijih geopolitičkih promišljanja jugoslavenskoga (i unutar njega slovenskog) pitanja iz onoga vremena među Slovencima ponudio je Henrik Tuma, najprije član slovenskih liberala (NNS), a potom socijaldemokrata (JSDS), koji je u siječnju 1907. izdao

³⁵ Posebice su snažna uporišta socijaldemokrata bili Trst (23-24 % glasova) i Koruška (14-15 % potpore), no te mandate nisu osvajali Slovenci nego Talijani i Nijemci. Ako gledamo samo područje današnje Slovenije, JSDS je 1907. godine osvojio oko 6 % glasova, a na zadnjim parlamentarnim izborima oko 7 % (Deželak Barič, 2017: 84-111). Manji utjecaj na svakodnevni život Slovenaca posljedica je i toga da relativno dugo nije postojala zasebna slovenska socijaldemokratska stranka, nego su slovenski socijaldemokrati sudjelovali neposredno u austrijskoj političkoj formaciji (Redžić, 1977: 191-192). Tek nakon razočaranja zbog neizbora slovenskih predstavnika u stranačko vodstvo, u Ljubljani se 15. i 16. kolovoza 1896. održao konstitutivni sabor JSDS-a (Pleterski, 1977: 48-52). Pritom je pridjev „jugoslavenska“ izabran upravo s ciljem osnivanja socijaldemokratske stranke za sva južnoslavenska područja u Monarhiji, a na kritike o nenarodnom djelovanju Kristan je odgovarao da JSDS nije ni protunarodna ni nenarodna, nego međunarodna stranka. (Kermavner, Golouh i Pijade, 1951: 32).

knjižicu naslova Jugoslavenska ideja i Slovenci (*Jugoslavenska ideja in Slovenci*). Južnoslavensko je pitanje postavio u širi geopolitički kontekst, u kojem su nadiruća talijanska i njemačka nacionalna ideja ugrožavale Austriju, pogotovo uslijed ugarskih ambicija širenja prema Jadranu, dok je kao glavni plijen Tuma označio područje Balkana, koje bi se trebalo osloboditi kad Osmansko Carstvo dovoljno oslabi. Južne Slavene i Albance stoga vidi kao metu njemačkoga, talijanskoga i mađarskoga imperijalizma, a Slovence kao najistureniju točku koja Nijemcima priječi put do Jadrana i Talijanima do Balkana (Tuma, 1907: 3-5). No pritom se obaruša na teze o Slovincima kao umirućem narodu koji ne može izdržati nalet snažnijih germanskih i romanskih susjeda, tvrdeći da su Slovenci ipak uspješno zadržali nepromijenjene narodne, odnosno jezične granice u posljednjih 100 godina.³⁶ Tuma dakle, za razliku od katoličkih narodnjaka, koji su govorili o „slovensko-hrvatskom“, i liberala, koji su pisali o „jugoslavenskom“ narodu, naglašava samobitnost Slovenaca koji na jugu i istoku graniče s Hrvatima. Prema Tumi, Slovenci su u usporedbi s početkom 19. stoljeća uspjeli potisnuti njemački jezik iz većine slovenskih gradova i sela, iako je upravo njemački tada bio jedini jezik u službenoj uporabi. Slično opisuje i situaciju u Gorici, gdje je prema Tumi više Talijana učilo slovenski jezik nego obratno, i pogotovo u Trstu, u kojem broj i udio slovenskoga, hrvatskoga i srpskoga pučanstva raste. Prema Tumi, čak je i slovenski seljak u odnosu prema veleposjednicima drugih narodnosti bio u boljem položaju nego hrvatski seljak (Tuma, 1907: 13-14). Pri tom Tuma jasno razlikuje Slovence kao kulturni i politički subjekt različit od Hrvata.³⁷ Iz njegovih navoda se očituje razlikovanje četiriju južnoslavenskih naroda odnosno narodnosti, no Tuma ipak smatra da jugoslavenska ideja ima mogućnosti za uspjeh, polazeći od tadašnjega socijaldemokratskog postulata o prevladanosti koncepta nacije:

„Nacionalnost je danas poraženo načelo. Počela je ekonomska integracija na socijaldemokratskim načelima, u trgovini i industriji putem trustova. S ovoga je gledišta opravdana i jugoslavenska ideja. Ona

³⁶ „Tvrdim da su Slovenci narod posve samobitan i prema prirodno-biološkom principu potpuno se razlikuju od susjednih narodnosti, a s druge strane došlo je i do potpune integracije unutar slovenskoga naroda. Ova diferencijacija također je stvorila trajne etničke granice prema Hrvatskoj, Njemačkoj i Italiji. Prema jugu, u Goričkoj i u Istri, slovenski narod djeluje ofenzivno, tako da slovenski život (živalj) prodire na jug u Istru, dok u Goričkoj slovenizira sve strane čimbenike. ... I u samoj Italiji slovenski se živalj čvrsto drži, a današnje su zemljopisne granice iste kakve su bile početkom 19. stoljeća. Ni hrvatski živalj tamo gdje je najjači, u Banovini, ne napreduje prema Dolenjskoj i etnička je granica ostala tamo gdje je bila, u Bijeloj krajini. Hrvatski živalj u Međimurju ima premalo snage da bi prodrio u Štajersku. ... Slovenska granica u Koruškoj i Štajerskoj prema Nijemcima otprilike je ista kao što je bila i u 17. stoljeću.“ (Tuma, 1907: 10-11).

³⁷ „Sada se za Slovence, Hrvate, Srbe i Bugare postavlja pitanje biološkoga ujedinjenja u viši organizam Jugoslavenstva. U tome su Slovenci potpuno diferenciran, samostalan individuum koji ima pravo odlučivati jednako kao i Hrvati, Srbi ili Bugari, a mi smo nezaobilazan, ako ne i odlučujući čimbenik u pitanju integracije. ... Svjesni svojega položaja i razvoja, Slovenci zajedno s jugoslavenskim plemenima moraju odgovoriti na pitanje kako urediti naše odnose s Talijanima i Mađarima radi zajedničke obrane od germanske invazije. Nacrt Velike Hrvatske, gledamo li na prethodno razvijeno biološko načelo, samo je goli i prazni san i ne može promijeniti de facto neovisan položaj Slovenaca. Bez nas Slovenaca ne može se riješiti pitanje zbližavanja Hrvata s Talijanima, ni pitanje Hrvata s Mađarima.“ (Tuma, 1907: 10).

je moguća samo uz suradnju svih jugoslavenskih naroda. Rad na Velikoj Hrvatskoj, Velikoj Srbiji i Velikoj Bugarskoj, međutim, sprječava jugoslavensku ideju. Međusobno smo srodni jezikom, geografski smo vezani za jedan teritorij, po Jadranu i Dunavu na istoku jedan smo gospodarski subjekt. Ne postoji bolji način za uklanjanje šovinističkih velikih ideja od demokracije. Velikoj je jugoslavenskoj ideji otvoreno široko polje.“ (Tuma, 1907: 15).

Tuma dakle kritizira ideje velike Hrvatske, Srbije i Bugarske i pritom pozivanje na povijest smatra traženjem razdora koji prije svega rabi njemačka politika. U jednakom svjetlu, kao čimbenik razdora, vidi i različite vjeroispovijesti i pisma, dok su jezik, zemljopisni položaj i zajednički gospodarski interesi ono što bi trebalo povezati „Jugoslavena“. Ipak, Tuma ne govori o jednom, nego o srodnim jezicima, a zanimljivo je da u tom pogledu smatra da su Hrvati sačuvali čišći jezik od Slovenaca te, slično poput Hribara, misli da bi se potonji ipak trebali priključiti „hrvatsko-srpskoj kulturi“ (Tuma, 1907: 20-21), dok bi umjesto podjele na katolički i pravoslavni dio Jugoslaveni trebali stremiti uspostaviti novoga, „interkonfesionalnog“ smjera u području religije.

Kao i većina slovenskih liberala te socijaldemokrata u ono vrijeme, Tuma kritizira politiku Austrije prema Hrvatima i Slovencima, koje u svojem dijelu Monarhije pokušava germanizirati ili talijanizirati, prepuštajući strateške točke na Jadranu Talijanima te potkopavajući mogućnost stvaranja hrvatsko-slovenske administrativne jedinice. Kroz prizmu potencijalnoga žrtvovanja slovenskih interesa Tuma je kritičan i prema hrvatsko-talijanskom i prema srpsko-talijanskom dogovaranju o granici na Jadranu. Unatoč tomu, pozdravlja Riječku rezoluciju, koju predložava prije svega kao upozorenje Austriji, no ne i podilaženje Mađarima ili Talijanima (Tuma, 1907: 45).³⁸

Iz njegova bi se pisanja u tom dijelu moglo zaključiti da je, iako utemeljuje samobitnost Slovenaca, jugoslavensku cjelovitu ideju vidio i kao državu triju jedinica: hrvatsko-slovenske, srpsko-makedonske³⁹ i bugarske. No, u nastavku, kad obrazlaže plan oblikovanja političke stranke koja bi trebala zastupati takvu državu, iznosi prijedlog o oblikovanju demokratske stranke unutar svakoga od četiriju „jugoslavenskih plemena“, dakle zasebno kod Slovenaca, Hrvata, Srba i Bugara (Tuma, 1907: 29-30). I s kulturnoga vidika Tuma navodi četiri centra,

³⁸ Tuma naglasak stavlja na pomorsko usmjerenje Jugoslavena, čime zapravo težište jugoslavenske ideje prenosi na hrvatsko područje, slično kao što će to nekoliko godina poslije učiniti i Šusteršić (Ivašković, 2023a). Pritom naglašava nužnost jugoslavenskoga nadzora nad putovima između Trsta, Carigrada i Soluna. U nastavku argumentira da bi usmjerenje Srba prema Solunu smanjilo pritiske na hrvatska područja, također predviđa srpsku kolonizaciju Makedonije, dok bi Bugari svoje težnje trebali usmjeriti prema Carigradu/Istanbulu.

³⁹ Tuma izričito spominje i Makedonce.

Ljubljani, Zagreb, Beograd i Sofiju, koji bi preko postojećih ustanova trebali donijeti zajednički plan razvoja prosvjetne djelatnosti, prije svega uskladiti izdavačku djelatnost kao što je to učinila Mlada Italija s ciljem povezivanja talijanskih pokrajina. Jezik Tuma ne smatra ključnim, no naglašava važnost pisanja na latinici (Tuma, 1907: 33-34). Nesumnjiva je, dakle, Tumina predodžba Jugoslavije kao jedne cjeline. Kao neželjenu alternativu u slučaju neuspjeha cjelovite jugoslavenske države predviđa državice koje mogu biti suverene samo formalno, ne i sadržajno.⁴⁰ Prema Tumi, južni Slaveni trebali bi stvarati međusobnu koheziju koja bi s vremenom i velike sile stavila pred nezaobilaznu činjenicu postojanja jugoslavenske gospodarske i kulturne cjeline:

„Moj je položaj bio da moramo prema jugoslavenskom pitanju krenuti posve drugačije nego dosad. Uzaludno je traženje pomoći izvana; na nama samima, Slovencima, Hrvatima, Srbima i Bugarima, jest kako ćemo rješavati vlastite probleme. Zbog složenoga političkog položaja među državama, posebice među velesilama, uzaludno je traženje rješenja kod njih ... Jugoslaveni mogu autonomno nastupati barem na kulturnom i gospodarskom području. Tu nisu vezani ni na kakvu državu i samo na tim područjima mogu napraviti štošta u svoju korist da se polako približe samoupravi.“ (Tuma, 1997: 325-326).

Tumina ideja, iako je trebala biti ostvarena donekle drugačijim metodama od onih koje su zagovarali u SLS-u, u fundamentalnom pogledu nije se znatno razlikovala od one koja se razvijala u Šusteršičevu katoličko-narodnjačkom krugu slovenskih političara. Dvije su se političke strategije ipak bitno razlikovale u tome što je Šusteršič tražio potporu Habsburgovaca, dok je Tuma kao pripadnik stranaka s manje političkoga utjecaja u vrhu austrijske politike tražio način kako najprije Iliriju, odnosno habsburšku Jugoslaviju etablirati kao kulturnu (!) i gospodarsku činjenicu uz pomoć šire južnoslavenske političke suradnje između habsburških južnih Slavena, Srbije i Bugarske.

Nekoliko godina poslije, pred sam početak Prvoga svjetskog rata, Tuma za Srbe i Hrvate piše da su po jeziku jedan narod kojega u Monarhiji ima sedam milijuna, a izvan nje pet.⁴¹ Slovenci, Hrvati i Srbi pak prema njemu tvore jednu gospodarsku cjelinu. Istovremeno su po njegovu mišljenju Slovenci prema kulturnom stremljenju jedan narod s Hrvatima, iako ih na početku sam Tuma razlikuje te kaže da su Hrvati (poput Čeha i Poljaka) narod, a Slovenci (poput Malorusa/Ukrajincima i Slovaka) tek narodnost, jer nisu politički organizirani poput naroda u Habsburškoj Monarhiji (Marušić i Rozman, 2011: 76). U Tuminim je razmišljanjima bilo mnogo nedorečenosti, no u Ilešičevoj (odnosno *Vedinoj*) anketi 1913. Tuma se izjašnjava

⁴⁰ „Bez dodira sa Zapadom, bez razvoja brodarstva i trgovine kroz Trst i Dalmaciju, Balkan je izgubljen za Slavene. – Male države, suverene i naizgled neovisne poput Crne Gore, Srbije i Bugarske danas.“ (Tuma, 1907: 37).

⁴¹ Branko Marušić, Franc Rozman, *Stockholmska spomenica Henrika Tume* (Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2011), 81.

za očuvanje slovenskoga jezika jer je po njegovu mišljenju najprije trebalo odrediti slovensku autonomiju, a tek onda prihvatiti jezično ujedinjenje (Ude, 1972: 65-68).

2.6.2 Značenje socijaldemokratske Tivolske rezolucije

Vođa slovenskih socijaldemokrata Etbin Kristan, slično kao Tuma, na jugoslavenstvo gleda prije svega kao na kulturni fenomen, a manje politički:

„Jugoslavenstvo pitanje u biti nije političko, nije stvaranje jugoslavenske države, nije pitanje karađorđevićevske ili koburške dinastije, nego je prije svega pitanje zajedničkoga jezika, zajedničke literature svih Jugoslavena koji su u sadašnjoj raskomadanoj prepreka vlastitom razvoju i napretku cjelovite kulture, a koji bi jezično ujedinjeni mogli postati velevažan faktor kulture.” (Kermavner, Golouh i Pijade, 1951: 145).

Za Kristana je, za razliku od Tume, jezik ipak bio mnogo važniji kulturni čimbenik, stoga je kao vođa JSDS-a pokrenuo inicijativu usklađivanja mišljenja socijaldemokrata iz i izvan Monarhije. U studenom 1909. kongresu JSDS prisustvuju i socijaldemokrati iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Češke te predstavnici austrijskih Nijemaca i predstavnici socijaldemokrata iz Srbije. Tada je prihvaćena tako zvana Tivolska rezolucija, koja je odredila „potpuno nacionalno ujedinjenje svih Jugoslavena” kao temeljni cilj svih južnoslavenskih političkih nastojanja. Rezolucija je jugoslavensku ideju doduše definirala kao politički koncept koji će ujediniti kulturno raznolike južnoslavenske narode, a pritom se navode četiri različite etničke skupine:

„Jugoslaveni, podijeljeni ne samo politički na osam državnih i administrativnih teritorija, nego i kulturno na četiri dijela, koji se nazivaju narodima, toliko su oslabljeni da samo fiktivno žive samostalnim životom, a u sadašnjoj situaciji nemaju mogućnosti za stvaranje takvih kulturnih okolnosti i pozicija da bi se mogli razvijati kao narod ili narodi uz druge kulturne narode. Činjenica je da su se pojedini dijelovi jugoslavenstva međusobno u mnogočemu diferencirali zbog političkih podjela, zbog dodira s raznim stranim narodima, zbog utjecaja raznih gospodarskih sfera. S druge strane, posebno je štetna činjenica da sve razlike koje su nastajale tijekom vremena po svojoj prirodi i opsegu nisu takve da bi mogle opravdati separatizam pojedinih dijelova i podjele na četiri naroda, jer nijedan od tih dijelova nema dovoljno snage za oblikovanje svojega nacionalnog života. Naprotiv, svi dijelovi kao jedna nacionalna cjelina mogli bi stvoriti sve uvjete za nacionalni život i snažan kulturni razvoj za dobrobit sebe i opće kulture.” (*Rdeči prapor*, 25. 11. 1909.,: 1).

Iako su pojedini slovenski povjesničari Tivolsku rezoluciju opisali prije svega kao kulturnu, a manje političku viziju jugoslavenstva (Pleterski, 1971: 188), dokument ipak predviđa ujedinjenje četiriju različitih južnoslavenskih naroda, najprije preko političkog, a s vremenom i kulturnog povezivanja. Zbog toga se nužnim smatra zajedničko političko djelovanje, koje bi u to vrijeme doduše trebalo biti ograničeno na Austro-Ugarsku, no istodobno

kao važan čimbenik politike socijaldemokrati vide utvrđivanje zajedničkih jugoslavenskih kulturnih pozicija i izvan Monarhije, s naglaskom na zajedničkoj jezičnoj politici:

„Osobito smatramo nužnim dogovoriti se o zajedničkom narodnom jeziku i pravopisu kao prvom preduvjetu potpunoga jedinstvenoga narodnog života Jugoslavena. To je, međutim, moguće postići samo sustavnom postupnom kulturnom politikom u svim dijelovima ovoga naroda.” (*Rdeči prapor*, 25. 11. 1909.: 1).

Slični su pogledi kao u Tivolskoj rezoluciji, o nužnosti jezičnoga ujedinjenja svih južnih Slavena, ponovljeni i u siječnju 1910. na 1. balkanskoj konferenciji socijaldemokrata, koja se održala u Beogradu, no s takvim se mišljenjima, najprije prešutno, a u sljedeće dvije godine i uza sve glasnije negodovanje, nisu slagali svi. Budući da je Tivolska rezolucija promovirala ideju kulturnoga jugoslavenstva, prema kojem su Jugoslaveni jedan narod koji se treba dogovoriti i o zajedničkom jeziku, od dokumenta su se odmaknuli i pojedini vodeći članovi i simpatizeri JSDS-a. Među njima svakako valja istaknuti Henrika Tumu, koji je 1908. iz NNS-a prešao u JSDS, a o mogućnosti kulturnoga jedinstva Jugoslavena ustvrdio je:

„Razdvajanje narodnosti je, dakle, rezultat povijesnoga i društvenoga razvoja i ako netko danas postavi pitanje mogu li se Slovenci, Srbi i Bugari ujediniti u jednu narodnost, onda je to isključeno. Narodnost je rezultat tisućugodišnjega razvoja u skladu s običajima, govorom i mišljenjem te ju kao takav rezultat nije moguće umjetnim ili prirodnim načinom u dogledno vrijeme preliti u drugu. ... Slovenci kao narodnost ne mogu i ne smiju odbaciti svoj jezik.” (Kermavner, Golouh i Pijade, 1951: 207).

Takvom su se mišljenju pridružili i kasniji urednik Slovenske matice Albin Prepeluh (1881. – 1937.), povjesničar Dragotin Lončar (1876. – 1954.), pravnik Anton Dermot (1876. – 1914.) i književnik Ivan Cankar (1876. – 1918.).

Val otkazivanja unitarnoj ideji kulturnoga jugoslavenstva stigao je doduše tek 1912. i 1913., a kulminirao je s poznatim Cankarovim govorom 12. travnja 1913.:

„Jugoslavenska plemena podijeljena su u pet i pol država. U Austro-Ugarskoj Monarhiji smo, da tako kažem, izrezani na sitne komade. Politički kontakti između tih djelića gotovo su nemogući. Mogao bih reći da je u političkom smislu, unatoč jednom žezlu i jednoj himni, Zagreb gotovo dalje od Ljubljane nego Pariz ili Madrid. Trebat će mnogo truda i dugog strpljenja da se riješi ono što su povijest i izopačena politika iskrivile. Posljednjih smo godina počeli tražiti načine da dođemo do političkih kontakata barem između onih dijelova Jugoslavenstva koji su osuđeni na život u Monarhiji. Prema mojem mišljenju, mi smo zaista pronašli put koji je za sada jedini moguć i primjeren – taj put je upoznavanje i okupljanje srodnih političkih stranaka u pojedinim zemljama. Slovenska je socijaldemokratska stranka prije četiri godine sazvala Jugoslavensku konferenciju u Ljubljani, na kojoj su sudjelovali predstavnici svih jugoslavenskih bratskih stranaka – samo Bugari, ako se dobro sjećam, nisu bili prisutni. Ono što je tu rečeno i zaključeno za mene nije toliko važno koliko sama činjenica da su predstavnici radnika svih jugoslavenskih naroda osjetili potrebu razgovarati jedni s drugima. Neugodno mi je bilo samo to što konferencija nije bila ograničena na stranačka i politička pitanja, nego je usput donosila zaključke i o posve kulturološkim, pa i jezičnim pitanjima. Siguran sam da se na sljedećoj konferenciji ta pogreška ne će ponoviti. ... Sva ta težnja za dogovorom i zbližavanjem između pojedinih političkih stranaka četiriju

jugoslavenskih naroda čini mi se prirodnim, potrebnim i zadovoljavajućom. Čak bih bio ponosan što se Slovenci najviše i gotovo jedini trude u tom pitanju, bilo da pripadaju ovoj ili onoj stranci. No, u tom hvalevrijednom pothvatu isplivalo je još nešto, što nije nimalo prirodno, nimalo nužno, a ponajmanje zadovoljavajuće. To je poglavlje koje je i tužno i smiješno, no mnogo više žalosno. Kao što ste vidjeli, smatrao sam da je jugoslavenski problem ono što jest: čisto politički problem. Za problem raskomadanoga plemena koje se ne može nametnuti u životu čovječanstva dok se ne sjedini u cjelinu. To je sve! Za mene ne postoji jugoslavensko pitanje u kulturnom, pa čak ni jezičnom smislu. Možda je nekad postojalo; ali je riješeno kad se jugoslavensko pleme rascijepilo na četiri naroda s četiri čisto neovisna kulturna života. Braća smo po krvi, barem bratići po jeziku – po kulturi, koja je plod stoljetnoga odvojenog odgoja, mnogo smo više stranci jedni drugima nego što je naš gorenjski seljak tirolskom ili gorički vinar furlanskom. Neka je za to kriva povijest ili netko drugi – ja, koji navodim činjenicu, sigurno ju nisam skrivio. ... Glavna zadaća koja je nama Slovencima dodijeljena u rješavanju jugoslavenskoga problema je sljedeća: afirmirati svoje jugoslavenstvo za sada samo u onoj mjeri u kojoj svi, koliko nas ima, naučimo staru srpsko-hrvatsku izreku – 'Uzdaj se u se i u svoje kljuse' – Toliko će priznati i najpromukliji Iliri: ako ikada dođe do političke zajednice jugoslavenskih naroda – i to nije samo moja žarka želja, nego i moje čvrsto uvjerenje da će se ta zajednica ipak ostvariti – onda se to ne može izvršiti drugačije nego ujedinjenjem ravnopravnih i jednakovrijednih naroda." (*Zarja*, 16. 4. 1913.: 1; *Zarja*, 17. 4. 1913.: 1).

Iz predmetnoga se govora očituje uzmicanje od ideje cjelovitoga jugoslavenstva kako onog u teritorijalnom tako i u kulturnom smislu.⁴² Na takvo je mišljenje dakako utjecala i opća situacija među južnim Slavenima, prije svega na relaciji između Bugara i Srba. Iz govora je također moguće zaključiti da unatoč nepovoljnom razvoju događaja glede mogućnosti realizacije cjelovite jugoslavenske ideje slovenski socijaldemokrati ipak nisu gubili vjeru u zajedničku južnoslavensku budućnost, no, za razliku od dobrog dijela slovenskih liberala, Jugoslavija je mogla opstati samo kao ravnopravna zajednica četiriju različitih naroda. Može se zaključiti da je Cankar bio paradigmatski drugačijega mišljenja od Kristana. Poput Prešerna, i Cankar se snažno opirao stapanju slovenskoga jezika s hrvatskim te je pritom s prezirom govorio i o Stanku Vrazu, koji je prihvatio uključivanje slovenstva u hrvatski kulturni okvir. Ipak, i Cankar je smatrao da bi s Hrvatima trebalo sudjelovati politički (Rahten, 2012: 94). Kritiku koncepta kulturnoga jugoslavenstva u članku *Slovenci in Jugoslovani* iznio je i poslije vrlo bitna politička figura među Slovencima Albin Prepeluh, koji među ostalim zapisuje:

„Dosad smo uvijek govorili samo o kulturnoj uzajamnosti koja nam je potrebna radi ostvarivanja naše jugoslavenske ideje. Htjeli smo u prvom redu kulturno ojačati te se zbližiti. Tražili smo, dakle, srodne veze iz kojih bismo crpili pomoć da bismo još bolje učvrstili svoju nacionalnu individualnost. ... Nikad nismo žudjeli za jugoslavenstvom radi toga da ostavimo svoj jezik, svoju književnost, svoje narodne običaje i tako preko noći postanemo nešto posve novo, tako reći narod kojega još nema. ... Jugoslavenska narodna ideja ne će dobiti ništa i ne će izgubiti ništa ako joj mi Slovenci žrtvujemo svoju narodnu individualnost, svoju teško dobivenu kulturu – svoj književni jezik. Ali ideja jugoslavenske uzajamnosti može mnogo dobiti ako svoju narodnu individualnost još učvrstimo i okrijepimo.“ (Kermavner, Golouh i Pijade, 1951: 207).

⁴² Ideja teritorijalno cjelovitog jugoslavenstva obuhvaćala je povezivanje svih onih teritorija na kojima su južni Slaveni čini većinu stanovništva. Ideja kulturnoga jugoslavenstva je, pak, težila kulturnom ujedinjenju južnih Slavena. Cjelovito kulturno jugoslavenstvo je posljedično težilo kulturnom ujedinjenju svih južnih Slavena, uključujući Bugara.

U JSDS-u je, dakle, postojalo i kulturno jugoslavenstvo bez izrazite političke sastavnice u Kristana i političko bez kulturnoga u Cankara i mlađega članstva stranke. U skladu s tim, dio se članstva zauzimao za jezično ujedinjenje svih južnih Slavena, dok drugi nije bio eksplicitno protiv te ideje, već je smatrao kako to jednostavno nije moguće.

2.7 Gledišta prije oblikovanja Kraljevine SHS

Pred kraj Prvoga svjetskog rata pogledi slovenskih katoličkih narodnjaka i liberala donekle su se približili uslijed nejasne budućnosti Slovenaca nakon rata.⁴³ Mišljenje da Srbija ne treba biti dijelom jugoslavenske države ostalo je u manjini jer se novo vodstvo SLS-a, prije svega Korošec, koji se nakon Krekove smrti i marginalizacije Šusteršiča uspio prometnuti u glavnu stranačku osobu, dobrim dijelom oslonilo na partnerstvo s liberalima, koristeći se njihovim vezama sa Srbijom. U tom su okviru brojne objave u slovenskim katoličko-narodnjačkim glasilima branile i ideju političkoga ujedinjenja sa Srbijom, dok su glede kulturnoga jedinstva, pogotovo glede jedinstvenog jezika, ipak bili rezervirani.

S druge strane Ivan Šusteršič, u spajanju sa Srbijom unutarstranački gubitnik, do kraja svoje političke karijere u razvoju događaja nije vidio put k Jugoslaviji, nego neizbježno stapanje u Velikoj Srbiji. Pritom je do prije samog oblikovanja Kraljevine SHS upozoravao i na sadržajnu razliku između jugoslavenske ideje slovenskih pretežno liberalnih jugoslavenskih unitarista i srpske vizije jugoslavenstva, te je u tom okviru i predvidio i unitarističku jezičnu politiku:

„Kao što smo nekad zavidjeli Nijemcu što je uzimao naše bolje poslove, tako ćemo tijekom nekog vremena mrziti i Srbina jer će vladati i gospodariti, a mi ćemo služiti. O ‘jugoslavenstvu’ se ne će mnogo govoriti. Pogledajmo dalje crkvenu situaciju. ... nikakav konkordat ne će spriječiti da u Velikoj Srbiji Pravoslavna crkva bude državna crkva. ... Srbi će na sve načine nastojati Slovence i Hrvate pretvoriti u Srbe. Najčešća su sredstva za to škola i crkva. U školi i uredima dominirat će srpski jezik, a crkva će imati zadatak ubrzati taj proces. ... Ovo su samo neke od točaka koje ističemo da svatko za sebe ima priliku razmisliti kuda plovimo u ovim kritičnim vremenima, ako gledamo samo trenutne uspjehe, a ne

⁴³ U to je vrijeme Izidor Cankar, urednik glavnoga katoličko-narodnjačkoga glasila *Slovenec*, odbio objaviti nekoliko članaka koji su pohvalno pisali o engleskim lokalnim samoupravama, a pristao objavljivati one koji su naglašavali centralizam i unitarizam aludirajući na jedinstvo južnih Slavena (Perovšek, 1996: 63). Primjer je članak objavljen 26. listopada 1918., u kojem piše: „Ustrojstvo i uprava jugoslavenske države mora se temeljiti na dva načela: 1. da smo mi, narod Slovenaca, Srba i Hrvata, po svojim gospodarskim i općim kulturnim prilikama jedan narod, sjedinjen istom poviješću stradanja i sporog uskrsnuća; 2. koliko god među nama još ima jezičnih i kulturnih razlika, trebamo ih u dogladno vrijeme, s iznimkom vjerskih razlika, otkloniti pametnim, razboritim radom, ali bez nasilja.“ (*Slovenec*, 26. 10. 1918.: 1). Ipak, pri čitanju toga članka treba imati na umu da u tu zajedničku državu *Slovenec* ne pribraja Kraljevinu Srbiju, nego misli na državu habsburških „Jugoslavena“, što je zapravo ideja koju je svojevrmeno Aleš Ušeničnik bio zamislio kao slovensko-hrvatsku državu u kojoj Slovenci nisu asimilirani (Perovšek, 2004: 102).

posljedice. Jer i mi mislimo na posljedice, mi smo to što jesmo: Slovenci i Austrijanci.“ (*Resnica*, 5. 10. 1918.: 1-2).

Kada je u Hrvatskom saboru 29. listopada proglašena Država Slovenaca, Hrvata i Srba, u Ljubljani se održao veliki skup potpore toj odluci koji je prerastao u miting kulturno jedinstvenoga jugoslavenstva. U prvom planu na tom skupu bio je Mihajlo Rostohar (1878. – 1966.), koji je dotad smatrao slovenski i „srpskohrvatski” jezik srodnima, no ne i istima (Zajc, 2006: 270), da bi sada u ulozi vojnoga poručnika odrekao lojalnost Austriji na račun jugoslavenskoga jedinstva. Uz Rostohara, ulogu govornika preuzima i Ivan Hribar, koji izjavljuje da su Slovenci, Hrvati i Srbi „narod istoga jezika i iste krvi” (*Slovenski narod*, 30. 10. 1918.: 1-2). Slovenski liberali, koji su od početka 20. stoljeća veličali Srbiju, ovoga su puta upozoravali i na alternativu, odnosno kako bi se događaji mogli odvijati ako Slovenci ne bi dragovoljno prihvatili srpsku inačicu jugoslavenske države i zajednički jezik:

„Ako bi nas sudbina tako strašno udarila da bi kod nas odlučili oni republikanci i federalisti – onda će se Srbija okrenuti od svih nas ... Srbija će onda tražiti od Antante sve što ona smatra srpskim: Bosnu, Banat i vezu preko Slavonije, južnu Dalmaciju i obje svoje kraljevine; Srbiju i Crnu Goru. Antanta će joj dati ono što Srbija želi. Ostat ćemo tužna lešina bez glave, ruku i nogu. Wilson i cijeli svijet će reći da nismo zreli i naša će sudbina biti zapečaćena. Ne ćemo više ni svoju državu moći stvoriti. ... Tko se danas opire tome da nas Srbija vodi i da o nama i za nas ima prvu i posljednju riječ veleizdajnik je Jugoslavije, ali je i dželat te veleizdajnik slovenstva i hrvatstva. Braćo i sestre! Držite se Srbije kao što se čovjek u morskim valovima drži spasonosne stijene, ljubite ovu moćnu, ponosnu i slobodnu slavensku Srbiju cijelom dušom svojom, svim srcem svojim: pokažite joj da ste joj vječno zahvalni za njezino otvoreno bratstvo, molite ju da nam oprosti, jer joj u vrijeme njezina mučeništva mi nismo znali i nismo mogli pomoći. ... Hoćemo li i mi biti takvi, da ćemo radije tjerati sebe natrag u bezdušnu štalu gospodara koji nas već čekaju sa svih strana s krmivom, ali i s bičem u ruci. Je li to bolje nego zaboraviti na razne prividne posebnosti i smiješno se bojati da nam netko, dok budemo na slobodi, ne otme vjeru ili slovenski jezik ili što već? ... I zar ne želimo upravo to da jezične razlike postupno nestanu same od sebe pa da budemo jači? Posljednji put: Kroz Srbiju vodi put slavenske slobode, drugoga puta nema!” (*Slovenski narod*, 25. 11. 1918.: 1-2).

Srbija je dakle u očima liberala bila spasiteljica, koja bi se međutim, ako Slovenci i Hrvati ne bi bili zahvalni i prepustili glavnu riječ u pitanjima državne politike Srbiji, mogla pretvoriti u neprijatelja koji će u svakom slučaju uzeti svoj dio kolača kao članica Antante, a to bi Slovincima i Hrvatima onemogućilo stvaranje samostalne države. Ipak, liberali su i u vrijeme priželjkivanja srpske okupacije ostajali na teritorijalno cjelovitom jugoslavenskom konceptu, koji je bio u suprotnosti sa srpskom jugoslavenskom ideologijom prema kojoj je trebalo stvarati državu sa srpskom većinom. Najizravnije to prikazuje Hribar upravo u vrijeme oblikovanja Kraljevine SHS. U svojim memoarima zapisuje da je Pašiću savjetovao pojačanu prisutnost srpske književnosti i narodne poezije u hrvatskim i slovenskim školama „da Hrvati i Slovenci preuzmu iz njih duh koji je napajao srpski narod u borbi za krst časni i slobodu zlatnu” (Hribar, 1984: 364). Pritom naglašava da je savjetovao i uvođenje „srpsko-hrvatskoga” jezika u

slovenske škole, no i slovenskoga u srpske i hrvatske škole, kao i uvođenje ruskoga te uklanjanje njemačkoga jezika iz jugoslavenskoga školstva. Hribar je dakle jednakopravnost zagovarao i na jezičnom polju, iako je razlike u jezicima, kao i većina slovenskih liberala – koji su se razlikovali samo glede pitanja treba li te razlike ukloniti odmah ili ih treba prepustiti „prirodnom” razvoju – smatrao nesretnom okolnošću (Perovšek, 1996: 151-153).

2.8 Zaključno o slovenskom odnosu prema hrvatskom jeziku do 1918. godine

Sažmemo li poglede glavnih struja slovenske politike, možemo zaključiti kako je uloga jugoslavenske ideologije u slovenskih političara u proučavanom razdoblju ipak bila nešto bliža pretežno hrvatskom nego srpskom gledištu jugoslavenstva, premda se slovenska nacionalna ideologija, slično kao srpska, temeljila na jezičnoj teoriji. No, sličnost temeljnih postavki jugoslavenske ideologije kod hrvatskog i slovenskog naroda nije značila i podudarnost u političkim strategijama i taktikama njihovih političkih elita, što je često bilo uzrokom slovenskog nerazumijevanja Hrvata i obrnuto, a to se odražavalo i na području jezika.

Analizirajući situaciju u 19. stoljeću možemo zaključiti kako je slovenski odnos prema Hrvatima i hrvatskom jeziku bio ambivalentan. Na jednoj se strani zagovaralo jezično jedinstvo, dok se na drugoj strani Prešernov krug energično ograđivao od takvih pogleda. No, pritom je zanimljivo da su upravo zagovornici slovensko-hrvatskoga ujedinjenja u 19. stoljeću odbacivali koncept hrvatskog državnog prava. Potonje je prihvaćeno samo kasnije od katoličko-narodnjačke slovenske elite, i to kao taktički potez obrane od kulturno-političke najezde Nijemaca i Talijana. Kajkavsko je narječje, pak, često predstavljeno kao most između Slovenaca i Hrvata, no u tom su ga kontekstu nerijetko i svojatali slovenski jezikoslovci te političari koji su baštinili Kopitarovu i Miklošičevu karantansko-panonsku teoriju. Među Slovencima su se u analiziranom razdoblju našli samo rijetki slučajevi negacije te teorije, no u vrijeme traženja oslonca među Hrvatima to se prešućivalo ili pak interpretiralo kako bi svi Slovenci trebali krenuti putem „provincijalnih Hrvata“, odnosno prihvatiti političko hrvatstvo koje se među Slovencima ipak češće nazivalo „ilirstvom“. Istovremeno, uz nastojanje očuvanja slovenske kulturne i postizanja političke posebnosti, slovenski su političari i jezikoslovci u ono vrijeme slabo razlikovali hrvatski i srpski jezik. To se posebice odnosilo na one koji su promovirali Kopitar-Miklošičevu jezičnu teoriju, dok su oni drugi bili previše zaokupljeni vlastitim problemima u kontekstu borbe za slovensku jezičnu i političko-pravnu emancipaciju da bi se dublje upustili u analizu hrvatsko-srpskih jezičnih odnosa.

Iako su u 19. stoljeću političari iz Kranjske uglavnom bili neskloniji ujedinjavanju s Hrvatima u kulturnu cjelinu, pred sam kraj 19. stoljeća u Slovenaca naizgled dolazi do obrata. Najprije liberali, a potom i katolički narodnjaci ne samo da prihvaćaju hrvatsko državno pravo nego se i međusobno natječu za vodeći položaj u povezivanju s hrvatskim strankama. Premda se činilo da će slovenski liberali iskoristiti svoj bolji položaj u gradovima u odnosu na slovenske katoličke narodnjake te preuzeti vodstvo u povezivanju s Hrvatima, na prijelomu stoljeća već ih je donekle pretekla katolička politička struja. To je slovenskim liberalima u Trstu i Gorici donekle ograničilo manevarski prostor, što je djelomično utjecalo na daljnji razvoj njihova političkoga programa. NNS se sve više počeo okretati prema široj panslavističkoj i neoslavističkoj ideji i u tom okviru prema Srbiji, koja je do 1905. već bila postala izvoriste većine onih ideja koje su se protivile habsburškom državnom okviru. To je znatno utjecalo i na jezičnu politiku.

NNS se usmjerio k postupnom spajanju srpskoga, hrvatskoga i slovenskoga u jedinstveni jugoslavenski jezik. Pritom je članstvo stranke potpuno prestalo razlikovati hrvatski i srpski, a slovenski se s vremenom trebao uključiti u zajednički jezik. Liberali su dakle smatrali da Slovenci moraju postati dio jedne čvrste monolitne cjeline, stoga je dio slovenskih liberala zagovarao etničko, čak i jezično pretapanje svih Južnih Slavena u Jugoslavena te se često činilo da se taj politički pol odriče slovenske samobitnosti. Pojedini slovenski liberali uistinu su pristupali pitanju jugoslavenstva na taj način, što je bilo u skladu s liberalnim načelom prema kojem su Slovenci činili samo manji, periferni dio Jugoslavena, od kojega se očekivalo prilagođavanje središnjoj matici. To se objašnjavalo nužnom manifestacijom slovenske spremnosti za „okretanje nove stranice” i odbacivanje svega lošega (odnosno talijanskoga i njemačkoga) što se u prošlosti nataložilo u slovenskom društvu. No, kulturno stapanje u jednu jugoslavensku cjelinu nije impliciralo samo jednosmjerno širenje srpskih kulturnih čimbenika na druge južne Slavena, nego je taj proces uključivao i reciprocitet, što je zapravo značilo očekivanje da će i Srbi prihvatiti dio kulture zapadnih, odnosno katoličkih južnih Slavena. To je prije svega vrijedilo na jezičnom polju, gdje su se slovenski liberali, posebice Ivan Hribar, zauzimali za to da se i Srbi odreknu onih izraza koji nisu bili u duhu slavenstva te usvoje određene dijelove jezika od Slovenaca i Hrvata.

Katolički narodnjaci, unatoč početnom suzdržanijem mišljenju od liberala, početkom 20. stoljeća također sve više naginju ideji hrvatsko-slovenskoga naroda, smatrajući da je za Slovence kroatizacija mnogo bolja od germanizacije. Slovenci bi u tom slučaju od Hrvata

trebali preuzeti samo jezik, dok bi na drugim kulturnim područjima oni mnogo više utjecali na Hrvate nego obrnuto. Asimilacija Slovenaca u Hrvate, za razliku od asimilacije u Nijemce, trebala bi zapravo proširiti slovensku kulturu. Iz analiziranoga se jasno vidi da je branjenje ideje o kulturnom jedinstvu Slovenaca i Hrvata ipak u prvom redu bilo motivirano ciljem političkoga ujedinjenja sa svrhom zaštite slovenskih područja od Talijana i Nijemaca, odnosno Austrijanaca.

Među slovenskim su socijaldemokratima pak postojale različite, međusobno suprotstavljene ideje. Dio članstva zastupao je ideju širenja kulturnoga jugoslavenstva bez izrazite političke ambicije spajanja Južnih Slavena u jednu državu. Potonja bi trebala tek s odmakom vremena postati neminovnost zbog kulturnoga jedinstva Južnih Slavena. To je podrazumijevalo i zajednički jezik, što se kao cilj formuliralo u Tivolskoj rezoluciji. Na drugoj je strani dio članstva izričito nastupio protiv slovenskoga odricanja od jezične samobitnosti te zahtijevao samo političko (ne i kulturno) jugoslavenstvo. Pritom je važno naglasiti da taj dio članstva, unatoč zalaganju za zaseban slovenski jezik, istovremeno hrvatski i srpski jezik nije vidio kao različite.

Možemo zaključiti da je slovenski odnos prema hrvatskom jeziku i Hrvatima bio obilježen slovenskim gledištem na jugoslavensku ideju, koja je trebala predstavljati nadnacionalni povezujući čimbenik koji će na temelju ravnopravnosti omogućiti različitim južnoslavenskim narodima zaštitu pred snažnijim susjedima. Iako su pojedinci branili tezu o nužnosti napuštanja slovenskoga jezika, većina ipak nije bila za odustajanje od njega, nego za zajednički jezik u koji bi i Slovenci unijeli svoje posebnosti. U tom se okviru možemo složiti i s tezom pojedinih povjesničara (Zajc, 2006: 251) da su i pojave, poput primjerice neolirizma u Slovenaca prije Prvog svjetskog rata, koje su naizgled stremile k odricanju od slovenske jezične samobitnosti u korist hrvatskoga ili „srpsko-hrvatskoga” jezika, bile u ulozi oblikovanja jedinstvenoga južnoslavenskog jezika u svrhu obrane slovenskoga identiteta. U tom kontekstu Slovenci nisu bili spremni na potpuno odbacivanje vlastite jezične samobitnosti, nego su prihvaćanje hrvatskoga ili „hrvatsko-srpskoga” vidjeli kao svojevrsnu dopunu slovenskom jeziku, a zauzvrat bi Slovenci dobili snažnije geopolitičko zaleđe u hrvatskim, odnosno u hrvatskim i srpskim zemljama. Ta je ideja preživjela i razdoblje unitarizma u Kraljevini SHS/Jugoslaviji te se u vrijeme komunističke Jugoslavije oblikovala u pokret za samobitnost slovenskoga jezika.

3 Slovenci i jezično pitanje u jugoslavenskom razdoblju

3.1 Početno razdoblje Kraljevine SHS/Jugoslavije

U Kraljevini SHS odnosno u Kraljevini Jugoslaviji od 1929. hrvatski se narod suočio ne samo s kulturnim nego i s najizravnijim oblicima nasilja motiviranim velikosrpskom i/ili specifičnom jugoslavenskom unitarističkom politikom. Pritom se specifičnost odnosi na namjeru oblikovanja jugoslavenske nacije kojoj ne bi pripadali svi južni Slaveni i u kojoj bi Srbi bili u položaju većinskog naroda te bi posljedično u najvećoj mjeri determinirali kulturne smjernice i političke ciljeve kojima bi „Jugoslaveni“ trebali težiti. Nositelj prve, velikosrpske vizije je bila Narodna radikalna stranka (NRS) Nikole Pašića (1845. – 1926.), dok je unitarističku jugoslavensku ideju zastupala Demokratska stranka (DS) isprva pod neformalnim vodstvom Svetozara Pribićevića (1875. – 1936.). Od dviju navedenih vodećih političkih skupina, nešto je liberalnija bila NRS koja je velikosrpskim ideološkim polazištima unatoč, smatrala da između Slovenaca, Hrvata i Srba postoje kulturne razlike uzrokovane drugačijim povijesnim razvojem. Na drugoj su strani unitaristi unutar DS te razlike pokušavali zaniijekati. Najjasnije i najradikalnije je unitarističku ideologiju zastupala Organizacija jugoslavenskih nacionalista (Orjuna) koja je upravo jezik naglašavala kao povezujući čimbenik „Jugoslavena“:

„Ne razdvaja nas dakle ni vjera, ni pismo, ne razdvaja, nego spaja nas jedan jezik, jedna domovina, isto poreklo, isti običaji, iste vrline, isti poroci, jednaki interesi, isti prijatelji, isti neprijatelji, ista budućnost i mnogo drugo, što sačinjava ljudski život. (...) Jedan narod mora imati jedno ime, to ime može biti samo jugoslovensko u svim njegovim oblicima.“ (Malin, 1925: 62).

Razlika između dviju vodećih stranaka u praksi nije bitnije utjecala na status hrvatskoga jezika. Naime, i unutar NRS smatralo se da je unatoč zasebnom povijesnom razvoju, kako Hrvata tako i Slovenaca, Kraljevina SHS pravna nasljednica Kraljevine Srbije, odnosno proširena srpska država,⁴⁴ te je njenom uspostavom samo srpski narod sačuvao čimbenike državnosti i time položio „historijski ispit“, to jest uspostavio vlastitu državu, a potom, prema interpretaciji većine tadašnjih srpskih pravnika, u nju uključio i Hrvate te Slovence (Ivašković, 2018). Iako su pojedini hrvatski političari, primjerice Frano Supilo, podupirali jezičnu unitarističku politiku (Bašić, 2021: 289), način preuzimanja vlasti, koji je uključivao uvođenje smrtne kazne i postupanje sa stanovništvom na većinsko muslimanskim i hrvatskim područjima

⁴⁴ Tvrdnja o pravnom kontinuitetu između Kraljevine Srbije i Kraljevini SHS bila je, dakako, pogrešna te ju je u poznatoj polemici sa srpskim pravnicima, prije svega Dušanom Subotićem, već 1923. opovrgnuo slovenski pravnik i diplomat Ivan Zolger (vidi Ivašković, 2020c).

kao da su okupirani, a ne oslobođeni,⁴⁵ te potom i održavanja srpske prevlasti u državi putem manipulacija u procesu donošenja ustava (vidi Ivašković, 2018), srušilo je snove o dragovoljnom političkom jedinstvu južnih Slavena. To je potaknulo otpor, koji se je u nekim hrvatskim dijelovima odvijao neorganizirano i spontano, dok se na političkoj pozornici u okviru Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS) predvođene Stjepanom Radićem (1871. – 1928.) oblikovao kao novi val hrvatske težnje za samostalnošću koji je uključivalo i otpor unitarističkoj jezičnoj politici (opširnije vidi Babić, 2004: 11-209; Ham, 2020; Banac, 1988; Bašić, 2021: 408-500).

U takvom je ozračju na jezičnom planu hrvatsko pravno i vojno nazivlje doživjelo potpunu čistku i biva posve istisnuto iz službene upotrebe već 1918. Dragutin Boranić (1870. – 1955.) doduše 1921. objavljuje *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* koji su rabili samo Hrvati (Kačić i Šarić, 1995: 55). Na drugoj strani Aleksandar Belić (1876. – 1960.) objavljuje srpsku inačicu 1923. godine. Belić je po svom svjetonazoru bilo blizak unitaristima,⁴⁶ a pri tom naglašava posebnu važnost srpskog naroda i Srbije u procesu ujedinjenja te ističe kako buduća zajednička država treba biti izgrađena na unutrašnjem jedinstvu, bez ikakvih prepreka ili granica od Istre do Timoka. Budući da Srbi i Hrvati, prema njegovu mišljenju, predstavljaju jedan narod s dva imena, smatra da nema potrebe za sklapanjem međusobnih ugovora, dogovora ili nagodbi, niti da u njihovim odnosima može biti primijenjeno povijesno pravo (za više vidi Bašić, 2021: 287-289). Obojica, Boranić i Belić, su slijedili načelo glasovnoga pisanja, Boranić doduše nešto manje dosljedno, dok Belić čini upravo suprotno (Banac, 1991: 92; Ham, 2022a :181-182, 277, 310). Ipak, mnogo veći prostor u javnom životu dobiva Belić, učiteljska

⁴⁵ Zanimljivo je svjedočenje Ivana Meštrovića koji je u svojim memoarima opisao izjave nekadašnjeg urednika časopisa *Slovenski jug*, Bože Markovića, iz 1917. Prema njemu bi morali u poslijeratnom razdoblju na hrvatskim područjima uvesti vojnu diktaturu barem prvih deset godina, sve dok se Hrvati ne bi asimilirali i priučili državi (Meštrović, 1993: 71). Još je radikalniji bio odnos prema jugoslavenstvu kod predstavnika vladajuće radikalne stranke. Meštrović tako prenosi izjavu Stojana Protića (1857. – 1923.): „Kad pređe naša vojska Drinu, dat ću Turcima dvadeset i četiri sata, pa makar i četrdeset osam, vremena da se vrate na pradjedovsku vjeru, a što ne bi htjelo, to posjeći, kao što smo u svoje vrijeme uradili u Srbiji“ (Meštrović, 1993: 73).

⁴⁶ Belić je zajedno s Ljubomirom Stojanovićem 1915. sastavio memorandum *Savremeno srpsko nacionalno pitanje*, u kojem se obojica oslanjaju gotovo u potpunosti na Karadžićeva jezična stajališta iz 1849. godine. U njihovom viđenju, „Srbo-Hrvati“ čine jedinstven narod s dvama imenima. Smatraju da su Hrvati usvojili srpski književni jezik i da se kod njih razvila ideja narodnog jedinstva sa Srbima. Po njihovom mišljenju, izvorno hrvatsko stanovništvo sačuvalo se samo u području sjeverno od Kupe, na srednjim i sjevernim dalmatinskim otocima te u srednjoj i istočnoj Istri. Slovence ne smatraju dijelom istog pitanja, već bliskim narodom čija situacija nije istovjetna srpsko-hrvatskoj. Ipak, zbog zajedničkih političkih ciljeva sa „Srbo-Hrvatima“ i prijetnje germanizacije, njihovo ujedinjenje s ostalim južnoslavenskim narodima smatraju nužnim. Po njima, jugoslavensko pitanje zapravo je srpsko pitanje, koje Srbija pokreće kako bi ostvarila potpuno ujedinjenje srpskog naroda i osigurala svoj slobodan razvoj na Balkanu (Bašić, 2021: 289).

se i činovnička mjesta u Hrvatskoj popunjavaju srpskim doseljenicima, pa su i srbizmi (na svim jezičnim razinama) lakše nalazili put u hrvatsku svakidašnjicu.

Hrvatski intelektualci koji nikad nisu ni prihvatili jugoslavensku ideju u bilo kakvom obliku te su svojim djelima rušili ne samo tezu o poželjnosti jugoslavenske države već i same temelje te ideologije, što se je u prvom redu odnosilo na teze o etničkom jedinstvu južnoslavenskih naroda, od strane vlasti bili su smatrani antidržavnim čimbenikom te ih je sukladno tome i tretirao represivni aparat. Pritom je zanimljivo da je unitaristička jugoslavenska doktrina, čiji je najradikalniji nositelj bila Orjuna za razliku (od) hrvatske nacionalne misli, srpski nacionalizam, čak i kada je antiunitaristički, smatrala konstruktivnim

„jer za razliku od hrvatskog separatnog ima ekspanzionističko obilježje, tj. program okupljanja svih Srba u jednoj državi koji na kraju ostvaruje ujedinjenje Južnih Slavena.“ (Đurašković, 2011: 238).⁴⁷

U tom su kontekstu djelovali i slovenski političari koji su nastojali proširiti svoj prostor djelovanja unutar novonastalih političkih okvira nakon raspada Austro-Ugarske i oblikovanja Kraljevine SHS. U početku postojanja nove države slovenske su se političke stranke pokušavale približiti srpskim strankama promovirajući ideju unitarne Jugoslavije. To je obuhvatilo i dio SLS-a. Primjerice, uredništvo mariborskog katoličkog časopisa *Straža*, pod izravnim utjecajem Korošca, počelo je rabiti retoriku koja je prije Prvog svjetskog rata bila karakteristična za njihove najveće političke suparnike – liberale. *Straža* je svoju obranu unitarno uređene države započela u ožujku 1920. godine sljedećim zapisom:

„Mi, Jugoslaveni, smo jedan narod. Kad su naši pradjedovi zauzeli svoju današnju domovinu od Tilmenta u Veneciji do Crnog i Egejskog mora, među njima nije bilo etničke razlike. Već su tada postojala različita narječja ali (...) nije bilo oštih granica između jednog narječja i drugog. Ni danas nema takvih granica. Nitko ne može reći gdje prestaje slovenski jezik, a počinje hrvatski ili srpski. Isto tako, nije moguće povući granicu između srpskog i makedonskih narječja i između njih te bugarskog. Jezično gledano, mi, Južni Slaveni, jednako smo ili čak i više jedan narod nego su to Nijemci koji se također dijele po narječjima“ (*Straža*, 8. 3. 1920.: 1).

Straža je, dakle, kulturno jugoslavenstvo povezivala s teritorijalno-cjelovitim jugoslavenskim konceptom, u koji je uključivala i Bugare, istovremeno zagovarajući tezu o jedinstvenom južnoslavenskom jeziku s narječjima. U tom je okviru zanimljivo što je slovenskom jeziku pridavala status jednog od narječja, dok je hrvatski jezik svrstala u isto „narječje“ sa srpskim jezikom, sugerirajući da nema jasne granice između slovenskoga i „hrvatskog ili srpskog“. Čak je i drugi krug unutar SLS-a, predvođen tajnikom stranke Francom

⁴⁷ Tijesna suradnja s Narodnom obranom iz onoga razdoblja i Udruženjem četnika te masovno stupanje orjunaša u četničke redove tijekom 2. svjetskog rata potvrđuju navedenu tezu.

Kulovcem (1884. – 1941), koji je u časopisu *Večerni list* pružao punu potporu idejama Stjepana Radića i HPSS, odnosno kasnije Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS), zagovarao republikansko uređenje države i unutarnju podjelu prema narodnim, odnosno povijesnim granicama, te je Srbe u ono vrijeme smatrao „braćom po jeziku i po životu“ (Večerni list, 9. 12. 1920.: 1).

No, nakon izbora za ustavotvornu skupštinu SLS je snažnije kritizirao unitaristički koncept, najprije politički, a zatim i kulturni. Glavno stranačko glasilo, *Slovenec*, priključilo se toj kritici, a centralizam je neposredno počelo povezivati s idejom velikosrpstva:

„Znak je velikosrpskog mentaliteta da centralisti autonomaške stranke nazivaju separatistima, protivnicima srpstva, antidržavnim čimbenicima i Bog zna čime još. Onaj tko želi ozbiljnu državu Srba, Hrvata i Slovenaca, ne će silovati prirodni razvoj i međusobno približavanje centralizmom, nasilnom i umjetnom (...) eliminacijom svih kulturnih, gospodarskih, jezičnih i drugih razlika među jugoslavenskim plemenima.“ (*Slovenec*, 23. 1. 1921.: 1-2).

Čak se i sam Korošec u to vrijeme morao prikloniti republikanskoj ideji, zbog čega se povukao iz privremene vlade. Ipak, kritika slovenskih katoličkih narodnjaka prije svega se odnosila na djelovanje unitarističkih demokrata, dok se prema srpskim radikalima odnosila mnogo obzirnije:

„Njihov je centralistički nacrt samo s jugoslavenskim bojama prekriven ustavni sustav bivših austrijskih i ugarskih apsolutističkih državnika. ... Pod krinkom jugoslavenstva oni (DS) podupiru velikosrpsku državnu misao, **državni jezik** i religiju ... Njihovo je najbitnije političko oružje one vrste 'patriotizam' koji suparnike denuncira, sumnjiči te se sam napuhuje kao nekadašnji austrijski 'hurra-patrioti'. Zagovaraju najoštrije militarizam, djeluju pomoću cenzure, ograničavanja društvene slobode i policijskim metodama.“ (*Slovenec*, 24. 2. 1921.: 1).

Istovremeno, slovenski liberali nisu odustajali od naizgled čvrstog unitarističkog položaja. No unutar liberala pojavljivali su se i drugačiji pogledi, koji su pokazivali duboku ukorijenjenost slovenske autonomističke ideje. NSS je, dakle, nesumnjivo zastupao mišljenje prema kojem su Slovenci politički morali biti Jugoslaveni, no u kulturnom su pogledu, barem u onom trenutku, i prema toj stranci trebali ostati Slovenci. To se najjasnije očitovalo glede jezičnog pitanja, što se neposredno najbolje može iščitati iz rasprave u liberalnom časopisu, *Jugoslavija*:

„Kod nas se sada mnogo raspravlja o pitanju zajedničkog književnog jezika. Dok su neki za to da Slovenci u potpunosti napuste svoj književni jezik i prihvate srpskohrvatski jezik, drugi uporno žele sačuvati slovenski književni jezik. Mislimo da danas nikako ne bismo trebali forsirati to pitanje. Naše prirodno načelo treba biti: jedan narod, jedna država, jedan jezik. Bila je teška i trnovita staza prije nego što smo došli do spoznaje da smo jedan narod; morali smo se boriti protiv stranaca, naših bivših gospodara, koji su nam po principu 'podijeli i vladaj' dokazivali da nismo jedno, ali morali smo se boriti i protiv zaslijepljenih ljudi u našim redovima koji su nam isto dokazivali kao i prvi. Prebrodili smo sve te prepreke

i danas među nama više nema nikoga tko ne priznaje nacionalno jedinstvo. Postigli smo i vlastitu državu, koja nas je koštala rijeke krvi i stotine tisuća naših najboljih sinova. Sve to – spoznaja da smo jedan narod i ujedinjenje u jednu državu – plod je naše generacije. Mislimo da je to dovoljno za jednu generaciju. Postigli smo političko jedinstvo, a ostvarivanje kulturnog jedinstva ostavimo budućim generacijama. Treba razmisliti da se ne radi samo o tome da Slovenci napuste svoj književni jezik, već i o tome da Srbi napuste ćirilicu ili Hrvati latinicu. Je li to danas uopće moguće? Navodno danas nema razumnog Hrvata koji bi zahtijevao da Srbi napuste ćirilicu, niti razumnog Srbina koji bi zahtijevao od Hrvata da napuste latinicu. Dok Hrvati pišu latinicom, a Srbi ćirilicom, postavlja se pitanje za nas Slovence, ako bismo napustili slovenski i prihvatili srpskohrvatski jezik: Bismo li se trebali držati ćirilice ili latinice? Sve dok Srbi insistiraju na ćirilici, a Hrvati na latinici, ne preostaje nam ništa drugo nego zadržati slovenski književni jezik, čak i ako smo principijelno za prihvatanje srpskohrvatskog. Što učiniti? Prije svega, trebalo bi kod nas već u osnovnim školama, recimo od treće školske godine, uvesti nastavu na srpskohrvatskom jeziku, dok bi istovremeno u svim hrvatskim i srpskim školama nastava uključivala ćirilicu i latinicu. Na taj način će svaki Slovenac tokom jedne generacije upoznati srpskohrvatski jezik, svaki Srbin latinicu, a svaki Hrvat ćirilicu. Tada će doći trenutak kada će slovenski pisci koji žele pisati za širu publiku početi pisati na srpskohrvatskom jeziku. U svakom slučaju, ovo je pitanje koje ne smijemo forsirati. Pripremimo tlo za buduće generacije za provedbu potpunog jezičnog ujedinjenja, ali istovremeno prepustimo toj generaciji odluku o konačnoj sudbini našeg književnog jezika. Mi ćemo ostati politički Jugoslaveni i ostati kulturni Slovenci“ (*Jugoslavija*, 20. 12. 1918.: 2).

Načelno, dakle, NSS zastupa načelo jedan narod, jedna država, jedan jezik i posljedično smatra kako bi bilo principijelno od Slovenaca da prihvate „srpsko-hrvatski“, no da to nipošto ne bi trebalo forsirati. Za stranku je bilo poželjno postupno kulturno ujedinjenje kroz promišljenu prosvjetnu politiku, u kojoj je od vitalnog značenja bilo uvođenje dodatnih predmeta u školama, a za proces jezičnog ujedinjenja trebalo bi proći više naraštaja. Sve to vrijeme, dok bi Hrvati ustrajali na latinici a Srbi na ćirilici, ni Slovenci se prema mišljenju glavnog liberalnog časopisa iz onog vremena ne bi trebali odreći svoga slovenskoga jezika.

U to vrijeme, slovenski liberali su podupirali ideju da bi najbolje bilo da svi napuste svoje dosadašnje identitete i imena te prihvate novi „nadidentitet“. U tom kontekstu se spominju Makedonci, za koje je vodstvo NSS-a smatralo da bi radije prihvatili jugoslavenski nego srpski identitet (Perovšek, 1996: 177). No, zanimljivo je da je NSS istovremeno naglašavao potrebu za federalizacijom države, dok je podupirao koncept jedinstvene Slovenije i odbacivao prijedlog o stvaranju državnih jedinica s populacijom manjom od 700.000 stanovnika. Dodatno, smatrao je da oni koji zagovaraju centralističko unitarno uređenje zapravo samo osnažuju negativne osjećaje prema Srbima među Slovencima te na taj način narušavaju opstojnost jugoslavenske države:

„Po ljubljanskim su se gostionama počeli okupljati ljudi koji su sebi dali uzvišenu titulu 'čistih' Jugoslavena i htjeli bi počistiti iz naroda sve one koji o jugoslavenstvu imaju drugačije mišljenje od njih. Znamo za njih i znamo da se radi o više ili manje nesposobnim ljudima, koji bi na bilo koji način željeli igrati neku važnu ulogu u našoj javnosti... Utukli su sebi u glavu, između ostalog, da se slovenstvo i jugoslavenstvo kao dva različita pojma međusobno isključuju te da svatko teško griješi protiv

jugoslavenstva, ako govori o slovenskom jeziku, o slovenskoj književnosti i umjetnosti, o slovenskoj kulturi ... Ako danas imamo ujedinjeno jugoslavenstvo, to nas nikako ne opravdava da sknavimo ideju jugoslavenskog jedinstva na način na koji to rade 'čisti i potpuni' Jugoslaveni. Više nego ikad, naš ideal moramo shvatiti ozbiljno. Ali čuvajmo se svih ekstrema!“ (*Jugoslavija*, 18. 2. 1919.: 2).

Unatoč zalaganju za proširenu samoupravnu autonomiju i naglašavanju slovenskog identiteta, potrebno je primijetiti da je NSS često kritički gledao na Hrvate koji su, prema mišljenju vodstva stranke, pokazivali nepoštovanje prema slovenskoj kulturnoj posebnosti:

„Slovinci ne misle biti politički narod. Politički želimo biti samo Jugoslaveni. Ali slovenska je kultura - koliko god skromna bila - danas činjenica o kojoj bi posebice morali voditi računa naši ljudi s one strane Sutle. Slovenska nam je kultura toliko draga, jer je rođena u mukama i u teškim borbama s njemačko-austrijskim tlačiteljima. ... Unatoč činjenici da je Hrvatska već pola stoljeća u obrazovanju potpuno autonomna, dok smo se mi morali boriti za svaku državnu školu, među Hrvatima je tri puta više nepismenih nego među Slovincima. Možda Hrvati i to smatraju slovenskim separatizmom? Vjerojatno. Ali razlika između nas i Hrvata je u tome što smo u prošlosti mi radili, a Hrvati frazirali. Tako je bilo u prošlosti, kada smo bili robovi, tako je i danas kad smo slobodni. Hrvati viču da im središnja vlast oduzima autonomiju, a Slovincima viču da su separatisti. ... Mi bismo samo željeli da među nama Jugoslavenima postoje samo takvi separatisti kao što smo mi, Slovenci, da bi bili duboko uvjereni kao i mi kako je budućnost svih nas, Srba, Hrvata i Slovenaca, samo u jakoj i jedinstvenoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca“ (*Jugoslavija*, 20. 2. 1919.: 1).

S druge strane, u publikacijama stranačkih glasila NSS isticao se pozitivan prikaz Srba. Uredništvo časopisa *Jugoslavija* uložilo je značajan napor u razbijanje negativnih stereotipa koji su bili povezani sa Srbima i Srbijom za vrijeme rata.⁴⁸ NSS je u prvom razdoblju Kraljevine SHS karakterizirao spoj ideje o slovenskoj autonomiji, posebice na kulturnom području, unutar države pod srpskim vodstvom. U jezičnom smislu, pak, to bi trebalo odražavati postupno približavanje slovenskog, „srpskohrvatskog“ i makedonskog, odnosno bugarskog jezika. Mišljenje liberala je naime bio da su Hrvati i Srbi u jezičnom smislu već jedno, dok kulturno to još nisu. S druge strane, Slovenci su i jezično bili posebni, ali bi na dulji razdoblje i oni trebali s ostalima oblikovati zajednički jezik.

⁴⁸ „Ako razmislite kako su Srbi u našem narodu oduvijek opisivani kao ubojice, pljačkaši itd. (...) Otrov, kojim su njemačko-mađarsko leglo i njihove sluge zatrovale naš narod, djelovao je tako pogubno da bi nam trebao rad barem jednog naraštaja prije nego što bismo mogli izbaciti taj otrov. ... Sada smo pod Srbima, ali mi to uopće ne osjećamo. Iz toga je jasno da naš narod zamišlja odnos koji bi trebao vladati između nas i Srba na isti način kao onaj što je postojao između nas i Nijemaca: Srbi su gospodari, mi smo sluge. Ali taj je odnos potpuno pogrešan. Srbi se nisu borili da nas porobe, nego da nas oslobode njemačkog i mađarskog jarma. Zato ni danas, kada živimo sa Srbima u istoj državi, nismo ispod Srba, niti su oni iznad nas, nego smo jedni uz druge, kao dva jednaka i ravnopravna brata. Za ljubav našu i naše hrvatske braće, Srbi se odrekoše svoje slavom ovjenčane Kraljevine Srbije i osnovaše s nama i Hrvatima novu državu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. ... A na nama je da u novu zemlju ponese sve ono najbolje i da se otresemo svega lošega što smo naslijedili od Austrije“ (*Jugoslavija*, 22. 1. 1919.: 1).

Iako su mnogi unitaristički liberali podupirali stvaranje zasebne slovenske upravne jedinice, veliki broj njih također je smatrao da bi takve podjele mogle izazvati još veću nesigurnost, posebice uzimajući u obzir da se, iz tadašnje perspektive Beograda, Hrvatima to nije smjelo dopustiti.⁴⁹ Slovenski su se demokrati u potpunosti slagali s konceptom jugoslavenstva, koji je bio argumentiran kao nužan za obranu kako od vanjskih neprijatelja tako i od unutarnjih nestabilnosti. Kao što je Hribar prikazao na primjeru jezika, gdje su Slovenci trebali prihvatiti određene srpske i hrvatske izraze, tako je prema njemu i srpski jezik zahtijevao promjene u dijelovima gdje nije imao izvorne slavenske riječi. Slično su argumentirali i neki slovenski umjetnici, poput skladatelja Antona Lajovica (1878. – 1960.), koji su vjerovali da jugoslavenska kultura ne može opstati bez dodavanja nečega autentično slovenskog (*Slovenski narod*, 10. 3. 1921.: 1). Slovenski su liberali zagovarali da se na istom principu osnuje jugoslavenska nacija, koja ne bi uključivala samo odricanje Slovenaca od traženja vlastite autonomije, već bi zahtijevala i od Srba da se odreknu velikosrpskog nacionalizma. Stoga je unitarizam slovenskih liberala, paradoksalno, istovremeno bio i sredstvo za suzbijanje velikosrpstva.⁵⁰ U okviru navedene rasprave liberalni časopis *Jutro* branio je nužnost centralizacije na temelju negativnih ekonomskih posljedica koje bi proizvela federalizacija i moguće uvođenje carinskih barijera između federalnih jedinica. Komentirajući pisanje mariborske katoličko-narodnjačke *Straže*, naglašava se kako je to dokaz da je i dio SLS-a shvatio da ekstremno zagovaranje autonomije vodi prema „velikosrpskoj provaliji“.

⁴⁹ Stoga su slovenski liberali na kraju većinski podržali mišljenje protiv koncentracije Slovenaca u jednu upravnu jedinicu. Federalnu su Jugoslaviju smatrali prijatnom „da umjesto zdrave nacionalne države nastale iz žrtve u herojskim vremenima nastane tužni izrod srpsko-hrvatsko-slovenske federacije, kojoj će nedostajati narodna duša te će bolovati od neizlječivih unutarnjih bolesti.“ (*Jutro*, 21. 11. 1920.: 1). Najviše je truda u borbi protiv federalizma ulagao Gregor Žerjav, tada najutjecajniji slovenski liberalni političar. U svom govoru 14. veljače 1921. federalističkom je konceptu čak pokušao pripisati i krivicu za gubitak Koruške, Gorice i Trsta.: „Mi (Slovenci) smo u Jugoslaviji doživjeli dva ozbiljna gubitka. Zbog nesuglasica izgubili smo Korušku i našu braću u Gorici i Trstu ... zbog njih se moramo odreći svakom separatizmu ... kad god čitamo novine iz Beča i Italije imamo osjećaj da oni jako žele vidjeti frakcije koje žele separatističko i federalističko uređenje naše zemlje. ... Mislim ... da bi takva država bila jadna, i bila bi dobra samo za naše stare neprijatelje“ (Hohnjec, 1928: 25). Slovenski liberali, koji su većinom pristupili DS-u, također su podupirali tezu prema kojoj su Srbi podnijeli najveću žrtvu za Kraljevinu SHS, iako su to manje isticali u usporedbi sa srpskim radikalima. Demokrati su se više usredotočili na stvaranje jugoslavenske nacije, a manje na njene pojedine dijelove. To je vidljivo i u govoru predsjednika DS-a, Ljubomira Davidovića, 15. travnja 1921. godine: „I u ovim prilikama, gospodo, može se čuti povik 'ujedinite Hrvate', ili drugi 'ujedinite Srbe'... Ja sam protiv toga, gospodo, radije ističem jedan drugi poziv; s jačim, boljim, širim, većim dometom, poziv 'Jugoslaveni, ujedinite se'“ (Hohnjec, 1928: 22-23).

⁵⁰ „Svatko tko je politički obrazovan i razborit mora shvatiti da će se u ustavotvornoj skupštini uglavnom voditi borba o tome treba li naša država biti Jugoslavija ili Velika Srbija. Želimo moćnu Jugoslaviju, u kojoj će svi građani biti ravnopravni i jednakopravni. Kod nas ne bi trebalo biti razlike između Slovenaca, Srba i Hrvata. Pravoslavni Jugoslaven mora imati ista prava i dužnosti kao katolik ili musliman. Slovenac koji ruši Jugoslaviju, ubija samog sebe.“ (*Jutro*, 5. 11. 1920.: 1-2).

Slična protuautonomistička gledišta zauzela je i Slovenska kršćansko-socijalna stranka (SKS), koju je zagovarao slovenski član vijeća koje je sastavilo prijedlog Ustava, Bogumil Vošnjak (1882. – 1959.). U svom govoru 7. veljače 1921. Vošnjak je ustvrdio kako nema dovoljno kvalificiranih ljudi za učinkovitu decentralizaciju te da bi podjela zemlje prema etničkom principu potaknula separatističke tendencije i time narušila unitarizam, koji je prema njemu bio „početak i temelj nove države“ (Hohnjec, 1928: 26). Upravo je Vošnjak bio „zaslužan“ za izbacivanje „slovenskog dijalekta“ kao službenog jezika na slovenskim područjima iz Ustava, odnosno za uvođenje tako zvanog „srpsko-hrvatsko-slovenskoga jezika“ kao službenog jezika na području cijele države, što je prema njemu trebao biti pravni temelj jedinstvenog jugoslavenskog jezika (Perovšek, 1996: 82).⁵¹

3.2 Parlamentarno razdoblje

Nakon usvajanja ustava vodeća je slovenska politička struja, SLS, nastavila s manevriranjem između zastupanja želje vlastitih birača za slovensku samobitnost te istovremeno traženjem mogućnosti (ne)formalne koalicije s NRS-om koji se iz vizure slovenskih katoličkih narodnjaka činio kao jedina stranka s kojom bi SLS mogao sudjelovati u vlasti. U takvom se kontekstu nastavilo s naglašavanjem slovenske samobitnosti i unutar toga također s naglašavanjem posebnosti slovenskoga jezika. U svojim se govorima u Narodnoj skupštini Franc Kulovec nastavio isticati kao zagovornik triju zasebnih naroda, što je impliciralo i pravo svakog od njih na vlastitu kulturnu samobitnost:

„Za njih (beogradsku vlast) narodno jedinstvo znači da smo mi Slovenci, Hrvati i Srbi jedan te isti narod, s jednim te istim jezikom, s jednom kulturom i jednom individualnošću. Ako nismo, to ćemo morati postati u dogledno vrijeme. Ako ne mirnim putem, onda državnom silom. To je vaše poimanje. ... Najkarakterističnija je obilježba jednog naroda njegov jezik. Molim vas, je li to isti jezik kojim mi govorimo i kojim vi govorite? Sigurno je da Slovenci imaju svoj jezik, svoju kulturu, svoju nacionalnu posebnost. ... Gospodo, mi imamo tri naroda – Srbe, Hrvate i Slovence.“ (Rahten, 2002a: 96).

Spomenuta deklarativna potpora pojedinaca iz SLS-a tvrdnji o kulturnoj samobitnosti svih triju naroda ipak nikad nije uključivala i izričito naglašavanje samobitnosti hrvatskoga, već

⁵¹ Potonji je, dakle, bio formuliran u Ustavu usvojenom 28. lipnja 1921., to jest na obljetnicu Kosovske bitke i na srpski praznik Vidovdan. Pritom je važno napomenuti kako su 223 od ukupno 419 članova ustavotvorne skupštine glasovala za takav ustavni prijedlog, 35 ih je bilo protiv njega, a ostali bili suzdržani ili su bojkotirali rad ustavotvorne skupštine. Od Slovenaca, protiv ustavnog su prijedloga bili svi članovi SLS, dok je od 13 slovenskih liberala 11 glasalo za prijedlog Vlade. U ustavnom odboru od slovenskih su članova vladin prijedlog podržali Gregor Žerjav i Bogumil Vošnjak, dok su predstavnici SLS-a (Anton Sušnik), JSDS-a (Etbin Kristan) i komunisti (Milan Lemež) bili protiv (Perovšek, 1996: 190). Ako to prenesemo na stanovništvo koje su predstavljale te stranke, možemo zaključiti kako je približno 70 % birača iz slovenskih područja bilo protiv ili su bojkotirali usvajanje Ustava u njegovom konačnom obliku (Balkovec, 1989: 241-248).

isključivo slovenskoga jezika. Još je važnija činjenica bila da ni diplomatska aktivnost slovenskih stranaka nije pružala potporu Hrvatima u njihovim nastojanjima za emancipacijom hrvatskoga jezika. Uzroci su za to bili dvoslojni. Na jednoj su strani slovenski katolički narodnjaci u većini uistinu slabo razlučivali hrvatski i srpski jezik, dok se s druge strane vodstvo SLS-a tada nije usudilo graditi most prema H(R)SS-u, ponajprije zbog nepovjerenja u Stjepana Radića kojeg je vodstvo slovenskog klera smatralo nepouzdanim (Jeglič, 2015: 853-854).⁵² Za suradnju s Hrvatima se pokazalo malo više razumijevanja tek prilikom nepovoljnog razgraničenja Kraljevine SHS s Italijom u 1924. godini.⁵³ Tada se činilo kako se SLS barem privremeno vratio na svoje izvorne ideološke principe te je sve više pokazivao taktičku koheziju s HRSS-om. U tom je kontekstu stranka ponovno počela naglašavati razlike između nje i slovenskih liberala glede pitanja vjerske autonomije katolika.⁵⁴

S druge strane, slovenski su se liberali podijelili u više struja, a neke su od njih počele sve snažnije braniti slovensku samobitnost, uključujući i jezičnu samostalnost te se suprotstavljati centralizmu. Najradikalnija je pritom bila politička frakcija koja je u 1922. godini po uzoru na HRSS osnovala novu Slovensku republikansku stranku (SRS), koja se bila zauzimala za slovensku republiku, no koja je ubrzo doživjela raspad i već 1923. nestala s političke scene (Perovšek, 1996: 206-207).

⁵² Čak i kada su SLS i HRSS bili primorane osnovati zajednički Federalistički blok nakon izbora 1923. osjetio se manjak kohezije u djelovanju najveće hrvatske i najveće slovenske političke skupine. HRSS je tada naime bojkotirao rad Skupštine, dok je SLS ipak sudjelovao u njoj, smatrajući da ne treba osporavati legitimnost institucija, već samo promijeniti vlast. U tom okviru ljubljanski biskup, Anton Bonaventura Jeglič, u svom dnevniku eksplicitno zapisuje da se brojni članovi SLS-a ne slažu s taktikom HRSS-a (Jeglič, 2015: 895).

⁵³ U to je vrijeme čak i Koroščeva *Straža* tvrdila da je „mržnja usmjerena protiv Hrvata i Slovenaca pobijedila nad općim državnim interesima“ te da su „velikosrpski radikali, Nijemci i Turci jedini za to da se sporazum prihvati, jer misle da će time oslabiti položaj Hrvata i Slovenaca u državi.“ (*Straža*, 25. 1. 1924.: 1). Glavni slovenski katolički list, *Slovenec*, pak, u to vrijeme piše: „Umjesto demokracije danas vlada Pašičev apsolutizam, umjesto jednakosti vlada korupcija, danas imamo nasilje umjesto slobode, i to je nasilje otišlo toliko daleko da ni poslanici izabrani voljom naroda ne mogu ostvariti svoja prava, da ni narodni zastupnici ne mogu u parlamentu djelovati i vršiti svoje zastupničke dužnosti. U parlamentarnoj zemlji parlament mora biti izraz istinske volje naroda. Do danas se to nije dogodilo u ovoj skupštini jer nema braće Hrvata.“ (*Slovenec*, 11. 4. 1924.: 1).

⁵⁴ To se vidjelo, na primjer, u organiziranju proslave praznika sv. Save, kada su slovenske škole pozvane da pošalju po dva predstavnika na proslavu. Dok je liberalno *Jutro* (29. 1. 1924.: 3) objavilo dugi članak, ističući pozitivne vrijednosti koje učenici stječu kroz tu praksu, *Slovenec* je oštro protestirao protiv takve obveze za slovensku djecu: „Nemamo ništa protiv toga ako naša školska omladina slavi sv. Savu kao prosvjetitelja u bratskom srpskom narodu. Bilo bi, dakako, pošteno da naše škole na isti način – barem ravnopravno – slave slovenske i hrvatske kulturne djelatnike iz prošlosti. Ne bismo se nimalo bunili kada bi proslavu u čast sv. Save organizirali ljubljanski Srbi te bi više školsko vijeće našu školsku mladež pozvao na ovu proslavu. ... Međutim, kada takve proslave organizira pravoslavna crkvena zajednica, one imaju vjersku, konfesionalnu narav. Naša katolička školska mladež ne smije sudjelovati na takvim proslavama. Želimo vjersku toleranciju, ali ne vjerski indiferentizam. ... oštro prosvjedujemo protiv okružnice višeg školskog vijeća o ovom pitanju i tražimo da se ona ukine.“ (*Slovenec*, 24. 1. 1924.: 3).

U 1922. obrat doživljava i NSS koji je sve žustrije počeo braniti slovensku samobitnost.⁵⁵ Stranka je i dalje snažno podupirala političko jugoslavenstvo, što je značilo vjernost državi, ali je istovremeno naglašavala da u Jugoslaviji živi više naroda koji se ne bi trebali brzo homogenizirati, a to je značilo da i jezike ne bi trebalo ujediniti pod prisilom vlasti:

„Jugoslavenska ideja kao misao našeg državnog jedinstva je sveta i nepovrediva, dok je jugoslavenstvo kao jezični i kulturni program stvar povijesti.“ (*Jugoslavija*, 26. 7. 1922.: 1).

U sklopu potpore autonomaštvu, NSS je iznio prijedlog prema kojem bi Slovenci služili vojni rok samo na slovenskom teritoriju, a država bi se organizirala u šest autonomnih jedinica: Slovenija, Hrvatska (uključujući Slavoniju, Dalmaciju, Međimurje, Istru i otoke), Srbija (sa Makedonijom i „starom Srbijom“), Vojvodina (Bačka, Banat i Baranja), BiH i Crna Gora (Perovšek, 1996: 213-214). Čak je i Mihajlo Rostohar, koji je 29. listopada 1918. održao odlučan govor u slavlju stvaranja nove jugoslavenske države, podržao slovensku nacionalnu samobitnost. Pritom je naglasio slovenski jezik kao ključnu sastavnicu slovenske posebnosti unutar južnoslavenske države:

„Ako u državi postoje dva jezika, jasno je da ne može postojati jedan jugoslavenski narod, jer narod koji bi imao dva svoja jezika sociološki je nonsens. Zbog toga nipošto nisam separatist, ako priznajem činjenice i potvrđujem postojanje slovenskoga naroda, ali jesam i ostajem branitelj političkog i državnog jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca, i u tom smislu ja sam Jugoslaven. Za mene jugoslavenstvo ne isključuje postojanje slovenskoga naroda, no za mene Jugoslavija znači državnu političku integraciju, a ne postupnu narodnu asimilaciju ili reintegraciju u fiktivan jugoslavenski narod. Da se konkretnije izrazim, kažem: ja sam za to da Slovenci sa ostalim Jugoslavenima tvore jednu nacionalnu volju, koja se izražava u državnom jedinstvu, ali nisam za nestanak Slovenaca kao naroda.“ (*Nova pravda*, 19. 4. 1924.: 1).

Iz tog se navoda, dakle, jasno očituje da su i mnogi Slovenci, koji su se zauzimali za slovensku jezičnu (i narodnu) samobitnost, ipak slabo bili upoznati s razlikama između hrvatskoga i srpskoga jezika, stoga se i govorilo o postojanju dvaju jezika – slovenskoga i „srpskohrvatskoga“.

Nisu samo liberalni disidenti izražavali neslaganje s određenim vidicima unitarističke politike. Možemo naime primijetiti da je i Ivan Hribar, iako jedan od najupornijih zagovornika jugoslavenskog unitarizma među Slovencima, kritizirao srpsku političku elitu zbog

⁵⁵ Časopis *Jugoslavija*, primjerice, u ljeto 1922. piše: „Moramo reći istinu: Slovenci smo nacionalna individua kao Rusi, Srbi, Česi ili Bugari, i ako smo se bez licemjerja ujedinili s našom braćom Srbima i Hrvatima u zajedničku državnu tvorevinu, ne znači da ćemo zatajiti svoju narodnu posebnost. Na brojnijoj braći, Srbima i Hrvatima, ostaje da uredi svoj odnos s nama u zajedničkoj državi kako bi bila zajamčena naša narodna posebnost i ravnopravnost svakoga našeg čovjeka. Nitko ne će s frazama i silom moći riješiti unutarnju situaciju u jugoslavenskoj državi.“ (*Jugoslavija*, 1. 7. 1922.: 1).

nedovoljnog zalaganja za „pravi kulturni unitarizam“ koji bi proizašao iz ravnomjernog utjecaja svih naroda u Kraljevini SHS. To se posebice odnosilo na pitanje jezika, pogotovo kad je bilo riječi o pravnom nazivlju. Hribar je naime predložio zamjenu određenih izraza slavenskim istoznačnicama te je istovremeno naglasio da bi Srbi trebali više rabiti slovenskih i hrvatskih naziva jer u njima ima manje turcizama nego u srpskom jeziku (Hribar, 1984: 486-487). Međutim, Hribar je naišao na srpsko odbijanje. Dok je on u tome vidio nedostatak pravog unitarizma u srpskoj politici, to je zapravo samo bio pokazatelj različitog shvaćanja unitarizma. Dok je Hribar zagovarao stvaranje jedinstvene jugoslavenske nacije putem uključivanja što „čišćih“ (južno)slavenskih elemenata iz svakog južnoslavenskog naroda, u Srbiji je unitarizam značio širenje srpskih elemenata na sva područja nove države.

Sličan pogled kao Hribar imao je i Matija Murko (1861. – 1952.), slovenski jezikoslovac, povjesničar i etnolog, koji je između ostalog bio jedan od osnivača časopisa *Nova Evropa*. Potonji je pokrenut od strane uglavnom srpskih intelektualca s kulturno-jedinstvenom jugoslavenskom orijentacijom. U članku s naslovom *Slovenački književni jezik*, objavljenom 1922. godine, Murko zagovara ideju očuvanja samostalnosti slovenskog jezika barem do političkog i ekonomskog ujedinjenja (Murko, 1922a: 132-140). Istu tezu brani i u *Ljubljanskom zvonu* u članku s naslovom *Slovenski jezik v Jugoslaviji* (Murko, 1922b: 385-395). Iako je podupirao koncept kulturno-jedinstvene Jugoslavije, smatrao je da bi nametanje „srpsko-hrvatskog“ jezika Slovincima bilo nepraktično, jer bi to zahtijevalo potpunu promjenu jezične politike u obrazovnim, religijskim i administrativnim institucijama. To bi, prema Murku, bilo jednako imperijalnim ambicijama koje su nekad imali Nijemci i Mađari. No, pritom dodaje:

„Priznajem da bih ja kao slavist više volio što manje slavenskih jezika i da bi (...) u Jugoslaviji imali samo jedan književni jezik; drage bih volje i djelovao za takvo jedinstvo kao što sam se uvijek borio za književno jedinstvo Hrvata i Srba, no kao znanstvenik moram na temelju činjenica iz prošlosti i sadašnjosti slovenskoga jezika izvlačiti stvarne zaključke te se ne mogu ogriješiti protiv pojma prave demokracije.“ (Murko, 1922b: 391).

Slično Hribaru i Murko je bio uvjeren da bi i „Srbohrvati“ trebali naučiti slovenski jezik, baš kao što bi Slovenci trebali učiti „srpskohrvatski“. To je gledište podupirao i jedan od slovenskih osnivača *Nove Evrope*, Leonid Pitamic (1885. – 1971.) koji je, unatoč svojoj osnovnoj tvrdnji o praktičnim prednostima jednog zajedničkog jezika, smatrao da bi njegovo

uspostavljanje trebalo biti rezultat dugotrajnije „ljubavi“ južnih Slavena, a ne posljedica državne intervencije (Nećak, 1992: 8-9).⁵⁶

Potporna samostalnosti slovenskog jezika bila je široko prihvaćena čak i među onima koji su u drugim pogledima zagovarali „jugoslavensko jedinstvo“. To je potvrđeno i u radu Božidara Borka (1896. – 1980.), novinara iz ljubljanskog *Jutra* i dopisnika *Nove Evrope*, koji je 1925. objavio članak pod nazivom *Književno pismo iz Slovenije* u kojem piše:

„Bez obzira na današnje i sutrašnje sporazume i diskusije o slovenskom pitanju, Slovenci nastavljaju živjeti kao potpuno samostalna kulturna jedinica. Unatoč svim sumnjama hoće li moći sačuvati pred Srbohrvatima – ili bolje u Jugoslavenstvu – svoju kulturnu individualnost, njihova je ljubav za svoj jezik i svoju književnost ostala gotovo netaknuta od političkih utjecaja i promjena. Istina, ima ljudi – naročito 'profesionalnih političara' – kojima je ova strana narodnog života više ili manje tuđa (...), pa im je stoga lako biti 'širokogrudan' kad je riječ o napuštanju slovenskoga jezika u korist srpskohrvatskoga. Međutim, ona narodna jezgra, koja živi u slovenskoj tradiciji i koja voli jezik, pisce i knjige, ne će i ne može postaviti sve ovo na tržište te sklapati kojekakve kompromise na štetu životnih interesa slovenskoga naroda.“ (Borko, 1925: 433-434).

U tom je okviru Borko naglašavao važnost književnika koji su se zauzimali za samobitnost slovenskoga jezika te je svoj članak u *Novoj Evropi* završio na sljedeći način:

„Ako Slovenci žele dokazati svoje pravo na opstanak kao posebna kultura, moraju, unatoč neznatnim prostornim dimenzijama, živjeti dušom velikog naroda; a to znači da slovenska književnost mora tražiti sintezu dosadašnjih svojih tradicija i velikih čovječanskih težnji, kao što je to tražio Cankar na kraju svoga života – ona mora ići barem zajedno sa narodnim masama, ako ne ispred njih!“ (Borko, 1925: 438).⁵⁷

Ideologija kulturno jedinstvenog jugoslavenstva, a samim time i ideje zajedničkog jezika, bila je bitno različita čak i kod najistaknutijih slovenskih unitarista u usporedbi s ideologijom beogradske elite. Kada tome dodamo i težnju slovenskih liberala za povezivanje Kraljevine SHS i Bugarske, što je podupirao i slovenski ogranak Orjune (vidi Perovšek, 1996:

⁵⁶ Pitamic je smatrao također da bi se Slovenci trebali kohezivnije organizirati unutar Kraljevine SHS te je stoga zagovarao spajanje Mariborske i Ljubljanske oblasti, pribojavajući se da bi veće političko jedinstvo štajerskih Nijemaca moglo dovesti do njihove prevlasti u tom području (Pitamic, 1923: 352-354). Hribar je podupirao tu ideju, pozivajući se na koncept Ujedinjene Slovenije (*Zedinjena Slovenija*) kao temeljnog cilja političkog djelovanja Slovenaca. Međutim, dio slovenskih liberala se tome usprotivio. Fran Ilešič, u članku objavljenom u *Srpskom književnom glasniku* 1922. godine, reagirao je na Hribarov poziv za ujedinjenje slovenskih područja, nazivajući koncept *Zedinjene Slovenije* „u brzini revolucionarnih događaja nabačenom mišlju“ te anakronizmom (Ilešič, 1922: 66-67).

⁵⁷ Borko nije promijenio svoje mišljenje ni 1928. godine, kada se ponovno pojavio u *Novoj Evropi* s člankom pod nazivom *Jedna kultura i jedna psiha*. U tom članku izražava mišljenje koje je kasnije, primjerice, zagovarao i hrvatski povjesničar Ivo Banac (1988: 377), a to je da su se određene nacionalne ideologije i identitetske karakteristike južnih Slavena razvile zasebno kod Slovenaca, Hrvata i Srba mnogo prije nego što je nastala zajednička država. Međutim, Borko ide korak dalje, naglašavajući: „Srbi, Hrvati i Slovenci su ušli u zajedničku državu dosta kasno kao razvijeni individualiteti, svaki sa svojom vlastitom tradicijom i svojim kulturnim osjećanjima. Oni u kulturi nisu jedno, i ne treba ni da budu jedno.“ (Borko, 1928: 16).

256), možemo zaključiti da su strateški ciljevi slovenskih liberala i beogradske elite, kako NRS-a tako i DS-a, bili znatno različiti, iako slovenska strana to u ono vrijeme nije u potpunosti shvaćala. Istovremeno, na širem geopolitičkom planu, u sva je tri slovenska politička tabora i dalje postojala želja za spajanjem Kraljevine SHS s Bugarskom. Dok je to za slovenske unitariste bilo prirodno zbog njihove jugoslavenske ideologije, za veći je dio katoličkih narodnjaka to bio način smanjenja unutarnjeg srpskog pritiska na Slovence (i Hrvate). S druge strane, ideologije slovenskih katoličkih narodnjaka i Beograda bile su u suprotnosti kako s teritorijalnog tako i s kulturnog gledišta jer se SLS zauzimao za zasebnost hrvatskog jezika. No, ne samo da u SLS-u nisu previše marili za zasebnost hrvatskog jezika, i na taktičnom se planu njihova politika više preklapala s NRS-om nego s autentičnim hrvatskim predstavnicima onog vremena.

Komunisti su isprva čvrsto zastupali unitarističke poglede, uključujući ono o potrebi jedinstvenog jezika, no to se počelo mijenjati sa zabranom njihova djelovanja. Potrebno je bilo naime pridobiti onaj dio stanovništva koji je bio nezadovoljan vlastima Kraljevine SHS, a u srži nezadovoljstva ipak je bilo nacionalno pitanje, odnosno otpor kako Hrvata tako i Slovenaca prema unitarističko-hegemonskim težnjama glavnih srpskih stranaka. I dok su parlamentarne stranke nakon izbora 1923. pregovarale i stvarale nove saveze u nastojanju da dođu na vlast, komunisti su se suočavali s problemom strateškog preusmjerenja. Ključni izazov bio je oblikovanje političke strategije koja bi približila stranku širim masama, posebice seljacima koji su još uvijek činili najveći udio stanovništva.⁵⁸ Federativni je pristup na kraju prevladao unutar

⁵⁸ Druga konferencija KPJ koja se održala u Beču između 9. i 12. svibnja 1923. godine potvrdila je ono što su pojedini slovenski komunisti naglašavali već prije nje. Istaknula je naime nužnost otpora prema srpskoj dominaciji i podržala pravo naroda na samoodređenje. Komunisti su kritizirali tradicionalne građanske stranke zbog kompromisa sa srpskom buržoazijom, dok je HRSS prepoznat kao potencijalni saveznik u borbi za ostvarenje koncepta narodnog samoopredjeljenja (Pleterski, 1967: 286). Komunisti su vidjeli nezadovoljstvo Hrvata, posebice seljaštva, kao potencijal za vlastiti politički probitak. U tom je okviru KPJ izrazila želju za uspostavom „seljačko-radničkih“ republika, naglašavajući potrebu ne samo za nacionalnom emancipacijom Hrvata i Slovenaca nego i Makedonaca te je stoga najavljeno i posebno izvješće o makedonskom pitanju. Među najoštrijim slovenskim kritičarima velikosrpske unitarističke politike isticao se Dragotin Gustinčič koji je i jugoslavenske komuniste dijelio na dvije struje, to jest „na srbijansku, odnosno centralističku, kojoj je 'narodno jedinstvo' nedodirljivi aksiom, i na izvan-srbijansku: federalističku“. Smatrao je da su „Slovinci, Hrvati i Srbi jednako tako zasebni narodi kao Nijemci, Mađari, Rumunji, Albanci i drugi“ zbog čega se suočio sa snažnim otporom srpskih komunista (*Glas svobode*, 6. 12. 1923.: 3). U tom je okviru kao zaseban narodni subjekt spominjao i Makedonce te bosanskohercegovačke muslimane: „Režim koji vodi svoju diktatorsku politiku protiv cjelokupne radničke klase Jugoslavije, režim koji vodi svoju centralističku politiku hegemonije srpske buržoazije protiv drugih naroda, režim koji Slovence, Hrvate i Muslimane tretira kao građane drugog reda, režim koji Makedoncima ne priznaje ni najosnovnija narodna prava, koji progoni nacionalne manjine (Nijemce i Mađare) – postigao je da danas protiv šaćice beogradskih bankara stoji većina radnog naroda u Srbiji i cjelokupno nesrpsko stanovništvo ove zemlje (...) i zato mu više nije dovoljan 'legalizirani' bijeli teror. Režim stoga mobilizira fašističke bande Orjuna i Srnao protiv radničkih organizacija i protiv pokreta potlačenih nesrpskih naroda.“ (*Glas svobode*, 20. 9. 1923.: 3).

cjelokupne KPJ te se uskladio s gledištem da Slovencima, Hrvatima, Makedoncima i Srbima pripada pravo na vlastiti politički život i razvoj. Ipak, važno je napomenuti da Partija nije uključila „borbu za nacionalna prava“ pojedinih naroda Kraljevine SHS kao strateški cilj u svoj politički program, nego ju je rabila kao taktičko sredstvo u borbi protiv tadašnjih vlasti.⁵⁹

Nakon parlamentarnih izbora 1925. godine kulturni se rat u državi intenzivirao, što je rezultiralo povećanom represijom na etnički miješanim područjima. Mnoge su hrvatske udruge postale mete napada, a to nije ostalo nezabilježeno u slovenskim krugovima. Primjerice, ljubljanski biskup Jeglič u svoj dnevnik zapisuje:

„... u Bačkoj i Baranji se progone udruge koje imaju vjersko ili plemensko obilježje. Vladini organi zahtijevaju da izbace ime katoličko ili hrvatsko te da se moraju i drugovjerci u njih primati. Budući da udruge to ne mogu učiniti, šest ih je raspušteno. U velikoj smo opasnosti da taj progon krene i kod nas. Posebice su privatne škole u opasnosti da ih ministar prosvjete onemogući. Odupiremo se, no gubimo. Prikrivena će se vjerska borba uskoro morati pretvoriti u javnu i očitu.“ (Jeglić, 2015: 921).

Ljubljanski se biskup i izravno suočio s tadašnjim ministrom prosvjete, Pribićevićem, jer je vlada sprječavala Rimokatoličku crkvu da postavi vjeroučitelje u škole, no unatoč zajedničkom neprijatelju, slovenski dio Katoličke crkve nikada se nije previše oslanjao na jedinstvo s Hrvatima u toj borbi. Naprotiv, često su tražili poseban položaj, odvojen od Hrvata, čak i u odnosima sa Svetom Stolicom. U isto vrijeme, latentno nepovjerenje između Radića i Korošca, potaknuto pritiskom vlasti na HRSS, rezultiralo je HRSS-ovim formalnim napuštanjem republičko-federativne koncepcije i priznanjem Vidovdanskog ustava.⁶⁰ Radićevo pristupanje vladi odrazilo se i na slovenski liberalni pol. Primjerice, SKS je tada počeo

⁵⁹ To je najbolje ilustrirao list slovenskih komunista, *Glas svobode*, koji je nakon *Delavskih novic* kratko vrijeme izlazio u Ljubljani 1923. godine. Promjenom naziva časopisa, komunisti su simbolično preusmjerili svoj fokus s borbe za radnička prava na širi koncept borbe za slobodu, što je imalo za cilj privlačenje nacionalno svjesnih hrvatskih i slovenskih „narodnih masa“, slično kao što su svojevremeno boljševici rabili ukrajinske nacionaliste protiv carske vlasti: „... zahtijevamo da u onim zemljama, gdje nacionalno pitanje igra veliku ulogu, naše stranke znaju rabiti nacionalni čimbenik protiv buržuskog režima. Na primjer, ruski boljševici znali su iskoristiti ukrajinske nacionaliste protiv Kerenskog. Mi, naravno, nismo uzeli ukrajinske nacionaliste u svoje redove, ali smo rekli: kada boljševici zauzmu državnu vlast, mi ćemo osloboditi sve nacije koje je ugnjetavao carizam, mi ćemo istrijebiti carsku tradiciju i tradiciju Kerenskog te smo za neovisnu republiku Ukrajinu. Kad bismo, pak, rekli: Dragi ukrajinski seljaci, Marx je rekao da proleter nema domovine, na žalost nas ukrajinsko pitanje ne zanima, to ne bi bio ni marksizam, ni internacionalizam, nego obična karikatura.“ (*Glas svobode*, 12. 7. 1923.: 2).

⁶⁰ Izbacivanje pridjeva „republikanska“ iz naziva HRSS omogućilo je Radiću izlazak iz zatvora i sudjelovanje u do tada nezamislivoj koalicijskoj vladi s radikalima, gdje je postao ministar prosvjete. Time je Hrvatska seljačka stranka (HSS) zamijenila Pribićevićeve samostalne demokrate koji su ju napustili u znak prosvjeda protiv sporazuma Pašić-Radić. Nakon neuspjelog pokušaja internacionalizacije hrvatskog nacionalnog pitanja, Radić je, dakle, napravio potpuni zaokret u svojoj političkoj taktici. Iako je strateški cilj ostao isti – politička emancipacija Hrvatske, metode djelovanja su se promijenile. To je produbilo nepovjerenje između njega i najveće slovenske stranke, a time je izostala i zajedničko djelovanje na području kulture, uključujući jezične politike. Štoviše, SLS je ponovo krenuo u traženje načina kako se približiti NRS-u, što će na kraju rezultirati i ulaskom slovenskih katoličkih narodnjaka u vladu 1928. godine.

zagovarati autonomiju za Sloveniju, iako je stranka 1921. bila poduprla Vidovdanski ustav. Stoga je u prosincu 1924. godine iz stranke izbacila najžešćeg zagovornika unitarne doktrine, već spomenutog Bogumila Vošnjaka, a zatim se u lipnju 1925. udružila s republikancima Albina Prepeluha. Koalicija stranaka prvotno je tražila zakonodavnu samoupravu za Sloveniju, a početkom svibnja 1925. SKS i Prepeluhovi republikanci spojili su se u jednu *Slovensku kmetijsku stranku* (Slovenska seljačka stranka – SKS). Novi SKS tako se od zagovornika unitarizma i centralizma preobrazio u najistaknutijeg zagovornika slovenske autonomije. Pokušavao je opravdati svoj zaokret retoričkim vještinama, pokušavajući ga uklopiti u svoj prethodni unitaristički koncept, tvrdeći da Slovenci žele ostati Slovenci te da „tko nije dobar Slovenac, ne može biti ni dobar Jugoslaven“, no stranka je napadala one Slovence koji su se trudili biti „veći Srbi od Pašića“. U tom kontekstu istaknuo se parlamentarni zastupnik SKS-a, Ivan Pucelj (1877. – 1945.), koji je više puta zahtijevao ravnopravnu uporabu slovenskog jezika u svim državnim institucijama te je odbijao govoriti drugim jezikom u Narodnoj skupštini (Perovšek, 1996: 225-228). S druge strane, slovenski su komunisti nastavili zagovarati pravo na samoodređenje i odcjepljenje naroda Kraljevine SHS, no pritom se nisu previše bavili jezičnim pitanjem.

3.3 Razdoblje diktature

Nakon atentata u Narodnoj skupštini 1928. i smrti, između ostalih, Stjepana Radića te posljedičnog uvođenja kraljeve diktature, 1929. je godinu obilježio novi val unitarizma. Već 1929. pod Belićevim je utjecajem izdano *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S.H.S.*, kojim se hrvatska pravopisna tradicija mijenja i prilagođava srpskoj (Samardžija, 1993: 11-12). To je bio izravna interferencija u jezik s ciljem odstranjivanja hrvatskih posebnosti, ponajviše na leksičkoj te fonološkoj razini (više u Samardžija, 2012; Samardžija, 2008). U jeku najjačega vala unitarističkoga apsolutizma dio se hrvatskoga društva snažno opirao tadašnjoj državi. Hrvatska većina, pak, pokušavala je unutar zakonskoga okvira iskoristiti nove političke prilike u Europi kako bi se izborila za veći stupanj političke i kulturne emancipacije. Slično je i veći dio Slovenaca, izuzev komunista, pokušavao djelovati u legalnim okvirima.

Kad je kralj opet dopustio rad Skupštine tako da je svaka politička stranka trebala njegovo odobrenje za djelovanje, dio se liberala priključio vladajućoj većini koja je čvrsto stajala na ideološkim postavkama nacionalnog unitarizma i državnog centralizma. To je

uključivalo i Ivana Pucelja, istog onog koji je svojevremeno kao član SKS-a u Narodnoj skupštini odbijao govoriti drugim jezikom osim slovenskim (*Jutro*, 21. 7. 1933.: 1). Sada je kao podpredsjednik *Jugoslavenske nacionalne stranke* (JNS) dijelio mišljenje svog stranačkog kolege Alberta Kramera:

„Uбудuće će svaka operacija s bilo kakvim državnopravnim, autonomističkim ili plemenskim formulama, na koje smo izgubili toliko dragocjenog vremena i energije, protiv sebe imati jasnu volju narodne većine. Svi ti stari programi moraju otići u ropotarnicu.“ (*Jutro*, 11. 11. 1931.: 2).

Na drugoj je strani raspuštanje SLS-a među slovenskim katoličkim narodnjacima izazvalo unutarstranački otpor Koroščevoj politici. Dio disidenata nastavio je djelovati unutar SLS-ovih organizacija zadržavajući položaje u stranačkim publikacijama. U prvoj polovici 30-ih godina taj je dio katoličkih narodnjaka prešao na jasne autonomaške pozicije, približavajući se hrvatskim zahtjevima i udaljavajući se od unitarne politike Beograda, što je natjeralo i samog Korošca na preispitivanje vlastite strategije. Nakon izlaska iz vlade, ti su unutarstranački pritisci doveli do vrhunca slovenskog autonomaštva u Kraljevini Jugoslaviji, što se manifestiralo u tako zvanim *Ljubljanskim punktacijama*, poznatim i kao *Slovenska deklaracija*. Nju je osobno potpisao Korošec krajem 1932. godine, a glavni je zahtjev bilo ujedinjenje slovenskog naroda koji je tada bio podijeljen u četiri države. Deklaracija je ujedno naglasila potrebu za posebnim položajem slovenskog naroda unutar Jugoslavije te je predložila dogovor između Slovenaca, Hrvata i Srba o stvaranju države s demokratskim samoupravnim jedinicama, uključujući i zasebnu Sloveniju. Time se SLS približio pogledima HSS-a na hrvatskim područjima, vraćajući se na slovenska nacionalna polazišta koja su težila ograničenom suverenitetu Slovenaca unutar Jugoslavije i ponovnom priključenju Slovenaca koji su ostali izvan domovine (Ivašković, 2023b: 287-288).

Suprotno očekivanjima, slovenskim liberalima sudjelovanje u vlasti i zagovaranje unitarne Jugoslavije nije donijelo veću popularnost među slovenskim stanovništvom. Spomenuta su im ideološka usmjerenja zapravo ograničavala uspjeh pri natjecanju sa SLS-om. Kao i prije Prvog svjetskog rata, osim unitarističkih, često su iznosili i mišljenja protiv Rimokatoličke crkve. To je obeshrabilo religioznog slovenskog seljaka, koji nije stigao razviti snažan osjećaj pripadnosti novoj jugoslavenskoj državi u tako kratkom vremenu. Štoviše, naglašavanje potrebe za odbacivanjem slovenstva izazvalo je protureakciju i unutar samog liberalnog pola. Josip Vidmar (1895. – 1992.), primjerice, već je 1932. osporavao tezu o nemogućnosti kulturne i jezične samobitnosti Slovenaca zbog njihove malobrojnosti, upozoravajući da će slovenski liberali svojom unitarističkom doktrinom otuđiti većinu svojih

pristaša i usmjeriti ih prema katoličkim narodnjacima (Vidmar, 1932). Iz takvih razmišljanja proizašla je nova liberalna frakcija koja je pokrenula časopis *Sodobnost* (Suvremenost) te se postavila na stranu obrane slovenskog identiteta (Perovšek, 2006: 263). Činilo se da je to barem donekle natjeralo glavninu slovenskih liberala na barem djelomično odustajanje od naglašavanja „utapanja slovenstva u jugoslavenstvu“. Tako je 1932. godine i liberalno *Jutro* započelo je objavljivati seriju članaka s ciljem dokazivanja da slovenstvo i jugoslavenstvo nisu isključivi i suprotstavljeni pojmovi (*Jutro*, 28. 6. 1932.: 7).

U tom kontekstu u „vidovdanskom“ izdanju *Jutro* donosi eksplicitno očitovanje o odnosu između hrvatskog, slovenskog i srpskog jezika koje glasi:

„Kulturni pokret poznat kao ilirizam želio je ujediniti Slovence s Hrvatima pomoću zajedničkog jezika. To se nije dogodilo, no to nije posljedica prevelike jezične razlike, nego državnog dualizma. Zato slovenski i hrvatski čelnici teže ujedinjenju Jugoslavena u političku cjelinu. Političko jedinstvo će na kraju biti praćeno kulturnim i jezičnim jedinstvom, bez nasilja i samo po sebi. ... Kad bi nestale umjetne političke granice između Jugoslavena, ubrzo bi došlo i do jezičnog ujedinjenja Slovenaca i Hrvata, a i Srba, jer je hrvatski jezik identičan srpskom. Iako Slovenci i Hrvati zasad nemaju zajednički jezik, narodna je svijest obadva plemena stoljećima zajednička.“ (*Jutro*, 28. 6. 1932.: 8).

I tada se, dakle, ponovilo mišljenje liberala da hrvatski jezik nije različit od srpskoga, dok slovenski u onom trenutku je samobitan, ali bi se u budućnosti trebao uključiti u zajednički jezik Slovenaca, Hrvata i Srba.

Božidar Borko, novinar *Jutra* i dopisnik *Nove Evrope*, prigovorio je Vidmaru odbacujući njegovu tvrdnju da slovenski liberali „naprednjaci“ žele potpuno asimilirati slovenstvo u jugoslavenstvo. Naglasio je ključnu razliku između „samoslovenaca“ i „naprednjaka“, pri čemu potonji priznaju mogućnost prirodne asimilacije. Iako Borko vidi mogući nestanak slovenskog identiteta kao gubitak za cijelu Jugoslaviju, istovremeno smatra da je jedina budućnost za Slovence u tijesnoj povezanosti s ostalim balkanskim Slavenima unutar tadašnje jugoslavenske države (Borko, 1932: 429). Prema Borku, postojanje Jugoslavije nije značilo negiranje slovenskog narodno-kulturnog identiteta, posebice ne važnosti zasebnog slovenskog jezika, ali je prema njemu još bilo prerano govoriti o smjeru u kojem će se država razvijati. Pritom naglašava da je nasilno uplitanje u „prirodnu i zdravu zajednicu“ južnoslovenskih naroda nepoželjno.

Unatoč prividnom povlačenju liberala od jugoslavenskog unitarizma, ta promjena mišljenja nije dugo trajala. Naglašavanje slovenstva ispred jugoslavenstva smatrano je

uskogrudnim i kratkovidnim. U rujnu 1932. godine *Jutro* donosi članak o slovenskom pjesniku Otonu Župančiču (1878. – 1949.) u kojem piše:

„... uskogrudno samoslovenstvo mračna je zabluda koja bi mogla zaustaviti cijeli naš razvoj i postaviti pohlepu, uobraženost i megalomaniju kao maksime protiv zdravog životnog instinkta naših ljudi. ... Veliko je djelo napravio Oton Župančič, kad je s pravom bezobzirnošću istupio protiv duševnog incesta – Župančičeve riječi! – kojoj su put pripremale budne straže, želeći slovenstvo za sva vremena gurnuti u samoću, uskogrudnost i mračnjaštvo.“ (*Jutro*, 25. 9. 1932.: 2).

U tom okviru na osnivajućoj skupštini Jugoslavenske radikalne seljačke demokracije (JRSD) za Savsku banovinu Albert Kramer je potvrdio da se ništa bitno nije promijenilo u političkom usmjerenju većine slovenskih liberala. U svom je govoru istaknuo:

„Stranka ne treba likvidirati plemenske posebnosti u duhu jugoslavenstva, već ih samo želi asimilirati i ujediniti u čvrstu cjelinu.“ (*Jutro*, 24. 10. 1932.: 1).

Politika asimilacije slovenstva u jugoslavenstvo ostala je temeljem JRSD-a i njene nasljednice JNS, što se naglašeno i u programu stranke koji je odredio

„odgoj naroda u duhu jugoslavenske ideje i s ciljem izgradnje jedinstvene jugoslavenske narodne kulture“ (*Jutro*, 21. 7. 1933.: 1).⁶¹

Komunisti su bolje od liberala i socijalista prepoznali želje prosječnog Slovenca. Za potonjeg promjena društvenog poretka nije bila glavna ambicija nego je težio većoj autonomiji i ujedinjenju svih Slovenaca. Slovenski komunisti su stoga pokušali spojiti revolucionarne komunističke ciljeve s nacionalnim idealima većine slovenskoga puka. Dodatno potaknuti Ljubljanskim punktacijama, koje su istaknule SLS kao predvodnika slovenskih nacionalnih zahtjeva, komunisti su uložili mnogo truda u podrivanje vjerodostojnosti SLS-a i oblikovanje vlastite vizije privlačne budućnosti za Slovence.⁶² U tom su razdoblju slovenski komunisti

⁶¹ Sukladno navedenom, slovenski su liberali u svojim časopisima oštro kritizirali Ljubljanske punktacije, tvrdeći da bi njihova primjena donijela nesreću i propast Slovincima. Na liberalnom skupu u siječnju 1933., ljubljanski gradonačelnik Dinko Puc istaknuo je da bi Koroščeva rezolucija dovela do raspada države i izolacije Slovenaca. Naglasio je važnost Jugoslavije za sigurnost i prosperitet slovenskog naroda. Puc je također istaknuo ekonomske razloge protivljenja odvajanju od Hrvata i Srba te je podupro srpskog kralja kojeg je označio kao jamstvo stabilnosti. Na istom je skupu Ivan Hribar također iznio slične argumente, a usvojena je rezolucija protiv cjepkanja Jugoslavije koja bi prema govornicima bila opasnost za opstanak Slovenaca i europski mir. Liberalna su glasila zahtijevala kazne za zagovornike Ljubljanskih punktacija, što se ubrzo i ostvarilo. Krajem siječnja 1933., vlasti su provele tako zvanu „konfinaciju“ vodećih članova SLS-a, uključujući Korošca i Kulovca, čije je slobodno kretanje bilo ograničeno sve do listopada 1934. godine (Ivašković, 2023b: 291-293).

⁶² Dragotin Gustinčič je u tom kontekstu u 1933. godini objavio članak pod naslovom Nacionalni problem Slovenaca i punktacije dr. Korošca (*Narodni problem Slovencev in Dr. Koroščeve punktacije*), u kojem je kritizirao Punktacije. Istaknuo je da SLS zbog svoje kapitalističke prirode nije u stanju riješiti slovensko nacionalno pitanje jer će se katolički narodnjaci uvijek radije postaviti na stranu kapitala. Naglasio je da se nacionalno pitanje može riješiti samo unutar klasne borbe radničke klase, što je impliciralo suradnju KPJ, KP Austrije i KP Italije. Osim toga, istaknuo je da Slovenci ne žele biti jugoslavenska provincija, već imaju pravo na autonomiju i vlastitu federativnu republiku (Perovšek, 2010: 33-34).

postali radikalniji, posebice mlađi naraštaj s pojedincima poput Borisa Kidriča (1912. – 1953.) i Edvarda Kardelja koji su naglašavali slovensko pitanje kao dio klasne borbe. Povećana aktivnost slovenskih komunista u odnosima s komunističkim strankama susjednih zemalja rezultirala je sporazumom s Austrijom i Italijom 1934. godine u kojem se priznalo pravo na samoodređenje slovenskog naroda (Čepič i drugi, 1995: 26). U to je vrijeme vodstvo KPJ nastojalo zadržati sve mogućnosti otvorenima kako bi privuklo što više ljudi ili ih barem ne bi odbilo od Partije. Bilo je važno izbjeći oštre kritike najpopularnijih stranaka među Slovencima i Hrvatima, a ujedno se naglašavao pozitivan pogled KPJ prema seljacima i radnicima. Što se tiče prava na odcjepljenje, članstvo KPJ je sve manje isticalo tu temu, posebice slovenski komunisti. Shvatili su naime da stanovništvo strahuje od aneksije preostalih slovenskih područja od strane susjednih država, pa ustrajanje na odcjepljenju ne bi doprinijelo popularnosti komunista. Umjesto toga, komunisti su isticali ideju „jednakopravnosti naroda“ koja se snažno promovirala među Hrvatima, ali je primijećena i u komunističkoj retorici među Slovencima. Što je točno ta jednakopravnost značila, najbolje ilustrira zaključak politbiroa Centralnog komiteta KPJ iz 1935.:

„Svi zakoni koji koče slobodan razvoj nesrpskih naroda moraju biti ukinuti; ukinuti se mora umjetna podjela države na banovine; omogućiti moramo slobodno djelovanje svim hrvatskim, slovenskim, makedonskim i albanskim kulturno-prosvjetnim i drugim nacionalnim društvima te ustanovama, protjerati iz Hrvatske i iz drugih narodno neravnopravnih zemalja sve kolonizatorske okupatore i nositelje velikosrpske hegemonije; ukinuti zabranu isticanja hrvatske i drugih nacionalnih zastava, amblema i natpisa; otkloniti nejednakost u plaćanju poreza i raspodjeli kredita; tražiti da se prečanskom narodu vrate milijuni opljačkani u vrijeme kad su krune zamijenjene za dinare; zabraniti vojnu službu izvan vlastite pokrajine; osigurati uporabu materinskog jezika u svim javnim i državnim ustanovama; zaustaviti razgradnju industrije u nesrpskim sredinama i favoriziranje gospodarskog razvoja samo u Srbiji; dati Crnogorcima dio reparacija dobivenih na njihov račun; tražiti da se na važna mjesta i položaje u državnoj upravi i vojsci ne postavljaju samo Srbijanci, već da se i na tom području osigura ravnopravnost svih naroda. Komunisti se izjašnjavaju za sazivanje i slobodno biranje skupština svih naroda u Jugoslaviji, prije svega Hrvatskoga sabora, a zatim i sazivanje slovenske, makedonske, crnogorske, bosanske i vojvođanske narodne skupštine. Hrvatski sabor i drugi narodni sabori moraju sva pitanja rješavati suvereno.“ (Pleterski, 1967: 310-311).

U sklopu zahtjeva se, dakle, poziva na ostvarivanje prava na uporabu materinskog jezika, no pritom se ne navodi eksplicitno koji su to jezici. No znakovito je da Partija tada zahtjeva sazivanje Hrvatskoga sabora. U tom kontekstu Edvard Kardelj zagovara ideju o Slovencima kao odvojenom narodu zbog njihova posebnog jezika, kulture i teritorija, te, što je najvažnije, vlastite nacionalne svijesti, što je detaljno objasnio pod pseudonimom *Sperans* u knjizi *Razvoj slovenskog nacionalnog pitanja (Razvoj slovenskega narodnega vprašanja)* (Kardelj, 1939). Unatoč tomu, tada među komunistima nema detaljnijeg bavljenja problematikom hrvatskoga jezika.

3.4 Popuštanje i Drugi svjetski rat

Nakon ubojstva kralja Aleksandra Karađorđevića 1934. i odluke kneza Pavla Karađorđevića (1893. – 1976.) da je potrebno radi postizanja kakve takve unutarnje kohezije, u vrijeme izuzetno nestabilnih odnosa na široj međunarodno-političkoj pozornici, postići dogovor državnih vlasti s HSS-om te riješiti hrvatsko pitanje i na jezičnom se planu osjetilo popuštanje unitarističkog pritiska. Uspostava Banovine Hrvatske ključna je pobjeda politike autonomije i federalizma unutar Kraljevine Jugoslavije. To je dovelo do bitne promjene u državnom uređenju, suprotno centraliziranom ustavu iz 1931. godine. Akt o osnivanju Banovine Hrvatske nije slijedio načelo jugoslavenskog nacionalnog jedinstva, već je priznao postojanje posebnog hrvatskog naroda s pravom na samoodređenje, a to je bila osnova za omogućavanje političkog, gospodarskog i kulturnog razvoja Hrvata unutar Banovine Hrvatske.

U takvom ozračju i sam se Boranić 1939. najprije neizravno, pretiskom pravopisa iz 1915. godine koji je ponovno uveden u hrvatske škole na području Banovine Hrvatske, a 1941. i izravno odrekao svoga unitarističkoga pravopisa (Bašić, 2021: 335; Samardžija, 2008; Banac, 1991: 93). Iako s približavanjem dvaju jezika u prvom razdoblju jugoslavenske države, jugoslavenstvu sklon krug hrvatskih jezikoslovaca nije imao poteškoća, metode koje su se pri tom zbližavanju rabile, negativno su se odrazile i na njihove poglede o mogućnosti postizanja jedinstva.⁶³ Na drugoj strani, hrvatski intelektualci, koji nikad nisu ni prihvatili jugoslavensku ideju u bilo kakvom obliku, svojim djelima nisu rušili samo tezu o poželjnosti jugoslavenske države, već su rušili i same temelje te ideologije, što se u prvom redu odnosilo na teze o etničkom jedinstvu južnoslavenskih naroda. Na području povijesti, književnosti i jezikoslovlja protujugoslavenska struja jača u drugoj polovini 30-ih godina prošloga stoljeća. Od institucija koje će se oblikovati u nositelje hrvatskoga jezičnog pitanja 1936. najprije se ustrojava *Društvo za hrvatski jezik*, a dvije godine potom i *Pokret za hrvatski jezik* (Mamić, 2021: 85). Zajedno s časopisom *Hrvatski jezik* kreću u kampanju emancipacije hrvatskoga jezika i uklanjanje posljedica unitarističke doktrine provođene od kraja Prvog svjetskoga rata. U tom valu Petar

⁶³ Tako je, primjerice, Vatroslav Jagić (1838. – 1923.), koji je poslije 1866. zagovarao tezu o postojanju hrvatsko-srpskog naroda, 1920. godine ipak ustvrdio „da se uza sve velike uspjehe kojih nitko ne može poreći kako smo još daleko od toga da se Srbi i Hrvati zbilja u srcu i duši osjećaju kao jedan narod, za sada je to još uvijek cilj našeg naprezanja da pravo jedinstvo sagradimo“. Tomislav Toma Maretić (1854. – 1938.), hrvatski slavist, leksikograf i političar „unionist“ te autor unitarističke gramatike (vidi Ham, 2005: 117-121), je pak 1926. godine razočaran ustvrdio da „jugoslavenska ideja nije oživotvorena ni danas i kako stvari stoje neće postati ni u budućnosti gotova činjenica“ (Kljajić, 2012: 185).

Guberina (1913. – 2005.) i Kruno Krstić (1905. – 1987.) 1940. godine objavljuju knjigu *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* u kojoj na samom početku objašnjavaju svrhu svoga rada (Krstić i Guberina, 1940: 9-10):

„Zašto se događaju sve te promjene u jezicima, koji su u svome početku sačinjavali jedinstvo? Zato, jer je materijalni i duhovni život različit kod različitih naroda; jer povijesni razvitak, geografski položaj, socijalni život, generacije i vrijeme ostavljaju svoje čvrste tragove u vanjskom nosiocu tih činjenica: jeziku. Vječni pratilac života, jezik, ide stopu u stopu s narodom: naklonosti i mržnje odražuju se u jeziku, pa mu narodne cjeline daju neizbrisiv pečat... Kad se te opće jezikoslovne činjenice primjene na jezik, kojim govore dva različita naroda, kao što su Hrvati i Srbi, onda nam se problem razlika između dva književna jezika pokazuje u posebnom svijetlu. Prije svega bezuvjetno se ruši načelo povijesnog razvoja jezika kao polazna točka za postojanje nekog književnog jezika. S povijesnog gledišta imamo u mnogo slučajeva istu osnovu za hrvatsku i srpsku riječ. ... Ali živi jezik, kojim govorimo i pišemo, nije povijesna analiza, već skup današnjih glasovnih, morfoloških, rječničkih, sintaktičkih stilskih i stilističkih činjenica. Ako neka jezična jedinica čini jedinstvo na tom polju, onda jezični osjećaj reagira na njih, pa ih smatra ili pogrešnima ili tuđima. Ako te pogreške idu u krug dijalektalnih osobina, a ne nalaze se u pismu, koje je namijenjeno cijelome narodu, onda za takve razlike kažemo, da su dijalektalne razlike ili provincijalizmi; ako pak velika skupina ljudi ili cijeli narod upotrebljava u svome umjetničkom stvaranju posebne riječi i posebne oblike, onda se to smatra drugim književnim jezikom.“

Krstić i Guberina na prvo mjesto, dakle, stavljaju identifikacijski kriterij razlikovanja jezika, a pritom je ključna činjenica da pojam samobitnog jezika vežu uz samobitan narod.

Iako je oblikovanje Banovine Hrvatske omogućilo oblikovanje nove vlade s Cvetkovićem kao premijerom i Mačekom kao potpredsjednikom, trajnost ovog postignuća bila je upitna zbog nedostatka ustavnih promjena. Slovenski su katolički narodnjaci bili podijeljeni u vezi s novim stanjem u državi. Korošec je naime izražavao zabrinutost za slovenski položaj, dok je većina u SLS-u pozdravila sporazum te očekivala uspostavu slične banovine za Sloveniju. Štoviše, Andrej Gosar (1887. – 1970.), SLS-ov predstavnik u ustavotvornoj skupštini Kraljevine SHS i potom ministar za socijalnu politiku u 1927. i 1928. godini, čak objavljuje i studiju s naslovom *Banovina Slovenija: politička, financijska i gospodarska pitanja (Banovina Slovenija: politična, finančna in gospodarska vprašanja)* u kojoj navodi državnopravne i gospodarske razloge za stvaranje slovenske banovine (Gosar, 1940). S druge strane, unitaristički su liberali poduprli stvaranje Banovine Hrvatske radi povećanja unutarnje stabilnosti Jugoslavije, dok su komunisti bili protiv toga jer su smatrali da će smirivanje Hrvata umanjiti revolucionarni potencijal i inicijativu radničke klase. Slovenski su se komunisti u tom kontekstu također protivili Banovini Hrvatskoj zbog straha da bi mogla umanjiti mogućnosti za rješavanje slovenskog pitanja (Ivašković, 2023b: 309-311). Nijedna strana, međutim, nije se u tom kratkom razdoblju prije rata izjašnjavala glede zasebnosti hrvatskoga jezika u odnosu prema srpskom. Istovremeno, većina je slovenskih stranaka zastupala mišljenje o zasebnosti

slovenskoga jezika te, izuzev pojedinaca, nije pristajala na koncept zajedničkog „srpsko-hrvatsko-slovenskoga“ jezika. Slom Kraljevine Jugoslavije za vrijeme 2. svjetskoga rata i uspostava Nezavisne Države Hrvatske (NDH) donose obrat na državnom i na jezičnom planu, a time se i slovensko zanimanje za hrvatski jezik dodatno marginalizira, pa iz toga vremena nema bitnijih razmišljanja o položaju hrvatskoga u kontekstu južnoslavenskih jezika te o njegovu odnosu sa slovenskim jezikom.

NDH je prekinula s dotadašnjim pravopisom i vratila se starijemu hrvatskomu morfonološkomu (korijenskomu) pravopisu. Autori *Hrvatskoga pravopisa* bili su Adolf Bratoljub Klaić (1909. – 1983.) i Franjo Cipra (1883. – 1958.), a nova je vlast devet dana nakon uspostave države obznanila *Zakonske odredbe o nazivima sudova i upotrebi čistoga hrvatskoga jezika kod sudova*. 14. kolovoza 1941. donesena je i *Zakonska odredba o hrvatskom jeziku, njegovoj čistoći i pravopisu*, koja zakonski propisuje morfonološki (korijenski) pravopis (Samardžija, 1993: 13-14). Ono što je bilo uočeno kao invazija srpskoga na hrvatski jezik, koja je trajala više od dvaju desetljeća, pokušalo se ukloniti odmah na početku formiranja nove države, a to se prije svega odrazilo na zabrani ćirilicnoga pisma (Samardžija, 2008: 103-131), kažnjavanjem psovki (Samardžija, 1993: 56) i općenito smanjenjem broja posuđenica, njihovom zamjenom starijim hrvatskim riječima te novotvorenicama za one riječi za koje hrvatski jezik nije imao istoznačnice (Vonić i Vujić, 2009). Te su se metode širile putem neslužbenih autorskih i službenih stručnih savjeta. Jezični zahvati u NDH bili su razmjerno opsežni, no nisu svi važni čimbenici jezične politike u NDH smatrali da je to ključ za povećanje hrvatske samobitnosti. Primjerice, dugogodišnji predsjednik Matice hrvatske Filip Lukas (1871. – 1958.), nakon likvidacije Milana Šufflaja (1879. – 1931.) vođa hrvatskih nacionalno orijentiranih intelektualaca te dugogodišnji predsjednik Matice hrvatske, osporavao je jezikoslovnu podlogu jugoslavenskoga nacionalizma utemeljenu na ideji o etničkom, i u skladu s tim, jezičnom jedinstvu južnih Slavena te je propitivao tezu o jeziku kao konstitutivnoj sastavnici naroda i nacije. Prema njemu kultura u Hrvata ima mnogo više zajedničkih sastavnica s kulturama zapadnih naroda, nego s kulturom susjednih Srba. Pri tom je naglašavao da te razlike ne može ukloniti ni sličan pa čak ni zajednički jezik. Štoviše, jezik nije smatrao odlučujućim čimbenikom kulture, a južnoslavensku je ideju shvaćao slično kao svojevremeno i slovenski pisac i političar Ivan Cankar (1876. – 1918.), dakle, kao politički projekt bez kulturne podloge (Melik, 2002: 605). Jezični nacionalizam, koji su promicali jugoslavenski unitaristi, Lukas odbacuje te naglašava da je kultura u prvom redu odraz povijesnoga iskustva određene zajednice. Na temelju toga već za Kraljevine Jugoslavije jugoslavenskoj ideji

navješćuje slom, jer smatra da su Hrvati i Srbi oblikovani kao zajednice u različitim civilizacijskim okruženjima; Hrvati u latinskom i katoličkom okružju, čemu se dodavalo iskustvo pravne i parlamentarne višenarodne zajednice unutar Habsburške Monarhije, a Srbi u pravoslavnom okružju koje je preko grčke i otomanske kulture u 19. stoljeću obilježilo krvavo razdoblje borbe srpskih dinastija za prijestolje i koje su svoju vlast temeljile u prvom redu na sili. U tom pogledu možemo, dakle, tražiti uzrok za radikalne promjene na početku, što je uključivalo i pokušaj uklanjanja tuđica koje prema tvorcima jezične politike, nisu pripadale hrvatskom jeziku i narodu. No, jezik je ipak bio manji čimbenik u kulturnom razlučivanju Hrvata i Srba, stoga bi mu se prema Lukasu trebala posvećivati razmjerno manja politička pozornost. To Lukas (1944: 8) argumentira još u rujnu mjesecu 1944. godine kada je bilo gotovo sigurno da NDH, ako to ne bude u interesu zapadnih savezničkih sila i/ili Sovjetskoga Saveza, ne će opstati:

„Ovaj logički zahtjev htjelo se u najnovije doba oslabiti i težnju za samostalnošću svesti na stranputicu time, što se navodilo da pokraj nas i Srbi govore isti ili gotovo isti jezik, a kako je jezik jedan od glavnih čimbenika narodnosti isti jezik vodi i narodnom jedinstvu. Ne može se reći da taj argument ne bi u našem slučaju imao uvjerljive snage, kad bi bio odlučan; ali se zaboravilo da živi na svijetu mnogo naroda koji govore istim jezikom, a da zbog toga nikome nije palo na pamet da nijeće njihovu narodnu posebnost, jer osim jezika postoje i drugi čimbenici u prvom redu narodni duh, kojim se i pokraj jezika utvrđuje posebnost svakoga naroda. Da kod nas isti ili gotovo isti jezik nije mogao dovesti do svijesti zajednice, svjedoči najbolje činjenica da se međusobno razilaženje Hrvata i Srba najjače očitovalo u od doba zajedničkoga života u istoj državi, a to je najbolji znak da ima nešto jače od jezika, što pokreće volju naroda i njegovo određenje.“

Lukas dakle nije išao za nijekanjem poveznica između srpskoga i hrvatskoga jezika, već samo ustvrdio kako to nije dovoljno da bi Hrvati i Srbi postali jedan narod.

3.5 Komunistička Jugoslavija

Na vanjskopolitičkoj i propagandnoj razini KPJ je predstavljala svoju misiju kao borbu za oslobođenje cjelokupnog južnoslavenskog prostora, poistovjećujući taj cilj s nacionalnim oslobođenjem svih južnoslavenskih naroda. Prema partijskom narativu, ti su narodi unutar Kraljevine Jugoslavije bili u neravnopravnom položaju, što je dodatno legitimiziralo borbu u očima šire javnosti (Ramet, 2006: 113-183). Međutim, temeljni cilj rukovodstva KPJ bio je uspostava vlastite političke kontrole, odnosno boljševizacija jugoslavenskog prostora, u skladu s direktivama iz Moskve. Strah od sovjetskog represivnog aparata, osobito od sovjetske tajne službe NKVD-a (*Naródney komissariát vnútretnih del*), čije su metode članovi KPJ pamtili iz predratnog boravka u SSSR-u (Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika), dodatno je

motivirao vodstvo na bespogovornu lojalnost sovjetskom modelu (Vodušek Starič, 1992: 14).⁶⁴ Tijekom rata, oslanjanje na Sovjetski Savez bilo je izraženo ne samo u ideološkom smislu, već i u pravnom i organizacijskom oblikovanju pokreta otpora. Partizanski borci prolazili su kroz sustavnu ideološku formaciju posredstvom političkih komesara, a vrh KPJ prepoznao je nužnost homogenizacije oružanih snaga radi sprječavanja međunacionalnih tenzija. U tom kontekstu, zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) imala su ključnu ulogu, služeći kao kanal za prijenos političkih i organizacijskih smjernica unutar partizanskog pokreta. Iako je u početnim fazama borbe postojala određena razina kvazi-autonomije na terenu, centralizacija političke i zakonodavne vlasti postupno je bivala sve snažnija, a autonomistički su pokreti sustavno potiskivani. To je, dakako, imalo i reperkusije na jezično pitanje.

Partizanski je pokret, između ostalog, brojne Slovence (i Hrvate) privlačio obećanjima o nacionalnoj jednakopravnosti, što je uključivalo i jezičnu ravnopravnost. Statut AVNOJ-a, donesen na prijelazu iz 1943. u 1944. godinu, propisao je da predsjedništvo tog organa zakone mora objavljivati „na jezicima svih saveznih jedinica“ (Babić, 1971; Auburger, 2016: 150; Bašić, 2021: 546-547; Petranović i Zečević, 1987: 8). Jezici nisu bili izrijekom navedeni, ali je bilo primjetno da je naglašena ravnopravnost saveznih jedinica, a ne naroda. U zakonu iz siječnja 1944., pak, jasno je navedeno da se sve odluke AVNOJ-a i njegovih tijela moraju objavljivati na „srpskom, hrvatskom, slovenskom i makedonskom“ jeziku (Bašić, 2021: 546-547; Petranović i Zečević, 1987: 731). Ta su četiri jezika više puta spomenuta u dokumentima AVNOJ-a, posebno u odredbama koje su određivale u kojim jezicima zakoni i podzakonski akti moraju biti izdani. Odredba da se zakoni moraju objavljivati „na srpskom, hrvatskom, slovenskom i makedonskom jeziku“ unesena je u pravila o organizaciji i radu AVNOJ-a u travnju 1944., a krajem iste godine ponovno je potvrđena odlukom o Službenom listu Demokratske Federativne Jugoslavije (Bašić, 2021: 546-547; Petranović i Zečević, 1987: 32 i 732).

⁶⁴ „Ono što ste imali u Jugoslaviji 1945. godine, u nekim krajevima već 1944., bilo je nešto što je bila imitacija sovjetskog modela u svakom detalju.“ (Banac u Manjkas, 2012). Kulturni i politički izrazi toga razdoblja bili su snažno obilježeni sovjetskom simbolikom, dok je ruski jezik bio uključen u školski kurikulum. Visoki dužnosnici Komunističke partije Jugoslavije u više su navrata naglašavali nepokolebljivu orijentaciju zemlje prema Istočnom bloku, ističući Sovjetski Savez kao ključnog saveznika i jamca sigurnosti. Istodobno su odnosi sa zapadnim silama bili vođeni s dozom opreza, kroz politički pristup definiran kao „odgovarajući“ (Vodušek Starič, 1992: 152; Borković i Glišić, 1972: 90).

Jezična ravnopravnost četiriju navedenih jezika bila je krajem rata i u prvoj poslijeratnoj ustavotvornoj skupštini, gdje je uspostavljeno i načelo jednakopravne uporabe latinice i ćirilice, koje je ostalo na snazi i u radu saveznih zakonodavnih tijela. Skupštinske su sjednice bilježene naizmjenično – jedna na latinici, druga na ćirilici – premda su u praksi postojala odstupanja. Pojedini slovenski političari su se služili pravom govora na slovenskom jeziku, dok su drugi, poput Kardelja, Kidriča, no i Josipa Vidmara (koji se u okviru Kraljevine Jugoslavije istaknuo svojim zauzimanjem za kulturnu samobitnost Slovenaca), svoje govore kao dužnosnici nove države iznosili na srpskom. Edvard Kocbek (1904. – 1981.), pak, pojedine je govore održao djelomično na slovenskom, a drugi dio na srpskom, što je odraženo i u zapisniku – pisanom kombinirano latinicom i ćirilicom. Na zajedničkoj sjednici ustavotvorne skupštine 31. siječnja 1946., prilikom izglasavanja Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), ravnopravnost četiriju jezika simbolično je prikazana podjelom čitanja ustavnih članaka. Članci od 1. do 44. pročitani su na srpskom jeziku, članci od 44. do 76. na hrvatskom, od 77. do 114. na slovenskom i od 115. do 139. na makedonskom jeziku (Gabrič, 2015: 214-215).

Takva ravnopravnost jezika, koja je u početnom razdoblju s deklarirane republičke jezične ravnopravnosti smanjena na samo četiri zasebna jezika, ipak je bila samo privid. Činjenica je da bi potpuno provođenje isprva deklarirane jezične politike zahtijevalo znatna sredstva, što je upotrijebljeno kao pokriće za manjak političke volje pri ostvarivanju stvarne jezične ravnopravnosti. *Zakon o ravnopravnosti jezika* iz 1944. omogućio je izostavljanje svih deklariranih jezika s navodom da će se propisi „zbog trenutnih tehničkih poteškoća“ objavljivati na jednom ili drugom jeziku, dok su za prijevode trebali brinuti republički organi (Petranović i Zečević, 1987: 731). To je u praksi značilo da se uglavnom služilo samo srpskim jezikom, no slovenska historiografija to danas opisuje kao gotovo isključivu uporabu „srpskog, odnosno srpskohrvatskoga“ (vidi Gabrič, 2015: 215). Pritom je zanimljivo da tadašnji Ustav nije propisivao ravnopravnost jezika, no u članku 13. navedeno je da

„nacionalne manjine u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji uživaju pravo i zaštitu svog kulturnog razvitka i slobodne upotrebe svog jezika.“ (*Ustav FNRJ*, 1946: čl. 13).

Na činjenicu da narodima koji su činili samu federaciju nije izravno dodijeljeno pravo koje su imale manjine u Ustavotvornoj skupštini 14. prosinca 1945. upozorio je srpski zastupnik Miloš Moskovljević (1884. – 1968.), član *Zemljoradničke stranke* i profesor slavenskih jezika. Istaknuo je da prijedlog ustava „ne govori ništa o državnom jeziku“, iako je to obično jedno od osnovnih pitanja. Podsjetio je da su ustavi Kraljevine Jugoslavije kao službeni jezik navodili

„srpsko-hrvatsko-slovenski“, iako takav jezik zapravo nije postojao. Također je naveo primjer Sovjetskog Saveza, gdje su se zakoni objavljivali na više jezika, ali su svi službeni organi ipak bili vezani uz ruski. Znakovito je da je pritom naglasio da u Jugoslaviji svaka republika rabi vlastiti jezik, no da u stvarnosti postoje samo tri jezika: „srpskohrvatski“, slovenski i makedonski. Pritom je eksplicitno ustvrdio da „crnogorski jezik ne postoji“ te je predložio da se precizira kojim će se jezikom služiti republike u međusobnoj komunikaciji i koji će jezik biti obavezan za saveznu vlast i druge republike. Njegov je zaključak jasno sugerirao primat većinskog jezika u državi, a kao primjer nepraktičnosti ravnopravne uporabe jezika naveo je slučaj ministra Slovenca koji bi mogao službeno komunicirati na slovenskom jeziku, iako ga većina stanovništva ne razumije. Iako mu je tada predsjedavajući Moša Pijade (1890. – 1957.) odgovorio da se *Službeni list* već tiska u četiri izdanja, da su četiri jezika već spomenuta u pojedinim propisima i da ne vidi potrebu za dodatnim određivanjem jezika u ustavu jer je ravnopravnost jezika već postignuta na način da „dosad nije bilo nikakvih sporova“ (Gabrič, 2015: 215-216), rad Savezne skupštine nakon donošenja ustava pokazao je da drugi jezici, izuzev srpskoga, nestaju. Kraj Drugog svjetskog rata i uspostava komunističke Jugoslavije, iako formalno federacije s više naroda, ipak je dakle značilo postupno vraćanje staroga prijeratnoga jezičnoga unitarizma. No, jezično pitanje nije bilo u središtu pozornosti odmah nakon uspostave novih vlasti. Snaga se u to vrijeme trošila ponajprije na uspostavu političkoga nadzora. To je u prvom razdoblju 1945. uključivalo masovne likvidacije i progon svih suparnika nove države, a potom, nakon pogoršanja odnosa sa Sovjetskim Savezom, nova vlast ulaže izniman napor ne bi li neutralizirala i Staljinove političke lojaliste.

Iz slovenske perspektive, pak, slovenski je jezik postao „jezik drugoga reda“, dok se u saveznim institucijama rabio „srpskohrvatski“. Zanimljivo je da su takvom statusu pridonijeli i najvidljiviji slovenski političari onoga vremena, poput spomenutih Kardelja, Kidriča i Josipa Vidmara, koji u saveznom parlamentu gotovo uopće nisu rabili slovenski jezik. Iako su gotovo uvijek govorili na srpskom jeziku, današnja slovenska historiografija koja se bavi položajem slovenskoga jezika opisuje njihov govor kao „srpskohrvatski“ (Gabrič, 2015: 217). No, u tom tranzicijskom razdoblju primjetno je jačanje slovenskog osjećaja o neravnopravnom položaju slovenskoga jezika. S druge strane, hrvatski se (kao dio „srpskohrvatskoga“) smatrao privilegiranim isključivo zbog slabog razlučivanja srpskoga i hrvatskoga. Činjenica je, pak, da je slovenski u mnogim pogledima bio u boljem položaju. U području vojnog nazivlja, primjerice, slovenski se jezik sačuvao bar u službenim dokumentima koji su se rabili na području Slovenije, iako je na terenu zapovjedništvo Jugoslavenske narodne armije (JNA) i na

slovenskim područjima rabilo srpski jezik (Gabrič, 2015: 219). Također je slovenski jezik i na sudovima u Sloveniji bio eksplicitno naveden kao službeni jezik (*Ustava Ljudske republike Slovenije*, 1946: čl. 111.), a pritom nije bio pomiješan sa srpskim nazivljem kao hrvatski jezik na hrvatskim sudovima. Iako su i pojedini tadašnji slovenski političari osobno svjedočili reakcijama saveznih organa koji su u korespondenciji sa Slovincima tvrdili da je službeni jezik srpski (vidi primjerice Kocbek, 1991: 94), sa slovenskog gledišta već je prije 50-ih godina u FNRJ prevladao službeno još nepostojeći „srpskohrvatski“ jezik.

Nakon smirivanja strateških vanjskopolitičkih pitanja, u 50-im godinama dolazi na red i rješavanje jezičnoga pitanja. Iako komunistička ideologija u sebi nesporno ima i ideju marksističkoga internacionalizma, a Ustav nove države jamčio je ravnopravnost jezika, na jezičnom planu primjenjuju se jugoslavenske unitarističke metode slične onima u predratnoj Jugoslaviji. Na tom su planu, dakle, centralističke težnje nadvladale formalni federalizam pa je isključivo srpski jezik u upotrebi u saveznoj upravi, javnim medijima, u jugoslavenskoj novinskoj službi *Tanjug*, pošti, na željeznici, u vojsci, saveznom tisku, državnom zastupništvu, stranačkim tijelima itd. Uz to, hrvatske riječi kao što su *povijest*, *tisuća*, *općina* i slične zabranjuju se na područjima BiH (Kačić i Šarić, 1995: 57-58). Godine 1952. objavljeno je novo izdanje Belićeva pravopisa, a Hrvatskom se filološkom društvu u Zagrebu odbija tiskanje Hrvatskoga pravopisa. Njegove se pak autore upućuje k izradi pravopisa prema Novosadskom dogovoru, dokumentu koji se „pod koordiniranim pritiskom“ (Banac, 1991: 99) izrađuje u organizaciji Matice srpske u prosincu 1954. S obzirom na opću situaciju u državi i metode kojima se služilo za uklanjanje neistomišljenika, odbijanje potonjega u to vrijeme zapravo nije bilo moguće (Jonke, 1971: 115-116), o čemu svjedoči i činjenica da je na Novosadskom dogovoru bilo 18 Srba i 7 Hrvata (Grubišić, 1985: 273). Taj je dogovor doduše formalno potvrdio jednakopravnost latinice i ćirilice te ijekavskoga i ekavskoga izgovora, no naglasio da je „narodni jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedan jezik“ (Banac, 1991: 100.). Novi je novosadski pravopis izašao 1960. (*Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*, 1960), a bio je to zapravo svojevrsni kompromis između Belićeva i Boranićeva pravopisa, ipak na štetu hrvatske pravopisne tradicije i hrvatskoga jezika (Bašić, 2007; Babić, 2006). U vrijeme sklapanja Novosadskog dogovora oblikovala se i tako zvana “teorija varijanata”, prema kojoj hrvatski i srpski nisu zasebni jezici, već tek dvije varijante jednoga zajedničkog jezika. Prema toj teoriji, hrvatski se tumači kao zapadna inačica srpskoga, pri čemu se srpski smatrao jedinim reprezentativnim jezikom, osobito u službenoj i diplomatskoj upotrebi (Ham, 2020).

Zbivanja oko Novosadskog dogovora pratila je, dakako, i slovenska stručna javnost, no o njemu se nije pretjerano izjašnjavala. Iz slovenskog kuta gledanja, pitanje „srpskohrvatskoga“ jezika smatralo se temom o kojoj trebaju raspravljati i odlučivati isključivo oni koji tim jezikom govore. Slovenci su stoga te su događaje promatrali s distance, a vijesti koje su se o tom prenosile u Sloveniji bile su isključivo informativnog karaktera, bez dodatnih komentara ili zauzimanja mišljenja o tome kakve su implikacije dogovora na deklariranu jezičnu ravnopravnost u Jugoslaviji. Gabrič (2015: 221-222) navodi primjere pisca i prevoditelja Janeza Gradišnika (1917. – 2009.) i Toneta Potokara (1908. – 1985.) koji su uglavnom prenosili praktičnost takvog novosadskog rješenja. Iz takvih reakcija bilo je očito da pitanje „srpskohrvatskog“ ili „hrvatskosrpskog“ jezika nije nešto što bi se ticalo Slovenije. Time se implicitno pokušalo dati na znanje da ni o slovenskom jeziku ne mogu odlučivati čimbenici izvan slovenskog prostora, ne shvaćajući pritom da nestanak hrvatskoga jezika na dulji razdoblje može značiti i nestanak brane koja je omogućavala samobitnost slovenskome jeziku. Distanciranje Slovenaca od jezičnog pitanja koje bi se trebalo riješiti između Hrvata i Srba i ostalih naroda koji su političkom odlukom uključeni u „srpskohrvatsko“ govorno područje naišlo je na negodovanje pojedinaca, posebice među Hrvatima. Slovenski slavist Janez Rotar (1931. – 2013.) prisjetio se tako kritike hrvatskog književnika Ivana Slamniga (1930. – 2001.) koji je Slovence doživljavao privilegiranim jer im se za razliku od prve Jugoslavije dopustilo da sa svojim zasebnim jezikom mogu stajati po strani (Rotar, 1996: 143).

Štetnost Novosadskog dogovora za hrvatski jezik iz perspektive prosječnog Slovenca bila je manje primjetna. „Srpskohrvatski“ jezik većina ipak nije dobro razumjela (Gabrič, 2015: 222-223), tako da nije bila ni u stanju procijeniti što je u njemu srpsko, a što hrvatsko, i koji su dijelovi novog jezika istovremeno srpski i hrvatski. No, ono što je bilo uočljivo površnim poznavateljima kako hrvatskog tako i srpskoga jezika bila je uporaba ćiriličnog i latiničnog pisma. Ona je kod Slovenaca naime stvarala utisak da je pored srpske zadovoljena i hrvatska strana, iako su najčešće zapisi na oba pisma bili u srpskom jeziku.⁶⁵ Temeljem toga i činjenice da su državni organi, posebice oni s kojima je bio u doticaju pretežan udio slovenske populacije, rabili taj jezik, doprinijelo je tome da Slovenci učvrste poimanje „srpskohrvatskog“ kao zajedničkog jezika koji obnaša svoju ulogu barem na saveznoj razini. Štoviše, Slovenci su učvršćivali položaj „srpskohrvatskoga“ i pri svom zauzimanju za zasebnost slovenskoga jezika kojeg prema mišljenju većine nije trebalo uključiti u zajednički južnoslavenski jezik, jer se u

⁶⁵ Primjer toga su bili zapisi na putničkim kartama u željezničkom prometu na području Slovenije. Na kartama su naime bili zapisi na ćiriličnom i latiničnom pismu u srpskom jeziku (Menart, 2001: 20).

tim prilikama uvijek razgraničavalo slovenski jezik od „srpskohrvatskoga“ (vidi primjerice Šega, 1956). U tom je kontekstu Joža Vilfan (1908. – 1987.) protestirao što se tisak pravopisa nakon Novosadskog dogovora financirao iz saveznog fonda, a ne republičkih, te je pritom predlagao da se u slučaju odluke o nadležnosti saveznih organa za tisak pravopisa i rječnika tim sredstvima moraju financirati i pravopisi te rječnici za sve nacionalne jezike (Vilfan u Gabrič, 2015: 224).

Unatoč tomu, Slovenci su borbom za zasebnost slovenskog jezika istovremeno doprinosili slabljenju centralističkog stiska i time posredno omogućili i lakše otvaranje hrvatskog jezičnog pitanja od strane Hrvata. Posebice tu valja spomenuti polemiku Dušana Pirjevca (1921. – 1977.) s Dobricom Ćosićem (1921. – 2014.) početkom 60-ih godina (Cosovschi, 2015) i borbu slovenskih kulturnih djelatnika za titlove filmova u slovenskim kinima na slovenskom jeziku (Gabrič, 2015: 225-228). To se odrazilo na Ustavu SR Slovenije iz 1963. godine u kojem je jezičnome pitanju namijenjeno relativno mnogo prostora (članci od 74 do 77), a izravno se opredjeljuje status slovenskoga jezika kao službenoga u svim državnim institucijama u Sloveniji (*Ustava Socialistične republike Slovenije*, 1963: 77).

Nakon učvršćivanja statusa slovenskoga u okviru pravnih odredbi, Slovenci su nastavili borbu za ostvarenje boljeg položaja slovenskoga jezika u praksi. Vodstvo Socijalističkog saveza radnoga naroda Slovenije je 21. travnja 1965. istupilo radi naglašavanja važnosti uporabe slovenskoga jezika u praksi. Taj prvi iskaz nezadovoljstva stvarnim statusom slovenskoga jezika od strane političkih dužnosnika, slovenski je pjesnik i prevoditelj, Janez Menart (1929. – 2004.), označio ipak samo kao prigodnu političku floskulu jer se u njemu nije pozivalo na ustavne odredbe niti se pozivalo slovenske političare da koriste slovenski jezik, nego se samo apeliralo na slovensku javnost da vodi brigu o svom jeziku (Menart, 2001: 39). Sličnu je kritiku slovenskome političkom vodstvu uputio i slovenski pisac Boris Pahor (1913. – 2022.) (Pahor, 1971: 85-86; Gabrič, 2015: 230-231), kritiku pismu, odnosno slovenskom vodstvu uputio je i spomenuti slavist Janez Rotar koji je smatrao da je slovenski jezik na slovenskim područjima postao niži društveni jezik okoline (Rotar, 1996: 213). Društvo slovenskih pisaca je također oštrije nastupilo prema saveznome Savezu književnika Jugoslavije u kojemu je sačuvalo mogućnost izlaska, ako bi potonja organizacija nastupila protiv slovenskih inicijativa za ravnopravnost slovenskoga jezika (Menart, 2001: 38-39).

U takvoj je atmosferi i hrvatska reakcija na jezičnu situaciju bila barem donekle olakšana, a to se pokazalo u rujnu 1965. na 5. kongresu jugoslavenskih slavista u Sarajevu, dok slovenski slavisti u studenome 1966. na dvodnevnoj konferenciji u Mariboru neposredno oblikuju kritiku usmjerenu prema političkom vodstvu SR Slovenije koji nisu na slovenskome jeziku nastupali na saveznoj razini (Gabrič, 2015: 231). Takva otvorena kritika književnika i jezikoslovne struke pozitivno su utjecale i na oslobađanje hrvatske frustracije uslijed načina rješavanja jezičnog pitanja što se 17. ožujka 1967. odrazilo u obliku *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika* koju je potpisalo 140 osoba iz 19 znanstvenih ustanova (više u Auburger, 2016: 183-195; Samardžija, 2017; Čizmić, 2009). U tekstu od 1. srpnja 1971. godine *Društvo književnika Hrvatske* se odreklo Novosadskog dogovora:

„Taj dogovor čak ni u času nastanka nije odražavao zbiljsko stanje stvari, nego je hrvatskom književnom jeziku nametnuo razvoj protivan njegovoj višestoljetnoj tradiciji. Osim toga, taj je dogovor i u samom tekstu, a posebno u svakodnevnoj primjeni, izrazito štetio onom pojmu književnog jezika koji se u nas Hrvata izgrađuje još od preporoda. Zbog svega toga postao je simbol nelagode, nametanja i prisile.“ (Upravni odbor Društva književnika Hrvatske, 1971: 19).⁶⁶

Neposredna potpora Slovenaca u hrvatskim nastojanjima za poboljšanje statusa hrvatskoga je izostala. Kao i u vrijeme Novosadskog dogovora ni o Deklaraciji se Slovenci nisu opredjeljivali. Pitanje hrvatskoga jezika ponovo su prepuštali Hrvatima kao što nisu očekivali ni neposrednu potporu Hrvata u vlastitim nastojanjima za rješavanje pitanja statusa i uporabe slovenskoga jezika. No, Slovenci su vrijeme razbuktavanja hrvatskog pitanja rabili za nastavak provođenja politike jačanja položaja slovenskoga jezika. U prvom se redu to odnosilo na razvoj radiotelevizije u Ljubljani koja je počela stvarati središnji informativni program, *Dnevnik*, na slovenskom jeziku, a posebice se mnogo truda posvetilo stvaranju televizijskih emisija za djecu i mlade na slovenskom jeziku. Štoviše, u to vrijeme nastojanja za poboljšanje položaja slovenskoga jezika idu toliko daleko da se u više navrata predlaže i uvođenje slovenskoga u Jugoslavensku narodnu armiju (JNA). Više je članaka o tom pitanju napisao Jaka Avšič (1896. – 1978.) koji se pozivao na obećanja KPJ o narodnoj i jezičnoj ravnopravnosti iz 30-ih godina 20. stoljeća. No, pritom i Avšič ne zauzima jasno mišljenje o hrvatskome jeziku, već se zauzima za ravnopravan položaj slovenskog sa „srpskohrvatskim“ (Avšič, 1968, 1969 i 1970).

Unatoč izostanku neposrednog opredjeljivanja o Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, posredna ali ipak jasna potpora Hrvatima dolazi u lipnju 1968.

⁶⁶ Koliko je važna Deklaracija bila za hrvatski jezik i hrvatski narod, potvrdila je i odluka o proglašenju spomen-tjedna Dana hrvatskoga jezika 1997. godine u Hrvatskom saboru (*Narodne novine*, 27/1997-338).

od strane Janeza Rotara. Tada se naime u Beogradu održala sjednica u saveznoj skupštini glede ostvarivanja načela jednakopravnosti jezika i pisama. Rotar je tom prigodom na početku naveo da govori kao član slovenske radne skupine te da predstavlja gledišta slovenske stručne javnosti. Potom je krenuo s nabrojanjem problema pri tiskanju novčanica, prigodnih poštanskih maraka i sličnog gdje je jezičnu prednost prema njegovu mišljenju imao jedan narod i jedno pismo. Kritiku vlasti je gradirao tako da se u drugom dijelu svog govora osvrnuo na probleme u vojsci, ocijenivši da JNA ne nastavlja pozitivnu tradiciju iz ratnih godina. Pritom je odbacio izlike o tehničkim i materijalnim poteškoćama kao neprihvatljive argumente jer pitanje jezične ravnopravnosti prema njemu nije bilo tehničko ni administrativno, već isključivo političko pitanje, i u svojoj biti riječ je bila o političkoj i nacionalnoj ravnopravnosti. Njegov je zaključak bio iznimno snažan i u ono vrijeme donekle iznenađujući. Eksplicitno je naime kritizirao naglašavanje samo slovenskoga i makedonskoga jezika, naglasivši da bi se trebalo govoriti o jezicima svih drugih naroda Jugoslavije. U završnim riječima bez zadržke je istaknuo da su se Slovenci dosad borili protiv „integracionalizma“ te da će se protiv njega boriti i u budućnosti. U tom je kontekstu rekao:

„U parolu o odumiranju narodnosti ne vjerujemo.“

Štoviše, zauzeo se za sve narode koji postavljaju pitanje svoje jezične budućnosti, a „to vrijedi za hrvatski, makedonski ili bilo koji drugi naš narod i njegov jezik.“ (Rotar, 1971: 170).

Pitanje je je li Rotar tada uistinu imao mandat šire slovenske struke za zastupanje takvoga mišljenja ili si je priuštio nešto više slobode te u svoj govor uvrstio i izraz simpatije prema hrvatskoj borbi za jezičnu samobitnost. Rotar je naime u 50-im i 60-im godinama djelovao na Filozofskom fakultetu u Zadru, a u svojim je zapisima naglasio da je studentima tamo govorio na hrvatskom, što je bilo daleko od „srpske varijante“ (Rotar, 1996: 240). Taj uglavnom tihi i neusklađeni savez pojedinih Slovenaca i Hrvata u borbi protiv centralizacije na jezičnom polju primijetio je i slovenski povjesničar književnosti, Joža Mahnič (1918. – 2009.) koji je u svojim memoarima zapisao:

„Hrvatski, osobito kajkavski kolege, redovito su s interesom pratili slovenske nastupe, dok su srpski često napuštali dvoranu uz objašnjenje da nas ne razumiju.“ (Mahnič, 2009: 85).

Savezne jugoslavenske vlasti pokušale su primiriti jezično razbuktavanje rezolucijom o provedbi ustavnih načela o ravnopravnosti jezika i pisama, koju je Savezna skupština donijela 26. travnja 1969. Rezolucija je naglašavala formalnu jednakost jezika, no i dalje je ostala nejasna te neodređena glede brojnih problema. Upozorila je doduše na centralističke tendencije

koje ometaju potpunu ravnopravnost te je navela područja u kojima bi trebalo osigurati jednakost jezika, a u tom je okviru bila i preporuka za osiguranje jezične ravnopravnosti u diplomatskim i konzularnim predstavništvima. No, istovremeno nije bilo objašnjeno zašto ravnopravnost već nije ostvarena u praksi ni kako će se to ispraviti u budućnosti (Gabrič, 2015: 235-236). Štoviše, u cijelom dokumentu nije se čak ni navelo kojim bi jezicima i pismima ta jednakost trebala biti zajamčena, tako da je pitanje hrvatskoga jezika ostalo visjeti u zraku. Rezolucija posljedično nije ispunila očekivanja nesrpskih naroda koji su nastavili svoju borbu protiv centralističkih tendencija.

Sa slovenske je strane svojevrsan nastavak borbe bila anketa o čimbenicima koji povezuju i razdvajaju jugoslavenske narode provedena u svibnju 1969. među slovenskim pučanstvom. Rezultati su ukazali da je upravo jezik prema mišljenju relativne većine (37,2 %) onaj čimbenik koji Slovence najviše razlikuje od drugih naroda u Jugoslaviji, što je impliciralo potrebu većega prostora za javnu uporabu slovenskoga jezika. S druge strane, 20. listopada 1970. Mitja Ribičič (1919. – 2013.) u velikoj dvorani Generalne skupštine Ujedinjenih naroda održao je govor na slovenskom jeziku (Gabrič, 2015: 236-237). No, među Slovencima se u tom razdoblju nije mnogo govorilo o statusu hrvatskoga jezika. Štoviše, i pri analizi rezultata navedene ankete iz 1969. autori su govorili o razlikama između slovenskog i „srpskohrvatskog“ jezika.

U Hrvatskoj su, pak, decentralizacijske silnice dosegnule svoj vrhunac 1971. godine. U tom je ozračju trebao izaći i novi hrvatski pravopis trojice autora, Stjepana Babića (1925. – 2021.), Božidara Finke (1925. – 1999.) i Milana Moguša (1927. – 2017.), no ubrzo biva zabranjen (više u Babić, 2008 i Brozović, 2005). Nakon sjednice Centralnoga komiteta KPJ u Karađorđevu vlasti kreće u lomljenje reformskoga pokreta koji je podupirao Deklaraciju (Ham, 2020). Slovenci se prema tom pitanju nisu opredjeljivali, no odnos saveznih vlasti prema aktivnim sudionicima *Hrvatskoga proljeća* neizravno su djelovali i na usporavanje slovenskih nastojanja za još većom emancipacijom slovenskoga jezika. Unatoč tomu što su potpisnici Deklaracije bili progonjeni i ocrnjeni u javnosti (Kratofil, 2005), to je razdoblje zbog manjka potpore Novosadskom dogovoru unutar hrvatskih akademskih krugova ipak označilo kraj nadanja da bi Novosadski dogovor i u stvarnosti mogao zaživjeti (Brozović, 1991: 15-16). No sam je dogovor, slično kao i Književni dogovor iz 1850., neizravno potvrdio tezu o samostalnosti hrvatskoga jezika, jer se sporazumom pokušao osnovati novi jezik, što pretpostavlja opstojnost dva različita jezika prije procesa spajanja. Neki su hrvatski

jezikoslovci, primjerice Kačić i Šarić (1995: 144), Novosadski dogovor tumačili kao zabludu hrvatskoga jezikoslovlja, no s takvom se tvrdnjom teško složiti, jer dogovor nije sklopljen u slobodnim uvjetima, a dogovor se mora, da bi bio važeći, graditi na slobodnoj volji svih uključenih strana. Prisila je rezultirala otporom,⁶⁷ prije svega kruga oko časopisa *Jezik i Kritika*,⁶⁸ koji je osporio tvrdnju da je hrvatski tek varijanta „srpsko-hrvatskoga“ ili srpskoga (Pavletić, 1969). Taj je otpor, između ostaloga, rezultirao člankom 138. Ustava iz 1974. o hrvatskom književnom jeziku kao standardnom jeziku u SR Hrvatskoj, no politička stremljenja k ujedinjavanju jezika nisu prestajala do samoga raspada države.

Dokaz o snazi i trajanju utjecaja nositelja političkoga sustava druge Jugoslavije na jezično pitanje najjasnije je moguće razabrati iz dokumenta iz 1986. godine kad su predstavnici Saveza komunista iz više tadašnjih republika i pokrajina osudili jezične *negativne tendencije* te istodobno i zapisali način njihova uklanjanja. U dokumentu se izričito navodi:

„Negativne, društveno neprihvatljive pojave u jeziku, jezičnoj politici i jezičnom planiranju na srpskohrvatskom govornom području, koje se često ispoljavaju u vidu jezičnog nacionalizma, imaju svoje korijene u daljoj i bližoj prošlosti, ali su u određenoj mjeri omogućene nedovoljnim, odnosno nedovoljno jedinstvenim djelovanjem Saveza komunista... Stoga je potrebno temeljito i svestrano razmotriti stanje i aktualne probleme jezika i jezične politike i iznaći efikasnije forme djelovanja... Ta aktivnost mora se jasno određivati protiv separatističkih i unitarističkih tendencija u području jezika, a za afirmaciju bratstva i jedinstva i jezičnog zajedništva Crnogoraca, Hrvata, Muslimana, Srba i drugih, tj. za afirmaciju jezične politike koja uspostavlja sklad između nedvojbene jednosti srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog, hrvatskog ili srpskog standardnog (književnog) jezika“ (*Hrvatski jezični portal*, 2019).

Navodi u tekstu su suprotstavljeni, jer se kao svrha djelovanja navodi borba protiv separatističkih i unitarističkih tendencija, a već se u istoj rečenici utvrđuje konačni cilj – „nedvojbeni jezik“, što jasno odražava unitarističko gledište potpisnika dokumenta. Unitarizam je očit i iz daljnjega teksta, u kojem se navode načini *manifestacije negativnih tendencija*, a to su u prvom redu „praktično razdvajanje našeg jezika na srpski i hrvatski (u nastavi na nekim stranim sveučilištima)“ i „izdavanje rječnika, odnosno priručnika posebno za

⁶⁷ Grubišić (1985: 279-280) zaključuje da je upravo to razdoblje najbolje pokazalo da je hrvatski jezik „prosvjetoslovno, društvenojekoslovno, pukojekoslovno te prema odrednici normativne opstojnosti poseban jezik“ te da su zbivanja u 20. stoljeću, koja su pokušala ujediniti dva jezika, bila tlačiteljska i stoga nisu imala uspjeha.

⁶⁸ Časopis *Kritika* je izdavao Nakladni zavod Matice hrvatske, a među urednicima su bili Vlatko Pavletić (kao glavni i odgovorni), Dalibor Cvitan, Branimir Donat, Danilo Pejović i Petar Selem. Tijekom svog izlaženja objavljeno je ukupno 20 redovitih brojeva te osam posebnih izdanja. Časopis je izlazio nešto više od tri godine – od 1968. do 1971. – kada je, zajedno s Maticom hrvatskom i njezinim drugim publikacijama, ugašen nakon gušenja Hrvatskoga proljeća. Iako kratkog vijeka, *Kritika* je ostala upamćena i po jednom zabranjenom broju – riječ je o broju 18., koji je povučen zbog eseja Smiljane Rendić *Izlazak iz genitiva ili drugi hrvatski preporod* (više u Ham, 2022a: 94-95)

hrvatski, posebno za srpski (srpskohrvatski) jezik“ (Hrvatski jezični portal, 2019.). Problematično je bilo dakle djelovanje nekih stranih sveučilišta, što implicira i zaključak da tadašnja jugoslavenska sveučilišta nisu bila problematična, a to je svojevrsno priznanje da su te institucije, deklariranoj neovisnosti sveučilišta unatoč, bile neposredno pod nadzorom tadašnjih vlasti. Upravo je to eksplicitno navedeno u nastavku dokumenta, u kojem se potvrđuje uloga države pri odabiru „lingvističkih kadrova“:

„Budući da je nauka pokretačka snaga ukupnog društvenog razvoja i progresa, u svim oblastima, pa tako i u ovoj, nužno je, uz odlučnu moralnu i materijalnu potporu društvene zajednice, intenzivirati naučnoistraživački rad u području jezika, zasnovan na marksističkim pogledima i tekovinama suvremene jezikoslovne misli. U tom cilju, posebnu pažnju treba posvetiti kadrovskom razvoju (naročito izgrađivanju mlađeg marksistički orijentiranog sociolingvističkog kadra) i jačanju materijalno-tehničke osnove znanstvenoistraživačkog rada u lingvistici na srpskohrvatskom govornom području.“ (Hrvatski jezični portal, 2019).

Nadzor i aktivno usmjeravanje jezične politike od strane Komunističke partije također izravno potvrđuje i izvorni dokumentu od 3. prosinca 1985. u kojem se definiraju *Stavovi Predsjedništva CK SKH*. 11. točka tog dokumenta navodi da je potrebno što prije izdati Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika (na latinici i na ćirilici) te da je nositelj tog zadatka „predsjednik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu“. Isti je nositelj bio zadužen i za ispitivanje mogućnosti nastavka rada na dovršenju Rječnika hrvatskosrpskog jezika, a 13. je točka istog dokumenta navela da je do kraja siječnja 1986. potrebno

„osigurati da časopis Jezik djeluje u duhu društveno proklamirane jezične politike i shodno tome poduzeti odgovarajuće mjere u pogledu sastava uredništva i njegovog financiranja.“ (Savez komunista Jugoslavije. Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske. Predsjedništvo, 1985).

Navedeni dokumenti, dakle, nedvojbeno potvrđuju snagu utjecaja tadašnje politike na jezik, koji je bio toliki da se znanstveno jezikoslovno djelovanje potpuno podređivalo konačnom političkom cilju, to jest „jednosti hrvatskog i srpskog jezika“. U tom svjetlu, dakle, ne čudi da od jezikoslovne struke u Sloveniji nije dolazila potpora za emancipaciju hrvatskoga jezika. Kadrovi na fakultetima i drugim jezikoslovnim institucijama filtrirani su naime upravo prema uputstvima navedenog dokumenta Saveza komunista.

3.6 Zaključno o odnosu Slovenaca prema hrvatskom jeziku do osamostaljenja Slovenije

Slovenski je odnos prema Hrvatima i hrvatskom jeziku, kao što prikazuju drugo i treće poglavlje ove disertacije, u 19. i 20. stoljeću bio ambivalentan. Na jednoj se strani zagovaralo jezično jedinstvo, a istovremeno je dobar dio Slovenaca takve poglede odbacivao. Pritom je

važno napomenuti da su upravo zagovornici jezičnog ujedinjenja u 19. stoljeću odbacivali koncept hrvatskog državnog prava i upravo je krug Slovenaca koji je zagovarao oblikovanje šire južnoslavenske države često slabo razlikovao hrvatski i srpski jezik. U vrijeme oblikovanja Kraljevine SHS zagovornici unitarnog kulturnog jugoslavenstva potpuno su prestali razlikovati hrvatski i srpski jezik, dok bi se prema njihovu mišljenju slovenski jezik s vremenom trebao uključiti u zajednički jezik. Za kratko je vrijeme povezivanje slovenskog, hrvatskog i srpskog jezika barem formalno uspjelo, a pritom je važnu ulogu odigrao upravo već spomenuti slovenski unitarist u ustavotvornom odboru, Bogumil Vošnjak, koji se najsnažnije zalagao za službeni „srpsko-hrvatsko-slovenski“ jezik (Perovšek, 1996: 182). Priključivanje slovenskoga jezika srpskome i hrvatskome u okviru prve Jugoslavije ipak nije rezultiralo uspjehom, a nakon Drugog svjetskog rata u slovenskom će društvu prevagnuti težnja za samobitnošću slovenskog jezika.

Glede slovenskog odnosa prema hrvatskom jeziku, pak, možemo ustvrditi kako je bio obilježen slovenskom željom po samoodržanju. Iako su pojedinci branili tezu o nužnosti napuštanja slovenskog jezika, većina se s tim ipak nije slagala. Zajednički su južnoslavenski jezik naime vidjeli kao jezik u koji bi i Slovenci unijeli svoje posebnosti. U tom kontekstu, dakle, Slovenci nisu bili spremni na potpuno odbacivanje vlastite jezične samobitnosti, već su prihvaćanje hrvatskoga i „hrvatskosrpskoga“ vidjeli kao svojevrsnu dopunu slovenskom jeziku, a Slovenci bi time dobili snažnije geopolitičko zaleđe u Hrvatima, odnosno u Hrvatima i Srbima. Ta je ideja preživjela i razdoblje unitarizma u Kraljevini SHS/Jugoslaviji te se u razdoblju komunističke Jugoslavije manifestirala kao pokret za samobitnost slovenskog jezika. Pritom je zanimljivo kako je upravo hrvatsko kajkavsko narječje, koje je preko hrvatske sastavnice tadašnjeg standarda uključeno u „srpskohrvatski“ jezik, moglo otežavati emancipaciju slovenskoga jezika. No, volja političkog Beograda u vrijeme komunističke Jugoslavije za potpuno jezično ujedinjenje ipak nije bila dovoljno snažna. S druge strane, još je važnija činjenica kako ni najrelevantniji zagovaratelji hrvatske nacionalne ideje, bar se tako čini s hrvatskog gledišta, kroz povijest kajkavski nisu iskoristili za privlačenje Slovenaca pod hrvatsko nacionalno ruho putem sličnosti jezika.

Slovenci se u vrijeme druge Jugoslavije, izuzev pojedinih istupa poput Rotarevog u saveznoj skupštini 1968., nisu pretjerano bavili statusom hrvatskoga jezika. U središtu pažnje je naime bilo ostvarivanje prava uporabe slovenskoga jezika kao službenog u državnim institucijama. Istovremeno, komunističko je jugoslavensko razdoblje obilježilo „uspješnu“

institucionalizaciju pojma „srpskohrvatski“ jezik koji je u Sloveniji bio prihvaćen kao drugi jezik, odnosno kao jezik saveznih institucija komunističke Jugoslavije. Taj je pokušaj ujedinjenja hrvatskoga i srpskoga standardnog jezika (Grubišić, 1985) determinirao odnos brojnih naraštaja Slovenaca koji su srasli s tako zvanom „*srbohrvaščinom*“, ne shvaćajući da je jezik s kojim su bili u doticaju bio plod intervencija koje su uključivale metode izravne prisile, te da je to jugoslavensko razdoblje zakinulo mogućnost institucionalnog doticaja slovenskih govornika s punim opsegom hrvatskog jezika, uzrokujući tako i nemogućnost usvajanja različitog stručnog nazivlja hrvatskog jezika. Tako se, primjerice, muški dio odrasle slovenske populacije nije susretao s hrvatskom vojnom terminologijom u sklopu obveznog služenja u tadašnjoj vojsci. Slična su iskustva uzrokovala probleme govornicima slovenskoga tijekom procesa djelomične izgradnje hrvatskoga jezika u slobodnoj Hrvatskoj, koji neki autori nazivaju „restandardizacijom“ (Granić, 2013). Ne čudi stoga da iako je tadašnji „srpskohrvatski“ imao povlašten položaj u državnim institucijama, istraživanja nakon osamostaljenja Slovenije i Hrvatske pokazala su kako hrvatski jezik ipak nema prestižni ugled među Slovencima (Balažić Bulc i Požgaj Hadži, 2018). U takvim se okolnostima susret sa svakom do tad slovenskim govornicima nepoznatom posebnosti hrvatskog jezika činilo kao mijenjanje onoga na što je prosječan slovenski govornik bio naviknuo u jugoslavenskom razdoblju. Budući da slovenski govornici nisu imali mogućnosti utjecanja na ono što se iz njihovog gledišta činilo mijenjanjem jezika, ne iznenađuje ni nemali broj negativnih reakcija koji su se u tom kontekstu pojavljivali u slovenskom društvu. Ipak, kako nastavak ovog rada prikazuje, pojedine su se institucije i pojedinci očito trudili pojačati negativno mišljenje Slovenaca prema hrvatskom jeziku, dok su pojedinci ulagali napor u suprotnom smjeru.

4 Jezične dvojbe u okviru slovensko-hrvatskih odnosa u razdoblju samostalnih država

Jugoslavenstvo je razdoblje ostavilo dubok trag na slovensku predodžbu hrvatskoga jezika. Razumljivo je da relativno dug razdoblje promocije „srpsko-hrvatskog“ jezika mora biti i dalje uključen u svijest prosječnog stanovnika Slovenije koji je barem dio svog obrazovanja završio u okviru SFRJ. No, zanimljivo je kako su i brojne slovenske institucije nastavile slijediti dio jezične politike komunističke Jugoslavije koji nije čeo samobitnost hrvatskoga jezika. U ovom se poglavlju taj problem prikazujem kroz tri vidika preko kojih se može dobiti uvid u odnos pojedinih slovenskih institucija prema hrvatskom jeziku. U prvom dijelu analiziram stereotipe o novotvorenicama u hrvatskom jeziku koje se nerijetko pojavljuju u slovenskom javnom prostoru, potom analiziram status i klasifikaciju kajkavskoga narječja u kontekstu hrvatsko-slovenskih odnosa, da bi na kraju istaknuo tendencije širenja granica slovenskoga jezika (na štetu hrvatskoga) duboko na teritorij Republike Hrvatske. Pritom je, dakako, cilj otkrivanje uzroka za bitno drugačiju predodžbu hrvatskoga jezika u Sloveniji u odnosu na ono kako se hrvatski jezik tumači unutar hrvatskih institucija i obrazovnog sustava.

4.1 Slovenski odnos prema novotvorenicama u hrvatskom jeziku

Suvremeni slovenski odnos prema hrvatskim novotvorenicama oblikovao se kroz 19. i 20. stoljeće, što je opisano u drugom i trećem poglavlju ovoga rada, kada su se oblikovale pojedine odrednice slovenskih pogleda prema hrvatskom jeziku općenito.⁶⁹ Hrvatske su novotvorenice uglavnom predočavane kao nešto što udaljava Hrvate od Srba, a time i kao čimbenik koji umanjuje mogućnost ujedinjenja južnih Slavena. Odnos prema novotvorenicama u hrvatskom je jeziku stoga često bio određen upravo gledištem pojedinca i/ili političke skupine prema ideji južnoslavenske političke zajednice. Kod slovenskih zagovornika udruživanja Slovenaca s Hrvatima i Srbima često je bilo primjetno nijekanje hrvatske jezične samobitnosti u kontekstu hrvatsko-srpskih jezičnih odnosa, a to je posljedično stvaralo i averziju prema „kovanju“ hrvatskih riječi jer je to odstupalo od politike jedinstvenog „hrvatsko-srpskog“, odnosno budućeg „srpsko-hrvatsko-slovenskog“ jezika. Dojam je autora ove disertacije i prije provedbe analize vijesti u slovenskim medijima te empirijske analize među mlađim naraštajem Slovenaca bio da se situacija u razdoblju od osamostaljenja Slovenije (i Hrvatske) nije bitnije

⁶⁹ U tom okviru je, primjerice, spomenuti Matija Murko već 1883. pisao i protiv novotvorenica u hrvatskom jeziku na sljedeći način: „Jezik hrvatski i srpski je hvala Bogu danas jedan jezik i bit će tim više što će manje Srbi ekaviti, a Hrvati u Zagrebu i drugdje kovati jezik, te će se umjesto toga držati Vukovih načela i onog živog narječja iz kojeg je Vuk grabio.“ (Slovenski narod, 10. 8. 1883.: 2).

promijenila. I dalje je odnos prema novotvorenicama u hrvatskom jeziku uglavnom određen mišljenjem prema ideologiji jugoslavenstva, točnije onoj ideologiji koja je tijesno bila vezana uz komunističku Jugoslaviju.

U ovom se dijelu analiziraju primjeri prenošenja vijesti o natjecajima za najbolje nove hrvatske riječi⁷⁰ u pojedinim slovenskim medijima te način na koji su se te vijesti vezale uz negativne stereotipe o hrvatskom jeziku koji su u slovenskom društvu živjeli nakon raspada Jugoslavije. Pritom su komentari, koji se još uvijek mogu pročitati ispod vijesti internetskih medija koji dopuštaju komentiranje, o hrvatskim novotvorenicama segmentirani su u tri kategorije: pozitivni, neutralni i negativni. U drugom su dijelu prikazani pojedini pokušaji raskrinkavanja negativnih stereotipa, što predstavlja osnovu za usporedbu s rezultatima empirijskog istraživanja iz petog poglavlja ovog rada, a koje je provedeno među mlađom slovenskom populacijom i koje u usporednom svjetlu prikazuje upoznatost te mišljenja Slovenaca o novotvorenicama u hrvatskom i slovenskom jeziku.

4.1.1 Hrvatske novotvorenice u okviru stereotipa

4.1.2.1 ... u komentarima dnevno-političkih zbivanja

Na internetskim slovenskim medijima najstarija vijest o natjecaju za najbolju novu hrvatsku riječ datira iz 2008. godine. Ta je vijest doduše prenesena s neutralnim vrijednosnim sudom, a pored nekih manjih, poput Siol.net (2008), prenio ju je i glavni javni slovenski medijski servis, Radiotelevizija Slovenija (RTVSLO, 2008).⁷¹ Oba spomenuta medija u svojim člancima koji su uvršteni u segment „zabava“ i potkategoriju „zanimljivosti“ navode neke riječi pobjednice iz prošlosti, poput smećnjaka za kontejner za smeće i uspornika za „ležećeg policajca“. Također oba spominju kako se natjecaj za najbolju novu hrvatsku riječ održava od 1993. godine te iznos novčanih nagrada koje dobivaju pobjednici. Ipak, autor članka napominje kako se ne radi o riječima koje bi automatski ušle u rječnik hrvatskog standardnog jezika jer najprije moraju ući u svakodnevnu uporabu u hrvatskom društvu. Na kraju isti autor dodaje i primjere riječi koje se nisu ustalile u hrvatskom puku, no prema njegovu mišljenju i dalje „zabavljaju“ Hrvate. U tom kontekstu navodi riječi kao što su „zrakomlat“ i „uvrtnjak“ koje je

⁷⁰ U hrvatskim je okvirima najpoznatija Nagrada dr. Ivan Šreter koju dodjeljuje hrvatski jezikoslovni časopis Jezik za najbolje nove hrvatske riječi (više u Ham, 2022b i Ham, 2019).

⁷¹ Z Radioteleviziju Slovenija svako slovensko domaćinstvo plaća pristojbu. U 2024. godini je iznosila 12,75 EUR, a u 2025. 14,02 EUR.

prema autoru „pokušao silom nametnuti hrvatski državni vrh u 90-im godinama prošlog stoljeća“ (RTVSLO, 2008). Iako su predmetni navodi neistiniti (Vrgoč, 2021), ispostavilo se kako je upravo ta rečenica bila predmetom negativnih komentara ispod navedene vijesti. Takvih je bilo 15 od ukupno 49 komentara, dok je 8 objavljenih (i necenzuriranih) mišljenja bilo pozitivnih. Ostali su komentari, njih 26, prema sudu autora ovog teksta bili neutralni. Pogledamo li detaljnije te komentare, možemo ustanoviti da su među 26 neutralnih komentara prevladavali pokušaji razvoja novih riječi kako na hrvatskom tako i na slovenskom jeziku. S druge strane, svih se 8 pozitivnih komentara odnosilo na pozitivan odnos prema metodi razvoja jezika, dok se samo jedan komentar negativno odnosio prema razvijanju jezika putem natječaja za najbolju novu riječ. Istovremeno, od 15 je negativnih komentara čak 14 bilo u negativnom tonu usmjereno prema Hrvatima i Hrvatskoj.

Sljedeće su (2009.) godine slovenski mediji ponovo objavili vijest o natječaju *Jezika* za najbolju novu hrvatsku riječ. Pritom su uglavnom navodili broj predloženih novih riječi i riječi pobjednice (RTVSLO, 2009; Finance, 2009). U vodećoj slovenskoj medijskoj kući, Radioteleviziji Slovenije, ovog puta nije bilo komentara s političkom konotacijom, već je autor istaknuo samo činjenicu kako su organizatori natječaja iz časopisa *Jezika* naglasili da će nove riječi, budu li zaživjele u svakodnevnom govoru, svoje mjesto naći i u rječniku hrvatskoga književnog jezika (RTVSLO, 2009). Na tu je vijest pristiglo 63 različitih komentara, među kojima je 27 imalo negativnu konotaciju, dok je 9 bilo pozitivnih. Ostali su komentari bili neutralni, odnosno nisu se odnosili ni na jednu od triju objekta prema kojima se mjerio pozitivan ili negativan odnos: metoda (natječaj za izbor riječi), organizator (časopis *Jezik*) i Hrvatska/Hrvati. Zanimljivo je da su tek 4 komentara izražavala negativan odnos prema metodi razvoja jezika putem natječaja za najbolju novu riječ, dok se 7 komentara (od 9 ukupno pozitivnih) na pozitivan način odnosilo prema takvom načinu razvijanja jezika, pritom uglavnom naglašavajući da bi i za Slovence bilo bolje više upotrebljavati vlastite riječi nego tuđice. Dva su se, pak, komentara pozitivno izražavala o Hrvatima, odnosno Hrvatskoj. S druge strane, među negativnim se komentarima njih čak 22 odnosilo na općenito negativan odnos prema Hrvatskoj, odnosno Hrvatima te njihovom jeziku. Pritom su dominirale teze poput onih „da Hrvati nemaju svoj jezik, pa ga moraju izmišljati“, da su „Hrvati izmišljen narod te stoga izmišljaju i jezik“, da su „Hrvati zapravo pokatoličeni Srbi koji se silom žele razlikovati od Srba“, kako „Hrvati svoj jezik mijenjaju tako da 'kradu' slovenske riječi“ te „da Slovenci ne žele više čitati o Hrvatima i Hrvatskoj“. Svega je jedan negativan komentar bio namijenjen kritici organizatora natječaja, koji prema piscu tog komentara nije kompetentan za organizaciju

takvog natječaja. Znakovito, to je mišljenje bilo zapisano na hrvatskom jeziku te ga je zapisao čitatelj iz Hrvatske. Ostali su komentari uglavnom bili neutralni glede metode, organizatora i Hrvata/Hrvatske te ih možemo podijeliti u dvije skupine; prvi su se odnosili na kritiku drugih komentatora, dok su drugi izražavali mišljenje o tome da i Slovenci stvaraju nove riječi te da to nije posebnost hrvatskoga jezika, no pritom nisu izražavali mišljenje o tome je li to poželjno za razvoj i/ili zaštitu jezika ili ne.

Temeljem ovih nekoliko primjera moglo bi se zaključiti da vijesti o natječaju za najbolju novu riječ u hrvatskom jeziku u Sloveniji izazivaju najviše pozornosti upravo kod onih koji imaju negativan odnos prema Hrvatskoj i Hrvatima općenito. Pritom se manje komentira sam sadržaj vijesti i prijedlozi za nove hrvatske riječi, a komentari više služe kao platforma za izljeve netrpeljivosti, odnosno šovinizma usmjerenog prema Hrvatima i Hrvatskoj. Suvremenim bi nazivljem to netko mogao opisati i tako zvanim „govorom mržnje“⁷² usmjerenim protiv Hrvata i Hrvatske. To je donekle razumljivo jer ostavljanje internetskog traga putem komentara na vijesti obično biva potaknuto dovoljno snažnom pozitivnom ili negativnom emocijom ili pak potpuno ekonomskim interesom (u slučaju plaćenih, odnosno naručenih komentara). U ovom slučaju izgleda da vijesti o natječaju za najbolju hrvatsku riječ najviše negativnih emocija pobuđuju kod populacije koja općenito nema pozitivan odnos prema Hrvatima i Hrvatskoj. Štoviše, često se pritom izražavaju teze koje su vrlo slične onima s kojima se Hrvatska suočila u vrijeme velikosrpske agresije u 90-im godinama prošlog stoljeća.

4.1.2.2...u člancima i publikacijama

Suparnika hrvatske samobitnosti na jezičnom polju na žalost nema samo među komentarima u kojima, barem se tako čini, najviše negativnosti proizlazi od strane osoba s velikosrpskim mišljenjima prema kojima hrvatski jezik i Hrvati kao narod niti ne postoje. Štoviše, upravo su se pojedini slovenski mediji u proteklim desetljećima postavljali u ulogu promicatelja negativnih (jezičnih) stereotipa o Hrvatima i Hrvatskoj. Znakovito, pritom se moglo primijetiti sustavno neobjektivno iznošenje mišljenja koja su pokušavala stvoriti poveznicu između Hrvatske i Hrvata te ideologija fašizma i nacizma, što je dugo vremena i bilo ključno sredstvo za difamiranje svake ideje hrvatske nacionalne samobitnosti. Na taj način, primjerice, u članku tjednika *Mladina* s naslovom (Ne)zaživjele hrvatske riječi ((Ne) zaživele

⁷² Autor ove disertacije protivnik je uvođenja konstrukta „govora mržnje“ u pravni sustav te je mišljenja kako sloboda govora zavrjeđuje položaj među najvišim vrijednostima u hijerarhiji ljudskih prava.

hrvaške besede) iz 2009. godine autor komentira *Jezikov* natječaj za najbolju novu hrvatsku riječ. Pritom najprije navodi činjenice kao i javni slovenski medijski servis o broju pristiglih prijedloga za nove riječi i o nekim riječima pobjednicama na tom i na natječajima proteklih godina. No, nakon toga autor dodaje

„Tu i tamo možemo čuti i riječi dalekovidnica, slikokaz, krugoval, očvrsje, pismohrana... Brojne su riječi u javnost došle iz arsenala NDH, fašističke hrvatske države, koja je bila ustanovljena u vrijeme Drugog svjetskog rata te je skrbila za 'čistost' jezika. Posebice to vrijedi za vojnu terminologiju.“ (Horvat, 2009a).

U tom dijelu, dakle, autor već neprecizno nabraja primjere preko kojih stvaranje hrvatskih riječi stavlja u okvir određene politike koja budi izrazito negativne asocijacije u većini slovenskog stanovništva, iako je u okviru NDH bilo relativno malo elemenata koji ne bi bili (pre)poznati kao legitimna sredstva jezičnih politika nekih suvremenijih nesumnjivo demokratskih društava (Samardžija, 2008: 29-125). No, zabranjivanje pisanja i istraživanja jezične politike iz navedenog razdoblja Drugoga svjetskoga rata u vrijeme komunističke Jugoslavije te propagandno prikazivanje svega što je provodila tadašnja ustaška vlast kao zločinačkog, stvorilo je plodno tlo ne samo za pobuđivanje negativnih osjećaja kod dijela stanovništva prema jezičnoj politici NDH, nego i stvaranje neistinitih mitova o novotvorenicama u hrvatskom jeziku. Štoviše, od riječi koje navodi autor u analiziranom članku *Mladine*, u suvremenom je hrvatskom jeziku u upotrebi samo riječ *pismohrana*.

Isti autor u okviru šireg članka s naslovom *Novi jezični Babilon na Balkanu – Hoće li se novi naraštaji još znati sporazumijevati u „srpskohrvatskom“ (Novi jezikovni Babilon na Balkanu – Se bodo nove generacije na ozemlju nekdanje Jugoslavije še znale sporazumovati v „srbohrvaščini“?)* brani tezu prema kojoj je do raspada Jugoslavije došlo nakon što su

“vlast nad dušama naroda iz republika nekadašnje Jugoslavije preuzeli razdvajajući nacionalizmi koji su u ime naroda rušili sve ‘jugoslavensko’” (Horvat, 2009b).

Pisac članka pritom iznosi mišljenje da je „srpskohrvatski“ bio jedinstven jezik, a stvaranje „novih“ jezika u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te u Crnoj Gori pripisuje težnji pojedinih naroda za isticanjem svoje jedinstvenosti i posebnosti. Štoviše, prema autoru, koji se poziva na nositeljicu kolegija iz hrvatskog i srpskog jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani, prof. dr. Požgaj-Hadžić, do razdvajanja „srpskohrvatskog“ jezika došlo je nasilnim putem. U kontekst tog nasilja autor postavlja vraćanje starih riječi tako i izume novih sa svrhom udaljavanja „novih jezika“ od „srpskohrvatskoga“ koji je prema autorovu mišljenju imao prestižni status u okviru jugoslavenskih medija i znanstvene zajednice te je predstavljao *lingua*

franca svih narodnih zajednica na području nekadašnje države (Horvat, 2009b). Očita je dakle autorova sugestija prema kojoj je kreiranje novotvorenica, barem u okviru pojedinih južnoslavenskih jezika, negativna društvena pojava koja je motivirana ciljem rušenja „jugoslavenskog zajedništva“.

Nakon postavljanja „srpskohrvatskoga“ jezika u kontekst ilirske ideje, autor se analiziranog članka poziva na zbornik s naslovom *Jezik između lingvistike i politike* (Požgaj-Hadžić, 2013) koji se, između ostalog, rabi kao jedno od temeljnih gradiva za studij južnoslavenskih jezika i književnosti na Sveučilištu u Ljubljani. Zbornik sadrži članak s naslovom *Srpskohrvatski jezik iz slovenske perspektive* (Požgaj-Hadžić, Balažić Bulc i Miheljak, 2013) u kojem se navodi kako je na području nekadašnje Jugoslavije

„u jezičnoj stvarnosti prevladavao srpskohrvatski jezik, koji je, prema popisu stanovništva iz 1981., bio materinski jezik 75 % stanovništva Jugoslavije. On je zauzimao i najveći središnji prostor u četiri republike bivše federacije (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora).“

Navod, dakako, iznosi pogrešnu činjenicu, jer spomenuti postotak navodi zbroj postotaka svih onih stanovnika koji su se pri popisu izjasnili kako im je materinski jezik „srpskohrvatski“, „hrvatskosrpski“, srpski, hrvatski, bosanski ili crnogorski. Stanovništvo se, dakle, i u ono vrijeme itekako dijelilo prema materinskom jeziku, ali su rezultati u ovom slučaju prikazani na iskrivljen način. Budući da takve (dez)informacije proizlaze iz publikacija iz kojih stoje najviši jezični autoriteti za područje južnoslavenskih jezika na području Republike Slovenije, ne čudi pogrešan dojam koji se može steći u slovenskom društvu glede promjena do kojih je došlo nakon 1991. Često se naime u pojedinim jezikoslovnim krugovima, a takvo mišljenje zastupa i autor analiziranog članka *Mladine* te pojedini autori spomenutog zbornika, kao izvorno polazište uzima stanje u komunističkoj Jugoslaviji te se tadašnja jezična situacija predstavlja kao neke vrste prirodnoga stanja, odnosno „homeostaze“ (vidi primjerice Granić, 2013). U taj se okvir kako u članku *Mladine* tako i u navedenom zborniku postavlja i Novosadski dogovor, no pritom se ne spominje kako je taj dokument „pod koordiniranim pritiskom“ (Banac, 1991: 99) stvoren u organizaciji Matice srpske u prosincu 1954. Štoviše, autor analiziranog članka za „srpskohrvatski“ jezik navodi kako je u Jugoslaviji predstavljao opći kod sporazumijevanja, što se poglavito odnosilo na područje vojske, saveznog parlamenta, poslovne komunikacije, osrednjih dnevno-informativnih televizijskih sadržaja itd. Nakon 1991. prema mišljenju istog autora sve se preokrenulo. Netočno se navodi da su nikli različiti odbori za standardizaciju koji su prema Horvatu (2009b) za cilj imali silom stvoriti razlike između srpskoga i hrvatskoga jezika. Pritom se, dakle, ne spominje da je upravo jugoslavensko

razdoblje uslijedio nakon mnogo radikalnijih društvenih promjena i turbulentnijih događaja u vrijeme 2. svjetskoga rata i poraća, a koji su po opsegu i količini kršenja ljudskih prava, ratnih i poratnih žrtava, promjene političkoga sustava te utjecaja na društvo bili mnogo dramatičniji nego oni iz 90-ih godina prošloga stoljeća (Ivašković, 2022b). Također autor ne spominje da u okviru slovenskih državnih institucija postoji *Služba za slovenski jezik* koja se bavi određivanjem i provođenjem te nadzorom provođenja jezične politike (Republika Slovenija – Služba za slovenski jezik, 2025). Ono što je, dakle, normalno i prihvatljivo u drugim državama i u okviru kulturnih politika drugih naroda, u hrvatskom se kontekstu prikazuje kao posljedicu tobožnjih šovinističkih težnji Hrvata.

Pišući o purističkim intervencijama u jezik slovenskoj se javnosti tu i tamo spomene samo dio jezične situacije u Jugoslaviji. Primjerice, zabranjeni pravopis Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša iz razdoblja Hrvatskog proljeća i zabranjene riječi koje se u tiskovinama i na televiziji nisu smjele upotrebljavati jer su zvučale previše hrvatski (Požgaj-Hadžić u Horvat, 2009b; Bašić, 2007). Dakako, o sudbinama poput one dr. Ivana Šretera koji je osuđen na zatvorsku kaznu zbog uporabe sintagme „umirovljeni časnik“ umjesto „penzionisani oficir“ (Ham, 2022b: 4) i još manje hrvatskih novinara te profesora nakon uspostave komunističke jugoslavenske države te neposrednih jezičnih intervencija državnog vrha od kraja Drugog svjetskog rata do samog raspada Jugoslavije (Hrvatski jezični portal, 2023) ne može se čuti. S druge se strane naglašava da je jezični purizam zalet dobio upravo nakon 1991. godine:

„Nastajali su razlikovni rječnici između hrvatskoga i srpskoga.⁷³ Oživjelo je i arhaično vojno nazivlje iz vremena NDH, a ujedno su u novom kontekstu zaživjele riječi koje su dotad bile pjesničke te su korištene u jeziku književnosti. ... U vrijeme najgoreg nacionalističkog progona nije bilo svejedno ... Politički i administrativni pritisci bili su veliki. Javni djelatnici iskusili su i doživljavali političke pritiske i neugodnosti zbog pogrešaka u korištenju riječi“ (Požgaj-Hadžić u Horvat, 2009b).

Takvim se navodima, u kojima se čitatelju nameće asocijacija između hrvatskih riječi i totalitarne ideologije, obično dodaju i mišljenja novinara koji djeluju ili su djelovali u Hrvatskoj te su se pritom istaknuli u prvom redu kao kritičari svega što je naglašavalo hrvatsku samobitnost. Tako se, primjerice, u predmetnom članku *Mladine* citira Predrag Lucić (1964. – 2018.) iz nekadašnjeg lista *Feral*, koji kaže da je:

„ono što su u devedesetima radili Franjo Tuđman i njegove brigade jezikoslovaca i lektora doživio kao nasilje nad hrvatskim jezikom kakvo nije učinio niti jedan okupator u povijesti. U najgorem slučaju, okupatori su zabranili uporabu hrvatskog jezika, ali nikada nisu uništavali sam jezik, njegov leksik i sintaksu. To su činili samo hrvatski jezični puristi s Tuđmanom na čelu. Rezultat njihovog nasilja je nekakav drveni, administrativni, ideološki hrvatski jezik na kojem se ne može normalno govoriti i pisati.

⁷³ Misli se na Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskoga jezika Vladimira Brodnjaka (Brodnjak, 1992).

Hrvatski jezik, iako prilično ranjen tim birokratskim zahvatima, nekako je uspio preživjeti i zato danas ne moramo prevoditi hrvatske pisce iz sedamdesetih i osamdesetih godina na Tuđmanov hrvatski“ (Lucić u Horvat, 2009b).

Potiskivanje hrvatskih novotvorenica preko takvih ideološko snažno obojenih izjava, koje su u pravilu nesklone ideji samostalne Hrvatske i hrvatskoj kulturnoj samobitnosti, u okvir jezičnog nasilja doprinijelo je predodžbi koja je prisutna u dijelu slovenskog puka, a prema kojoj su novotvorenice u hrvatskom jeziku rezultat političkog nasilja.

Čin izuzimanja određenih razdoblja iz povijesnoga konteksta, odnosno uspoređujući određeno razdoblje s neusporedivim (sa stanjem kada promjena nije bilo) i istodobno prešućujući burna događanja koja su do toga stanja dovela, na žalost iskrivljuju sliku povijesne zbilje i barem implicitno stvaraju negativan odnos čitatelja prema hrvatskome jeziku, a u tom okviru i prema hrvatskim jezičnim novotvorenicama. Štoviše, u analiziranom članku *Mladine* autor naglašava kako su pri pokušajima traženja novih riječi, odnosno pri stvaranju novotvorenica prednjačili upravo Hrvati. Pritom se čitatelju sugerira poveznica između „kovanja“ novih riječi i izraza iz vremena nekadašnjeg političkog režima NDH u kojoj su prema tom autoru

„lingvisti' uveli oštru granicu između srpskoga i hrvatskoga“ (Horvat, 2009b).

S druge pak strane, pozivajući se ponovo na zbornik *Jezik između lingvistike i politike*, točnije na članak jezikoslovca Ranka Bugarskog (2013), autor tvrdi kako se u Srbiji jezik nije bitno mijenjao, jer je u srpskoj javnosti prevladalo mišljenje kako je srpski jezik „svoj na svome“ te ga kao osnovu nekadašnjeg „srpskohrvatskoga“ nije bilo potrebno mijenjati (Horvat, 2009b). Iz navedenoga bi, dakle, neupućeni slovenski čitatelj mogao zaključiti kako je (jezično) nasilje vršeno uglavnom od strane (pojedinih) Hrvata, dok je sa srpske strane to nasilje uglavnom promatrano bez intervencija. Dojam kod slovenskih čitatelja i studenata južnoslavenskih jezičnih studija, koji se stvara pri ovakvoj interpretaciji jezične politike, na žalost se često može preliti i na interpretaciju ostalih političkih događaja u okviru procesa raspada komunističke Jugoslavije.

Pri opisanom je načinu izvještavanja u okviru odnosa između slovenskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika primjetna primjena različitih kriterija. Autor analiziranog članka *Mladine* naime interpretira razloge za samobitnost slovenskog jezika na sljedeći način:

„Tijekom desetljeća zajedničkog života s drugima u bivšoj Jugoslaviji Slovenci nisu prošli kroz procese stvaranja novog jezika, jer smo standarde književnog jezika počeli dobivati prije 500 godina s Primožem Trubarom. Ali starije generacije naučile su srpskohrvatski i još uvijek mogu komunicirati sa svojom bivšom 'braćom' s juga.“ (Horvat, 2009b).

Razlog za slovensku jezičnu samobitnost traži se, dakle, u procesima relativno davne prošlosti, a pritom se prešućuje dio recentnije povijesti u Kraljevini SHS/Jugoslaviji u kojem je i slovenski jezik bio uključen u tako zvani „srpsko-hrvatsko-slovenski“ te je potom morao proći kroz novo razdoblje emancipacije, koja se od strane istog autora u istom članku hrvatskome jeziku brani. Na žalost, uslijed opetovanih sličnih prikaza kod dijela se slovenskog puka time učvrstio stereotip kako je slovenski jezik rezultat prirodnog razvoja bez političkih intervencija, dok je hrvatski jezik tobože plod politički motiviranog (jezičnog) nasilja.

Stereotip prema kojem je slovenski jezik prirodno samobitan, srpski je jezik u „srpskohrvatskom svoj na svome“, dok se hrvatski jezik, između ostalog i putem natječaja za najbolju novu hrvatsku riječ, nasilno mijenja ne bi li se što više razlikovao od srpskoga, prisutan je, dakle, kako u pojedinim slovenskim medijima tako i u dijelu publikacija kojima se služi u okviru obrazovnog sustava u Republici Sloveniji. Njegova se prisutnost posljedično može primijetiti na pojedinim slovenskim internetskim forumima na kojim je moguće pročitati uglavnom negativne komentare na vijesti o natjecajima za najbolje nove hrvatske riječi. Primjerice, na forumu *Alter.si* iz 2009. s naslovom Nove hrvatske riječi (*Nove hrvaške besede*) prisutne su gotovo isključivo negativne reakcije među kojima možemo pronaći već poznate teze o tome

„kako Hrvati izmišljaju nove riječi da ne bi morali priznati da su Srbi“, da „Hrvati preuzimaju slovenske riječi“, pa čak i to da je „začetnik jezičnih invencija te povijesnih teorija o neslavenskom izvoru Hrvata Franjo Tuđman“ (*Alter.si*, 2009).

4.1.2 Urušavanje stereotipa u novije vrijeme

Iz navedenog je očito da pojedini mediji, koje na žalost prate i određeni članovi akademske zajednice, slijede ideološki program afirmacije dvaput propalog (krnjeg) južnoslavenskog državnog i kulturnog koncepta. To čine preko ocrnjivanja svih ostalih koncepata koji se protive ideji dvaput propalog političkog jugoslavenskog koncepta, prije svega preko difamiranja ideje hrvatske nacionalne, a unutar te i jezične samobitnosti. No, u proteklih je nekoliko desetljeća zabilježeno i nekoliko bitnih pomaka u podizanju kvalitete slovensko-

hrvatskih jezičnih odnosa. U tom je kontekstu važan doprinos pozitivnijem gledištu na hrvatski jezik u Slovenaca izdavanje slovensko-hrvatskih i hrvatsko-slovenskih rječnika.

Ne upuštajući se u procjenu sadržaja, već je sam oblik i naziv takvih rječnika koji se nalaze na knjižničnim policama važan za upoznavanje slovenske populacije s činjenicom hrvatske jezične samobitnosti. U tom je okviru potrebno spomenuti kako je u 2014. godini izašao *Veliki suvremeni slovensko-hrvatski i hrvatsko slovenski rječnik* (Peti-Stantić, 2014a) koji je bio pozitivno popraćen u najutjecajnijem tiskanom slovenskom mediju, dnevniku *Delo*. Budući da je autorica rječnika kao njegov ključan doprinos slovenskom i hrvatskom društvu naglasila prikaz suvremenog leksika, u razgovoru joj se neposredno postavilo pitanje koji se jezik, slovenski ili hrvatski, od osamostaljenja Slovenije i Hrvatske više promijenio. Pritom novinarka ne skriva svoj dojam kako se hrvatski promijenio mnogo više. Autorica rječnika, profesorica Peti-Stantić, pak, na to pitanje, između ostalog, odgovara (Peti-Stantić, 2014b):

„Na temelju tih istraživanja mogu reći da, ma koliko se činilo kako je hrvatski jezik prošao kroz velike promjene, te se promjene uglavnom odnose na manji broj riječi koje su istaknute u javnosti (posebice u administrativnom političkom jeziku i donekle u jeziku medija, te samo malo u obrazovnom jeziku). Dogodilo se nešto drugo – više nema izravnog utjecaja srpskoga jezika, tako da velika većina govornika hrvatskog jezika rabi riječi koje su već bile u upotrebi prije bez pritiska drugih jezika, tako da zapravo, prema mom mišljenju, nije došlo do velikih i brzih promjena kako se to ponekad prikazuje. Možda je došlo do promjene u učestalosti upotrebi određenih riječi. Također, u upotrebi su i međunarodne riječi i tako zvane riječi 'domaćeg podrijetla' poput glazba i muzika, zrakoplov i avion itd., ali neke riječi koje su ranije bile samo dio administrativne i političke srpsko-hrvatske ideologije nisu u upotrebi u svakodnevnoj komunikaciji u Hrvatskoj.“

Nakon osvjetljavanja mita o velikim promjenama u hrvatskom jeziku od 1991., autorica iznosi i svoju procjenu glede često prisutnog stereotipa o „jezičnom nasilju“, odnosno intenzivnosti purističkih tendencija u hrvatskom i slovenskom jeziku (Peti-Stantić, 2014b):

„Ako me pitate o tzv. purizmu, davanju prednosti riječima domaćeg podrijetla, pri pisanju sam rječnika imala dojam kako u slovenskom ima takvih riječi mnogo više nego u hrvatskom jeziku.“

Profesorica Peti-Stantić time je doprinijela, ako ne razbijanju, onda bar promišljanju o potrebi za revizijom dijela tvrdnji glede hrvatskog jezika koje su u slovensko društvo usađivane kako za vrijeme komunističke Jugoslavije tako na žalost od dijela medija te akademske zajednice i u vrijeme samostalne slovenske države.

Dio je spomenute ideološko obojene mitologije i tvrdnja prema kojoj se hrvatski jezik nakon osamostaljenja Hrvatske svjesno približio slovenskom jeziku kako bi se što više udaljio od srpskoga. Kao što je prikazano u ovom radu, na slovenskim se internetskim forumima to

ponekad oblikovalo u tezu o hrvatskoj „krađi“ slovenskog jezika. Na pitanje novinarke je li to uistinu tako i je li se hrvatski jezik u zadnjim godinama približio slovenskom, te jesu li tvorci promijenjenog jezika na taj način željeli udaljiti hrvatski od srpskoga, profesorica Peti-Stantić (2014b) odgovara:

„Zanimljivo je da imate takav dojam. Ne bih rekla da je to zbog približavanja slovenskom jeziku, sigurno ne svjesno, već možda zbog veće svijesti o jezičnom bogatstvu i povijesti. To posebice vrijedi za onu jezičnu povijest koju dijelimo – u nešto daljoj prošlosti, prije 19. stoljeća. U toj su povijesti Slovenija i Hrvatska (...) imale mnogo međusobnih kontakata, kao i dio zajedničkih riječi koje su kasnije nestale pod utjecajem srpskoga jezika. Dio toga se vratilo u hrvatski jezik, tako da možda zbog toga danas postoji dojam sličnosti sa slovenskim jezikom. Međutim, koliko ja znam, nema istraživanja koja bi to potvrdila. No, sigurno je kako je danas usmjerenost Hrvatske prema Zagrebu kao glavnom gradu još veća nego prije, i s obzirom da se u Zagrebu uglavnom govori neka urbana varijanta mješavine kajkavskog i štokavskog narječja, moguće je da se vaš dojam može objasniti i time.“

Autorica, dakle, naglašava činjenicu da se slovenski i hrvatski jezik i danas, u područjima gdje su u doticaju, teško razlikuju te imaju mnogo zajedničkih riječi, no uslijed naglašene želje vlasti za spajanjem hrvatskoga sa srpskim u prošlosti te riječi često nisu uključivane u ono što je trebalo predstavljati standardni „srpskohrvatski“ jezik, pa posljedično Slovenci koji su hrvatski jezik učili preko „srpskohrvatskoga“ nisu osvijestili da slovenski i hrvatski jezik imaju mnogo zajedničkog. Time se ruši često prisutno pogriješno mišljenje da je hrvatski nastao tek političkim raspadom Jugoslavije i posljedičnim raspadom tako zvanog srpsko-hrvatskoga, koje na žalost nije prisutno samo u Sloveniji, nego i u nekih drugih stranim, pa i u hrvatskih jezikoslovaca (vidi Greenberg, 2004; Kordić, 2010; Kovačec, 2006).

Pored pojedinaca koji pokušavaju objektivizacijom rušiti negativne mitove o hrvatskome jeziku u slovenskom društvu, pozitivne su promjene primijećene kod mlađe slovenske populacije. Ona, čini se, ipak bolje razlikuje hrvatski i srpski, a prema hrvatskom ima pozitivniji, odnosno manje negativan odnos. Mlađi naraštaji naime kroz svoj proces obrazovanja nisu bili obuhvaćeni procesom učenja „srpskohrvatskoga“, što je u starijih slovenskih naraštaja često uzrokovalo negativan odnos prema svakom otklonu od naučenog jezika u kojem je dominirao srpski jezik. U 2018., primjerice, na forumu *Forum.over.net – Starševski čvek* postavlja se pitanje jesu li srpski i hrvatski isti jezik, odnosno postoji li „srpskohrvatski“. Zanimljivo je kako je na ovom forumu ipak prevladalo mišljenje o hrvatskom kao zasebnom jeziku te da i slabiji poznavatelj obaju, srpskoga i hrvatskoga, može čuti razliku između tih jezika. Štoviše, pojedinci su dijelili i osobna iskustva. Jedan je čitatelj, primjerice, istaknuo kako je živeći u pograničnom slovensko-hrvatskom području naučio hrvatski jezik, no da je nakon toga nanovo morao učiti „srpskohrvatski“ za vrijeme služenja vojnog roka u

nekadašnjoj Jugoslavenskoj narodnoj armiji. Dakako, i na ovom se mjestu pojavljuju teze kako su to zapravo isti jezici i kako Hrvati silom mijenjaju jezik putem kreiranja novih riječi, ali su takvi komentari ipak u manjini (Forum.over.net, 2018).

Negativne komentare u novije vrijeme nije moguće pronaći kako u slovenskim medijima tako ni u njihovim komentarima na novu hrvatsku riječ za ćevapčiče (N1, 2021), dok pretjerano negativnih komentara nema ni na forumima koji su namijenjeni komentiranju onih riječi u hrvatskom jeziku koje Slovincima zvuče smiješno (Reddit.com, 2021). U posljednje se vrijeme čak čini kako je palo slovensko zanimanje za nove hrvatske riječi. U ožujku je 2023. godine naime Slovenska tiskovna agencija (STA) prenijela vijest o najboljim novim hrvatskim riječima koje su povezane s pandemijom Covid-19 (STA, 2023), no slovenske medijske kuće za tu vijest nisu pokazale pretjerano zanimanje te ju stoga nije moguće pronaći u zapisima ostalih slovenskih digitalnih medija. S druge strane, slovenske prevoditeljske agencije pokazuju više zanimanja za hrvatski te uglavnom razlikuju hrvatski i srpski jezik. Jedna od njih je relativno mnogo prostora namijenila i komentiranju novotvorenica u hrvatskom jeziku. Pritom mišljenje započinje konstatacijom da je jezik živa tvorba koja se neprestano mijenja te da ga pomažu stvarati, odnosno mijenjati govornici pojedinog jezika. U tom okviru pisac mišljenja smatra da Hrvati imaju jedinstvenu priliku sudjelovati pri kreaciji jezika i putem natječaja za najbolju hrvatsku riječ (Lingula, 2023). U nastavku autor objašnjava zašto Hrvati stvaraju nove riječi te pritom kreće od dugogodišnjeg problema nedostatka hrvatske pravopisne norme zbog „odbacivanja“ hrvatskog pravopisa iz 70-ih godina prošlog stoljeća do kojeg je došlo nakon presnažnog srpskog partijskog pritiska. Tek u 2013. godini, tvrdi pisac, hrvatski je jezik dobio jedinstveni pravopis, a dotada su u uporabi bile četiri varijante koje su se međusobno bitno razlikovale. Autor ipak smatra i to da su nove hrvatske riječi dijelom rezultat težnje Hrvata za udaljavanjem hrvatskoga od srpskoga jezika, a djelomično je to posljedica želje za pronalaženje primjerenih domaćih izraza za nove strane riječi (Lingula, 2023). Teško je bez konkretnih podataka tumačiti koji su stvarni motivi Hrvata za stvaranje novih riječi, no činjenica da je u jednom trenutku postojalo više različitih pravopisa svjedoči o pomanjkanju snage državnih institucija Republike Hrvatske koje su zadužene za provođenje jezične politike te da i danas unutar Hrvatske postoje snage koje pokušavaju unijeti pomutnju u jezičnu politiku te ju usmjeriti prema onoj iz komunističkoga razdoblja (vidi Babić, 2008; Bašić, 2005). Takva je situacija, primjerice, bila nezamisliva u okviru institucija SFRJ. Upravo je to jedan od vrlo važnih pokazatelja koja je država ulagala više napora u oblikovanje jezične stvarnosti, a samim

time i koja je država represivnije nastupala protiv svih pojava u području jezikoslovlja koje nisu bile u skladu s državnom jezičnom politikom.

4.1.3 Zaključno o slovenskom odnosu prema novotvorenicama u hrvatskom jeziku

Odnos prema novotvorenicama u hrvatskom jeziku u Slovenaca u mnogome ovisi o slovenskom odnosu prema hrvatskom jeziku općenito, a taj se ne manifestira uvijek neposredno, već preko odnosa o hrvatskoj nacionalnoj samobitnosti. U ovom prikazu ponuđeni su primjeri kako difamacije tako i afirmacije hrvatskog jezika u slovenskom društvu. Pritom matrica djelovanja suparnika hrvatske jezične samobitnosti, čini se, nije drugačija od suparnika hrvatske državne samostalnosti. Ocrnjivanje svake hrvatske posebnosti putem njenog povezivanja s totalitarnom ideologijom fašizma bila je i ostala snažno prisutna nakon Drugog svjetskog rata. Strukture društva koje su dijametralno suprotstavljene konceptu hrvatske neovisnosti samo su privremeno bile oslabile u vrijeme hrvatskog i slovenskog osamostaljenja, no protuhrvatsko je djelovanje ostalo snažno, što, dakle, nije vidljivo samo u pojedinim procesima u Republici Hrvatskoj, već i u susjednoj joj Republici Sloveniji. U tom su se kontekstu u Sloveniji širili stereotipi o hrvatskom jeziku kao rezultatu nasilne jezične politike koja je pokušala odvojiti hrvatski jezik od srpskoga pomoću preuzimanja slovenskih riječi. Posljedično se predočavao slovenski jezik kao samobitan po svom prirodnom razvoju, dok je hrvatski tobože samo političkom odlukom udaljen od srpskoga u 90-im godinama 20. stoljeća. U tom se okviru natječaje za novu najbolju hrvatsku riječ prikazivalo kao dio nasilne jezične politike te ih se povezivalo s politikama fašističkih režima. Ipak, u Sloveniji su prepoznate i neke pozitivne promjene, prije svega kod mlađih obrazovanih naraštaja koji su manje obuhvaćeni obrazovnim sustavom komunističke Jugoslavije. Rezultati pokusnih studija o odnosu Slovenaca prema hrvatskom jeziku i novotvorenicama naime ukazuju da upravo mlađe generacije ipak razlikuju hrvatski i srpski jezik (Ivašković, 2022a). Rezultati tih studija također ukazuju na to da Slovenci stvaranje novotvorenica općenito ne vide u negativnom svjetlu iz čega bi se moglo zaključiti kako su negativni komentari na novotvorenice u hrvatskom jeziku plod mišljenja (glasne) manjine, kojoj izgleda ipak više od novotvorenica smeta bilokakav izraz hrvatske samobitnosti (Ivašković, 2025). Ako istraživanje i u okviru ovoga rada to potvrdi, onda bismo mogli zaključiti kako su natječaji za najbolju novu hrvatsku riječ pozitivni za razvoj hrvatskog naroda, jer uznemiravaju upravo suparnike njegove samobitnosti.

4.2 Suvremene identitetske odrednice kajkavskoga

U ovom se poglavlju razmatraju motivi i posljedice upis kajkavskoga narječja kao zasebnog povijesnog književnoga jezika od strane SIL International. Najprije se promjene klasifikacije analizira u okviru uloge kajkavskoga u slovensko-hrvatskim jezičnim odnosima, potom se problematiziraju kriteriji za razlikovanje jezika i narječja te se na kraju razmatraju posljedice pokušaja razdvajanja kajkavskog od hrvatskog jezika kroz identitetsku prizmu.

Institucija SIL International⁷⁴ 1. je prosinca 2015. na (drugu) inicijativu idejnog vođe projekta *Kajkavska renesansa*, Maria Jembriha, kajkavski registrirala kao povijesni književni jezik koji je postojao do 19. stoljeća. Pritom mu je dodijelila ISO oznaku *kjv* i istovremeno ga isključila iz klasifikacije u koju smješta hrvatski jezik. Takav čin, čini se, ima ambiciju u prvom redu utjecati na odnos kajkavskog s hrvatskim, dok se na drugoj strani, budu li rezultati projekta općeprihvaćeni, otvara i prostor za redefiniranje odnosa između kajkavskog i slovenskog jezika, a time i redefiniranje hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa.

Neupitno je kako upravo jezik čini važnu odrednicu narodnog i nacionalnog identiteta, stoga su upravo identitetske pojave i promjene unutar jednog jezika izuzetno važne za razumijevanje smjernica kulturnog i političkog razvoja cijelog društva. U skladu s tim razumljivo je da na jezik ne utječu samo apolitični jezični čimbenici. Upravo suprotno, budući da je jezik uvijek plod društva, a apolitičkog društva nema, što još naglašenije vrijedi za državne i međunarodne institucije koje su uvijek plod politika određenih interesnih skupina, politički su motivi imanentni svim institucionalnim jezičnim projektima. U tom se svjetlu priznavanje hrvatskih govora i narječja kao zasebnih jezika, koji će izgubiti pridjev „hrvatski“, čini kao vanjski institucionalni pritisak na rastakanje hrvatske jezične povezanosti. U tom je pogledu ono što se danas događa s kajkavskim, a nakon toga i čakavskim, znakovito ne samo za razumijevanje hrvatsko-slovenskih i širih južnoslavenskih odnosa, već je neusklađenost službenog statusa kajkavskog unutar institucija Republike Hrvatske i međunarodnih organizacija poput SIL International pokazatelj mnogo važnijeg političkog spora u središtu kojeg je primarno unutarhrvatsko identitetsko pitanje.

⁷⁴ SIL (Summer Institute of Linguistic) International je međunarodna nevladina organizacija koja je osnovana 1934. te se bavi jezikoslovljem s ciljem istraživanja, dokumentiranja i očuvanja jezika kojima prijeti izumiranje sa svrhom očuvanja jezične raznolikosti (SIL International 2023).

S obzirom na navedeno, registracija kajkavskog kao zasebnog povijesnog književnog jezika budi potrebu za ponovnom jezikoslovnom raspravom kako na teoretskoj tako i na praktičnoj razini. S teoretskog su gledišta ponovo otvorene dvojbe glede:

- a) definicije razlike između jezika i narječja i
- b) metoda ocjenjivanja sličnosti/različitosti dvaju jezika/narječja.

S praktičnog je pak vidika od ključne važnosti ishod unutarhrvatskog i unutarjužnoslavenskog identitetskog jezičnog rata. Ovo poglavlje ima stoga ambiciju postaviti nastojanja voditelja projekta *Kajkavska renesansa* u povijesni kontekst hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa, osvijetliti različita polazišta u dilemi „jezik ili narječje“ u kontekstu kajkavskoga narječja/jezika, ocijeniti identitetsko činjenično stanje te na kraju raspravljati o motivima predmetne jezične inicijative.

4.2.1 O ulozi kajkavskog u slovensko-hrvatskim jezičnim odnosima

U ovom je radu već više puta naglašena činjenica su se u jugoslavenskoj državi nastaloj nakon Prvog svjetskog rata i slovenski i (još nekodificirani⁷⁵) makedonski uključivali u jedinstveni jezik s hrvatskim i srpskim, da bi nakon kratkog vremena dopuštanja slobodnog razvoja četiriju različitih jezika jugoslavensko komunističko vodstvo odlučilo spojiti hrvatski i srpski u jedinstveni „srpskohrvatski“ jezik. Posljedično je borba za emancipaciju hrvatskoga uvijek bila i svojevrsna brana pred postupnim stapanjem i slovenskog jezika u „zajednički“ standard. Upravo je u tom okviru važno istaknuti kako neka slovenska narječja ipak nisu toliko različita od pojedinih hrvatskih narječja i govora, što bi moglo biti upotrijebljeno kao argument za priključivanja slovenskoga „srpsko-hrvatskom“ jeziku. Prije svega to vrijedi za čakavsko narječje te još više za kajkavsko, koji su preko hrvatskoga jezika uključeni u tako zvani „srpskohrvatski“ jezik, te bi mogli predstavljati most preko kojega bi se beogradska jezična hegemonija proširila i na slovensko govorno područje. Uključivanje svih hrvatskih narječja u tako zvani „hrvatsko-srpski“ jezik, bez obzira na to koliko su drugačija od srpskih, dakako, nije bila invencija jezikoslovaca vođenih političkim motivima komunističkog jugoslavenskog vodstva, jer su se takve jezične kvalifikacije javljale već prije oblikovanja Kraljevine SHS. Milan Rešetar, primjerice, smatrao je kajkavski miješanim dijalektom nastalim iz čakavskog i

⁷⁵ Makedonski je jezik kao zaseban priznat na prvome zasjedanju Antifašističkoga sabora Makedonije 1944. Njegova je kodifikacija izvršena 1945. godine, usvajanjem pravopisa na prijedlog Komisije za jezik i pravopis (Kalogjera, 2017: 22).

štokavskog narječja (Lončarić, 1984: 285), dok ga je Vatroslav Rožić (1857. – 1937.) preko njegove hrvatske sastavnice priključivao „hrvatsko-srpskom“ jeziku. Time je upravo preko štokavskoga kajkavski bio uvršten u zajednički jezik sa srpskim, što je smatrao i Čeh Jiří Polívka (1858. – 1933.), koji je uvrstio kajkavski u „hrvatskosrpski“, a jednako je to učinio i ukrajinski jezikoslovac A. M. Lukjanenko 1905. godine u svojoj knjizi *Kajkavskoe narječje*. Da bi kajkavsko narječje moglo poslužiti kao spona stvaranja jedinstvenog jugoslavenskog jezika ukazao je Vatroslav Jagić (1838. – 1923.), koji je na kajkavsko narječje, iako ga je smatrao dijelom hrvatskog jezika, gledao kao na derivat slovenskog jezika, dok ga je istovremeno klasificirao kao prijelazni idiom između slovenskog i „našeg“ jezika kako bi često označavao hrvatski i srpski jezik (vidi Ham, 2022a: 124-126). Iako ga je po njegovim osobinama, koje su se oblikovale nakon dugog doticaja te miješanja sa štokavskim, uvrštavao u krug hrvatskoga jezika, kajkavski je, dakle, ipak smatrao slovenskim prema njegovom izvoru. Ipak, kasnije će sam Jagić priznati kako Miklošičeva teorija i podjela „kaj = Slovenci, ča = Hrvati, što = Srbi“ nije točna (Jagić, 1930: 352). Unatoč tomu, kajkavsko je narječje, koje je kasnije u jugoslavenskom razdoblju preko hrvatske sastavnice uključeno u „hrvatsko-srpski“ jezik, dakle, moglo otežavati emancipaciju slovenskoga jezika. Ipak, kako je već rečeno, volja političkog Beograda u ono vrijeme komunističke Jugoslavije ipak nije bila toliko jaka, dok zagovaratelji hrvatske nacionalne ideje kajkavski nisu iskoristili za privlačenje Slovenaca pod hrvatsko nacionalno ruho putem sličnosti jezika. Ideja nacionalne države kod Hrvata naime manje se temeljila na jedinstvenom književnom jeziku i više na povijesno-pravnim institutima povezivanja ljudi i/ili teritorija koji s govornog (a često ni vjerskog) gledišta nisu bili jednaki, no gajili su identitetsku povezanost te posljedično privrženost hrvatskim državnim institutima. Unatoč tomu, kajkavski i čakavski predstavljaju one dijelove hrvatskog govornog područja u kojima se Hrvati približavaju slovenskim govorima, kao što se i u slovenskim govornim područjima koja graniče s hrvatskim kajkavskim i čakavskim područjima približavaju govorima Hrvata, stoga promjene statusa kajkavskoga na međunarodnoj razini impliciraju moguće posljedice ne samo na unutarhrvatskom području, već i na hrvatsko-slovenske jezične odnose.

Začetnik registracije kajkavskog kao zasebnog jezika, Mario Jembrih, doduše smatra da „*Kajkavci jesu originalno z Slovenja – Slovenskog orsaga*“, a pritom misli na područje Zagrebačke biskupije, ne na područje današnje Slovenije koja se tada u većini nalazila unutar Kranjske i Štajerske (Jembrih, 2016: 18). Pored određene uloge u oblikovanju govora Gradišćanskih Hrvata (koje Jembrih imenuje Horvati), autor spominje i bliske kulturne te

književne veze između kajkavskoga i današnjih slovenskih područja te onih dijelova Mađarske gdje je (bila) prisutna i slovenska nacionalna manjina. Jembrih tako naglašava Prekmurje, Prlekiju i Porabje kao područja onih slovenskih govora koji su bliski kajkavskom jeziku. Znakovito je da isti autor smatra kako je upravo slovenski jezik najbliži kajkavskom književnom jeziku. Ipak, Jembrih pritom po uzoru na Ivana Milčetića (1853. – 1921.) i njegov članak iz *Vienca* u 1880. godini s naslovom *Jesu li naši kajkavci Hrvati? Govore li hrvatski?* pravi razliku između naziva „slovenski“ za današnji slovenski jezik koji uglavnom govore Slovenci i slovenskog, odnosno „slovinskog“ na području tadašnje kraljevine Slavonije, analogno kao što su različiti „slovenski“ jezici Slovenaca i Slovaka (Jembrih, 2016: 14; Milčetić, 1880; Ham, 2002). Takvo se razlikovanje na žalost ponekad prešućuje u slovenskom političkom prostoru. To je primjetno i kod određenih jezikoslovnih stručnjaka, stoga ne čudi da pojedini političari s ideološkim korijenom u antihrvatskim, odnosno „vukovskim“, državnim idejama otvoreno agitiraju za slovensko-srpsku podjelu Hrvatske prisvajajući upravo kajkavska područja temeljem argumenta kako je to „slovenski dijalekt“ (Medvešek, 2018; Pezdir, 2018). Jembrih, nasuprot navedenima, ipak pravi razliku između tadašnjeg „kranjskog“ jezika i slovenskog (horvatskog/kajkavskog), kao i između potonjeg i „haravatskog“. Horvatski i hrvatski su prema tom autoru posljedično dva različita jezika (Jembrih, 2016: 15-16). Pritom isti autor navodi kako je kajkavski jezik izvan okvira hrvatsko-bosansko-srpskog „makrojezika“ (oznaka *hbs*) u kojeg, pak, uvrštava standardni hrvatski jezik za koji navodi kako je u svijetu općenito poznat pod nazivom „srpskohrvatski“. Kao dokaz za to spominje činjenicu da se na taj način ti jezici podučavaju na većini svjetskih sveučilišta, no pritom na žalost ne navodi kriterije prema kojima ta sveučilišta donose takve odluke (Jembrih, 2016: 19). Štoviše, prešućuje i mišljenje samog Milčetića prema kojem je identifikacijski kriterij bio ključan za oznaku kajkavskog kao hrvatskog jezika:

„Po istoriji, životu i osjećaju oni nisu nego Hrvati, a prema tomu nemože biti njihov jezik nego hrvatski“ (Milčetić, 1880: 154).

Unatoč tomu što je razumljivost između slovenskog i kajkavskog nepotpuna do slaba (Jembrih 2016:18), jer se prema Jembrihu kajkavski odvojio od slovenskog i čakavskog govora već u 9. stoljeću (Jembrih 16. 3. 2015), prema vodi projekta Kajkavska renesansa slovenski je jezik mnogo bliži kajkavskom nego je to hrvatski jezik. Pritom Jembrih na žalost ne definira što je za njega hrvatski jezik ili barem jezik Hrvata, ali zato naglašava bliskost kajkavskog s današnjim prekmurskim dijalektom slovenskoga jezika (Grčević 2023: 57). Ni tu autor ne objašnjava čime se mjeri bliskost i čime udaljenost govora ili književnih idioma. Projekt

Kajkavska renesansa, dakle, na jednoj strani kajkavski gura bliže slovenskom, dok hrvatski stavlja u okvir „hrvatsko-srpskoga“.

Iz svega dosad navedenoga u ovoj disertaciji, moguće je razabrati kako je upravo kajkavsko narječje, odnosno kako ga Jembrih imenuje jezik, kroz povijest dugo bilo predmet povezivanja, no ponekad i razdvajanja Hrvata i Slovenaca. U tom je kontekstu vrlo zanimljiva tvrdnja inicijatora projekta prema kojoj je prekmurski leksički i gramatički bliži kajkavskom nego slovenskomu jeziku (Grčević, 2023). Štoviše, u tom je kontekstu pred SIL International u 2011. godini podnesen i zahtjev da se prekmurski, slično kao i kajkavski, prizna zasebnim jezikom. Međutim, zahtjev je odbijen jer predlagatelji nisu podastri dokaze o slaboj razumljivosti prekmurskog i ostalih slovenskih dijalekata. Znakovito je da poslije tog odbijanja nije bilo daljnjih aktivnosti glede registracije prekmurskog bilo kao zasebnog bilo kao dijela kajkavskog jezika, dok se s druge strane u međuvremenu i čakavski registrirao kao zaseban slavenski jezik, a u Srbiji su poduzeti konkretni koraci k priznavanju bunjevačkog kao posebnog jezika, različitog od hrvatskoga. Zasad, dakle, od južnoslavenskih jezika upravo hrvatski u najvećoj mjeri biva predmetom rastakanja, a njegovim se derivatima potom pokušava uskratiti identitetski pridjev „hrvatski“. To se dakako uvijek pokušava prikazati u svjetlu novih znanstvenih spoznaja, stoga je u ovoj raspravi potrebno napraviti kratak osvrt na metodologiju razlikovanja jezika i narječja.

4.2.2 Dvojba „jezik ili narječje“ u kontekstu kvalifikacije kajkavskoga kao povijesnog književnog jezika

Začetnik klasifikacije, Mario Jembrih, kao osnovni cilj portala o kajkavskom jeziku navodi renesansu kajkavskoga jezika, odnosno povećanje razumijevanja književnog kajkavskog jezika ili bar osvježavanje njegova znanja. Pritom se kao ciljne skupine navode djeca u osnovnim i srednjim školama te studenti kroatistike koji uče „*stoaru dogmu da je Kajkavski narječje, a ni jezik*“ (Jembrih, 2023). Pri argumentiranju vlastitog mišljenja prema kojem je kajkavski zasebni jezik te se ne može smatrati jednim od hrvatskih narječja, poziva se na znanstvene činjenice. Potonje doduše ne elaborira, ali navodi dva jezikoslovca koja su dijelila to mišljenje – Stjepan Ivšić (1996) i Josip Silić (1996, 1998 i 2006). No, pritom ispušta ključni naglasak Ivšićevog djela, a to je da je kajkavski svakako hrvatski, o čemu je pisao već 1914, a detaljnije argumentirao 1936 (vidi Ham, 2022a: 285-313). U tom okviru, Silić (2006: 33) je, kao što to Jembrih tvrdi, također smatrao kako se hrvatski standardni jezik temelji na

„novoštokavskome govoru zapadnoga tipa jekavskoga izgovora“, a pritom je štokavski označavao jezikom kao posebnim sustavom koji je osnovica različitih standardnih jezika (hrvatskomu, srpskomu, bošnjačkomu/bosanskomu i crnogorskomu). Prema tom su autoru hrvatski, srpski, crnogorski i bosanski/bošnjački standardni jezici doduše autonomni i međusobno različiti, no proizlaze iz istog sustava. Istovremeno je autor bio mišljenja kako kajkavski, čakavski i štokavski nisu tri narječja jednoga jezika, nego su to tri zasebna sustava. Silić je ipak bio precizan pri prepoznavanju triju sustava te ih je sve imenovao kao „hrvatske“. Autor je stoga smatrao kako Hrvati imaju tri jezika, no standardni se hrvatski razvio iz samo jednoga – iz štokavskoga sustava. Posljedično su dijalektizmi hrvatskoga standardnoga jezika samo štokavizmi, dok prema njemu čakavizmi i kajkavizmi ne mogu biti smatrani dijalektizmima hrvatskoga standarda. Iz te perspektive čakavci i kajkavci u Republici Hrvatskoj upotrebljavaju dva različita jezika, jedan im je materinski, dok drugi uče u školama kao standardni hrvatski jezik. No, analizirajući Silićeve poglede, možemo doći do zaključka kako autor nije objasnio kriterije za razlikovanje jezika, odnosno sustava. Ne samo da nije ponuđen argument kojim bi se osporila tvrdnja prema kojoj je podjela isključivo na riječima „kaj“, „ča“ i „što“ nepotpuna jer ista zanemaruje cijeli fond drugih riječi i fonoloških karakteristika,⁷⁶ već primjerice nije ponuđen i dokaz koji bi potvrdio tezu prema kojoj je hrvatski standardni jezik sastavljen isključivo iz štokavizama. Iz vizure kajkavskog jezika, očito je da taj prelazi državnu granicu Republike Hrvatske, što ne krije ni sam Jembrih, a to otvara pitanje je li slovenski jezik nastao iz zasebnog sustava ili su kajkavski i slovenski dva jezika istog sustava, a samo su Slovenci na njegovu temelju stvorili vlastiti slovenski standardni jezik.

I u Silićevom se primjeru, dakle, može ustvrditi kako kriteriji za razlikovanje jezika i narječja nisu jasni, što implicira mogućnost arbitriranja pri iznošenju mišljenja o tome je li kajkavski uistinu zaseban jezik ili „samo“ narječje. Takav zaključak nije ništa novo u području jezikoslovlja, a u hrvatskom su se okviru time bavili kako Radoslav Katičić (1992), tako i Ranko Matasović (2001) te Dubravko Škiljan (1995 i 2002: 31-37.). Upravo je potonji, između ostaloga, naglasio mogućnost uporabe različitih kombinacija kriterija pri određivanju što je isto i što različito. Pri traženju odgovora na pitanje jesu li kajkavski, štokavski i čakavski tri različita sustava, a ne samo narječja koja predstavljaju dijelove istoga jezika, mogli bi se, dakle, primijeniti različiti kriteriji (kriterij međusobne razumljivosti te strukturalni, genetski,

⁷⁶ To se u praksi manifestira činjenicom da je u velikom dijelu Dalmacije čakavski mnogo sličniji štokavskomu, dok je u sjevernijim čakavskim područjima mnogo sličniji kajkavskomu.

standardizacijski i identifikacijski kriterij)⁷⁷ koji su već više puta bili analizirani (vidi Ivašković, 2020b). Na žalost, jezikoslovlje teško uspostavlja jasne granice unutar navedenih kriterija, što rezultira zaključkom prema kojem je razgraničenje između narječja/jezika arbitrarno. Ključno pitanje pri tom, dakle, nije više koji ćemo kriterij primijeniti, nego tko ima mogućnost sklapanja tog jezičnog dogovora u slučaju kajkavskoga. Je li to zajednica hrvatskih jezikoslovaca ili isključivo onih koji su izvorni govornici kajkavskoga ili pak netko drugi, primjerice institucija poput SIL International.

Nerijetko pojedini jezikoslovci implicitno izriču svoje mišljenje o tome tko bi trebao imati status subjekta već time što pokušavaju afirmirati određeni kriterij za razlikovanje jezika/narječja, a to često rade putem ocrnjivanja drugih jezikoslovaca ili traženja slabosti u pojedinim kriterijima koji ne rezultiraju njima poželjnim rezultatom te ih zagovaraju jezikoslovci s drugačijim mišljenjem. Tako će, primjerice, oni koji brane kriterij međusobne razumljivosti uglavnom legitimnost odlučivanja pripisivati onima koji imaju utjecaj na određivanje graničnoga postotka međusobne razumljivosti koji bi trebao označavati razliku između jednog i dva različita jezika, a pritom, dakako, ta skupina jezikoslovaca uglavnom dijeli jednak ili barem vrlo sličan politički svjetonazor. I SIL International je svoju prosudbu o zasebnosti kajkavskoga jezika donio na temelju arbitrarne procjene da su kajkavski i ostala hrvatska narječja slabo ili nikako međusobno razumljiva te posljedično zaključio kako kajkavski ne može biti narječje hrvatskoga jezika. Takav pristup na žalost ima mnogo manjkavosti. Pored arbitrarne odluke o postotku razumljivosti, Grčević (2023) naime s pravom naglašava pitanje kajkavskog govora Bednje koji kajkavci izvan Bednje slabo odnosno uopće ne razumiju. Štoviše, odgovor SIL International prilikom odbijanja prvotnog Jembrihova zahtijeva ukazuje na to da se SIL International pri uključivanju hrvatskoga jezika u tako zvani „srpsko-hrvatski (*hbs*) makrojezik“ nije pridržavao vlastitih mjerila razumljivosti, odnosno da je ta odluka bila motivirana političkim razlozima. Takav pristup, dakle, ne samo da omogućava političko arbitriranje, nego, još važnije, zanemaruje i temeljnu postavku jezikoslovlja prema kojoj je jezik društveni tvorba koji tom društvu i pripada. Svaki je jezik stoga vlasništvo svih njegovih govornika, pa bi posljedično i to društvo u cjelini trebalo imati mogućnost odlučivanja, odnosno sklapanja „jezičnog dogovora“. Time dolazimo do zaključka da je identifikacijski

⁷⁷ Kriterij razumljivosti se pritom odnosi na međusobno razumijevanje različitih govornika, dok se strukturalni kriterij odnosi na proučavanje fonoloških, morfoloških i sintaktičkih sličnosti. Na drugoj strani genetski sagledava izvor jezika, standardizacijski ovisi o sličnosti dvaju standarda, a po identifikacijskom je kriteriju bitno što misle sami govornici dotičnoga jezika.

kriterij ne samo najjasniji od navedenih, nego je i jedini koji omogućuje status subjekta cijelom društvu govornika nekog jezika te ne dopušta proizvoljnu interpretaciju rezultata. U tom je okviru, dakle, u slučaju kajkavskog bitno provjeriti što o tom jeziku misle sami govornici.

4.2.3 Identitetska dimenzija kajkavskoga narječja/jezika i kajkavaca

Začetnici projekta Kajkavska renesansa jezik, za čiju se emancipaciju zauzimaju, imenuju kajkavski. Pod tim je imenom od strane SIL International i registriran povijesni književni jezik koji je postojao do 19. stoljeća. Zanimljivo je pritom da sam vođa projekta navodi kako se jezik najprije imenovao „slovenski“ t.j. *lingua slavonica* te je to ime zadržao do 18. stoljeća, da bi potom počeo prevladavati naziv „horvatski“. Pritom autor ne objašnjava zašto se u procesu registracije pri SIL International nije opredijelio za pridjeve „slovenski“, „slovinski“ ili „horvatski“, već je ipak ustrajao na nazivu „kajkavski“, a SIL International prihvatio je upravo tu identitetsku oznaku.

Pri analizi identiteta kajkavaca i njihove predodžbe kajkavskih govora svakako je zanimljivo kao polazište uzeti u obzir jednu od temeljnih tvrdnji Maria Jembriha prema kojem „kajkavski jezik ima drugačku fonologiju, morfologiju i sintaksu od novoštokavskoga hrvatskoga jezika“ (Jembrih, 2023).

Iz navedenog citata upada u oči činjenica da se novoštokavskome pridaje pridjev „hrvatski“, dok se pri obilježbi kajkavskoga taj pridjev ispušta. Na prvi bi se pogled moglo zaključiti kako je autor zaboravio kajkavskome dodati pridjev „hrvatski“, a kod novoštokavskoga to naglašava, jer je taj govor, prema opisanoj tvrdnji Josipa Silića u prošlom poglavlju, osnova za četiri standardna jezika (hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski). Budući da je kajkavski uglavnom ograničen na Hrvate koji naseljavaju Sjevernu Hrvatsku, možda autor nije smatrao potrebnim dodatno naglašavati kako je to hrvatski govor. No, čitajući ostale polazišne teze zapisane na internetskoj stranici koja promovira projekt Kajkavska renesansa može se uočiti i sljedeće:

„Kajkavski je originalni jezik Kajkavskog naroda“ koji se „nahaja vu području kotero se denes imenuje 'severna Hrvatska'“ (Jembrih, 2023).

Prema tome bi novoštokavski trebao biti hrvatski jezik, dok je kajkavski jezik posebnog naroda, to jest Kajkavaca. Štoviše, pri definiranju kajkavskog teritorija naglašava se njegova trenutačnost pripadanja Hrvatskoj, što implicira autorovu potrebu za isticanjem mogućnosti

promjene sadašnjeg stanja. Ne čudi stoga da i ovom prilikom Jembrih pri spominjanju kajkavskoga prešućuje hrvatski pridjev te time posredno odvaja kajkavce od hrvatskog naroda, iako su jezikoslovni autoriteti na koje se sam poziva naglašavali upravo hrvatski identitet kajkavštine i kajkavaca. Dok, primjerice, Stjepan Ivšić o kajkavskom jasno piše kao o jeziku Hrvata kajkavaca, Josip Silić zastupa tezu o tri hrvatska sustava i tri hrvatska(!) jezika: čakavskom, kajkavskom i štokavskom.

Pored ispuštanja jasne identitetske obilježbe koju su naglašavali kako Ivšić tako i Silić, Jembriha u velikoj mjeri osporava i činjenično stanje na terenu. U raspravi o identitetu kajkavskoga i kajkavaca potrebno je naime naglasiti kako je upravo u području Sjeverne Hrvatske, za koju Jembrih navodi kako je današnji naziv kajkavskog područja, u usporedbi s drugim dijelovima Republike Hrvatske najveći udjel Hrvata u stanovništvu. U Krapinsko-zagorskoj županiji se tako prema posljednjem popisu stanovništva 97,89 % osjeća Hrvatima, u Varaždinskoj 97,18 %, u Koprivničko-križevačkoj 96,02 %, dok je u Međimurskoj udjel Hrvata u stanovništvu 90,33 %. Još je znakovitije da su se pritom stanovnici četiriju županija Sjeverne Hrvatske mogli izjasniti i o materinskom jeziku. U Krapinsko-zagorskoj županiji 98,21 % stanovništva opredijelilo je hrvatski kao materinski jezik (0,12 % se opredijelilo za neke od „ostalih“ jezika, dok je za 0,86 % stanovništva materinski jezik „nepoznat“), u Varaždinskoj je županiji hrvatski materinski jezik 97,66 % stanovništva (0,22 % se opredijelilo za „ostale jezike“, a za 0,56 % stanovništva materinski je jezik „nepoznat“), u Koprivničko-križevačkoj županiji 97,66 % (0,08 % za „ostale jezike“, a za 0,32 % materinski je jezik „nepoznat“), dok u Međimurskoj županiji 90,79 % stanovništva svoj materinski jezik smatra hrvatskim jezikom (0,21 % se opredijelilo za „ostale jezike“, dok je za 1,04 % materinski jezik „nepoznat“) (DZS, 2022). Iz toga proizlazi ne samo da kajkavci sebe smatraju Hrvatima, nego su mišljenja da je i njihov materinski jezik hrvatski, što implicira njihovu predodžbu kajkavskoga kao dijela hrvatskoga jezika bez obzira na to koliki je dio kajkavskoga obuhvaćen standardnim hrvatskim jezikom. Budući da je u područjima Republike Hrvatske u kojima dominira štokavsko narječje taj stupanj identifikacije narodnosti i jezika s hrvatstvom i hrvatskim jezikom manji, začuđuje Jembrihova tvrdnja prema kojoj je novoštokavski hrvatski, dok se kajkavskom pridjev hrvatski oduzima, odnosno prešućuje. Čak i da uzmemo u obzir standardizacijski kriterij, prema kojem su štokavski govori bliži standardnome hrvatskome jeziku, to ne isključuje činjenicu da su i ostali govori, koji su manjim dijelom uključeni u važeći hrvatski jezični standard, hrvatski. Štoviše, i u hipotetskom slučaju kada jezik, koji upotrebljavaju uglavnom Hrvati, uopće ne bi bio dijelom postojećeg jezičnoga standarda, nekorektno bi tom govoru bilo oduzimati pridjev

„hrvatski“, a upravo to čini spomenuti autor. Pritom je zanimljiv i njegov navod o „kajkavskom narodu“. Kajkavski, štokavski i čakavski su naime nazivi koji su izmislili jezikoslovci, a pritom je upitno u kolikoj su se mjeri u prošlosti i danas govornici kajkavskih govora smatrali dijelom kajkavskog naroda. Neupitno je pak da su potonji identitetski vrlo čvrsto uključeni u hrvatsko narodno i nacionalno tijelo.

Tvrdnja o zasebnosti kajkavskoga koji nije dijelom hrvatskog jezika može uzrokovati i tvrdnju prema kojoj kajkavci ne samo da ne govore hrvatskim jezikom, nego i nisu dio hrvatskoga naroda. Time se negira već spomenuti temeljni jezikoslovni postulat prema kojem jezik primarno pripada svim njegovim govornicima te bi stoga i identitetsko određivanje trebalo u prvom redu prepustiti njima. Pripadnost kajkavaca hrvatskom narodu te također i kajkavskoga hrvatskom jeziku ne pokazuju samo suvremeni podatci koje je skupio Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, već i povijesna zbivanja iz kojih je vidljivo kako su upravo kajkavska područja nerijetko bila žarišta hrvatskih narodnih i nacionalnih pokreta. Činjenica je da Hrvati kajkavci sebe u većini smatraju govornicima hrvatskoga jezika i time kajkavski određuju kao dio hrvatskoga jezika, koji ne može biti ograničen na standardni jezik, već je skup svih govora Hrvata. O tome, dakle, teško možemo govoriti kao o posljedici djelovanja „korumpiranog hrvatskog establishmenta koji ne priznaje kajkavski jezik“, kako to definira Jembrih (2023) u svojoj 4. polazišnoj tvrdnji, već je rezultat stoljetnog oblikovanja hrvatskog naroda i nacije na hrvatskim kajkavskim područjima. Upravo to najbolje sažima Grčević (2023: 59) sljedećim zapisom:

„Kajkavci su, isto kao i čakavci, stoljećima bili i ostali nositelji hrvatske nacionalne misli i državotvorni Hrvati. ... Naposljetku su oni sami, predvođeni ljudima kao što su bili Ljudevit Gaj i Janko Drašković, zbog hrvatskoga zajedništva napustili kajkavski književni jezik i prihvatili književni jezik štokavske stilizacije, no takve stilizacije da bude prihvatljiv i Hrvatima kajkavcima, čakavcima i štokavcima.“

Iz navedenog proizlazi da je u hrvatski jezični standard itekako svoj put pronalazio i kajkavski, doduše u nešto manjoj mjeri nego štokavski, no to ne umanjuje činjenicu da je kajkavski dio hrvatskoga jezika te da i tom dijelu jezika Hrvata ne možemo dati nijednu drugu identitetsku oznaku nego „hrvatski“.

U okviru predmetne rasprave potrebno je naglasiti nužnost razumijevanja razlikovanja identiteta jezika i njegova standardnog oblika. Jezik naime ne može biti ograničen na važeći standardni jezik, što na kraju krajeva potvrđuje i sam Jembrih (2015b) u novinskom članku u kojem navodi kako Njemačka uz standardni njemački jezik ima i deset drugih priznatih

njemačkih jezika, primjerice „švabski“. „Švabski“ je, prema Jembrihu, dakle, jedan od njemačkih(!) jezika. To nas opet vraća na pitanje zašto kajkavski nema pridjev hrvatski, pogotovo s obzirom na to da je njegova uporaba zgusnuta u Sjevernoj Hrvatskoj u kojoj Hrvati predstavljaju većinu stanovništva, i to ne zahvaljujući nekim recentnim velikim migracijama, već je takvo stanje bilo činjenično mnogo prije oblikovanja suvremene hrvatske države u kojoj je, prema Jembrihu, „korumpirani establishment“ preuzeo vlast.

Je li kajkavski zaseban jezik ili je samo narječje pitanje je na koje možemo dati više odgovora. Budući da kriteriji za razlikovanje jezika i narječja nisu jasni, ta je prosudba podložna arbitriranju pojedinih prosuditelja te gotovo uvijek odražava njihov svjetonazor. Upravo se ta tvrdnja najbolje potvrdila prilikom uvrštavanja čakavskoga kao zasebnog živućeg slavenskog jezika u okviru kojeg je SIL International prekoračio prijedlog američkoga jezikoslovca Kirka Millera te čakavskome samoinicijativno uklonio pridjev „hrvatski“ (Grčević, 2023). U svjetlu politički motivirane identitetske borbe treba, dakle, gledati kako na odluku SIL International, tako i na djelovanje inicijatora projekta Kajkavska renesansa. Identitetsku dimenziju jezika naime očito vrlo dobro razumije i sam protagonist kajkavskoga kao zasebnog jezika, što se može zaključiti iz njegova navoda o biti jezika. Jembrih naime tvrdi da

„jeziki su nie lestor sredstva komunikacije, nego prezentiraju tkivo kulturalnih izražajov, oni su nositelji identiteta, vrednosti i pogledov na življenje“ (Jembrih, 2023).

U toj se točki možemo u potpunosti složiti s njim. Jezik naime nikako nije moguće svesti samo na sredstvo komunikacije. Upravo su preko takvog redukcionističkog pogleda na jezik pojedinci pokušavali utopiti hrvatski jezik u srpskom i/ili srpskohrvatskom. Također se ne treba suprotstavljati ni tvrdnji da kajkavci nemaju poseban identitet. No, prema onome što je moguće iščitati iz povijesti i iz trenutačnog stanja prema popisu stanovništva iz 2021. godine kajkavski je svakako podskup hrvatskoga identiteta. U skladu s navedenim možemo stoga zaključiti da je manje bitno je li kajkavski jezik ili je pak „samo“ narječje, u oba slučaja možemo ustvrditi kako prema identitetskim mjerilima kajkavski, jednako kao i čakavski, zasigurno jesu dijelovi hrvatskoga jezika.

Motiv nositelja projekta Kajkavska renesansa nazire se iz njegova/njihova odnosa prema kontaktima kajkavskog narječja sa slovenskim jezikom. Potonji nije negativan, kao što isti nemaju ni negativan odnos prema kontaktu kajkavskog s njemačkim i latinskim u prošlosti te engleskim u sadašnjosti (Jembrih 2016: 2). Suprotno, pak, označavaju odnos između

kajkavskog i novoštokavskog između kojih, iako ne podastiru dokaze, navode kako je razumljivost slaba do nepostojeća (Jembrih, 2016: 18-19). U tom kontekstu u svojoj devetoj tvrdnji Mario Jembrih navodi:

„Kajkavski narod se stoprav pred 150 let začel vučiti denešnjega novoštokavskega jezika. Od unda je prek jezične kolonizacije pono škode napravljeno Kajkavskomu jeziku i narodu.” (Jembrih, 2023).

Kontakt kajkavskih i štokavskih Hrvata, dakle, smatra se štetnim po „Kajkavski jezik“ i „Kajkavski narod“. Iako kajkavski smatra važnom nematerijalnom kulturnom baštinom Hrvatske, „štetnost“ odnosa prema tom se autoru očituje preko tako zvane „glotofagije“, odnosno „jedenja kajkavskog jezika od strane hrvatskog štokavskog jezika“ čime se prema Jembrihovu mišljenju gubi autentičnost, tradicija i jedinstvenost kajkavskoga kraja (Jembrih, 2016: 18). Očito je kako autor uključivanje kajkavskih područja u hrvatsko nacionalno tijelo ne smatra dobrim rješenjem, što baca novo svjetlo na motive projekta Kajkavska renesansa. Prosudba je li kajkavski zaseban jezik ili samo narječje ovisi o načinu prosuđivanja po opisanim kriterijima unutar kojih je, izuzev u identifikacijskom, moguće arbitriranje i prilagođavanje rezultata vlastitom svjetonazoru. Ako, dakle, inicijatori projekta Kajkavska renesansa smatraju kako je doticaj kajkavaca s ostalim Hrvatima urodio nepovoljnim rezultatom po kajkavce, teško je iz njihove ustrajnosti pri nastojanju odvajanja kajkavskog od hrvatskog jezika isključiti taj dio protuhrvatskog osjećaja. Čini se stoga da je upravo hrvatski identitet kajkavaca ključan problem za vođe projekta s ciljem odvajanja kajkavaca od hrvatskog jezičnog, a potom možda i narodnog tkiva. U svojim tekstovima naime vješto izbjegavaju upotrebu naziva Hrvati kajkavci, odnosno kajkavski Hrvati. Točnije, upotrebljava ga se jedino u sklopu prezentacija, poput one iz rujna 2015. godine u Krapini (Jembrih, 2015c), pred specifičnim slušateljstvom koje se, ako je suditi prema posljednjem popisu stanovništva, u većini smatra Hrvatima.

4.2.4 Zaključno o kajkavskom u slovensko-hrvatskim (jezičnim) odnosima

Razlikovanje između jezika i narječja nije uvijek jednostavno, a granica između jezika i narječja često je više sociopolitička nego jezikoslovna. Posljedično nije uvijek moguće donijeti apsolutnu i objektivnu odluku o tome što se smatra jezikom, a što narječjem. U tom je kontekstu nejasno zašto se protagonisti projekta Kajkavska renesansa kritički osvrću na rad pojedinaca na hrvatskim fakultetima predbacujući im neprihvatanje „znanstvenih kriterija“ i „internacionalnih standarda“, jer sami nikad jasno ne definiraju kriterije i standarde prema kojima se ravnaju. Činjenica je naime ne samo da kriterija za prosudbu o istosti i različitosti

jezika te o razlikovanju između narječja i jezika ima više (strukturalni, kriterij razumljivosti, genetski, standardizacijski i identifikacijski), već i to da su granice unutar pojedinih kriterija nejasne. Posljedično čak i dosljedno prosuđivanje uvijek prema istom kriteriju može voditi do različitih zaključaka o tome je li nešto jezik ili samo dio jednog šireg jezika. Odluka o tome je li nešto jezik ili narječje tako je često plod arbitriranja pojedinog autora odnosno institucije, te je više rezultat političkog usmjerenja pojedinca/institucije, nego plod objektivnih znanstvenih kriterija. Pritom iznimka nisu ni međunarodne institucije poput SIL International. Štoviše, za takve je organizacije tvrdnja o njihovoj politiziranosti još čvršće utemeljena, jer su ih stvorile upravo političke institucije, a pritom nerijetko nemaju legitimnosti onih u ime kojih odlučuju. Upravo to omogućava upotrebu „sile“ u području jezikoslovlja čime je legitimnost nekoga društva pri imenovanju jezika često ograničena snagom jačih subjekata. Znanstvena bi zajednica vođena humanističkim načelima u tom kontekstu ipak trebala dati prednost legitimnosti ispred moći te zagovarati načelnu postavku prema kojoj jezik pripada govornicima, a to znači da zajednica govornika ima pravo sama izabrati svoj jezični autoritet, odnosno smije verificirati onu jezičnu „proizvoljnost“ koja joj najviše odgovara (Ivašković, 2020a: 74-75).

Tvrdnje o tome da je kajkavski sličniji slovenskom nego hrvatskom jeziku gube smisao s obzirom na to da je hrvatski kajkavski književni jezik među vlastitim piscima nazivan upravo hrvatskim i slovenskim jezikom. S identitetskog gledišta, kajkavski danas nesporno čini bitan dio hrvatskoga jezika. Nekorektno je stoga, kada pišemo i govorimo o kajkavskom, prešućivanje ili oduzimanje pridjeva hrvatski, odnosno kako je Radoslav Katičić (2014) zapisao:

„I čakavski i kajkavski jest jezik, i to hrvatski.”

4.3 O jezičnim presezanjima u slovenskoj dijalektologiji

Iz dosad navedenog, jasno je da je jezik nesumnjivo jedan od ključnih stupova svakog društva kako zbog omogućavanja pojedincu izražavanja njegova mišljenja tako i zbog posljedične komunikacije koju ostvaruje s drugim pripadnicima društva. U suvremenom svijetu, dakle, subjektivitet pojedinca uvelike ovisi o njegovoj sposobnosti služenja jezikom jer upravo o tome ovisi mogućnost izražavanja vlastite volje. Analogno i na razini naroda, posebice onih malobrojnijih, jezik igra iznimno važnu ulogu, što je najbolje parafrazirao Fran Kurelac (u Maštrović, 2008: 153) zapisavši:

„Po jeziku narodi gospoduju, kada im ga oduzmeš, sluguju!”

Uzimajući u obzir slovensku i posebice hrvatsku povijest, koja je prepuna borbe za vlastiti jezik isprepletenom s „grčevitom borbom“ za samostalnost (Banac, 1991: 5; Ham, 2020, Babić, 1990), ne čudi da jezik i u te dvije države zauzima veliki dio obrazovnog programa za osnovne i srednje škole. Ono što čudi je postojanje međusobno kontradiktornih tvrdnji u dva sustava koji su veliki dio povijesti dijelili zajednički državni i obrazovni okvir, kako unutar Habsburške Monarhije tako i u jednoj od jugoslavenskih država nastalih nakon Prvog i Drugog svjetskog rata. Ignoriranje tih razlika i odustajanje od traženja uzroka za dijametralno suprotstavljene aksiome na kojima se temelji jezično obrazovanje dviju susjednih država, nosi potencijal za dublji razdor između budućih naraštaja Hrvata i Slovenaca. Tema kojom se bavi ovo poglavlje stoga nije laka, ne zato što bi bila zahtjevnija za razumijevanje, već zbog činjenice da bavljenje njome neizbježno implicira sukob. No, sukob različitih pogleda, njihova revizija te dopuna metodoloških postavki za buduća istraživanja trebalo bi biti u srži znanstvenoga rada, stoga i ovaj dio disertacije ima namjeru upravo stimuliranje ponovne provjere različitih tvrdnji o pitanjima koja nikako nisu nebitna kako za hrvatsko, tako i slovensko društvo.

Povod za predmetnu raspravu su recentne objave kruga slovenskih jezikoslovaca koji u okviru projekta izrade, odnosno dopune Slovenskoga lingvističkog atlasa (SLA) granice slovenskoga jezika pomiču duboko na teritorij Republike Hrvatske. U tom okviru u slovenski jezik uključuju i one govore koje hrvatska jezikoslovna struka smatra izvornim hrvatskim govorima autohtonih Hrvata te ih posljedično vidi kao sastavni dio hrvatskoga jezika. U okviru najnovije verzije SLA postavlja se stoga pitanje živi li u Hrvatskoj još uvijek toliko Slovenaca koji govore drugačije od svojih suseljana i sugrađana ili pak postoji mogućnost da dio Hrvata u Hrvatskoj zapravo govori slovenski, a da toga nije svjestan te da njihova predodžba vlastitog jezika nije u skladu s rezultatima istraživanja u okviru projekta dopune SLA. Ako je potonje točno, svakako je zanimljivo istražiti kako je u SLA definiran slovenski jezik, odnosno što potonji razlikuje od susjednih južnoslavenskih jezika i koji su čimbenici doveli do zaključka da dio Hrvata u Hrvatskoj govori slovenski. U prvom su dijelu poglavlja najprije predočene sporne tvrdnje koje su istaknute u okviru dopune SLA, da bi se u središnjem dijelu analiziralo terminologiju i metodološke pretpostavke na kojima se rezultati tog projekta temelje te se ukazalo na uzroke drugačijeg poimanja i imenovanja predmetnih govora. U zaključku se nude prijedlozi uz pomoć kojih bi se te razlike, a posljedično i potencijalni sukobi mogli ukloniti.

4.3.1 Projekt SLA i reakcije

SLA je projekt koji s različitim intenzitetom traje već približno osam desetljeća. Njegovo je poslanje u geografskim kartama prikazati

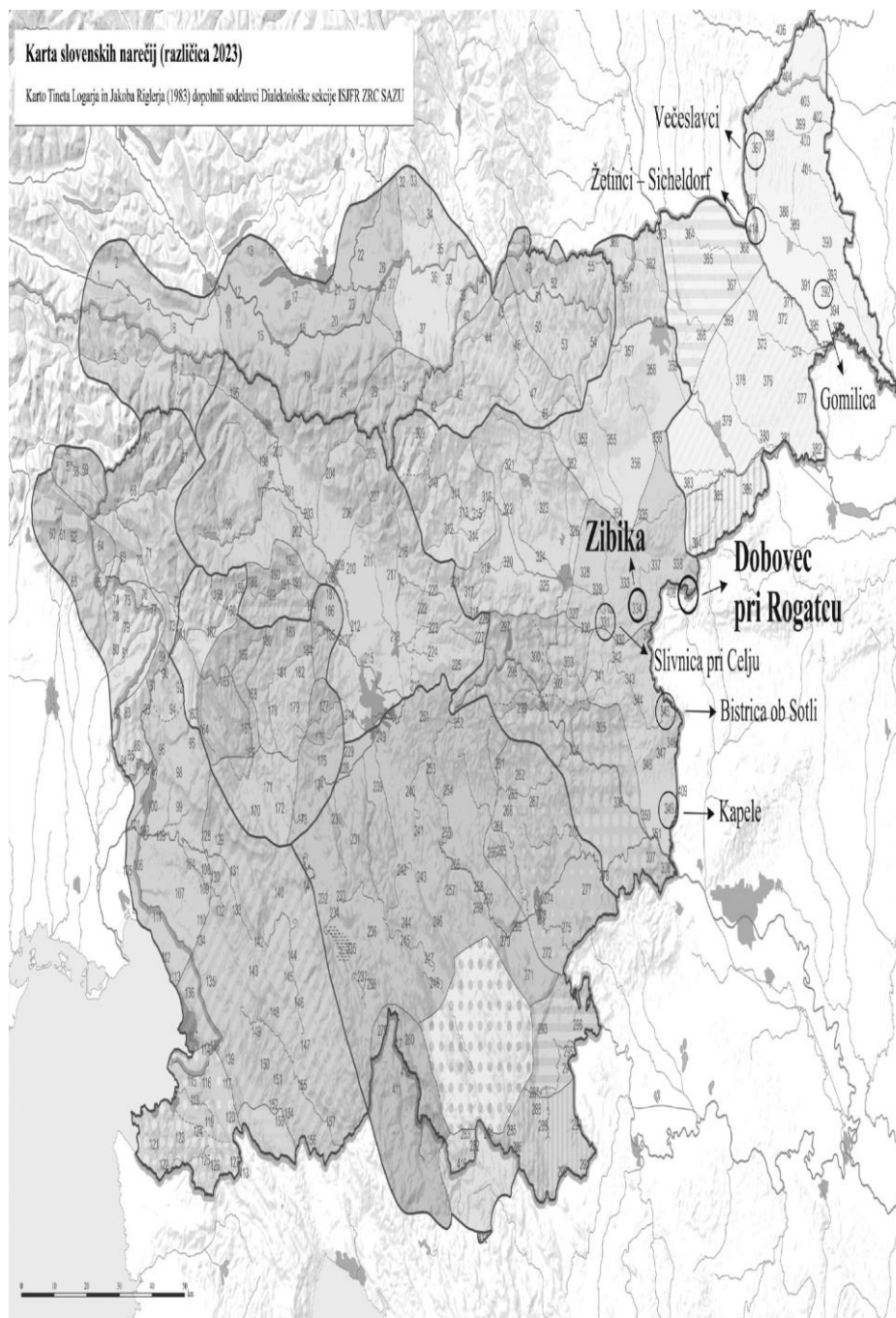
„leksičko i tvorbeno bogatstvo slovenskih dijalekata te njihovu promišljenu jezikoslovnu interpretaciju“ i pritom omogućiti usporednu analizu (...) kako unutar nacionalnog odnosno jezičnog prostora, tako i u usporedbi s drugim „jezicima“ (ZRC SAZU, 2025).⁷⁸

Karte se dopunjavaju kroz dijalektološka istraživanja koja se provode u okviru različitih projekata Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša (*Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša*) koji je i bio začetnik izrade SLA i koji djeluje unutar znanstveno-istraživačkog centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti (*Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti* – ZRC SAZU). Većinu projekata financira posebni ured slovenske vlade koji pokriva resor slovenske dijaspe (Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu). Rezultati pojedinih istraživanja koja se odnose na osuvremenjivanje SLA objavljuju se u uglavnom u dvije periodične publikacije ZRC SAZU – *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* i *Jezikoslovni zapiski*, a za hrvatsku je jezikoslovnu struku posebice zanimljiv tematski sklop objava s nazivom Slovenski govori na istočnom rubu (*Slovenski govori na vzhodnem robu*) (Slovenski govori na vzhodnem robu (3), 2024).

Do 2010. godine slovenski su jezikoslovci u SLA, pored govora u Republici Sloveniji, uključivali govore Slovenaca u Austriji, Mađarskoj, Italiji. No u zadnjih 15 godina skupina slovenskih jezikoslovaca u SLA je počela dodavati pojedine točke (puntove) koje se nalaze u Republici Hrvatskoj.⁷⁹ U sklopu toga brojni se govori, najviše u Gorskom kotaru (Čabar, Delnice, Prezid, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad) i uz rijeku Sutlu (u Humu na Sutli, Kumrovcu, te u Dubravici s okolinom), no i u Međimurju (Štrigova) te Istri (pojedini bužetski govori), označavaju kao slovenski govori (Šekli, 2013a; Gostenčnik, 2023; Gostenčnik, Kenda-Jež i Kumin Horvat, 2023; Gostenčnik, 2024a; Gostenčnik, 2024b). Sukladno tome, granica slovenskoga jezika proširuje se duboko na teritorij Republike Hrvatske (Slika 1).

⁷⁸ Izvorni slovenski tekst: „leksičko in besedotvorno bogastvo slovenskih narečij in njihovo premissljeno jezikoslovno interpretacijo“ i „primerjalno analizo slovenskega narečnega besedja in njegove tvorjenosti, izvora in skupaj z indeksi tudi nekaterih glasoslovnih razvojov tako znotraj nacionalnega oz. jezikovnega prostora kot tudi v primerjavi z drugimi jeziki“

⁷⁹ Primjerice T407 Banfi, T408 Hum na Sutli, T409 Dubravica, T410 Čabar, T411 Ravnice, T412 Ravna Gora i T413 Brest (Gostenčnik, 2023: 52).

Slika 1: Prikaz inačice karte slovenskih dijalekata iz 2023. godine

Izvor: Slovenski govori na vzhodnem robu (3), 2024: 171.

Na prvi pogled pridjev „slovenski“ čitatelja navodi na zaključak da je to jezik Slovenaca, odnosno jezik koji se govori u Sloveniji. Takav zaključak temelji se na definiciji iz *Slovara slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ), koji riječ „slovenski“ definira kao pridjev „koji se odnosi na Slovence i Sloveniju“ (SSKJ 2025). Međutim, u slučaju najnovije verzije SLA primjećujemo da su u područje slovenskog jezika uključena hrvatska mjesta koja se očito ne

nalaze u Sloveniji, dok istovremeno u tim hrvatskim općinama živi relativno malo Slovenaca.⁸⁰ Teško je povjerovati da bi, primjerice, cijela općina Ravna Gora u Hrvatskoj bila uvrštena u geolingvističku kartu slovenskog jezika samo zbog jednog Slovenca koji, prema posljednjem popisu stanovništva, ondje živi. Stoga možemo zaključiti da autori SLA prilikom određivanja govora hrvatskih krajeva kao dijela slovenskog jezika nisu bili vođeni tim kriterijima.

Dok označavanje slavenskih govora Slovenaca u Austriji, Mađarskoj i Italiji kao slovenskih govora u jezikoslovnim krugovima nije potaklo prevelike rasprave, uključivanje hrvatskih područja u SLA pobudilo je zanimanje pojedinih hrvatskih jezikoslovaca jer su u slovenski jezik uključeni govori koje dio hrvatske jezikoslovne struke smatra dijelom hrvatskoga jezika. Pritom je razumljivo da je razgraničenje između dvaju srodnih jezika, slovenskoga i hrvatskoga, teže nego između slovenskoga na jednoj te mađarskog, talijanskog i njemačkog na drugoj. Upravo je zato i poželjna analiza metodologije prema kojoj su izvorni govori etničkih Hrvata, autohtonog stanovništva na predmetnim područjima u Republici Hrvatskoj, od strane dijela slovenskih jezikoslovaca označeni dijelom slovenskoga jezika. Matej Šekli (2013a: 42), naime, eksplicitno zapisuje:

„Iz navedenog proizlazi da punktovi Slovenskog lingvističkog atlasa na području Republike Hrvatske treba razumjeti kao dio dijasistema slovenskoga jezika.”⁸¹

To na prvi pogled nastavlja tezu Frana Ramovša koji je smatrao da primjerice Sutla nije jezična granica jer

„na jednoj kao i na drugoj vidimo pulsiranje jedinstvenoga jezičnoga organizma“.⁸² (Ramovš, 1935: 145).

No, pritom ipak postoji bitna razlika jer Ramovš tome „jedinstvenome jezičnome organizmu“ nije pridavao etnički pridjev „slovenski“.

Reakcija je kroz nekoliko godina došla od strane pojedinih hrvatskih autora koji su argumentirali da isključivo genetskolingvističkim kriterijima nije moguće odrediti koji govor pripada hrvatskom, a koji slovenskome jeziku. U slučaju određivanja narodne pripadnosti nekog govora, nužno bi bilo prema Aniti Celinić i Miri Menac Mihalić (2017: 102) uvesti dodatni kriterij. Budući da se jezične jedinice, u koje se mjesni govori svrstavaju, nazivaju

⁸⁰ U općini Ravna Gora se je prema popisu stanovništva iz 2021. godine samo jedan stanovnik izjasnio kao Slovenac, dok su se u općini Skrad dvojica stanovnika izjasnila kao Slovenci (DZS, 2022).

⁸¹ Izvorni slovenski tekst: „Iz povedanega sledi, da je točke Slovenskega lingvističnega atlasa (SLA) na ozemlju Republike Hrvaške potrebno razumeti kot del dijasistema slovenskega jezika.”

⁸² Izvorni slovenski tekst: „na eni kot na drugi strani vidimo utripanje enotnega jezikovnega organizma“.

nacionalnim imenima, spomenute autorice, komentirajući rad slovenskih dijalektologa, smatraju da taj kriterij treba biti nacionalna pripadnost govornika. Slično je zaključila i Marina Marinković (2018: 43) prema kojoj slovenska dijalektologija pri klasifikaciji analiziranih govora zanemaruje sociolingvističke kriterije, odnosno mišljenje samih govornika koji su ispitivani na terenu o njihovoj jezičnoj pripadnosti. Marija Malnar Jurišić (2018: 164), pak, referirajući se na kvalifikaciju govora Hrvata u Hrvatskoj kao slovenskih od strane pojedinih slovenskih jezikoslovaca postavlja pitanje

„definiranja jezičnih značajka nacionalnim imenom, odnosno kada neka od njih postaje 'slovenska' (ili 'hrvatska'). Mjeri li se to rasprostranjenošću, zastupljenošću ili jednostavno potvrđenošću, može li se nešto nazvati 'našim' ako postoji i u govorima neke druge zemlje ili naroda.”

Ista autorica također smatra kako je

„u slučaju isključivanja nacionalne pripadnosti, tj. identifikacije govornika, potrebno isključiti i imenovanje jezičnih značajka nacionalnim imenom.“

Sukladno tome, pri klasifikaciji govora onih govornika koji nisu nacionalno opredijeljeni trebalo bi isključiti nacionalni pridjev, odnosno takav bi govor trebalo nazvati neutralnim nazivom da se jeziku jednog naroda ne bi nametalo nacionalno ime jezika drugog, u ovom slučaju susjednog naroda.

Autori koji sudjeluju pri dopuni SLA nisu uvažili primjedbe hrvatskih kolega, ali je Šeklijevu tvrdnju da određene izvorne govore autohtonih Hrvata u Republici Hrvatskoj treba smatrati dijelom dijasistema⁸³ slovenskog jezika pokušala dopuniti Januška Gostenčnik koja je pridavanje oznake „slovenski“ govorima u Republici Hrvatskoj objasnila tvrdnjom da

„pojedini govori u Hrvatskoj iskazuju definicijske karakteristike slovenskoga jezika“⁸⁴ (Gostenčnik, 2024b: 124).

Pritom je dodala da

⁸³ Daliboru Brozović je pojam dijasistem pokušao objasniti ovako: „Dijasistem je skup samo bitnih zajedničkih osobina koje karakteriziraju neku grupaciju idiomâ nižega ili višega ranga. Dijalekt je dijasistem koji sadrži osnovne zajedničke osobine mjesnih govora koje obuhvaća taj dijalekt. Zato se primjerice ne može govoriti kojim kajkavskim ili čakavskim dijalektom, jer je to dijasistem, dakle apstrakcija samo zajedničkih osobina mjesnih govora što ulaze u taj dijalekt. Prema tome, kada se kaže kako tko govori ovim ili onim dijalektom, onda to znači da govori nekim mjesnim govorom što pripada tom dijalektu. Isto tako dijasistem u rangu jezika jest apstrakcija zajedničkih osobina svih dijalekata koje obuhvaća taj jezik. Stupanj apstraktnosti tu je viši jednostavno zato što je, naravno, broj zajedničkih osobina nesumnjivo manji.“ (Brozović, 2001a). Dijasistem je, dakle, apstraktan pojam kojim je moguće obuhvatiti inače različite stvari koje imaju barem jednu zajedničku osobinu. Pritom nije objašnjeno koje su to osobine koje bi trebale biti zajedničke, pa samim time možemo zaključiti da svaki autor može s velikom mjerom arbitrarnosti donositi zaključke o tome što čini pojedini dijasistem.

⁸⁴ Izvorni slovenski tekst: „nekateri govori na Hrvaškem izkazujejo definicijske lastnosti slovenskega jezika“.

„pridjev slovenski u vezi s terminom slovenski dijalekti (kao i slovenski jezik) unutar dijalektologije je termin koji označava točno određeni pojam i koristi jasno uspostavljenu metodologiju koja je svojstvena genetskoj lingvistici kao (samo) jednoj od grana lingvistike.”⁸⁵ (Gostenčnik, 2023: 48).

Uzrok za razmimoilaženje slovenskih i hrvatskih dijalektologa ista autorica vidi ovako:

„Neodgovarajući metodološki pristup u zemljopisnom određivanju jezičnih, točnije dijalektalnih granica, posebno se u posljednjim desetljećima snažno afirmirao unutar hrvatske dijalektologije. Umjesto da u prvom planu budu isključivo genetskolingvistički kriteriji (s usporednom metodom i metodom rekonstrukcije), veći naglasak stavljen je na sociolingvistiku te na uzimanje u obzir državnih i nacionalnih granica. Genetska lingvistika i sociolingvistika dvije su različite grane lingvistike, pri čemu svaka ima svoje teorijske postavke i kriterije čija se primjena ne bi trebala prenositi iz jedne grane u drugu, jer to nije u skladu s dosad utemeljenom strukom.”⁸⁶ (Gostenčnik, 2023: 47).

Posljedično smatra da je

„unutar dijalektologije treba razumjeti izraz slovenski jezik kao skup slovenskih dijalekata, koji se trebaju promatrati neovisno o mjestu prebivanja govornika u određenoj državi, nacionalnoj pripadnosti govornika i autopercepciji govora tog govornika.”⁸⁷ (Gostenčnik, 2023: 48).

U tom je kontekstu, prema mišljenju navedene autorice, u okviru dijalektoloških istraživanja potrebno isključiti identifikacijski kriterij, odnosno mišljenje govornika jer to implicira neprimjeren kombinirani metodološki pristup proučavanja razvoja jezika.

Iz navedenog je moguće zaključiti da se rad slovenskih dijalektologa koji su rezultirali dopunom SLA temelje na genetskolingvističkim kriterijima, te da pritom izraz „slovenski jezik“ postoji kao genskolingvistička kategorija, dok s druge strane hrvatski jezikoslovci smatraju da je nazivanje jezične jedinice etničkim nazivom prešutno uključivanje sociolingvistike. U tom okviru, bez sociolingvističkog promatranja, i unutar toga bez uključivanja identifikacijskog kriterija, nije moguće izvornim govorima autohtonih Hrvata u Republici Hrvatskoj davati etničku, odnosno nacionalnu oznaku „slovenski“.

⁸⁵ Izvorni slovenski tekst: „Pridevnik slovenski v zvezi s terminom slovenska narečja (in tudi slovenski jezik) je znotraj dialektologije termin, ki označuje točno določen pojem in se poslužuje jasno vzpostavljene metodologije, ki je lastna geneolingvistiki kot (le) eni izmed vej jezikoslovja.”

⁸⁶ Izvorni slovenski tekst: „... neustrezni metodološki pristop pri zemljepisnem določanju jezikovnih, natančneje narečnih mej, se je sploh v zadnjih desetletjih zelo uveljavil znotraj hrvaške dialektologije. Namesto tega, da bi bili kot edini v ospredju geneolingvistični kriteriji (s primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije), je tam večji poudarek na sociolingvistiki in tudi na upoštevanju državno-nacionalne meje. Geneolingvistika in sociolingvistika sta dve različni veji jezikoslovja, pri čemer ima vsaka svoje teoreme in kriterije, katerih uporaba naj se ne bi prenašala iz ene veje v drugo, saj to ni v skladu z do sedaj uveljavljeno stroko.”

⁸⁷ Izvorni slovenski tekst: „znotraj dialektologije razumljena tudi zveza slovenski jezik, tj. kot skupek slovenskih narečij, ki naj se obravnava neodvisno od govorčevega kraja bivanja v določeni državi, nacionalne pripadnosti govornika in avtopercepcije govora tega govornika.”

4.3.2 Metodološka polazišta SLA

U srži opisanog neslaganja između pojedinih hrvatskih i pojedinih slovenskih jezikoslovaca čini se da je razmeđivanje dvaju jezika, hrvatskog i slovenskog, odnosno pitanje postoji li uopće jasna granica koja bi se mogla povući između njih. Pri razlikovanju jezika i njihovom razmeđivanju u jezikoslovnoj se literaturi spominje moguća primjena različitih kriterija, a to su kako smo već više puta spomenuli u ovom radu strukturalni kriterij, kriterij međusobne razumljivosti, genetski kriterij, identifikacijski kriterij te standardizacijski kriterij. Upravo na primjeru hrvatskoga jezika spomenuti su pristupi više puta analizirani te je pri tom ustanovljeno da u jezikoslovnim studijama gotovo uvijek postoji mogućnost manipuliranja rezultata, odnosno njihovoj prilagodbi unaprijed zadanim ciljevima autora pojedine studije (Ivašković, 2020a; Ivašković, 2024b). Posljedično je u okviru navedenog povlačenja novih jezičnih granica, točnije uključivanja govora Hrvata iz Republike Hrvatske u slovenski jezik, potrebno prije svega proučiti nazivoslovna polazišta i kriterije koje su autori iz Instituta Fran Ramovš ZRC SAZU rabili pri određivanju granice slovenskoga jezika, odnosno ustanoviti što u genetskolingvističkom smislu označava taj naziv. U tom su (metodološkom) pogledu za rad Instituta Fran Ramovš ZRC SAZU i izradu SLA ključna dva rada profesora jezikoslovlja s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani, Mateja Šeklija. Oba rada datiraju iz 2013. godine. Prvi je pod naslovom Zemljopisna rasčlamba kajkavskog te slovensko-kajkavska jezična granica (*Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja*) objavljen u časopisu *Slovenski jezik* (Šekli, 2013a), dok je drugi s naslovom Genetskolingvistička klasifikacija južnoslavenskih jezika (*Genetolingvistična klasifikacija južnoslovanskih jezikov*) objavljen u časopisu *Jezikoslovni zapiski* (Šekli, 2013b). Oba su članka od izuzetne važnosti za razumijevanje pojmovnog aparata kojeg definira autor, a potom se njime koriste i ostali autori u projektima dopune SLA.

U okviru analiziranih metodoloških polazišta za određivanje granica slovenskoga jezika, točnije za njegovo razmeđivanje s hrvatskim jezikom, znakovito je da autori u projekt dopune SLA polaze s (genetskolingvističkom) klasifikacijom južnoslavenskih jezika prema kojoj hrvatski jezik, za razliku od slovenskoga, uopće ne postoji. U prvom od temeljnih metodoloških članaka za izradu SLA Šekli naime eksplicitno navodi:

„Slovenski je samostalni jezik, dok je kajkavski, uz čakavski i (istočni te zapadni) štokavski (te uz torlački) jedna od jedinica srednjojužnoslavenskog jezika, tj. južnoslavenskoga dijasistema hijerarhijskog

stupnja jezika koji se rasprostire od jezične granice sa slovenskim jezikom do jezične granice s makedonskim i bugarskim.“⁸⁸ (Šekli, 2013a: 3-4).

Prema navedenoj klasifikaciji, dakle, hrvatski jezik u genetolingvističkom smislu ne postoji, ali postoje slovenski, „srednjojužnoslavenski“ (sastavljen od čakavskog, kajkavskog i štokavskog), bugarski i makedonski jezik. Pri tome upada u oči činjenica da se u klasifikaciji koriste tri etnolingvonima, snažno obilježena svojim sociološkim i političko-upravnim značenjem. Osim slovenskog, u ovoj se klasifikaciji kao genetolingvističke jedinice na razini jezika pojavljuju i nazivi „bugarski“ i „makedonski“. I u ta dva slučaja očito je unošenje sociolingvističkih pojmova u genetolingvističku klasifikaciju, što je, i prema mišljenju pojedinih autora koji su sudjelovali pri izradi najnovije inačice SLA (Gostenčnik, 2023: 47), sa znanstvenog gledišta neprimjereno. S druge strane, u klasifikaciji ne nalazimo izraze „bosanski/bošnjački“, „crnogorski“, „hrvatski“ i „srpski“, već ih zajednički zamjenjuje naziv „srednjojužnoslavenski“. Iako taj naziv ne unosi nacionalnu oznaku u genetolingvistiku, kao što je to slučaj s bugarskim, makedonskim i slovenskim jezikom, ostaje činjenica da ni on sam nije posve jasan. Više je puta naime potvrđeno da naziv srednjojužnoslavenski u gentskolingvističkom kontekstu nema smisla, jer nema zajedničkih jezičnih inovacija koje bi ga povezivale u jedinstveni dijasistem (Grčević, 2008b: 219; Lisac, 2009: 261). Štoviše, s tim se navodom slaže i sam Šekli (2013a: 9), no unatoč tome ustraje na klasifikaciji prema kojoj je slovenski jezik samostalan te da na istoku i jugu graniči na srednjojužnoslavenskim koji se navodno proteže sve do granice s bugarskim jezikom. Budući da ne postoji genetskolingvistički kriterij prema kojem bi, primjerice, kajkavska i torlačka područja bila uvrštena u područja zajedničkog srednjojužnoslavenskoga dijasistema, a da bi istodobno odvojili kajkavski od slovenskoga i torlački od bugarskoga, takav čin nema znanstvenog utemeljenja, već je posljedica arbitrarne odluke spomenutog autora.

Nazivanje određenog prostora srednjojužnoslavenskim govornim prostorom, koji bi imao postojati između slovenskog na zapadu i bugarskog te makedonskog na istoku, doduše nije ništa novo, već je zapravo nastavak arbitrarne odluke o zajedničkom proučavanju hrvatskih i srpskih narječja i istodobno odvajanja ostalih susjednih jezika/narječja (vidi Brozović, 2002; Brozović, 2015: 48-49). Leopold Auburger (2016: 252-253) opovrgnuo je znanstvenu

⁸⁸ Izvorni slovenski tekst: „Slovenščina je samostojni jezik, medtem ko je kajkavščina ob čakavščini ter (zahodni in vzhodni) štokavščini (in torlaščini) ena od enot osrednje južne slovanščine (hr. srednjojužnoslavenski jezik), tj. južnoslovanskega diasistema hierarhične stopnje jezika, ki se razprostira od jezikovne meje s slovenščino do jezikovne meje z makedonščino in bolgarščino.“

utemeljenost takve podjele te je svrstao u politički projekt etničkog posrbljivanja Hrvata i Bošnjaka. Čak kad bi i prihvatili postavku o zajedničkom jezičnom postanku južnoslavenskih jezika, o kojoj nema suglasja u struci (Peco, 1978: 7; Kapović, 2011: 150), dakle pretpostavke da se više jezika razvilo iz zajedničke osnovice, i posljedično smjestili slovenski, hrvatski, srpski, makedonski i bugarski u južnoslavensku skupinu jezika, daljnja podjela na zapadnojužnoslavenske (slovenski), istočnojužnoslavenske (bugarski i makedonski) te srednjojužnoslavenske (hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski) plod je i političke odluke. Naime ti su jezici slični zbog novoštokavske stilizacije četiri standardna jezika, a određivanje jezičnoga standarda je uvijek plod arbitrarne (političke) odluke. Naziv „srednjojužnoslavenski“, dakle, u jezikoslovnom smislu nema nikakvu novu vrijednost u odnosu na naziv štokavski, osim što pomiče granicu tako zvanoga srednjojužnoslavenskoga govornoga prostora na granicu Republike Hrvatske i Republike Slovenije, što pak s jezikoslovnoga gledišta nije posve korektno (vidi Ivašković, 2020).

U konkretnom slučaju, dakle, treba naglasiti kako je navedena dioba jezika manje posljedica unutar-jezičnih činjenica, a više političke intervencije u vrijeme promoviranja ideje jedinstvene jugoslavenske nacije kada se upravo kroz projekt stvaranja jedinstvenog jezika neuspješno pokušalo stvoriti jedinstvenu kulturnu podlogu za Jugoslavena. U tom kontekstu treba još jednom podsjetiti kako su u jugoslavenskoj državi stvorenoj nakon Prvog svjetskog rata u projekt jezično jedinstvene jugoslavenske nacije bili uključeni i slovenski te (još nekodificiran) makedonski jezik, a zajednički se jezik tada nazivao „srpsko-hrvatsko-slovenačkim“ (Ustav Kraljevine SHS, 1921: čl. 3), da bi se u okviru centralno-planskog političkog sustava stvorenog nakon 2. svjetskog rata, nakon kratkog vremena dopuštanja slobodnoga razvoja četiriju različitih jezika – slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga i makedonskoga, odlučilo spojiti hrvatski i srpski u jedinstveni „srpsko-hrvatski“ jezik (*Ustav SFRJ*, 1963: čl. 131).

Unatoč tome što navedena klasifikacija južnoslavenskih jezika nije rezultat dosljedne primjene određene znanstvene metode, već je očito odraz specifičnog (političkog) mišljenja, takvo se poimanje pojavljuje i kod drugih slovenskih autora koji su sudjelovali pri izradi SLA, posebice kod onih koji su neposredno sudjelovali pri priključivanju govora Hrvata u Republici Hrvatskoj k slovenskom jeziku. Januška Gostenčnik (2024b: 123), primjerice, pri analizi govora na hrvatskoj strani rijeke Sutle zaključuje:

„Lingvistička analiza pokazuje da su proučavani govori, koji se, gledano političko-upravnim granicama, nalaze u Hrvatskoj, također dio kozjansko-bizeljskog dijalekta južnoštajerskoga dijalektnog područja južnog slovenskoga, odnosno štajerske dijalektne skupine slovenskoga jezika (a ne, primjerice, dio gornjosutlanskog dijalekta zapadne kajkavštine odnosno kajkavske dijalektalne skupine srednjojužnoslavenskoga, s „etničkom“ oznakom hrvatskoga jezika)”.⁸⁹

Prema tom mišljenju hrvatski jezik postoji samo kao etnička oznaka (dijela) srednjojužnoslavenskoga jezika, dok oznaka slovenski pored etničkog očito ima i drugo značenje. Budući da se slovenski autori u svojim studijama pozivaju upravo na uporabu genetskolingvističke metode, za njih, dakle, u tom okviru hrvatski jezik ne postoji, a (samostalni) slovenski jezik graniči na tako zvani „srednjojužnoslavenski dijasistem“, odnosno na njegove „podjedinice“ – na kajkavski i čakavski.

Iz dosad navedenog može se zaključiti da je pored izbora specifične klasifikacije južnoslavenskih jezika u slovenskih jezikoslovcaca primjetna i diferencijacija pridjeva „slovenski“ i „hrvatski“. Potonji u krugu autora SLA ima samo etnički sadržaj, dok slovenski očito prema tom mišljenju implicira i neko drugo, genetskolingvističko značenje. Šekli pokušava ponuditi objašnjenje u jednom od spomenutih temeljnih metodoloških članaka. Na naslov veže bilješku u kojoj navodi da

„je pridjev 'slovenski' korišten u genetskolingvističkom smislu 'koji je dio slovenskog dijasistema ili slovenskog jezika, tj. koji pokazuje opće slovenske (i moguće specifične neopćeslovenske) jezične inovacije', a ne u političko-upravnom smislu 'koji se nalazi na teritoriju Republike Slovenije' ili sociološkom smislu 'koji se osjeća dijelom slovenskog naroda ili slovenske nacije, Slovenac/Slovenka'. Također se pridjev 'kajkavski' razumijeva u genetskolingvističkom značenju 'koji je dio kajkavskog dijasistema, tj. koji pokazuje opće kajkavske (i moguće specifične neopćekajkavske) jezične inovacije', a ne u političko-upravnom smislu 'koji se nalazi na teritoriju Republike Hrvatske' ili sociološkom smislu 'koji se osjeća dijelom hrvatskog naroda ili hrvatske nacije, Hrvat/Hrvatica'.“⁹⁰ (Šekli, 2013a: 3-4).

Spomenuti autor, dakle, u relativno dugom objašnjenju genetskolingvističke kategorije „slovenski dijasistem“ i „slovenski jezik“ ne povezuje izravno sa sociološkim kategorijama poput „slovenski narod“ i „slovenska nacija“, „biti Slovenac/Slovenka“, jer smatra da takva

⁸⁹ Izvorni slovenski tekst: „Jezikoslovna obravnava pokaže, da so preučevani govori, ki, gledano političnouppravno, ležijo na Hrvaškem, prav tako del kozjansko-bizeljskega narečja južnoštajerske narečne ploskve južne slovenščine oz. štajerske narečne skupine slovenskega jezika (in ne morda del zgornjesotelskega narečja zahodne kajkavščine oz. kajkavske narečne skupine osrednjejužnoslovanskega, z »etnično« oznako hrvaškega jezika)“.

⁹⁰ Izvorni slovenski tekst: „je pridevnik slovenski uporabljan v genetolingvističnem pomenu 'ki je del slovenskega dijasistema oz. slovenskega jezika, tj. ki izkazuje splošnoslovenske (in morebitne nesplošnoslovenske) jezikovne inovacije', ne pa morda v političnouppravnem pomenu 'ki se nahaja na ozemlju Republike Slovenije' ali sociološkem smislu 'ki se čuti del slovenskega naroda oz. slovenske nacije, Slovenec/Slovenka'. Prav tako je pridevnik kajkavski razumljen v genetolingvističnem pomenu 'ki je del kajkavskega dijasistema, tj. ki izkazuje splošnokajkavske (in morebitne nesplošnokajkavske) jezikovne inovacije', ne pa morda v političnouppravnem pomenu 'ki se nahaja na ozemlju Republike Hrvaške' ali sociološkem smislu 'ki se čuti del hrvaškega naroda oz. hrvaške nacije, Hrvat/Hrvatica'.“

problematika ne spada u područje genetskog jezikoslovlja. U područje potonjega stoga autor unosi novu definiciju značenja pridjeva „slovenski“ koja glasi:

„Slovenski = 'koji je dio slovenskoga dijasistema, odnosno slovenskoga jezika, tj. koji iskazuje opće slovenske (i potencijalno neopćeslovenske) jezične inovacije'“.

Na žalost, navedena nova definicija pridjeva „slovenski“, koja bi vrijedila isključivo u genetskolingvističkom kontekstu, a ne u drugima, ne prolazi logičku verifikaciju. Naime, „slovenski“ na lijevoj strani gornje jednakosti poziva se na „slovenski dijasistem“ na desnoj strani. Pritom nije jasno je li na desnoj strani gornje jednakosti, u konstrukt „slovenski dijasistem“, pridjev „slovenski“ korišten u smislu nove definicije u genetskolingvističkom smislu ili u smislu ustaljenog značenja prema SSKJ koji, kako smo već spomenuli, riječ „slovenski“ definira kao pridjev „koji se odnosi na Slovence ili Sloveniju“. (SSKJ, 2025). Ako je riječ o potonjem, onda gornja definicija sadrži dva različita pojma „slovenski“, jedan se nalazi na lijevoj strani, a drugi na desnoj strani jednakosti. No, u tom slučaju i definicija novog pridjeva „slovenski“ gubi novi sadržaj, odnosno objašnjenje koje za novu riječ nudi Šekli implicira upravo onu tezu od koje se autor pokušava obraniti, a to je označavanje govora i jezika nacionalnom oznakom, tj. kao nečega što pripada Slovincima i/ili Republici Sloveniji. U tom slučaju autor u analizu, koja bi trebala biti isključivo unutarjezična, uvodi pojmove koji označavaju izvan-jezične čimbenike. S druge strane, ako pridjev „slovenski“ i na desnoj strani gornje jednakosti ima novo značenje koje u genetsko jezikoslovlje pokušava uvesti autor, onda se u ovom slučaju radi o istom pojmu na jednoj i drugoj strani jednakosti, odnosno o tako zvanoj cirkularnoj, logički nevaljaloj, definiciji. Do sličnog su zaključka u ovom pitanju prije autora ovog rada došle i dijalektologinje Anita Celinić (2024: 170) i Mira Menac-Mihalić (Celinić i Menac-Mihalić 2017: 101). Spomenute se autorice pritom s pravom pitaju znači li nova definicija riječi „slovenski“ i to da sam SLA koji granice slovenskoga jezika određuje upravo prema Šeklijevom pojmovnom aparatu nema nikakve veze sa Slovincima i Slovenijom u sociološkom i političko-upravnom smislu.

Prema načinu prezentacije projekta SLA u slovenskoj javnosti, ne može se zaključiti da pridjev „slovenski“ u SLA ne nosi upravo političko, etničko i nacionalno značenje. Štoviše, izrada SLA na stranicama Instituta za slovenski jezik Fran Ramovš predstavljena je kao nacionalni (!) projekt (ZRC SAZU 2025), a vođa projekta eksplicitno kaže:

„Na određeni se način SLA čini i etnološkim atlasom u kojem je uhvaćeno prošlo vrijeme slovenskoga (...) naroda“.⁹¹ (Škofic u Jaklič, 2016).

U tom je kontekstu nejasan motiv da se u genetsko jezikoslovlje uvodi nova definicija za naziv sa snažno obilježenim politološkim i sociološkim značenjem, a da se nakon toga interpretacije rezultata provode upravo prema prethodnoj široko rasprostranjenoj definiciji. Posebice je to iznenađujuće, ako tako bitnu promjenu značenja riječi, koja je s nazivoslovnog i metodološkog vidika od ključne važnosti za daljnji rad, navodimo samo u bilješci ispod teksta. Većina će čitatelja naime zbog uobičajenih asocijacija koje pobuđuje riječ „slovenski“ biti zavedena ili zbunjena pri interpretaciji rezultata takvih studija.

Pored logičke nedosljednosti nove definicije riječi „slovenski“, s načelne je strane pak ključno pitanje koje su to definicijske karakteristike slovenskoga jezika koje spominje dio slovenskih autora, odnosno što neku jezičnu inovaciju čini slovenskom ili hrvatskom, ako je prisutna kako kod Hrvata tako i kod Slovenaca. Gostenčnik (2024b) i Šekli (2013a; 2018) naime priključuju govore Hrvata iz Republike Hrvatske slovenskome jeziku upravo zbog činjenice da u tim govorima postoje određene jezične inovacije koje smatraju definicijskim karakteristikama slovenskoga jezika. No, nije jasno kakva je veza između Slovenaca i tih jezičnih inovacija, a da ta veza ne postoji između Hrvata i istih jezičnih inovacija. Iz radova spomenutih autora moglo bi se zaključiti da postoji uzročno posljedična veza između slovenske svijesti i određenih jezičnih inovacija, odnosno da je potvrđena jedna od sljedećih tvrdnji:

- a) da su se Slovenci kao narod oblikovali upravo zato što u svojim govorima posjeduju te jezične inovacije ili
- b) da su Slovenci počeli rabiti te inovacije upravo zato što su stekli slovensku narodnu i nacionalnu svijest.

Nijedna od navedenih tvrdnji nije potvrđena u predmetnim radovima na kojima temelji recentno izdanje SLA, a opovrgava ih upravo činjenica da se predmetne jezične inovacije pojavljuju i u izvornim govorima autohtonih Hrvata. Obje navedene teze mogu se opovrgnuti činjenicom da neki govori na području Republike Slovenije ne sadrže jezične inovacije koje bi, prema autorima koji su hrvatske govore uključili u slovenski jezik (Šekli, 2013a; Gostenčnik, 2014b), trebale predstavljati definicijske značajke slovenskog jezika. Unatoč tome, ti su govori

⁹¹ Izvorni slovenski tekst: „Na neki način se zdi SLA tudi etnološki atlas, v katerem je ujet pretekli čas slovenskega (...) naroda.“.

ipak uključeni u SLA kao dio slovenskog jezika (Logar, 1981: 133; Celinić, 2024: 173). Možemo stoga zaključiti da pridjev „slovenski“ i unutar naziva „slovenski jezik“ nema šire značenje od pridjeva „hrvatski“ u nazivu „hrvatski jezik“. Svakako, riječ kao i svaki simbol dopušta da svatko pod tim simbolom vidi, odnosno razumije nešto drugo, no to nije posljedica objektivnih znanstvenih činjenica, već plod slobodne volje, odnosno proizvoljnosti pojedinca.

Nejasnost motiva da se skup jezičnih inovacija koji postoji na određenom prostoru nazove upravo određenim etnolingvonimom, u ovom slučaju slovenskim, istaknula je i Celinić (2024: 170) koja također navodi da jezične pojave same po sebi ne pripadaju nikomu, odnosno veza između skupa dijalektnih inovacija i etnolingvonima kojim se taj skup naziva jest upravo u etnicitetu njihovih govornika. Pritom autorica ne spori da se i etnolingvonimima može nazivati određen skup jezičnih inovacija te u sporu oko predmetnog nazivlja tvrdi:

„Genetskolingvističke inovacije koje su zastupljene kod govornika slovenskoga etniciteta mogu se nazivati slovenskima. Na isti način, inovacije koje su zastupljene kod govornika hrvatskoga etniciteta mogu se nazivati hrvatskima. Inovacije pak koje su zastupljene i kod govornika hrvatskoga etniciteta i kod govornika slovenskoga etniciteta istom se logikom trebaju nazivati hrvatsko-slovenskima ili slovensko-hrvatskima. Druga je mogućnost da se za genetskolingvističke pojmove uvedu termini koji ne bi bili etnolingvonimi.“ (Celinić, 2024: 171).

Prema navedenom bi se mišljenju, ako predmetnim jezičnim inovacijama želimo dati etnički predznak, trebali služiti izrazom „hrvatsko-slovenski“ ili „slovensko-hrvatski“. No, znakovito je da ćemo u slovenskoj jezikoslovnoj literaturi, za razliku upotrebe pridjeva „srpsko-hrvatski“, izuzetno teško pronaći pridjev „slovensko-hrvatski“ ili „hrvatsko-slovenski“. Ono što bi prema istim kriterijima moglo biti nazvano hrvatsko-slovenskim ili slovensko-hrvatskim jezičnim inovacijama, naziva se isključivo slovenskim ili eventualno „slovensko-kajkavskim“ (Šekli, 2013a: 14). Pritom treba naglasiti da je taj sastavljeni pridjev nelogičan jer je kombinacija dvaju pridjeva različite vrste. „Slovenski“ naime eksplicitno označava etnicitet/narodnost/nacionalnost, dok „kajkavski“ u svom zapisu nosi samo informaciju da se radi o skupini govora u kojima se rabi upitna zamjenica „kaj“. Pritom se na žalost često prešućuje da svaka rasprava o kajkavskom jest rasprava o hrvatskom jeziku, jer kajkavci u Republici Hrvatskoj dominantno jesu Hrvati.

Kako bi se izbjeglo mjerenje što pripada slovenskom, a što hrvatskom narodu, odnosno što im je zajedničko u jezičnom pogledu, te bi se genetskolingvistička pitanja posve odvojila od sociolingvističkih, u genetsko bi jezikoslovlje trebalo uvesti/razviti pojmove koji ne će imati

već ustaljeno značenje u drugim granama znanosti, uključujući drugim granama jezikoslovlja. Jednakog je mišljenja i Malnar Jurišić (2018: 164) koja navodi da je potrebno

„revidirati postojeću terminologiju za dijalektologiju 21. stoljeća, koja će stanje organskih govora interpretirati točno definiranim i nedvosmislenim terminima, bez nacionalnojezičnih presezanja“.

U tom kontekstu konstataciju Gostenčnik (2023:47), prema kojoj bi u dijalektologiji trebali u prvom planu biti genetskolingvistički kriteriji te ne bi trebalo miješati različite grane jezikoslovlja, treba dopuniti s tvrdnjom da pritom svakako treba biti pozoran da se ne miješa ni pojmovlje različitih grana jezikoslovlja jer će u suprotnom rezultati genetskolingvističkih studija biti pogrešno interpretirani. Glede tog pitanja možemo se stoga složiti s prepoznavanjem uzroka navedenog problema prema Celinić i Menac-Mihalić (2017: 100):

„U paradoksalan sukob dolazi nastojanje genetske lingvistike da se u svojem proučavanju bavi isključivo unutarjezičnom problematikom (proučavanjem procesâ jezičnoga razvoja) koja se ne osvrće na izvanjezične činjenice (poput nacionalne pripadnosti govornika mjesnih govora koje proučava) i činjenica da apstraktne dijalektološke/geolingvističke jedinice, nastale proučavanjem i iscrtavanjem genetskolingvističkih izoglosa, naziva negenetskolingvističkim nazivima, upravo kteticima, dakle pridjevima izvedenima od zemljopisnih i nacionalnih imena. Nazivajući apstraktne jedinice ranga jezika nacionalnim nazivima, genetska lingvistika – htjela ili ne – uključuje u svoje razmatranje negenetskolingvistički podatak o nacionalnoj pripadnosti govornika.“

4.3.3 Neutemeljenost nadređivanja jednog etnonima drugome

S obzirom na dosad navedeno, nazivanje nekog skupa jezičnih inovacija slovenskim etnolingvonimom ne može se drugačije interpretirati nego činjenicom da tu pojavu u svojim govorima imaju Slovenci. No, ako takvu pojavu imaju i Hrvati, onda se s pravom možemo upitati zašto bi se pridjev “hrvatski” isključio iz tog naziva. Štoviše, zanimljivo je da slovenski dijalektolozi u okviru izrade/dopune SLA više govora na području Gorskog kotara uvrstavaju u tako zvani “kostelski dijalekt dolenske dijalektalne skupine slovenskoga jezika” (Gostenčnik, 2023; Šekli, 2018: 339). Govore brojnijih Hrvata iz Gorskog kotara priključuju, dakle, dijalektu manjebrojnih Slovenaca iz Kostela. Pritom je vrlo važno naglasiti da je područje Kostela, na sjevernoj strani gornjeg toka rijeke Kupe (nasuprot Broda na Kupi), imalo vrlo specifičan kulturni i jezični razvoj. U tom su dijelu današnjeg teritorija Republike Slovenije naime stanovnici povijesne političko-upravne jedinice Kranjske bili relativno izolirani od ostalog slovenskog stanovništva u Kranjskoj te je sve do 2. svjetskog rata to područje bilo i jezično odvojeno od sjevernijih slovenskih područja zbog kočevskog njemačkog jezičnog otoka. Kako je već prikazano u ovoj disertaciji, Kostelce je nazivalo Hrvatima više povjesničara te su se tako i sami identificirali eksplicitno u sveučilišnim knjigama upisanih studenata i posredno preko

određivanja kostelskog govora kao dijela hrvatskog jezika i nošnje kao hrvatske (Golec, 2012: 86-92). Uzimajući u obzir te činjenice, ne čudi da kostelski dijalekt i danas dijeli zajedničke jezične inovacije kao i govori goranskih Hrvata. Štoviše, u bitnom se dijelu povijesti razvijao unutar te cjeline pod nazivom hrvatski jezik.

Izbor pridjeva u spomenutom slučaju te neuspješan pokušaj objašnjenja da pridjev „slovenski” u genetskom jezikoslovlju zapravo nema značenje koje inače ima, još je jedan dokaz da je i nazivanje, odnosno određivanje imena jezičnim dijasistemima često arbitrarna odluka. Naime, Šekli (2013a: 4) prenosi pisanje Milana Moguša (1995: 11-12) te navodi kako su se iz zapadnog južnog slavenskog pojedini idiomi podijelili na „alpski slavenski”, „panonski slavenski”, „primorski slavenski” i „dinarsko-raški slavenski”. Vidljivo je da je na toj razini imenovanje zapadno-južnoslavenskih idioma neutralno sa zemljopisnim pridjevima „alpski”, „primorski”, „panonski” i „dinarsko-raški”. No u sljedećem je koraku „alpski slavenski” preimenovan u „slovenski”, „panonski slavenski” u „kajkavski”, „primorski slavenski” u „čakavski” i „dinarsko-raški” u „štokavski”. U toj fazi imenovanje više nije na istoj razini, jer su tri pridjeva (čakavski, kajkavski i štokavski) izvedena iz upitne zamjenice (ča, kaj i što), dok je jedan (slovenski) izveden iz narodnog/nacionalnog naziva premda u svojim govorima sadrži upitno-odnosnu zamjenicu „kaj”, baš kao i kajkavski. Podjela i imenovanje na toj je razini neprimjereno jer značenje pojedinog pridjeva implicira i definicijsko područje pojedinog idioma. Prema toj logici, čakavski su oni govori kod kojih se rabi upitna zamjenica „ča”, kajkavski oni u kojima se rabi „kaj”, štokavski oni u kojima se rabi „što”, a slovenski je idiom onaj kojeg rabe Slovenci. Pritom je važno naglasiti da prema značenju koje proizlazi iz tog nazivlja i oni govori Slovenaca u kojima se rabi upitna zamjenica „kaj” ujedno bi mogli prema navedenoj podjeli biti klasificirani kao kajkavski govori, odnosno samo oni govori Slovenaca u kojima se ne rabi „kaj” ne bi mogli biti označeni kao kajkavski govori. Zato Šekli dodaje dodatne kriterije koji bi trebali razdvojiti slovenski i kajkavski. Međutim, pri tome se pojavljuje nekoliko problema. Prije svega, te iste kriterije ne primjenjuje na cjelokupno južnoslavensko govorno područje. Još važnije, uvođenje dodatnih kriterija ne isključuje temeljni – upitnu zamjenicu „kaj”. Posljedično, ono što Šekli naziva slovenskim diasistemom i što uključuje zamjenicu „kaj”, ali se po drugim kriterijima razlikuje od govora koji također sadrže zamjenicu „kaj”, eventualno bi moglo biti samo podskup kajkavskog. Analizirana klasifikacija stoga je neadekvatna jer je u suprotnosti s temeljnim postavkama teorije skupova.

Posljedično, i nazivlje koje proizlazi iz navedene podjele dovodi do pogrešnih zaključaka. U tom je pogledu traženje jasne granice između slovenskog i kajkavskog na temelju drugih kriterija besmisleno, ako u pridjevima kojima su imenovani idiomi ne sadržavaju jasnu naznaku tih drugih kriterija. U svakom suprotnom slučaju takve podjele impliciraju nelogične zaključke. Analogijom se to može prikazati na hipotetičkom pokušaju razgraničavanja sisavaca od malih životinja, iako i sisavci mogu biti male životinje, ovisno o tome kako pojedini autor definira „malo”. Pokušaj da slovenski jezik definiramo nekom drugom karakteristikom (u ovom slučaju jezičnom inovacijom), a ne kao jezik kojim govore Slovenci, istovjetno je definiranju sisavaca nekom drugom osobinom, a ne činjenicom da mladunčad sisa majčino mlijeko. Kad bismo u sisavaca pronašli neku karakteristiku, primjerice određenu krvnu grupu, onda bi temeljem toga mogli pokušati i sve male životinje s tom krvnom grupom uvrstiti među sisavce, čak i one koje ne sisaju. Takva je metodologija, dakle, neprimjerena i očigledno dovodi do pogrešnih rezultata. Štoviše, vodeći se istim principima kojima se vodio Šekli pri klasifikaciji jezika, te ako pritom pridjev „slovenski” zapravo ne implicira značenje koje ima prema SSJK, netko bi drugi mogao „alpski slavenski” umjesto slovenskim, kako to čini Šekli, nazvati „alpsko-hrvatskim” dijasistemom. Dakako, pridjev „alpsko-hrvatski” ima svoje specifično značenje u okviru politika koje su u pojedinim fazama svog političkog djelovanja rabili određeni slovenski i hrvatski političari,⁹² no to je značenje političko-pravno i ne bi bilo korektno pod taj naziv danas svrstavati jezik onih govornika koji se ne osjećaju (alpskim) Hrvatima. S metodološkog, pak, gledišta, ako se pokuša u tom specifičnom genetskolingvističkom kontekstu promijeniti značenje naziva „alpsko-hrvatski” te se autor ogradi od njegova političko-upravnog, povijesnog i sociološkog značenja, onda ni takvo označavanje dijasistema ne bi bilo ništa manje korektno od onoga kojeg Šekli primjenjuje u slučaju označavanja govora jednog dijela Hrvata. Na pogrešnost metodologije koja se rabi pri dopuni SLA ukazuje i činjenica da primjenjujući iste metode, kojima su izvorni govore Hrvata u Republici Hrvatskoj uvršteni u slovenski jezik, možemo uvrstiti i izvorne govore Slovenaca u Republici Sloveniji u hrvatski jezik. Posljedično, posebice s obzirom na povijesni kontekst i današnji broj Slovenaca i Hrvata u Kostelu i Gorskom kotaru te činjenicu da etnolingvonim „slovenski” nema dodatno značenje koje bi ga nadredilo etnolingvonimu „hrvatski”, možemo zaključiti da ne postoji opravdan znanstveni razlog prema kojem bi mogli govore Hrvata iz Gorskog kotara uključiti u jezik koji će se imenovati slovenskim te ih istovremeno isključiti iz hrvatskoga jezika.

⁹² Krajem 19. i početkom 20. stoljeća značajan je dio slovenskih političara s različitih političkih polova prihvatio hrvatski pravaški koncept i zagovarao pripadnost slovenskih zemalja hrvatskom državnom pravu te u tom kontekstu i prihvaćao termin „alpski Hrvati” za Slovence (Rahten, 2002b).

4.3.4 Uzroci proizvoljnosti

Nazivlje na kojem se temelji recentno izdanje SLA znanstveno je neutemeljena jer se u okviru tog projekta u genetsko jezikoslovlje pokušalo unijeti dio nazivlja iz drugih grana znanosti, a pritom se ignoriralo temeljne definicije tih pojmova. Rezultati projekta dopune SLA su stoga zbunjujući i, ako temeljne pojmove objašnjavamo prema ustaljenim definicijama, netočni. No, s obzirom da se članci koji su rezultirali novim granicama prikazanim u SLA temelje na genetskolingvističkoj metodi, na ovom je mjestu potrebno ponoviti koje su potencijalne opasnosti pri služenju tom metodom kako bi ih se u budućnosti pri genetskolingvističkim studijama izbjeglo, posebice iz razloga što se upravo hrvatski jezik pomoću metodološki nedosljednih kroz genetskolingvističke studije u više navrata pokušalo degradirati.

Prema genetskolingvističkim se kriterijima podrazumijeva da su dva idioma dio istoga jezika ako su povijesno gledajući nastali iz istoga izvora, odnosno ako su genetski srodni (Brozović, 2001b; Janović Šajkević, 2020: 277-282). Pri tom je prvo od ključnih pitanja određivanje razdoblja, odnosno vremenskih točaka između kojih se provodi pojedina analiza. Očito je naime da će pri definiranju sličnosti i različitosti vrijeme kada je određena sličnost ili različitost nastala odigrati ključnu ulogu. Štoviše, izbori različitih vremenskih točaka između kojih se analizira određena jezična pojava mogu rezultirati s potpuno oprečnim rezultatima, odnosno u jednom trenutku dva proučavana idioma mogu konvergirati, a u drugom imati divergentan razvoj. Sve što pojedini autor mora učiniti, ako želi manipulirati rezultatima, je prilagoditi polaznu točku analize, koja će odgovarati rezultatima do kojih želi doći. Ta se opasnost očituje i kod autora koji su surađivali pri dopuni SLA. Primjerice, razvoj slovenskog i kajkavskog idioma (u Šekli, 2013b: 7) opisuje se kao divergentan u polazištu s konvergentnim razvojem. No, u istom radu navodi se da su se svi južnoslavenski jezici razvili iz praslavenskoga (Šekli 2013b: 4). Ako potonje uistinu je tako, onda jednako tako možemo govoriti i o konvergentnom polazištu s divergentnim razvojem onoga što spomenuti autor naziva slovenskim i kajkavskim idiomom, odnosno konvergentno u polazištu s najprije divergentnim, a potom ponovo konvergentnim razvojem unutar pojedinog idioma, a to je u suprotnosti s onim što isti autor tvrdi nekoliko stranica kasnije. To potvrđuje spomenutu tezu da se upotrebom istog kriterija može donijeti drugačiji zaključak pri analizi istog slučaja. Pritom je posebice potrebno naglasiti kako u vrijeme od kojega Šekli pri klasifikaciji južnoslavenskih jezika polazi

pojam „slovenski” u kojem se on danas rabi nije bio ni približno takvoga prostiranja na kakvo se danas primjenjuje, te da su se u ono doba (i u stoljećima poslije) rabili neki potpuno drugi etnonimi, zemljopisna imena, etnolingvonimi i geolingvonimi. S druge strane „slovenski” se u klasifikaciju smješta s pojmovima „kajkavski”, „čakavski” i „štokavski” koji su učeni pojmovi iz 19. stoljeća. Genetski kriterij, dakle, nije najpouzdaniji pri određivanju pripadnosti jezika, ako prije provedbe analize jasno ne opredijelimo razdoblje za koji se ista provodi te se ujedno miješaju pojmovi iz različitog razdoblja koji označavaju potpuno različite stvari. Posljedično možemo zaključiti da problem nazivlja SLA ne leži samo u stavljanju izraza „slovenski” na istu razinu s pojmovima „kajkavski”, „čakavski” i „štokavski”, koji potječu iz 19. stoljeća i nemaju etničko značenje, već i u nedostatku jasne definicije i distinkcije različitih značenja riječi „slovenski” kroz povijest.

Uzrok nepouzdanosti genetskolingvističkog kriterija također leži u činjenici da zajednički izvor nije uvijek lako dokazati, pa su zaključci jezikoslovaca prečesto samo pretpostavke o većoj ili manjoj vjerojatnosti. Štoviše, jezik kojim govorimo nije povijesna analiza, već skup današnjih glasovnih, rječničkih, sintaktičkih, stilskih i stilističkih činjenica (Guberina u Babić 1997: 177), a genetskolingvističke su studije uglavnom pokušaji povijesne analize koje nude mnoštvo mogućnosti manipuliranja rezultatima. Takve studije naime mogu rezultirati različitim rezultatima ne samo kao posljedica uzimanja u obzir različitih vremenskih polazišta, već i kao posljedica odabiranja različitih genetskolingvističkih kriterija za klasifikaciju. Hrvatskim su jezikoslovcima najbliži primjeri ocjenjivanja istog predmeta prema različitim kriterijima su zemljopisne klasifikacije unutar kajkavskog narječja hrvatskoga jezika. Ako pogledamo zaključke kako hrvatskih tako i drugih jezikoslovaca (Aleksandra Belića (1929: 226-227), Stjepana Ivšića (1936: 79-85), Mate Hrastea (1956), Pavla Ivića (1956), Dalibora Brozovića (1960: 82), Mije Lončarića (1982) te na kraju i jezikoslovaca koji su surađivali pri izradi SLA), vidljivo je da su karte tih autora poprilično različite. Uzrok za to je uzimanje drugih ishodišnih glasova kao kriterija razgraničenja, odnosno drugih elemenata naglasnog sustava. Pri genetskolingvističkim studijama mogućnost manipulacije, dakle, ne proizlazi samo iz mogućnosti odabira različitog razdoblja, već se razgraničenja među istim narječjima i jezicima mogu zacrtavati različito u ovisnosti od kriterija prema kojem se podjela radi. U tom je okviru unutar genetskolingvističke metode moguće rezultatima manipulirati putem određivanja što je, a što nije opća dijalektalna inovacija za neku skupinu govora. Što je uže definirana opća inovacija, to je područje nekog dijasistema manje. Upravo na taj način, arbitrarnim određivanjem što je opća karakteristika, a što posebnost, u recentnoj su inačici SLA

(u Gostenčnik 2024b; Šekli, 2013a: 27-40) hrvatski govori poput onih u naseljima Sv. Martin, Štrigova, Stanetinec, Pregrada, Kostelsko, Plamenščina, Ivanić, Hum na Sutli, Kumrovec, Čabar, Gerovo, Delnice, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad, Prezid, Slum priključeni različitim skupinama slovenskoga jezika, odnosno tako zvanom slovenskom dijasistemu. Prema Šekliju (2013b: 80) konvergentne promjene slovenskog jezika odvijale su se u okviru općeslovenskih inovacija do kojih je došlo u razdoblju od kraja 10. do kraja 12. stoljeća, a koje su prema njegovom mišljenju genetsko-jezično povezale različite geolekte u cjelinu. Općeslovenske inovacije koje su prema njemu razgraničile slovenski jezik unutar zapadnoga južnoslavenskog prostora, te se stoga smatraju definicijskim obilježjima slovenskoga jezika, jesu:

- a) pomak naglasaka tipa *ōko* > *okô*, tj. općeslovenski pomak naglasaka s praslavenskog dugog i kratkog starocirkumflektiranog sloga u postpraslavenskim dvo- i višesložnim riječima do kojeg je došlo u 10. odnosno 11. stoljeću (praslavenski *prōso* 'proso', *kōkošb* 'kokoš' > slovenski *prosô*, *kokôš* i tako zvano „srednjojužnoslavenski“ *prōso*, *kōkoš*);
- b) pomak naglasaka tipa *zakōnъ* > *zákon*, tj. općeslovensko povlačenje naglasaka s postpraslavenskog otvorenog i zatvorenog kratkog (akutiranog) završnog sloga (tj. praslavenskog kratkog ili postpraslavenski skraćenog praslavenskog dugog) na postpraslavenski (neskraćeni) pretaktički dugi slog do kojeg je prema njemu došlo u 12. stoljeću (praslavenski *zakōnъ* 'zakon' > slovenski *zákon* i tako zvano „srednjojužnoslavenski“ *zākōn*);
- c) dvoglasnički razvoj praslavenskih *ě* i *o* u slovenskim dugim slogovima u 12. i 13. stoljeću te;
- d) skraćivanje nenaglašenih dugih slogova (nakon povlačenja naglasaka tipa praslavenski *zakōni* 'zakoni' > slovenski *zakōni* i tako zvano „srednjojužnoslavenski“ *zākōni*).

Pritom treba naglasiti da na temelju probranih naglasaka i/ili leksema donositi zaključke na razini jezika kao cjeline uvijek nosi mogućnost proizvoljnih rezultata. U tom je kontekstu također važno napomenuti da se u slovenskoj jezikoslovnoj literaturi mogu pronaći primjeri analiza govora u Beloj krajini koji nemaju one karakteristike koje se naziva „općeslovenskima“ (Celinić, 2024: 173). No, to nije spriječilo autore SLA da i ta područja uvrste u zemljovid slovenskoga jezika, iako bi temeljem istog kriterija, koji se primjenjuje u slučaju kajkavskih hrvatskih govora, trebali biti iz nje isključeni. Iz toga se nazire metodološka nedosljednost jer

se po jednom kriteriju klasificiraju govori unutar granica Republike Slovenije, a po drugom govori na području Republike Hrvatske. S nazivoslovnog je vidika znakovito da se jezične inovacije na području Bele krajine u kojima nisu primjetne tako zvane općeslovenske karakteristike u slovenskoj literaturi nazivaju „slovensko-srpskohrvatskima” (Logar 1981: 133). Izostanak onoga što se arbitrarno označava kao općeslovenska karakteristika, dakle, nije bila prepreka da se toj jezičnoj inovaciji doda i slovenski naziv.

Osim izbora što je opća karakteristika, a što posebnost nekog dijalekta, mogućnost manipulacije u procesu razgraničavanja južnoslavenskih jezika proizlazi i iz izbjegavanja dosljedne primjene istih kriterija na cijelom južnoslavenskom području. U tom je kontekstu znakovita metoda određivanja mjesta u kojima se provodila analiza za dopunu SLA na hrvatskim područjima uz rijeku Sutlu. Gostenčnik (2024b: 124) naime navodi da su se krajevima koji su već bili uključeni u mrežu SLA dodala obližnja okolna mjesta za koja se pretpostavljalo da su srodna ili ista. Iz toga se, dakle, jasno očituje parcijalno provođenje studije „od mjesta do mjesta“ (Jaklič, 2016), a metodom traženja sličnosti u pojedinom naglasku ili prisutnosti/odsutnosti pojedinog leksema između dva susjedna mjesta/sela mogli bi postupno granicu slovenskoga jezika pomicati sve dalje na istok. Na kraju bismo mogli doći do zaključka da stanovnici cijelog područja od Crnog mora do Alpa govore isti jezik. No, to bi bila posljedica jezičnog kontinuuma, karakterističnog za južnoslavenske govorne prostore, ali to ne znači da je jezik Slovenaca u alpskom svijetu jednak jeziku Bugara uz Crno more.

U okviru dosad navedenog je znakovito da autori koji su sudjelovali pri izradi SLA predočavaju iznimno veliku apsorpcijsku sposobnost slovenskog jezika, koja je prema njihovom mišljenju veća od apsorpcijske sposobnosti drugih srodnih jezika. To je neposredno moguće razabrati iz mišljenja urednice SLA, Jožice Škofic (u Jaklič, 2016):

„Slovenski je jezik dijalektalno mnogo raznovrsniji od ostalih srodnih jezika.”⁹³

Škofic takvu raznovrsnost pripisuje povijesnim i geografskim čimbenicima, odnosno činjenici da se Slovenci nalaze na krajnjem rubu slavenskog svijeta i imaju kontakte

„s dva romanska jezika, talijanskim i furlanskim, germanskim njemačkim te neindoeuropskim, tj. uralskim mađarskim, kao i, naravno, sa slavenskim hrvatskim i srpskim jezikom.”⁹⁴

⁹³ Izvorni slovenski tekst: „Slovenščina je narečno veliko bolj pestra kot drugi sorodni jeziki.”

⁹⁴ Izvorni slovenski tekst: „z dvema romanskima jezikoma, italijanščino in furlanščino, z germansko nemščino ter neindoevropsko, tj. uralsko mađarščino, ter seveda s slovanskima hrvaškim in srbskim jezikom”.

Upravo je navedeno prema spomenutoj jezikoslovki presudno utjecalo na razvoj slovenskoga jezika. Svi dijalekti koji se nalaze u kontaktu sa slovenskim i nekim drugim jezicima uvršteni su među dijalekte slovenskog jezika. Nije jasno zašto onda dijalekte koji su u kontaktu hrvatskoga sa susjednim jezicima ne bi mogli imenovati dijalektima hrvatskih narječja, odnosno hrvatskog jezika.

Konačno, genetskolingvističke studije uvijek ovise o izboru ispitanika. Pri određivanju uzorka osoba koje će sudjelovati u istraživanju, odnosno pri određivanju na temelju kojeg će se skupa idiolekata donositi zaključci i crtati granice između jezika uvijek su moguće manipulacije. Štoviše, ljudi nisu statična kategorija, pogotovo ne pojedinci, stoga je i crtanje jasnih jezičnih granica gotovo nemoguće. Unatoč tome i činjenici da postoji jezični kontinuum u kojem su Slovenci i Hrvati povezani brojnim izoglosama, a ni jednom, čini se, razdvojeni⁹⁵ (Malnar Jurišić, 2018: 164), upravo se određivanje točnih dijalektalnih granica navodi kao glavni (!) cilj od strane autora (Gostenčnik, Kenda-Jež i Kumin Horvat, 2023: 76) koji su sudjelovali pri dopuni SLA. Uzimajući u obzir mogućnost prikazivanja proizvoljnih rezultata koje nudi izabrani metodološki pristup, ustanovljene metodološke i terminološke nedosljednosti te interpretacija prema kojoj je SLA ujedno i etnološki atlas koji prikazuje razvoj slovenskog naroda u slovenskim pokrajinama (Škofic u Jaklič, 2016), nije moguće isključiti sumnju u to da je unaprijed zadani cilj autora u predmetnom projektu bilo upravo pomicanje granica slovenskoga jezika i posljedično slovenskog etnološkog područja na područje Republike Hrvatske.

4.3.5 Zaključno o jezičnim presezanjima

U jezikoslovlju postoji veliki prostor za arbitrarnost, a genetskolingvističke studije nisu iznimka. Posebice je područje južnoslavenskih jezika i dalje opterećeno terminologijom koja često nije rezultat objektivnih znanstvenih činjenica, već mnogo više političkih gledišta pojedinih jezikoslovaca. Na žalost, ni slovenska lingvistička scena nije izuzeta od ideološki obojenih klasifikacija i tvrdnji koje nastoje uzvisiti jedan jezik na štetu drugih. Navedene metodološke praznine, u kojima je moguće arbitriranje, može, suprotno temeljnim znanstvenim

⁹⁵ Jednako tvrdi i Celinić (2024: 168): “Tijek izoglosa dijalektalnih inovacija na hrvatsko-slovenskoj jezičnoj međi uz gornji tok Sutle pokazuje kako te izoglose nisu razdjelnice, razlučnice među hrvatskim i slovenskim jezikom, nego poveznice koje, oblikujući plohe sa zajedničkim dijalektalnim značajkama i hrvatskoga i slovenskoga jezika, geolingvistički pokazuju kako je riječ o prirodnom dijalektalnom kontinuumu na kojem se jedan jezik pretapa u drugi bez čvrstih međa.”

načelima, rezultirati postizanjem proizvoljnih, odnosno unaprijed zadanih rezultata. Na žalost, autori koji su sudjelovali pri izradi SLA nisu uspjeli izbjeći sve metodološke opasnosti koje mogu iskriviti rezultate.

Kao ključna metodološka pogriješka i uzrok spora između dijela slovenskih i dijela hrvatskih dijalektologa pokazuje se paradoks prema kojem se za genetskolingvističku jedinicu, za koju se tvrdi da je ispražnjena od etničnoga značenja, imenuje etnolingvonimnim nazivom. U tom se okviru pokušava zaobići činjenicu da isključivim genetskolingvističkim kriterijima nije moguće odrediti sociolingvističke karakteristike jezika. Posljedično se genetskolingvističkim kriterijima ne može ni određivati koji govor pripada hrvatskom, a koji slovenskom jeziku, jer pridjevi „hrvatski” i „slovenski” po svojoj definiciji nose sociološki i političko-upravni sadržaj. U projektu dopune SLA govori, oko kojih se vodi spor između dijela slovenske i dijela hrvatske struke, analizirani su genetolingvističkim kriterijima, no potom ih se klasificiralo sa sociološkim i političko-upravnim oznakama. Tim se oznakama neuspješno pokušalo promijeniti značenje, da bi se rezultate genetskolingvističkih studija na kraju ipak interpretiralo upravo u skladu sa sociološkim značenjem oznaka. Takvo miješanje pojmova, gdje u jednoj jezikoslovlja određena riječ ima jedno, a u drugoj posve drugo značenje, djeluje zbunjujuće i često vodi do pogrešnih interpretacija rezultata što se na žalost dogodilo i u ovom slučaju. Želimo li, dakle, neke govore označavati pridjevima koji imaju snažno obilježeno sociolingvističko značenje, onda pri analizi tih govora moramo slijediti sociolingvističke kriterije. Ako, pak, to ne želimo, već težimo s genetskolingvističkog gledišta klasificirati govore, onda u području genetske lingvistike treba razviti novo nazivlje koje nije prethodno već obilježeno posve drugim značenjem u drugim granama jezikoslovlja, odnosno drugim granama znanosti. U tom okviru, određeni razvoj jezika, koji je očigledno jednako ili slično tekao i kod Slovenaca i kod Hrvata, nije korektno nazvati isključivo slovenskim razvojem. Posljedično ni svrstavanje govora Hrvata iz Republike Hrvatske u slovenski jezik nije primjereno, jer takvi zaključci proizlaze iz neuspješno promijenjenog značenja riječi „slovenski“, kao i iz klasifikacije jezika koja nije u skladu s temeljnim načelima teorije skupova. Ako tražimo granicu između jezika koji nosi etničku ili nacionalnu oznaku, tada granicu tog jezika možemo tražiti samo u odnosu na drugi jezik koji je također nazvan etničkim ili nacionalnim imenom. Dakle, ako definiramo granice slovenskog jezika, na drugoj strani nije kajkavski, već hrvatski jezik.

Na kraju treba još jednom naglasiti da cilj ovog rada nije izazivanje sukoba, već suočavanje različitih mišljenja, poticanje konstruktivne rasprave i preispitivanje dogmi koje se u južnoslavenskom jezikoslovlju ponavljaju već desetljećima. O istoj problematici u različitim jezikoslovnim krugovima naime postoje znatno različite tvrdnje, koje zatim ulaze u obrazovne sustave kao temelj nastavnih programa. Takav pristup može dovesti do širih društvenih sukoba, jer je jezik ključni čimbenik identiteta svake zajednice – osobito za manje narode, kojima se kroz povijest na različite načine pokušavalo nijekati kulturni i jezični identitet (Babić, 2009; Bratulić, 2009). Budući da su i Slovenija i Hrvatska kroz povijest iskusile takve pritiske, a pri tom se upravo glotonim „hrvatski“, slično kao i u analiziranom slučaju SLA, pokušavao degradirati kao „neznanstveni“, „pučki“ naziv (vidi Auburger, 2011), u tim je državama posebno važno provesti temeljitu kritičku reviziju ideoloških utjecaja u jezikoslovlju. Uklanjanje neznanstvenih klasifikacija i obmanjujućeg nazivlja na području južnoslavenskih jezika, na što upozorava ovaj rad, tek je jedan od mnogih nužnih koraka u tom smjeru. Bez takvih promjena, čak i veliki projekti poput modernizacije SLA ostat će na slabim temeljima, a sav uloženi trud mogao bi biti obezvrijeđen zbog nekoliko metodoloških nedosljednosti. Svrstavanje više hrvatskih govora od Međimurja do Istre, uključujući i cijelo područje zapadnoga Gorskoga kotara u slovenski jezik svakako jest političko, a ne znanstveno mišljenje. Radi li se u konkretnom slučaju isključivo o pomanjkanju promišljanja o značenju i implikacijama nekih ukorijenjenih starih naziva i klasifikacija koje su se pokazale manjkavima i nelogičnima ili je, pak, riječ možda i o promišljenom jezičnom presezanju, najbolje će odgovoriti SLA autori sami.

U tom okviru se ne može zaobići ni pitanje jezičnog presezanja od strane institucija Republike Srbije u kojem barem posredno sudjeluju i slovenske institucije. Primjerice, 2002. je godine u *Srpskom dijalektološkom zborniku Srpske akademije nauka i umetnosti* (SANU) objavljen *Rječnik dubrovačkoga govora*, prikazan kao leksikografski opis jednoga mjesnog govora srpskoga jezika. Autori rječnika bili su brat i sestra Dubrovčani Mihajlo i Rastislava Bojanić.⁹⁶ Nakon njihove smrti, Institut za srpski jezik SANU objavio je njihov rukopis, u skladu s uputama jezikoslovca Pavla Ivića, na ćirilici i s azbučnim poretком natuknica (Bojanić i Trivunac, 2002). Godine 2020. dubrovački povjesničar i publicist Nikola Tolja objavio je to izdanje u latiničnom prijelomu u Dubrovniku (Bojanić i Trivunac, 2020). Ipak, SANU je dvije godine kasnije, 2022., objavio i digitalnu inačicu izdanja iz 2002. godine, a slovenski su

⁹⁶ On je profesionalni život proveo u Zagrebu kao sudac, dok je ona, nakon udaje u Srbiju (gdje je promijenila prezime u Trivunac), na Sveučilištu u Prištini predavala hrvatsku književnost.

suradnici tom izdanju omogućili mjesto u jezičnom repozitoriju koji je dio europske istraživačke infrastrukture. U početku je ta digitalna jedinica bila označena isključivo kao dio srpskoga jezika. Nakon reakcije hrvatskoga nacionalnog koordinatora za CLARIN,⁹⁷ jezična oznaka izmijenjena je u „srpsko-hrvatski“, uz dodatak da je dubrovački mjesni govor predmet jezičnog prijepora između srpskih i hrvatskih jezikoslovaca (Tadić, 2025). Na području imenovanja jezika, odnosno pri postizanju primjerenog statusa za hrvatski jezik u slovenskim jezičnim institucijama, dakle, predstoji još mnogo posla.

⁹⁷ CLARIN je kratica za *Common Language Resources and Technology Infrastructure*. Riječ je o europskoj istraživačkoj infrastrukturi namijenjenoj jezikoslovcima, humanistima i društvenim znanstvenicima, koja omogućuje pristup digitalnim jezičnim izvorima.

5 Predodžba i poznavanje hrvatskoga jezika u slovenskoj populaciji u području ekonomije i poslovanja

Ovo je poglavlje disertacije namijenjeno prikazu rezultata istraživanja znanja i predodžbe hrvatskog jezika u dijelu slovenske populacije u kojeg se prije početka provedbe istraživanja smatralo da bi moglo rezultirati prepoznavanjem potrebe za pokretanjem kolegija iz hrvatskoga jezika u području visokog školstva. Pritom se u prvom redu prikazuje trenutno stanje poznavanja hrvatskog jezika te potom predodžba korisnosti koju omogućuje učenje hrvatskog jezika. U nastavku je usporednom analizom proučen odnos slovenskih studenata prema novotvorenicama u hrvatskom i slovenskom jeziku, u kojem se analizira odmak između odnosa (mlađe) slovenske populacije prema hrvatskom jeziku, njegovim novotvorenicama i njenoj povezanosti sa slovenskim jezikom (odnosno njihove različitosti) i onoga što se prikazuje u pojedinim slovenskim medijima glede tih pitanja. Zadnji je dio poglavlja namijenjen analizi zanimanja za učenje hrvatskog jezika u okviru slovenskih visokoškolskih programa.

5.1 Dvojbe pri uvođenju nastave iz hrvatskog jezika u slovenskom kontekstu

Visokoškolski obrazovni programi imaju dvojno poslanje. Dok se prva sastavnica odnosi na razvoj osobnosti studenata, druga bi sastavnica trebala omogućiti stjecanje onih znanja koja će s praktičnog gledišta studentima olakšati život u suvremenom društvu. Studij na području poslovanja i ekonomije bi stoga, osim razvoja osobnosti, trebao opremiti studente vještinama koje će im nakon završetka studija povećati konkurentnost na tržištu rada. S tog gledišta, učenje stranih jezika često se predočava kao ključni dio obrazovanja koji najviše pridonosi zapošljavanju u kontekstu ubrzanog procesa globalizacije. Stručnjaci već dulje upozoravaju da bi u kontekstu Europske unije (EU) povezivanje tržišta rada i internacionalizacija zajedničkog tržišta trebali omogućiti bolju početnu poziciju stanovnicima EU-a s više jezičnih kompetencija (Altbach i Knight, 2007; Kohont, 2011: 116). Istodobno, određena istraživanja pokazuju da se najveća potreba za znanjem stranih jezika, uz pravo, pojavljuje upravo u području poslovanja i ekonomije (Jarc i Zorko, 2013), što se može primijetiti i na povećanju broja diskurzivnih i žanrovskih analiza tekstova karakterističnih za poslovni svijet, posebice na području oglašavanja, no i u drugim vrstama poslovne korespondencije (Kilar, 2008; Čepon, 2006). Stoga je razumljivo širenje prostora za učenje stranih jezika i u slovenskom visokoškolskom prostoru (Jarc i Zorko, 2013; Mertelj i sur., 2016;

Ivašković, 2021), što kao nužnost podrazumijeva analizu potreba ključnih dionika procesa visokog obrazovanja, ponajprije onih kojima je program namijenjen (Ličen, 2015: 61).

Nastava iz hrvatskog jezika i kulture u Sloveniji, kako je već rečeno, organizirana je u izabраних sedam osnovnih, odnosno srednjih škola temeljem Protokola o suradnji na području obrazovanja između Republike Hrvatske i Republike Slovenije (MVEP, 2022). Hrvatski je jezik također prisutan u slovenskom visokoškolskom sustavu u okviru studijskog programa Južnoslavenski studiji na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani (FFLJ, 2023), no hrvatski se jezik unutar tog programa podučava unutar istih kolegija s drugim srodnim jezicima (FFLJ, 2023; Čalić, 2021). Istovremeno, na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mariboru od 2019. godine hrvatski se jezik može studirati samo kao dio diplomskoga (ne i prijediplomskoga) studija prevoditeljstva (FFMB, 2023). No, mogućnost učenja hrvatskog jezika još nemaju slovenski studenti na ostalim fakultetima, barem u obliku izbornog kolegija, iako zanimanje prema rezultatima preliminarnih istraživanja postoji (Ivašković, 2021; Ivašković, 2022a), a reforme visokog školstva bile su provedene upravo s ciljem veće izbornosti kolegija (Jelaska i Cvikić, 2009: 43). Stručnjaci smatraju da je to posljedica nedostatka jasne strategije hrvatske jezične politike u predstavljanju hrvatskog jezika u EU (Požgaj Hadži, Balažić Bulc i Ferbežar, 2008; Udier, 2015), što, unatoč povećanju broja studija o hrvatskom kao stranom jeziku, ograničava korištenje svih mogućnosti koje nudi jezična politika EU (Košuta, Patekar i Vičević Ivanović, 2017; Turza-Bogdan, Cvikić i Svetec, 2017; Mikelić Preradović, Berać i Boras, 2015). Primjerice, na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani, koji je najveći slovenski fakultet po broju upisanih studenata, postoji mogućnost učenja engleskog, njemačkog, francuskog i talijanskog jezika (EFLJ, 2023), ali ne i hrvatskog jezika, iako je Republika Hrvatska treći najvažniji slovenski trgovinski partner s ukupnom godišnjom trgovinom u opsegu preko 6,1 milijardi eura i rastućim trendom. Taj se trend također odražava u robnoj razmjeni Slovenije s Bosnom i Hercegovinom, gdje je hrvatski također službeni jezik, a u 2022. je dosegla približno 1,5 milijardu eura, a (Izvozno okno, 2022b; Izvozno okno, 2022c).

Postoje pokazatelji da informacije o potrebi poznavanja hrvatskog jezika sa slovenskog tržišta rada dolaze i do mlađih naraštaja slovenskih studenata, stoga je i njihovo zanimanje za učenje hrvatskog jezika razmjerno veliko, dok bi prosječno znanje hrvatskog jezika, ako ne bude promjena u programima obrazovnih institucija, trebalo i dalje padati (Ivašković, 2022a). Razumnim se stoga čini postupno uvođenja hrvatskog jezika na području poslovanja i ekonomije u slovenski obrazovni sustav. No, za uvođenje hrvatskog jezika u visokoškolske

programe pored utvrđivanja potrebe i zanimanja, poželjno je ustanoviti i koji su načini izvedbe nastave najprimjereniji u tim specifičnim okolnostima. Pritom je važna analiza preferencija ciljne populacije koja olakšava oblikovanje prijedloga za izmjenu postojećih ili uvođenje novih sadržaja i nastavnih metoda.

Pored utvrđivanja potreba i zanimanja, bitno je detaljnije razmotriti čimbenike koji povezuju tržišnu potrebu i stvarno zanimanje studenata. Çoban (2020) smatra kako postoji više čimbenika koji utječu na odlučivanje studenata pri izboru kolegija. No, u skladu s Peirceovom (1995: 17) teorijom ulaganja u učenje jezika, koja se temelji na pretpostavci da su učenici spremni uložiti u drugi jezik toliko koliko se nadaju da će dobiti povrat na svoje ulaganje, u ovom radu zastupam tezu prema kojoj na tržištu djeluju one silnice koje stimuliraju, poput veće mogućnosti zaposlenja, i one koje destimuliraju studente pri odluci o pohađanju nastave iz hrvatskog jezika, poput primjerice rasta potrebe za engleskim, njemačkim i talijanskim jezikom na tržištu rada. Na prvoj je razini stoga ključno prepoznati u kojoj mjeri predodžba potreba na tržištu rada korelira s odabirom nastave na hrvatskom jeziku te postoji li možda kompenzacijski učinak susretanja s potrebom za poznavanjem drugih stranih jezika i odlukom na odabir nastave iz hrvatskog jezika. S obzirom spomenuti Peirceov koncept koji je posuđen iz svijeta financija (1995), potrebno je naglasiti da ne izvire sva motivacija za učenje jezika iz materijalnih potreba, odnosno nije određena isključivo tržištem, nego se odluke studenata mogu temeljiti i na drugim motivima koji nisu suprotni poslanju visokoškolskog obrazovanja. Učenje stranog jezika s tog je gledišta često motivirano i željom za osobnim razvojem koji nije potaknut isključivo mogućnošću komercijalizacije tog znanja na tržištu (Oxford i Shearin, 1994; Dörnyei, 1998). U ovom radu stoga provjeravam tezu prema kojoj postoji nezanemariv dio slovenskih studenata koji želi učiti hrvatski jezik radi osobnog razvoja.

Konačno, neizostavan je dio svake sustavne analize potreba i objektivizacija vrijednosti mogućih novih sadržaja. Financijska su ograničenja naime sastavni dio svakog obrazovnog programa (Ličen, 2015: 54), a pritom treba voditi računa da svako zanimanje nije dovoljno jako da bi implicirao i spremnost pojedinca na odricanje makar i najmanje novčane vrijednosti u zamjenu za učenje. U ovom kontekstu predviđam da i dio slovenskih ispitanika zainteresiranih za nastavu iz hrvatskog jezika nije spremno platiti tržišnu cijenu, već bi ga učili samo ako je sastavni dio besplatnog studija. Potvrđivanje te teze implicitno bi potvrdilo i tezu prema kojoj su upravo obrazovne (i državne) institucije nositelji ključne uloge pri promociji učenja stranih jezika (Clayton, 2022).

Sukladno navedenome, ovo je poglavlje svojevrsna dopuna i nastavak pokusnih istraživanja radi pripreme programa izbornog predmeta Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju u slovenskom obrazovnom sustavu (Ivašković, 2021; Ivašković, 2022a). Poglavlje donosi analizu predodžbe poslanja učenja jezika i preferencije vezane uz proces učenja u ciljne populacije, predodžbu odnosa hrvatskog i slovenskog jezika kroz prizmu odnosa hrvatskih narječja i slovenskog jezika te kroz odnos prema novotvorenicama kako u hrvatskom tako i u slovenskom jeziku. Na kraju su prikazani i rezultati analize zanimanja te predodžbe vrijednosti učenja hrvatskog jezika, što je polazište za razmatranje uvođenja mogućnosti njegova učenja u okviru izvanrednih studijskih programa koji u Sloveniji u većoj mjeri postoje na tržišnim temeljima.

5.2 Metodološki okvir

5.2.1. Istraživačka pitanja

Ambicija i procesi uvođenja hrvatskoga jezika u slovenski (visoko)školski sustav na žalost često nisu potkrijepljeni činjeničnim rezultatima o postojećem stanju glede potreba za poznavanjem hrvatskog jezika među Slovencima i njegovom stvarnom poznavanju, što je pak ključno za prepoznavanje stvarnih koristi od uvođenja nastave hrvatskog jezika u obrazovni sustav Republike Slovenije. Upravo je analiza odnosa prema određenom obrazovanju u populaciji kojoj je planirano obrazovanje namijenjeno, najčešće ključni dio cjelovite analize obrazovnih potreba. Ovo je istraživanje stoga provedeno s ciljem ispitivanja mišljenja ciljne studentske populacije prema učenju hrvatskog jezika, a u tom je okviru razmatrano više pitanja. Polazišno je istraživačko pitanje bilo: *„Postoji li potreba i dovoljno zanimanje za uvođenje hrvatskog jezika u slovenski visokoškolski sustav”*. Nadalje me je zanimalo koliki bi udio populacije želio učiti hrvatski u okviru studija te koje preferencije imaju u procesu učenja jezika. Također sam istražio motivaciju za učenje jezika, odnosno koliko je povezana sa željom za većom konkurentnošću na tržištu rada, a koliko je sredstvo osobnog razvoja. Dalje, zanimalo me je postoji li razlika u pogledima na učenje stranih jezika ovisno o stupnju studija i sudjelovanju na tržištu rada. Na kraju, istražio sam koliko je studenata spremno platiti za učenje hrvatskog jezika, s obzirom na to da besplatni studiji u Sloveniji ne odražavaju nužno stvarnu predodžbu vrijednosti takvog učenja. Sukladno navedenome, sastavljen je upitnik sa sljedećih devet sadržajnih dijelova:

1. **Susretanje s potrebom znanja stranih jezika i hrvatskog jezika.** U prvom su se dijelu ispitanici mogli izjasniti koliko se susreću s potrebom znanja stranih jezika u okviru svoje aktivnosti na tržištu rada. Pritom je rabljena 5-stupanjska Likertova ljestvica s krajnostima „1 – uopće se ne slažem“ i „5 – potpuno se slažem“ sa sljedećom tvrdnjom: „Često se na poslu susrećem s potrebom poznavanja stranog jezika (u kontekstu zaposlenja ili rada preko studentskog servisa).“ Na jednak je način mjereno i susretanje s potrebom znanja hrvatskog jezika.
2. **Trenutno stanje znanja hrvatskog jezika u slovenskoj populaciji.** U prvom dijelu upitnika ispitanici su bili zamoljeni da ocijene svoje znanje 16 jezika rabeći Zajednički europski referentni okvir za jezike (ZEROJ, odnosno CEFR – *Common European reference framework for languages*).⁹⁸ Za svaki jezik, ispitanicima je bila ponuđena mogućnost testiranja kako bi preciznije procijenili svoju razinu znanja. Osim toga, ispitanicima je bilo omogućeno označavanje neznanja jezika, što je označeno odgovorom „1“, dok su ostale vrijednosti (od 2 do 7) predstavljale šest razina znanja prema ZEROJU.⁹⁹
3. **Predodžba korisnosti od poznavanja hrvatskog jezika.** Ispitanici su na Likertovoj ljestvici od 1 do 5 (gdje je „1“ označavao odgovor „posve neupotrebljivo“, a „5“ označavao „vrlo upotrebljivo“) ocijenili korisnost svojeg znanja jezika prema vlastitoj predodžbi.
4. **Predodžba novotvorenica u hrvatskom i slovenskom jeziku.** Ispitanici su se u ovom dijelu pomoću 5-stupanjske Likertove ljestvice s krajnostima „1 – uopće se ne slažem“ i „5 – potpuno se slažem“ mogli izjasniti glede osam tvrdnji koje se odnose na predodžbu pojavnosti i vrijednosni odnos prema novotvorenicama u hrvatskom i slovenskom jeziku

⁹⁸ Pritom je važno obratiti pažnju na mogući problem pristranosti u procjeni vlastitog znanja drugog jezika. MacIntyre, Noels i Clement (1997) otkrivaju da takve procjene znatno ovise o anksioznosti pojedinca. Iwamoto (2015: III-V) potvrđuje ovu činjenicu, ali ističe da procjena jezičnih vještina kod učenika ovisi o nekoliko čimbenika (poput samopoštovanja, želje za učenjem itd.), te da nije konzistentna i stoga nije uvijek pouzdana.

⁹⁹ Zajednički europski referentni okvir za jezike opisuje poznavanje stranih jezika na šest razina: A1 – osoba je sposobna rabiti jednostavne fraze i rečenice, pisati razglednice ili kratke poruke te čitati kratke i jednostavne tekstove; A2 – osoba je sposobna razmjenjivati riječi o nekim temama i sudjelovati u komunikaciji, ali još uvijek nedostaje vještina za samostalno vođenje i usmjeravanje komunikacije; B1 – osoba je sposobna sudjelovati u razgovorima o poznatim temama, razumjeti bitne poruke u medijskim izvještajima o aktualnim događajima te rabiti standardni govor o poslu, školi, odmoru i sličnim situacijama; B2 – osoba je sposobna detaljno opisivati svoju profesiju i interese, razumjeti većinu medijskih poruka, filmova, knjiga na standardnom dijalektu, stupiti u kontakt s izvornim govornikom te sudjelovati u diskusijama; C1 – osoba je sposobna precizno formulirati i prenositi ideje i mišljenja drugima, razumjeti specijalizirane tekstove izvan svoje struke te se spontano i jasno izražavati u svim situacijama; C2 – nema ograničenja u razumijevanju svih vrsta govora, osoba je sposobna sudjelovati u diskusijama na različitim područjima i uspješno rabiti idiomatski izražaj i kolokvijalne izraze (Council of Europe, 2021).

- a. Upoznat sam s novotvorenicama u slovenskom jeziku.
 - b. Upoznat sam s novotvorenicama u hrvatskom jeziku.
 - c. Smatram kako su novotvorenice korisne za razvoj jezika.
 - d. Smatram kako su novotvorenice korisne za zaštitu jezika.
 - e. Prema natječajima za izbor najboljih novih riječi imam pozitivan odnos.
 - f. Hrvatski jezik ima mnogo više novotvorenica od slovenskoga jezika.
 - g. Hrvatski jezik ima previše novotvorenica.
 - h. Slovenski jezik ima previše novotvorenica.
5. **Sličnost hrvatskih narječja i standardnog slovenskog jezika.** Ispitanici su se u ovom dijelu pomoću 5-stupanjske Likertove ljestvice s krajnostima „1 – uopće se ne slažem“ i „5 – potpuno se slažem“ mogli izjasniti glede sedam tvrdnji koje se odnose na predodžbu odnosa hrvatskog jezika i hrvatskih narječja na jednoj te slovenskog jezika na drugoj strani:
- a. Hrvatski i slovenski jezik su slični jezici.
 - b. Kajkavsko hrvatsko narječje i slovenski jezik su slični.
 - c. Kajkavsko narječje sličnije je standardnom slovenskom jeziku nego standardnom hrvatskom jeziku.
 - d. Čakavsko hrvatsko narječje i slovenski su jezik slični.
 - e. Čakavsko narječje sličnije je standardnom slovenskom jeziku nego standardnom hrvatskom jeziku.
 - f. Štokavsko hrvatsko narječje i slovenski su jezik slični.
 - g. Štokavsko narječje sličnije je standardnom slovenskom jeziku nego standardnom hrvatskom jeziku.
6. **Odabir kolegija iz hrvatskog jezika.** Slijedilo je pitanje „Ako bi vaš studijski program uključivao mogućnost pohađanja predmeta Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju, biste li ga odabrali?“, a ispitanici su mogli odgovoriti s „sigurno bih“, „vjerojatno bih“, „ne znam“, „vjerojatno ne bih“ i „sigurno ne bih“.
7. **Predodžba poslanja/svrhe učenja jezika.** U tom su dijelu ispitanici mogli odgovoriti na pitanje u kojoj mjeri predočavaju učenje jezika kao sredstvo za razvoj osobnosti i u kojoj kao sredstvo za povećanje konkurentnosti na tržištu rada. Pritom je također korištena 5-stupanjska Likertova skala s krajnostima „1 – učenje jezika uopće ne vidim kao sredstvo za razvoj osobnosti / za povećanje konkurentnosti na tržištu rada“ i „5 – učenje stranog jezika vidim kao iznimno važno sredstvo za razvoj osobnosti / za povećanje konkurentnosti na tržištu rada“.

8. **Predodžba vrijednosti učenja hrvatskoga jezika.** Na kraju su se upitnika ispitanici mogli izjasniti glede predodžbe vrijednosti učenja hrvatskog jezika, odnosno bi li bili spremni platiti tečaj hrvatskog jezika po tržišnoj ili sniženoj cijeni. Mogući odgovori su bili: „ne bih platio ništa“, „platio bih 80 % nižu cijenu od tržišne“, „platio bih 50 % nižu cijenu od tržišne“, „platio bih 30 % nižu cijenu od tržišne“, „platio bih 10 % nižu cijenu od tržišne“ i „voljan bih bio platiti tržišnu cijenu“.
9. **Demografski podatci.** U zadnjem su se dijelu ispitanici izjašnjavali glede demografskih podataka, uključujući vlastiti materinski jezik, glede studentskog statusa i glede vlastite uključenosti na tržište rada.

5.2.2. Skupljanje podataka i uzorak

Istraživanje je provedeno među studentima Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani kako bi se, prema preporuci Caffarelle i Ratcliff Daffron (2013), obuhvatio što širi spektar sudionika te dobio što objektivniji prikaz potreba za hrvatskim jezikom u području poslovanja i ekonomije. U jednom dijelu istraživanja uključeni su i diplomanti istog fakulteta koji su već aktivni na tržištu rada. Ukupan broj studenata na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani u posljednjih nekoliko godina kretao se između 5500 i 6000 studenata (Referat Ekonomskog fakulteta za dodiplomski studij, 2019). Studenti na tom fakultetu pohađaju studij prema „3+2+3“ sustavu (trogodišnji prijediplomski, dvogodišnji diplomski i trogodišnji doktorski studij) i obvezni su pohađati predmet „Strani jezik za poslovanje i ekonomiju 1“ na drugoj godini, te „Strani jezik za poslovanje i ekonomiju 2“ na trećoj godini prijediplomskog studija. Do sada su studenti imali mogućnost odabira između četiri strana jezika (engleski, njemački, francuski i talijanski), dok bi hrvatski jezik bio peta mogućnost.

Anketa je u prosincu 2020. godine provedena na uzorku od 12 studenata (8 prijediplomskih, 3 diplomatska i 1 doktorski) kako bi provjerio razumljivost i pouzdanost instrumenata mjerenja. Podatke sam prikupljao od 4. siječnja 2021. do 29. ožujka 2025. Prijediplomski i diplomski studenti bili su obaviješteni o provedbi ankete na predmetima Uvod u poslovanje (obvezni predmet za sve prve godine prijediplomskog studija), Menadžment ljudskih potencijala (*Ravnanje z ljudmi pri delu* – obvezni predmet za sve studente poslovnog smjera druge godine prijediplomskog studija), Strateški menadžment 1 (obvezni predmet za sve studente poslovnog smjera treće godine prijediplomskog studija) i Strateški menadžment 2

(obvezni predmet za više od 90 % studenata prvih godina diplomskog studija), dok su diplomanti bili pozvani putem društvenih mreža i alumni udruga.

Prikupljene podatke sam obradio pomoću statističkog softverskog paketa SPSS (verzija 26). Za analizu povezanosti varijabli rabio sam korelacijsku analizu (Spearmanov koeficijent koji je prikladan za ordinalne varijable), za analizu razlika između varijabli rabio sam Mann-Whitney U i Kruskal-Wallisove testove, dok sam za smanjivanje broja varijabli rabio faktorsku analizu.

U istraživanju je sudjelovalo 2 105 osoba, barem dio upitnika ispunilo je 1 628 osoba. Od toga je bilo 44,5 % ispitanica, ispitanika je bilo 24,2 %, a 31,2 % osoba u uzorku nije ispunilo podatak o svom spolu. Prosječna dob ispitanika bila 21,87 godine što ne iznenađuje s obzirom na činjenicu da su pristup upitniku imali uglavnom studenti. Prijediplomski su studenti (1. stupanj sveučilišnog studija) činili 53,3 % ispitanika, 13,5 % pohađalo je diplomski (2. stupanj), 1,3 % doktorski (3. stupanj) studij, dok 2,1 % ispitanika nisu više bili studenti, a 29,9 % nije ispunilo podatak o svom studentskom statusu. Od ukupnog je uzorka 9,3 % ispitanika bilo u stalnom radnom odnosu s punim radnim vremenom, 37,3 % obavljalo je neki od oblika studentskog rada,¹⁰⁰ 23,5 % ispitanika nije bilo aktivno na tržištu rada, 0,2 % već je bio u mirovini, dok se 29,6 % o svom radnom odnosu nije eksplicitno izjasnilo. Podatak o materinskom jeziku je ispunilo 1 190 osoba. 1000 je osoba kao materinski navelo slovenski jezik (84, 0 %), srpski 82 ispitanika (6,9 %), bosanski 64 (5,4 %), makedonski 36 (3,0 %), hrvatski 24 (2,0 %), rumunjski 8 (0,7 %), crnogorski 8 (0,7 %), njemački 4 (0,3 %), ruski 4 (0,3 %), engleski 4 (0,3 %), francuski 4 (0,3 %). Ukupno je zbroj navedenih 1 238 zato što se 48 ispitanika opredijelilo kao dvojezične prema materinskom jeziku. 40 (3,4 %) ispitanika je pored slovenskoga navelo još neki drugi jezik kao materinski (12 ih je dodalo hrvatski, 8 srpski, 4 engleski, 4 bosanski, 4 makedonski, 4 francuski i 4 njemački). Pored navedenih još je 8 (0,7 %) ispitanika navelo dva materinska jezika, u kombinaciji srpski i crnogorski.

¹⁰⁰ Slovenski se studenti na tržište rada uključuju putem tako zvane „uputnice“ studentskih servisa.

5.3 Rezultati

5.3.1 Susretanje s potrebom poznavanja hrvatskog jezika

U Tablici 1. možemo vidjeti rezultate susretanja s potrebom poznavanja hrvatskoga jezika na poslu i općenito pri svakodnevnom životu i u okviru poslovnih obaveza. Rezultati ukazuju na relativno visok udio susretanja s tom potrebom u oba slučaja. S tvrdnjom da se općenito (ne samo u okviru posla) susreće s potrebom poznavanja hrvatskoga jezika uglavnom ili u potpunosti se slaže 56,5 % ispitanika, što je iznimno visok postotak. S druge strane 33,9 % s tom se tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti ne slaže. Pritom je zanimljivo da među onima kojima je materinski jezik slovenski preko 60 % susreće se s potrebom poznavanja hrvatskog jezika, dok je ta učestalost u govornika srpskoga, bosanskoga i hrvatskoga još veća. Istovremeno, malo više od trećine ispitanika (33,9 %) uglavnom se ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da se često susreće s potrebom poznavanja hrvatskog jezika na poslu, dok se 54,6 % s tom tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti ne slaže. Među deklariranim govornicima slovenskog ti su postotci slični, 30,7 % ih se uglavnom ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom, dok ih se 59,8 % uglavnom ili u potpunosti ne slaže.

Tablica 1. *Susretanje s potrebom poznavanja hrvatskog jezika*

Tvrdnja	Uopće se ne slažem		Uglavnom se ne slažem		Ne mogu odlučiti		Uglavnom se slažem		U potpunosti se slažem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Često se susrećem s potrebom poznavanja hrvatskog jezika. (n = 856)	87	10,2	203	23,7	82	9,6	292	34,1	192	22,4
Materinski jezik:										
Slovenski (n = 612)	60	9,8	168	27,5	48	7,8	208	40,0	128	20,9
Srpski (n = 60)	8	13,3	4	6,7	12	20,0	8	13,3	28	46,7
Bosanski (n = 52)	4	7,7	4	7,7	0	0,0	32	61,5	12	23,1
Makedonski (n = 24)	8	33,3	0	0,0	4	16,7	12	50,0	0	0,0
Hrvatski (n = 20)	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	20,0	16	80,0
Na poslu se često susrećem s potrebom poznavanja hrvatskog jezika. (n = 958)	266	27,8	257	26,8	110	11,4	185	19,3	140	14,6
Materinski jezik:										
Slovenski (n = 508)	160	31,5	144	28,3	52	10,2	80	15,7	76	15,0
Srpski (n = 48)	20	41,7	8	16,7	4	8,3	4	8,3	12	25,0
Bosanski (n = 40)	4	10,0	8	20,0	8	20,0	12	30,0	0	0,0
Makedonski (n = 24)	4	16,7	8	33,3	0	0,0	12	50,0	0	0,0
Hrvatski (n = 12)	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	12	100,0

Rezultate iz Tablice 1. možemo usporediti s rezultatima studije iz 2024 na manjem uzorku zaposlenih (n = 179) (Tablica 2.). Tada se 64,8 % ispitanika uglavnom ili u potpunosti potpuno složilo s tvrdnjom da se pri poslu često susreću s potrebom poznavanja stranog jezika.

Taj je udio ispitanika razumljivo bio manji kada je u pitanju hrvatski jezik, ali je i dalje bio relativno visok – 33,5 %. Ova studija na znatno većem uzorku potvrdila je da se među mlađim naraštajem svaki treći Slovenac relativno često susreće s potrebom poznavanja hrvatskoga jezika, a dodatno je ukazala na činjenicu da se više od pola proučavane populacije relativno često susreće s potrebom poznavanja hrvatskoga jezika općenito, u svakodnevnom životu.

Tablica 2. *Susretanje s potrebom poznavanja stranog i hrvatskog jezika na poslu*

Tvrdnja	Uopće se ne slažem		Uglavnom se ne slažem		Ne mogu odlučiti		Uglavnom se slažem		U potpunosti se slažem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Na radnom mjestu često se susrećem s potrebom poznavanja stranoga jezika. (n = 179)	7	3,9	35	19,6	21	11,7	62	34,6	54	30,2
Na radnom mjestu često se susrećem s potrebom poznavanja hrvatskoga jezika. (n = 179)	44	24,6	50	27,9	25	14,0	40	22,3	20	11,2

Izvor: Ivašković, 2024c: 54.

U nastavku je detaljnije analizirano u kojoj se mjeri ispitanici susreću s potrebom poznavanja hrvatskog jezika prema stupnju studija i podjeli prema radnoj aktivnosti. Rezultati u Tablici 3. navode nas na zaključak da se diplomski studenti nešto češće susreću s potrebom poznavanja hrvatskog jezika. 37,1 % uglavnom se ili potpuno se slaže s tvrdnjom o čestoj potrebi poznavanja hrvatskog jezika, dok je među prijediplomskim studentima udio takvih odgovora 32,7 %. Prema Kruskal-Wallisovom testu za neparametrijske skupove podataka statistički bitno se razlikuju prijediplomski i diplomski na jednoj strani od doktorskih studenata na drugoj ($p < 0,01$), što treba uzimati s rezervom jer je u analizi bilo samo 17 studenata 3. stupnja studija. Istovremeno, prema istom testu, statistički bitnih razlika nema između studenata 1. i 2. stupnja ($p = 0,805$). Gledajući drugu podjelu, statistički bitnih razlika između zaposlenih preko student servisa i redovno zaposlenih prema Kruskal-Wallisovom testu za neparametrijske skupove podataka nema ($p = 0,107$), iako je na prvi pogled među redovno zaposlenima nešto više onih koji se uglavnom ili u potpunosti slažu s predmetnom tvrdnjom (43,2 %) nego među zaposlenima preko studentskog servisa (35,4 %).

Tablica 3. *Susretanje s potrebom poznavanja hrvatskog jezika na poslu prema stupnju studija i vrsti zaposlenja*

Na poslu se često susrećem s potrebom poznavanja hrvatskog jezika.	Uopće se ne slažem		Uglavnom se ne slažem		Ne mogu odlučiti		Uglavnom se slažem		U potpunosti se slažem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. stupanj (n = 698)	208	29,8	185	26,5	77	11,0	145	20,8	83	11,9
2. stupanj (n = 186)	40	21,5	55	29,6	22	11,8	30	16,1	39	20,0
3. stupanj (n = 17)	0	0,0	2	11,8	4	23,5	0	0,0	11	64,7
Rad preko studentskog servisa (n = 560)	138	24,6	155	27,7	69	12,3	120	21,4	78	13,9
Redovno zaposlenje (n = 139)	31	22,3	35	25,2	13	9,4	24	17,3	36	25,9

5.3.2 Položaj hrvatskoga u okviru usporedne analize znanja jezika

Podatci prikupljeni kroz 5 godina pokazuju da je u proučavanoj populaciji među onim ispitanicima koji su kao materinski jezik naveli slovenski jezik (odnosno ako su višejezični, onda je jedan od tih jezika slovenski) najprisutniji strani jezik engleski. Prosječna je razina znanja tog jezika u proučavanoj populaciji B2, a to je i vrijednost medijane te modusa. Taj rezultat nije neočekivan s obzirom da u uzorku prevladava mlađa slovenska populacija koja je odrastala u vrijeme kad su globalizacijski procesi već uzeli maha, a u tom je kontekstu upravo engleski jezik imao/ima najvažniju ulogu. Što se tiče hrvatskoga jezika, zanimljivo je kako je upravo on na drugom mjestu s prosječnom A2 razinom znanja među ispitanicima, a na toj se razini nalaze i medijana te modus (najveći udio ispitanika se također nalazi i na razini znanja A1 – 22,7 %). Unatoč visokom mjestu, dakle, prosječno znanje hrvatskoga dosta zaostaje za prosječnim znanjem engleskoga. Na trećem je mjestu njemački jezik, a blizu njemu je i prosječno znanje „srpskohrvatskoga“ jezika. Oba se u prosjeku također nalaze na razini A2, no skoro za cijelu razinu zaostaju za znanjem hrvatskoga. Srpski, bosanski, španjolski, crnogorski i talijanski u prosjeku su najbliži A1 razini znanja, dok su ostali mjereni jezici ispod te razine (Tablica 4.).

Tablica 4. *Razina znanja stranih jezika u govornika slovenskoga kao prvog jezika*

Jezik	N	Znanje	1	2	3	4	5	6	7
		Prosjeak (SD)	Ne znam	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Engleski	843	5,28 (0,9)	0,5	0,0	1,4	13,4	46,0	31,1	7,6
Hrvatski	839	3,31 (1,5)	8,1	27,2	27,2	15,3	12,5	4,8	5,0
Njemački	835	2,62 (1,6)	32,8	23,5	14,0	15,8	8,6	3,4	1,9
Srpskohrvatski	449	2,55 (1,7)	38,3	20,5	16,9	8,0	9,8	1,8	4,7
Srpski	827	2,33 (1,6)	43,5	21,3	14,5	8,7	6,3	2,4	3,3
Bosanski	810	2,21 (1,6)	49,4	18,3	13,8	6,4	7,4	2,0	2,7
Španjolski	827	1,73 (1,1)	62,6	16,1	12,1	4,4	4,4	0,0	0,5
Crnogorski	811	1,60 (1,5)	79,5	6,9	3,9	1,5	3,0	2,0	3,2
Talijanski	823	1,56 (1,0)	68,9	17,5	5,3	5,3	2,4	0,5	0,0
Francuski	826	1,21 (0,7)	89,3	6,3	1,0	1,5	1,5	0,5	0,0
Ruski	823	1,18 (0,7)	90,8	4,9	1,9	1,5	0,5	0,0	0,5
Makedonski	819	1,10 (0,5)	94,0	4,0	1,0	0,0	0,5	0,5	0,0
Bugarski	818	1,01 (0,2)	99,0	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Albanski	819	1,01 (0,1)	98,5	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Mađarski	815	1,01 (0,1)	99,0	1,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0
Romski	818	1,00 (0,0)	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; SD = standardna devijacija.

Navedeni su rezultati slični rezultatima istraživanja Ivaškovića (2022a) na nešto manjem uzorku ispitanika ($n = 272$) iz Slovenije, u kojem međutim nisu uključeni isključivo izvorni govornici slovenskoga, već su u uzorku i drugi stanovnici Slovenije kojima slovenski nije prvi jezik. Posljedično ne začuđuje da je u tom istraživanju prosječno znanje južnoslavenskih jezika, uključujući i hrvatskoga, bolje jer u Sloveniji živi i značajan udio pripadnika drugih južnoslavenskih naroda. No, i ti rezultati ukazuju da je situacija s hrvatskim jezikom u Sloveniji bolja nego s drugim „velikim svjetskim“ jezicima, slično kao što je i bolja usporedimo li ih s prosječnim znanjem zapadnoslavenskih jezika (Tablica 5.).

Dalja analiza ukazala je da znanje hrvatskog statistički bitno pri razini $p < 0,01$ pozitivno korelira s radnim stažem ($r = 0,163$) i s dobi ispitanika ($r = 0,122$). Spol također utječe na razinu znanja hrvatskoga jezika. Prema Kruskal-Wallis testu naime može se potvrditi statistički bitna razlika između muškaraca i žena ($p < 0,001$), a pritom muškarci navode višu razinu znanja. Muška se populacija u prosjeku nalazi na B1 razini znanja, dok je ženska na A2 razini znanja hrvatskoga jezika. Pritom, dakako, treba naglasiti da je riječ samo o vlastitoj predodžbi znanja kod ispitanika. Statistički bitnih razlika nema kada svaku od tih skupina usporedimo sa skupinom ispitanika koja se nije izjasnila o spolu (ženska populacija i populacija „ne želim se izjasniti“: $p = 0,867$; muška populacija i populacija „ne želim se izjasniti“: $p = 0,09$). Isti test također ne može potvrditi statistički bitnu razliku između prijediplomskih i diplomskih studenata ($p = 0,731$), kao ni među prijediplomskim studentima i onog dijela populacije koja

više ne studira ($p = 0,149$) te među potonjima i diplomskim studentima ($p = 0,135$). Doktorski se studenti, pak, bitno (s višom razinom znanja hrvatskoga jezika) razlikuju od sve tri ostale spomenute skupine, što je zbog malobrojnosti doktorskih studenata potrebno uzeti u obzir s određenom rezervom.

Tablica 5. *Razina znanja stranih jezika (n = 272; u %)*

Jezik	Znanje	1	2	3	4	5	6	7
	Prosjek (SD)	Ne znam	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Engleski	5,47 (1,0)	0,0	0,4	3,1	9,3	39,0	32,8	15,4
Hrvatski	3,40 (1,7)	12,3	24,2	20,4	20,4	6,9	8,5	7,3
Njemački	2,89 (1,6)	24,6	22,3	17,3	17,7	13,5	2,3	2,3
Srpski	2,70 (2,0)	40,3	16,7	16,7	7,0	5,4	6,2	7,8
Španjolski	1,73 (1,3)	66,5	16,7	4,7	5,8	3,1	1,9	1,2
Talijanski	1,55 (1,2)	74,2	12,1	5,9	2,7	2,7	2,0	0,4
Ruski	1,30 (1,0)	85,6	8,2	2,7	1,2	0,8	0,0	1,6
Francuski	1,26 (0,8)	86,4	6,6	3,5	1,9	1,6	0,0	0,0
Makedonski	1,26 (1,0)	90,4	4,8	0,7	1,4	0,0	0,7	2,1
Slovački	1,16 (0,8)	93,8	4,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1
Turski	1,07 (0,4)	94,2	5,4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0
Portugalski	1,05 (0,3)	96,5	2,7	0,4	0,0	0,4	0,0	0,0
Kineski	1,04 (0,4)	98,0	1,2	0,4	0,0	0,0	0,0	0,4
Poljski	1,04 (0,2)	96,5	3,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Albanski	1,03 (0,4)	99,2	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Bugarski	1,03 (0,4)	98,6	0,7	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0
Arapski	1,02 (0,1)	98,1	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Grčki	1,02 (0,2)	98,4	1,2	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0
Mađarski	1,02 (0,2)	98,1	1,6	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Švedski	1,02 (0,2)	98,8	0,8	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Češki	1,01 (0,1)	98,6	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; SD = standardna devijacija.

Izvor: Ivašković, 2022a: 50.

Zaposlenost također očito pozitivno utječe na razinu znanja hrvatskoga jezika. Zaposleni su naime statistički na višoj razini od neaktivnih na tržištu rada ($p < 0,001$), i od onih koji rade preko studentskog servisa ($p < 0,001$). Zaposleni preko studentskog servisa također su na višoj razini od nezaposlenih ($p < 0,001$) (prosječne razine znanja u pojedinim segmentima prikazuje Tablica 6.). Iz navedenih činjenica, da razlike ne postoje među razinama studija, no da postoje među zaposlenima i onima koji još nisu u klasičnom radnom odnosu, moglo bi se zaključiti da se hrvatski jezik ne uči na fakultetima, no da se očito zamjetan dio slovenske populacije susreće s potrebom ovladavanja hrvatskim jezikom kada stupi u radni odnos te ga potom uči tijekom svoga radnog vijeka. To ide u prilog tvrdnji prema kojoj bi za poslodavce bilo pozitivno da se proces učenja hrvatskoga prenese u razdoblje prije stupanja u radni odnos, odnosno u razdoblje obrazovanja.

Tablica 6. Znanje hrvatskoga jezika (samo izvorni govornici slovenskoga jezika) (u %)

Znanje hrvatskoga jezika	Prosjek (SD)	1 Ne znam	2 A1	3 A2	4 B1	5 B2	6 C1	7 C2
Žene (n = 371)	3,11 (1,4)	9,7	27,0	34,5	10,8	11,1	3,2	3,8
Muški (n = 228)	3,68 (1,5)	3,5	24,6	17,5	26,3	15,8	7,0	5,3
Prijediplomski (n = 491)	3,26 (1,5)	8,1	28,5	23,6	17,9	14,9	4,1	2,9
Diplomski (n = 108)	3,19 (1,3)	7,4	18,5	48,1	11,1	7,4	3,7	3,7
Nezaposleni (n = 197)	2,86 (1,4)	12,2	30,5	36,5	10,2	6,1	0,0	4,6
Studentski rad (n = 346)	3,40 (1,5)	5,8	26,6	25,4	17,3	16,5	5,8	2,6
Redovno zaposleni (n = 64)	4,38 (1,6)	6,3	6,3	12,5	31,3	18,8	12,5	12,5

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; SD = standardna devijacija.

Također je znakovito da među onima, koji su uključeni u tržište rada, oni koji rade na poslovima koji zahtijevaju visoko obrazovanje i oni koji rade u organizacijama koje posluju i u inozemstvu, imaju višu razinu znanja hrvatskog jezika (Tablica 7.). Donekle iznenađujuće, najvišu razinu znanja pokazuju zaposlenici na razini srednjeg menadžmenta. U tom kontekstu bi mogli postaviti hipotezu prema kojoj je to posljedica činjenice da te pozicije obično obavljaju veći opseg komunikacije te su među ostalim u većoj mjeri zadužene i za kontakte s poslovnim partnerima iz inozemstva.

Analizirajući odnos hrvatskog i drugih stranih jezika u proučavane populacije, možemo zaključiti kako znanje hrvatskog jezika statistički bitno ($p < 0,01$) prema Spearmanovom koeficijentu na razini $p < 0,01$ pozitivno korelira sa znanjem bosanskoga ($r = 0,650$), „srpskohrvatskoga“ ($r = 0,649$), srpskoga ($r = 0,606$), crnogorskoga ($r = 0,343$), makedonskoga ($r = 0,182$), španjolskoga ($r = 0,157$), francuskoga ($r = 0,154$), engleskoga ($r = 0,114$) i negativno sa znanjem mađarskoga ($r = -0,098$) te na razini $p < 0,05$ pozitivno korelira još s predodžbom znanja bugarskoga ($r = 0,082$) i ruskoga ($r = 0,072$). Brojnost statistički bitnih korelacija znanja hrvatskoga jezika i drugih jezika ne iznenađuje s obzirom na brojnost uzorka. No, iz rezultata se može zaključiti da je Spearmanov koeficijent relativno visok u odnosu predodžbe znanja hrvatskoga s predodžbama znanja bosanskoga, „srpskohrvatskoga“ i srpskoga jezika. No unatoč tomu, Kruskal-Wallisovi testovi pokazuju da ispitanici ipak jasno razlikuju hrvatski kako od bosanskog, tako i od „srpskohrvatskog“, srpskoga i dakako crnogorskog jezika jer na razini $p < 0,001$ odbacuju tezu da je distribucija rezultata znanja hrvatskoga jezika jednaka

rezultatima spomenutih srodnih jezika. Temeljem istoga testa također je moguće zaključiti da u predodžbama znanja jezika u proučavanoj populaciji između svih navedenih jezika postoji statistički bitna razlika. Ta populacija, dakle, očito smatra kako su svi navedeni jezici različiti. Slično, bitnu je razliku u znanju između hrvatskoga i srpskoga jezika u Sloveniji, potvrdio i t-test aritmetičkih sredina u istraživanju Ivaškovića (2022a: 56) na nešto manjem uzorku studenata ($t = 10,788$; $p < 0,001$; $d = 0,67$).

Tablica 7. Znanje hrvatskoga jezika ($n = 272$, u %)

Znanje hrvatskoga jezika	Prosjeak (SD)	1 Ne znam	2 A1	3 A2	4 B1	5 B2	6 C1	7 C2
Za radno mjesto potrebna je visoka naobrazba	3,77 (1,7)	6,3	21,9	21,9	18,8	10,9	10,9	9,4
Za radno mjesto nije potrebna visoka naobrazba	3,17 (1,5)	10,0	30,0	22,9	21,4	4,3	8,6	2,9
Radno mjesto na vodećem položaju	4,00 (2,1)	20,0	0,0	20,0	20,0	0,0	40,0	0,0
Radno mjesto na položaju srednjega menadžmenta	4,24 (1,7)	0,0	19,0	14,3	28,6	19,0	0,0	19,0
Radno mjesto na operativnoj razini	3,23 (1,5)	8,8	29,4	24,5	19,6	5,9	8,8	2,9
Radno mjesto u organizaciji koja posluje i u inozemstvu	3,76 (1,8)	7,6	21,5	20,3	19,0	10,1	12,7	8,9
Radno mjesto u organizaciji koja posluje samo u Sloveniji	3,08 (1,4)	7,5	32,1	26,4	22,6	3,8	5,7	1,9

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; SD = standardna devijacija.

Izvor: Ivašković, 2022a: 54-55.

5.3.3 Usporedni pregled uočavanja korisnosti znanja stranih jezika

Rezultati predočavane koristi od znanja jezika u ispitanika ukazuju na sličnu hijerarhiju jezika u očima ispitanika kojima je prvi jezik slovenski (Tablica 8.).

Na samom je vrhu ponovo engleski jezik. Nema promjena u usporedbi s prosječnim znanjem jezika. Da je poznavanje engleskoga jezika vrlo korisno smatra 96 % ispitanika, a nitko od ispitanika ne vidi taj jezik kao neupotrebljiv (posve, ni uglavnom neupotrebljiv). Za razliku od postojeće predodžbe razine znanja, na drugom je mjestu glede očekivane koristi od poznavanja jezika njemački, s prosječnom ocjenom 4,22 (na ljestvici od 1 do 5), dok se hrvatski jezik nalazi na trećem mjestu s prosječnom procjenom od 3,74 na istoj ljestvici. Više od dvije

trećine (67,2 %) ispitanika ovladavanje hrvatskim jezikom smatra uglavnom ili vrlo upotrebljivim, a znakovito je da hrvatski jezik analizirana populacija smatra korisnijim od drugih Slovincima susjednih jezika, osim dakako njemačkoga. Temeljem skupljenih podataka, dakle, možemo zaključiti kako prema poimanju prosječnog ispitanika sa slovenskim materinskim jezikom, hrvatski jezik omogućava veću korist od znanja talijanskog ili mađarskog jezika. Štoviše, budući da se hrvatski jezik u ovoj hijerarhiji nalazi na trećem mjestu ukupno, znanje je hrvatskog jezika i ispred velikih svjetskih jezika, poput španjolskoga, francuskoga i ruskoga (Tablica 8.), dok usporedba s drugim istraživanjima na manjem uzorku stanovnika Slovenije ukazuje da je hrvatski prema očekivanoj koristi i ispred kineskog, arapskog te drugih slavenskih jezika (Tablica 9.). U tom je okviru hrvatski jezik u ovoj hijerarhiji i iznad „srpskohrvatskoga“ (3,22), srpskoga (2,91) i bosanskoga (2,60).

Tablica 8. *Predodžba upotrebljivosti/korisnosti znanja jezika (u %)*

Jezik (n)	Prosjek (SD)	1	2	3	4	5
		Posve neupotreblji- vo	Uglavnom ne- upotrebljivo	Neodlučan glede upotrebljivosti	Uglavnom upotrebljivo	Vrlo upotrebljivo
Engleski (791)	4,95 (0,2)	0,0	0,0	0,5	3,5	96,0
Njemački (787)	4,22 (0,9)	1,1	6,6	6,6	40,4	45,2
Hrvatski (787)	3,74 (1,0)	0,5	14,4	18,9	43,2	23,0
Španjolski (771)	3,43 (1,1)	4,8	15,7	26,6	37,4	15,6
Talijanski (771)	3,40 (1,1)	6,6	16,1	23,3	38,4	15,6
Srpskohrvatski (425)	3,22 (1,2)	11,3	17,9	20,9	37,6	12,2
Francuski (775)	3,13 (1,1)	9,2	19,6	30,5	31,0	9,8
Srpski (771)	2,91 (1,3)	17,1	23,9	17,8	33,2	8,0
Ruski (770)	2,79 (1,2)	17,4	25,5	26,0	23,4	7,8
Bosanski (767)	2,60 (1,3)	26,2	24,1	20,3	22,6	6,8
Crnogorski (767)	2,10 (1,2)	42,0	26,1	17,2	9,0	5,7
Mađarski (771)	1,93 (1,0)	44,3	28,4	19,7	6,1	1,6
Albanski (767)	1,89 (1,0)	46,8	28,2	16,7	5,7	2,6
Makedonski (767)	1,85 (1,0)	46,7	30,2	16,7	4,3	2,1
Bugarski (767)	1,74 (0,9)	51,4	29,9	13,6	4,2	1,0
Romski (771)	1,66 (0,9)	57,5	23,9	15,0	2,6	1,0

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; SD = standardna devijacija.

Tablica 9. *Predodžba upotrebljivosti/korisnosti znanja jezika (n= 272, u %)*

Jezik	Prosjek (SD)	1	2	3	4	5
		Posve neupotrebljivo	Uglavnom ne-upotrebljivo	Neodlučan glede upotrebljivosti	Uglavnom upotrebljivo	Vrlo upotrebljivo
Engleski	4,96 (0,2)	0,0	0,0	0,0	4,2	95,8
Njemački	4,31 (0,9)	1,6	3,9	10,2	30,9	53,5
Hrvatski	3,74 (1,1)	4,3	13,2	12,8	43,8	26,0
Talijanski	3,43 (1,2)	6,6	16,3	23,7	33,9	19,5
Španjolski	3,33 (1,2)	9,0	16,1	25,5	31,4	18,0
Srpski	3,11 (1,3)	16,0	17,9	23,0	25,7	17,5
Francuski	3,09 (1,2)	12,4	21,3	24,4	29,1	12,8
Ruski	2,95 (1,3)	18,4	21,2	21,2	25,5	13,7
Kineski	2,86 (1,4)	24,5	17,1	20,2	23,7	14,4
Portugalski	2,32 (1,1)	26,1	35,8	22,2	12,1	3,9
Švedski	2,07 (1,1)	40,2	28,3	18,5	10,2	2,8
Arapski	2,06 (1,2)	43,9	25,5	15,3	11,4	3,9
Turski	1,98 (1,1)	44,5	27,3	15,6	10,2	2,3
Češki	1,93 (1,0)	43,8	30,6	16,0	8,3	1,4
Mađarski	1,92 (1,0)	44,3	29,4	18,0	6,3	2,0
Slovački	1,90 (1,0)	46,2	29,7	14,5	7,6	2,1
Grčki	1,88 (1,0)	46,5	28,1	18,0	6,3	1,2
Poljski	1,86 (1,0)	46,2	31,0	14,5	6,9	1,4
Makedonski	1,86 (1,0)	46,2	31,0	15,9	4,1	2,8
Albanski	1,79 (1,0)	52,0	27,3	13,3	5,1	2,3
Bugarski	1,70 (0,9)	52,4	29,7	13,8	3,4	0,7

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; SD = standardna devijacija (izvor: Ivašković, 2022a: 54-55).

Rezultati Kruskal-Wallisova testa ukazuju da pri razini $p < 0,05$ ženski dio proučavane populacije vidi nešto veću korist od znanja hrvatskoga jezika ($p = 0,01$). Pored toga možemo, kao u slučaju razine znanja hrvatskoga jezika, i pri analizi predodžbe korisnosti tog znanja primijetiti da statistički bitno na razini $p < 0,01$ pozitivno korelira s dobi ($r = 0,134$) i s radnim stažem ispitanika ($r = 0,159$). Kruskal-Wallisov test također ukazuje da redovito zaposleni statistički bitno na razini $p < 0,001$ vide nešto veću korist od znanja hrvatskoga jezika od zaposlenih preko studentskog servisa, a na razini $p < 0,05$ vide i nešto veću korisnost od nezaposlenih. Također se može se reći da diplomski studenti na statističkoj razini $p < 0,01$ ($p = 0,004$) i doktorski studenti na statističkoj razini $p < 0,05$ ($p = 0,021$) vide nešto veću korist od znanja hrvatskoga jezika od prijediplomskih studenata. Promatramo li rezultate kroz pojedine segmente, možemo zaključiti kako je predodžba korisnosti znanja hrvatskog jezika razmjerno stabilna (Tablica 10.). U svim se segmentima prosječna vrijednost predodžbe nalazi unutar razmjerno malog raspona vrijednosti, to jest između 3,59 i 4,19, što upućuje na odgovor „uglavnom korisno”. Na sličan zaključak nas navodi i istraživanje Ivaškovića (2022a) pri usporedbi predodžba ispitanika u slovenskim poduzećima (Tablica 11.). I tu se svi prosjeci mogu zaokružiti na odgovor 4, što podrazumijeva da je znanje hrvatskog jezika predočavano

kao „uglavnom korisno“, a raspon je bio čak nešto manji od raspona vrijednosti u ovom istraživanju.

Tablica 10. *Predodžba korisnosti znanja hrvatskoga jezika (u %)*

Korisnost hrvatskoga jezika	Prosjeak (SD)	1 Posve nekorisno	2 Uglavnom nekorisno	3 Neodlučan glede korisnosti	4 Uglavnom korisno	5 Vrlo korisno
Žene (n = 367)	3,82 (0,9)	0,0	12,3	17,7	45,8	24,3
Muški (n = 232)	3,59 (1,1)	1,7	17,2	22,4	37,9	20,7
Prijediplomski (n = 491)	3,69 (1,0)	0,8	14,1	20,6	44,0	20,6
Diplomski (n = 108)	3,96 (1,0)	0,0	14,8	11,1	37,0	37,0
Doktorski (n = 12)	4,33 (1,0)	0,0	0,0	33,3	0,0	66,7
Nezaposleni (n = 193)	3,84 (1,0)	0,0	17,1	12,4	39,4	31,1
Studentski rad (n = 350)	3,65 (0,9)	1,1	12,6	24,3	44,6	17,4
Zaposleni (n = 64)	4,19 (0,9)	0,0	6,3	12,5	37,5	43,8

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; RM = radno mjesto; SD = standardna devijacija.

Tablica 11. *Predodžba korisnosti znanja hrvatskoga jezika (n = 272, u %)*

Korisnost hrvatskoga jezika	Prosjeak (SD)	1 Posve nekorisno	2 Uglavnom nekorisno	3 Neodlučan glede korisnosti	4 Uglavnom korisno	5 Vrlo korisno
Za RM potrebna visoka naobrazba	3,90 (1,1)	4,8	7,9	11,1	44,4	31,7
Za RM nije potrebna visoka naobrazba	3,94 (1,0)	2,9	10,0	10,0	44,3	32,9
RM na vodećem položaju	3,60 (1,7)	20,0	0,0	20,0	20,0	40,0
RM na položaju srednjega menadžmenta	3,95 (1,2)	4,8	9,5	9,5	38,1	38,1
RM na operativnoj razini	3,96 (1,0)	3,0	7,9	10,9	46,5	31,7
RM u organizaciji koja posluje i u inozemstvu	3,90 (1,1)	5,1	7,7	10,3	46,2	30,8
RM u organizaciji koja posluje samo u Sloveniji	4,04 (1,0)	1,9	7,5	11,3	43,4	35,8

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; RM = radno mjesto; SD = standardna devijacija.

Izvor: Ivašković, 2022a: 55-56.

Analizirajući odnos hrvatskoga i drugih stranih jezika u slovenskih govornika u proučavanoj populaciji, možemo zaključiti da predodžba korisnosti hrvatskog jezika statistički bitno ($p < 0,01$) prema Spearmanovu koeficijentu korelira s predodžbom korisnosti srpskog ($r = 0,54$), „srpskohrvatskog“ ($r = 0,51$), bosanskog ($r = 0,44$), crnogorskog ($r = 0,31$), talijanskog ($r = 0,24$), albanskog ($r = 0,21$), makedonskog ($r = 0,20$), bugarskog ($r = 0,20$), ruskog ($r = 0,18$), španjolskog ($r = 0,17$), njemačkog ($r = 0,15$), mađarskog ($r = 0,13$) i romskog ($r = 0,12$) jezika. Možemo zaključiti da je korelacija umjerena u odnosu predodžbe korisnosti znanja hrvatskog s predodžbom korisnosti znanja srpskog, „srpskohrvatskog“ i bosanskog/bošnjačkog jezika. No unatoč tomu, Kruskal-Wallis testovi pokazuju da ispitanici ipak jasno razlikuju predodžbu korisnosti od znanja hrvatskoga u usporedbi s predodžbama korisnosti kako od srpskog, tako i od „srpskohrvatskog“ te bosanskog jezika ($p < 0,01$). Jednako su statistički bitne razlike mjerene u odnosu korisnosti od znanja „srpskohrvatskog“ i srpskog, srpskog i bosanskog, bosanskog i „srpskohrvatskog“ jezika, kao i crnogorskog sa svim navedenim južnoslavenskim jezicima.

Različite predodžbe korisnosti od znanja hrvatskoga i srpskoga jezika je potvrdio i t-test aritmetičkih sredina u istraživanju Ivaškovića (2022a: 56) na nešto manjem uzorku studenata (korisnost: $t = 9,253$; $p < 0,001$; $d = 0,58$). To je, dakle, indicija da se nešto više od tri desetljeća poslije raspada SFR Jugoslavije predodžba u slovenskom stanovništvu promijenila u odnosu prema onome što su ustanovile profesorice Tatjana Balažić Bulc i Vesna Požgaj Hadži (2020). Naime, pod utjecajem jezične politike u jugoslavenskom razdoblju prema navedenim je autoricama srpskohrvatski jezik u očima slovenskih govornika bio predočavan kao dominantan i posljedično povlašten jezik na razini bivše države, dok je na lokalnoj razini na slovenskom govornom području imao ulogu drugog jezika. Autorice su zaključile kako su upravo pod utjecajem srpskohrvatskoga jezika srpski i hrvatski predočavani kao isti jezici, odnosno kao dvije sastavnice jednog jezika. Današnja je predodžba, dakle, poglavito u populaciji mlađih slovenskih govornika, koji su u većini rođeni nakon osamostaljenja Hrvatske i Slovenije, bitno drugačija. Jezike koji često različiti instituti te obrazovne ustanove kategoriziraju kao jedan jezik (bosanski/bošnjački, crnogorski, hrvatski i srpski) upravo preko tako zvanog „makrojezika“ s nazivom „srpskohrvatski“ ili „B(CG)HS“, u proučavanoj su populaciji očito predočavani kao različiti jezici, što potvrđuju statistički bitne razlike u znanju i statistički bitne razlike u predodžbi korisnosti od znanja tih jezika.

5.3.4 Pogledi na odnos između hrvatskoga i slovenskoga jezika

Pored urušavanja stereotipa na akademskoj razini koje je opisano u 4. poglavlju ove disertacije dosadašnji nas rezultati u ovom istraživanju o položaju hrvatskoga jezika među mlađom populacijom u Sloveniji upućuju na njegov relativno povoljan status. Hrvatski je jezik naime rangiran kao drugi prema prosječnom stupnju znanja, odmah iza engleskog, no s bitnim zaostatkom. Također, predložena korist usvajanja hrvatskoga jezika među istom populacijom slovenskih govornika na trećem je mjestu, iza engleskog i njemačkog. Pritom ovo istraživanje također ukazuje da proučavana populacija jasno razlikuje hrvatski od srodnih južnoslavenskih jezika koji se često uvrštavaju u tako zvani „B(CG)HS“, „srpskohrvatski“ ili „srednjojužnoslavenski“. No, u ovom nas istraživanju primarno zanima odnos Slovenaca prema hrvatskom jeziku, a to uključuje i predodžbu odnosa između slovenskog i hrvatskog jezika.

U Tablici 12. možemo vidjeti da se većina ispitanika uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da su hrvatski i slovenski jezik slični jezici, takvih je čak 72,4 % ispitanika, odnosno 72,6 % deklariranih govornika slovenskoga kao materinskog jezika. Ti su postotci bitno niži kad se uspoređuju pojedina narječja hrvatskog jezika sa slovenskim, što je pokazatelj da je proučavana populacija u prosjeku slabo upoznata s hrvatskim narječjima. Posljedično je pri tim tvrdnjama najviše neodlučnih, 63,9 % (odnosno 67,2 % slovenskih govornika) pri usporedbi hrvatskog kajkavskog narječja i slovenskog jezika, 73,1 % (odnosno 73,4 %) pri usporedbi hrvatskog štokavskog narječja i slovenskog jezika i 73,9 % (odnosno 73,7 %) pri usporedbi hrvatskog čakavskog narječja i slovenskog jezika. Ipak, Kruskal-Wallisovi testovi ukazuju na to da postoji statistički bitna razlika pri razini $p < 0,01$ u slaganju s navedene tri tvrdnje. Proučavana populacija hrvatsko kajkavsko narječje vidi kao ono koje je najbližije slovenskom jeziku, na drugom je mjestu hrvatsko čakavsko narječje i na trećem hrvatsko štokavsko narječje. Samo 2,9 % ispitanika deklariranih slovenskih govornika se naime uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da su hrvatsko štokavsko narječje i slovenski jezik slični. U slučaju hrvatskog čakavskog narječja i slovenskog jezika taj je postotak 7,7 %, dok je u slučaju hrvatskog kajkavskog narječja i slovenskog jezika udio tih odgovora 22,0 %. Uglavnom ili u potpunosti neslaganje s tom tvrdnjom u slučaju kajkavskoga je izrazilo 10,7 % ispitanika, u slučaju čakavskog 18,6 %, a pri usporedbi hrvatskog štokavskog i slovenskog 21,5 %. Jasno se dakle može razabrati da je postotak onih koji smatraju da je hrvatsko kajkavsko narječje slično slovenskom jeziku veće od udjela onih koji smatraju suprotno. U slučaju čakavskog i štokavskog vrijedi obrnuto.

Tablica 12. *Predodžba sličnosti hrvatskog jezika i hrvatskih narječja te slovenskog jezika (u %)*

Stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama	1 Uopće se ne slažem	2 Uglavnom se ne slažem	3 Ne mogu se odlučiti	4 Uglavnom se slažem	5 Potpuno se slažem
Hrvatski i slovenski jezik slični su jezici.					
Svi (n = 1212)	3,2	12,4	12,0	60,8	11,6
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 675)	3,6	10,8	13,0	64,3	8,3
Kajkavsko hrvatsko narječje i slovenski jezik slični su.					
Svi (n = 653)	3,2	8,6	63,9	19,6	4,7
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 418)	3,8	6,9	67,2	20,1	1,9
Kajkavsko narječje sličnije je standardnom slovenskom jeziku nego standardnom hrvatskom jeziku.					
Svi (n = 647)	5,9	8,8	74,3	9,1	1,9
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 418)	6,7	7,9	77,8	6,7	1,0
Čakavsko hrvatsko narječje i slovenski jezik slični su.					
Svi (n = 628)	6,5	12,4	73,9	6,5	0,6
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 414)	8,9	9,7	73,7	7,7	0,0
Čakavsko narječje sličnije je standardnom slovenskom jeziku nego standardnom hrvatskom jeziku.					
Svi (n = 629)	9,9	11,8	73,1	4,9	0,3
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 410)	12,0	10,7	73,4	3,9	0,0
Štokavsko hrvatsko narječje i slovenski jezik slični su.					
Svi (n = 629)	7,9	13,8	73,1	4,6	0,5
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 410)	8,0	15,6	73,4	2,9	0,0
Štokavsko narječje sličnije je standardnom slovenskom jeziku nego standardnom hrvatskom jeziku.					
Svi (n = 625)	10,2	10,9	77,1	1,4	0,3
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 409)	11,7	9,8	77,5	1,0	0,0

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Također ni za jedno hrvatsko narječje proučavana populacija ne smatra da je sličnije standardnom slovenskom jeziku nego standardnome hrvatskom jeziku. Iako je i pri tom pitanju najviše neodlučnih (približno tri četvrtine slovenskih govornika), statistički je bitna razlika u odgovorima na to pitanje. Uglavnom ili u potpunosti se s procjenom da je hrvatsko kajkavsko narječje sličnije slovenskome standardnom jeziku nego hrvatskome standardu slaže 7,7 % ispitanih slovenskih govornika, dok je 14,6 % suprotnog mišljenja (ostali su neodlučni). U

slučaju čakavskoga, onih slovenskih govornika koji misle da je to hrvatsko narječje sličnije slovenskome standardnome jeziku nego hrvatskomu je 3,9 %, dok ih 22,7 % misli suprotno (ostali su neodlučni). U slučaju hrvatskog štokavskoga, pak, onih koji misle da je to hrvatsko narječje sličnije slovenskome standardnome jeziku nego hrvatskomu je tek 1,0 % slovenskih govornika, dok ih 21,5 % misli suprotno (ostali su neodlučni).

Na temelju navedenog možemo zaključiti da većina proučavane populacije smatra da su hrvatski i slovenski slični jezici, no da je prosječni ispitanik slabo upoznat s hrvatskim narječjima, stoga je pri izjašnjavanju o sličnosti slovenskoga jezika i pojedinih hrvatskih narječja većina ispitanika ili nije odgovorila na ta pitanja ili je pri odgovoru izrazila svoju neodlučnost. Ni za jedno od hrvatskih narječja, pak, proučavana populacija ne smatra da je bliže slovenskome standardnome jeziku nego hrvatskome jezičnom standardu.

5.3.5 Predodžbe o novotvorenica

U nastavku istraživanja sam, potaknuti analizom pojedinih medijskih objava i pogledima pojedinaca iz jezikoslovne struke, koji su prikazani u 4. poglavlju, a poticali su netrpeljivost prema stvaranju novih riječi u hrvatskom jeziku, proveo istraživanje o predodžbi novotvorenica u hrvatskom jeziku. Kako bi dobio što objektivniji prikaz, u istraživanje je uključeno i proučavanje pogleda o slovenskim novotvorenica, što mi je omogućilo usporedbu te uvid u to odstupa li slovenski odnos prema hrvatskim novotvorenica od njihovog odnosa prema novotvorenica u materinskom jeziku.

Prema rezultatima istraživanja provedenog na opisanom uzorku može se zaključiti da pogledi slovenske studentske populacije nisu bitnije narušeni stereotipima koji su se nerijetko neopravdano širili putem pojedinih slovenskih medija te obrazovnih publikacija. Tvrdnje i rezultate prikazuje Tablica 13.

Tablica 13. *Predodžbe o novotvorenicama (u %)*

Stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama	1 Uopće se ne slažem	2 Uglavnom se ne slažem	3 Ne mogu se odlučiti	4 Uglavnom se slažem	5 Potpuno se slažem
Upoznat sam s novotvorenicama u slovenskom jeziku Svi (n = 894)	8,5	25,3	27,5	33,4	5,3
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 651)	9,4	22,7	29,0	33,3	5,5
Upoznat sam s novotvorenicama u hrvatskom jeziku Svi (n = 877)	46,4	26,5	13,5	11,5	2,2
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 639)	51,2	28,8	12,5	5,6	1,9
Smatram kako su novotvorenice korisne za razvoj jezika Svi (n = 889)	4,6	9,3	20,6	49,3	16,2
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 655)	4,4	9,9	18,9	50,1	16,6
Smatram kako su novotvorenice korisne za zaštitu jezika Svi (n = 895)	9,4	18,8	20,4	38,0	13,4
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 651)	10,6	20,4	19,0	36,4	13,5
Prema natječajima za izbor najboljih novih riječi imam pozitivan odnos Svi (n = 886)	4,9	7,3	42,8	35,9	9,1
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 647)	4,5	7,6	44,0	34,0	9,9
Hrvatski jezik ima mnogo više novotvorenica od slovenskoga jezika Svi (n = 845)	3,3	5,1	78,6	9,7	3,3
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 610)	3,9	5,2	80,2	7,4	3,3
Hrvatski jezik ima previše novotvorenica Svi (n = 850)	4,4	5,4	80,7	6,9	2,6
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 615)	4,1	4,6	85,4	4,1	2,0
Slovenski jezik ima previše novotvorenica Svi (n = 863)	4,6	21,0	56,9	13,9	3,6
Samo deklarirani govornici slovenskoga (n = 631)	4,4	23,0	54,7	15,2	2,7

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Navedeni rezultati potvrđuju tezu prema kojoj slovenska populacija općenito ipak nema negativan odnos prema novotvorenicama. Štoviše, većina se slaže s tvrdnjom da su novotvorenice dobro sredstvo za razvoj jezika, dok je samo približno sedmina nesklona

novotvorenica pripisivati razvojnu jezičnu funkciju. Izgleda kako su mladi svjesni razvoja tehnologije i posljedičnog prodora tuđica u njihov materinski jezik. U prilog tome idu rezultati prema kojima se više od polovice ispitanika slaže s tvrdnjom prema kojima su novotvorenice korisne i za zaštitu jezika, dok je nešto više od četvrtine ispitanika nesklona takvome mišljenju. Ne čudi stoga da ispitanici u većini relativno pozitivno doživljavaju natječaje za izbore novih riječi, takvih je naime više od 40 %, dok manje od osmine negativno gleda prema takvim načinima stvaranja novih riječi. Ipak, treba istaknuti kako je više od 40 % ispitanika neodlučno, odnosno nema ni pozitivno ni negativno mišljenje prema natječajima za nove riječi.

Unatoč načelno pozitivnom mišljenju o novotvorenica i natječajima za nove riječi, čini se da mlađa generacija ipak nije jako dobro upoznata s novim riječima u slovenskom jeziku, a još manje je upoznata s novotvorenica hrvatskoga jezika. Nešto manje od trećine ispitanih slovenskih govornika, naime, uglavnom se ili u potpunosti ne slaže s tvrdnjom da su dobro upoznati s novotvorenica u slovenskom jeziku, nešto više od četvrtine je neodlučnih, dok ih je 38,8 % dobro upoznatih sa slovenskim novotvorenica.

Glede poznavanja novotvorenica u hrvatskom jeziku, udio je dobro upoznatih ispitanika samo 13,7 %, a taj udio kod deklariranih slovenskih govornika pada na 7,5 %. Jedna je osmina neodlučnih, dok čak 80 % izvornih slovenskih govornika smatra kako nisu dobro upoznati s hrvatskim novotvorenica. Ne čudi stoga što više od 80 % ne zna ima li hrvatski jezik više ili manje novotvorenica od slovenskoga jezika, približno 10,7 % ih smatra kako je to uistinu tako, dok je ostalih 8,7 % dojma da slovenski ipak ima više novotvorenica od hrvatskoga jezika. Slično kao kod tog pitanja, i glede procjene ima li hrvatski jezik previše novotvorenica preko 85 % ispitanih slovenskih govornika je neodlučno, 8,7 % ih smatra kako tome nije tako, a tek 6,1 % ih smatra da ih uistinu ima previše. U pogledu slovenskoga jezika, neodlučnih je nešto manje, ali i dalje je to natpolovična većina, dok ih 27,4 % smatra kako slovenski jezik nema previše novotvorenica, a 17,9 %, pak, da ih ima previše.

Budući da je u ukupnom uzorku značajan udio onih koji ne smatraju da su dovoljno dobro upoznati s novotvorenica, detaljnije sam analizirao mišljenje onih koji misle da su relativno dobro upućeni u tu problematiku. Pritom je potrebno biti svjestan da oni koji smatraju da su dobro upoznati sa slovenskim novotvorenica, nisu nužno i dobro upoznati s hrvatskim novotvorenica. U kategoriji onih koji se uglavnom ili potpuno slažu s tvrdnjom o dobroj upoznatosti sa slovenskim novotvorenica, samo je 23,5 % takvih da su uglavnom ili u

potpunosti suglasni s jednakom tvrdnjom u pogledu hrvatskoga jezika. Istovremeno, u segmentu onih koji su uglavnom ili u potpunosti upućeni u hrvatske novotvorenice, 66,7 % smatra kako su uglavnom ili jako dobro upućeni i u slovenske novotvorenice.

U dijelu ispitanika koji se izjasnio da se uglavnom slaže s tvrdnjom da je dobro upoznat s novotvorenica u slovenskom jeziku, 77,9 % ih se istovremeno uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da su novotvorenice primjereno sredstvo za razvoj jezika. Od onih koji su izrazili najviši stupanj sigurnosti glede upoznatosti s novotvorenica, taj je postotak 74,5 %. U pogledu zaštitne funkcije novotvorenica ti su postotci nešto manji – 45,5 i 31,9 %. Većina tog dijela ima i pozitivan odnos prema natjecajima za izbor novih riječi u materinskom jeziku. Takvo je mišljenje naime 49,4 % onih koji smatraju da su uglavnom dobro upoznati s novotvorenica u slovenskom jeziku, dok isto mišljenje ima i 72,3 % onih koji se u potpunosti slažu s tvrdnjom da su dobro upoznati sa slovenskim novotvorenica. Ako zbrojimo one koji se uglavnom slažu s onima koji se potpuno slažu s tvrdnjom da su dobro upoznati s novotvorenica, rezultate prikazuju Tablice 14. i 15.

Tablica 14. *Mišljenje upoznatih s novotvorenica o razvojnoj ulozi novotvorenica*

Stupanj slaganja s tvrdnjom „Smatram kako su novotvorenice korisne za razvoj jezika“	1	2	3	4	5
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu odlučiti	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
Dobro upoznati s novotvorenica u slovenskom jeziku (n = 346)	4,0	9,0	9,5	55,2	22,3
Dobro upoznati s novotvorenica u hrvatskom jeziku (n = 120)	0,8	6,7	20,8	43,3	28,3

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Iz gornje je Tablice 14. vidljivo da se više od 70 % dobro upoznatih kako onih sa slovenskim tako i onih s hrvatskim novotvorenica uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da su novotvorenice korisne za razvoj jezika. Nešto je manji postotak kada je u pitanju zaštitna uloga novotvorenica (Tablica 15.). 43,6 % onih koji sebe smatraju upoznatima sa slovenskim novotvorenica smatra potonje primjerenim sredstvom za zaštitu jezika, dok se 37,9 % s tom tvrdnjom ne slaže. Među onima koji se smatraju dobro upoznatim s hrvatskim novotvorenica, natpolovična većina se slaže s tom tezom, dok ih se samo 18,3 % uglavnom ili u potpunosti ne slaže s njom.

Tablica 15. *Mišljenje upoznatih s novotvorenica o zaštitnoj ulozi novotvorenica*

Stupanj slaganja s tvrdnjom „Smatram kako su novotvorenice korisne za zaštitu jezika“	1	2	3	4	5
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
Dobro upoznati s novotvorenica u slovenskom jeziku (n = 76)	13,6	24,3	18,5	28,0	15,6
Dobro upoznati s novotvorenica u hrvatskom jeziku (n = 120)	0,8	17,5	24,1	40,0	17,5

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Zanimljivo je da oni koji se smatraju upućenima u problematiku novotvorenica kako u slovenskom tako i oni u hrvatskom jeziku, u natpolovičnoj većini smatraju da prema natječajima za izbor najboljih novih riječi imaju uglavnom ili u potpunosti pozitivan odnos. Istovremeno ih se samo desetak posto u oba slučaja s tom tvrdnjom uglavnom ili u potpunosti ne slaže. Posebice je zanimljivo da su oni upućeniji u novotvorenice u hrvatskom jeziku u većem postotku pozitivno usmjereni (58,3 %) i manje negativni (11,7 %) (Tablica 16.). Novotvorenice u hrvatskom jeziku među proučavanom populacijom, dakle, nisu negativno predočene kao što ne prevladava ni negativan odnos prema natječajima za izbor novih riječi.

Tablica 16. *Mišljenje upoznatih s novotvorenica o natječaju za najbolje nove riječi*

Stupanj slaganja s tvrdnjom „Prema natječajima za izbor najboljih novih riječi imam pozitivan odnos“	1	2	3	4	5
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu odlučiti	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
Dobro upoznati s novotvorenica u slovenskom jeziku (n = 342)	3,8	7,0	36,5	36,5	16,1
Dobro upoznati s novotvorenica u hrvatskom jeziku (n = 120)	6,7	5,0	30,0	36,7	21,7

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Istovremeno, dio proučavane populacije koja se smatra dobro upoznatom s novotvorenica u slovenskom ili u hrvatskom jeziku u većini se ne može odlučiti u kojem je jeziku više novotvorenica. No, znakovito je kako je u dijelu populacije upoznate sa slovenskim novotvorenica tako i u dijelu tako zvane „upoznate“ populacije s hrvatskim novotvorenica, nešto više onih koji smatraju da hrvatski jezik ima više novotvorenica od slovenskoga jezika (Tablica 17.). Budući da je najupućenija stručnjakinja za tu problematiku, profesorica Peti-Stantić (2014b), drugačijeg mišljenja koje se temelji na analiziranoj građi slovensko-hrvatskoga i hrvatsko-slovenskoga rječnika, može se zaključiti da i unutar

upućenijeg dijela populacije postoji otklon u smjeru teze koja se širi putem pojedinih medija i obrazovnih institucija, a ne odražava stvarno stanje.

Tablica 17. *Mišljenje o tvrdnji da hrvatski jezik ima mnogo više novotvorenica od slovenskoga jezika (u %)*

Stupanj slaganja s tvrdnjom „Hrvatski jezik ima mnogo više novotvorenica od slovenskog jezika“	1	2	3	4	5
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
Dobro upoznati s novotvorenica u slovenskom jeziku (n = 336)	2,7	7,1	74,4	7,4	8,3
Dobro upoznati s novotvorenica u hrvatskom jeziku (n = 120)	0,0	6,7	54,2	26,7	12,5

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Nadovezujući se na taj zaključak, nije iznenađujuća činjenica da se veći udio ispitanika koji sebe smatra upućenima u hrvatske novotvorenice uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da hrvatski jezik ima previše novotvorenica (35,8 %), nego što ih se s istom tvrdnjom u kontekstu hrvatskoga jezika ne slaže (15,8 %) (Tablica 18.). Oni koji se smatraju upućenima u slovenske novotvorenice razumljivo, zbog slabijeg poznavanja hrvatskih novotvorenica, uglavnom ne mogu suditi o tome ima li hrvatski jezik previše novotvorenica (78,7 % je naime neodlučnih), dok je rubno ipak nešto više onih koji smatraju da hrvatski jezik nema previše novotvorenica od onih koji misle suprotno. Zanimljivo je da se gotovo 45 % istog dijela ispitanika ne može odlučiti o istom pitanju ni u slovenskom kontekstu, a i pri tom je nešto više onih koji smatraju da slovenski jezik nema previše novotvorenica od onih koji su suprotnog mišljenja. Suprotno, pak, možemo razabrati iz dijela koji se smatra upoznatim s novotvorenica u hrvatskom jeziku. No i u tom je dijelu gotovo 45 % neodlučnih (Tablica 19.).

Tablica 18. *Mišljenje o tvrdnji da hrvatski jezik ima previše novotvorenica (u %)*

Stupanj slaganja s tvrdnjom „Hrvatski jezik ima previše novotvorenica“	1	2	3	4	5
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu odlučiti	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem
Dobro upoznati s novotvorenica u slovenskom jeziku (n = 333)	3,3	7,8	78,7	6,3	3,9
Dobro upoznati s novotvorenica u hrvatskom jeziku (n = 120)	3,3	12,5	48,3	28,3	7,5

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Tablica 19. *Mišljenje o tvrdnji da slovenski jezik ima previše novotvorenica (u %)*

Stupanj slaganja s tvrdnjom „Slovenski jezik ima previše novotvorenica“	1 Uopće se ne slažem	2 Uglavnom se ne slažem	3 Ne mogu odlučiti	4 Uglavnom se slažem	5 Potpuno se slažem
Dobro upoznati s novotvorenicama u slovenskom jeziku (n = 336)	6,0	25,6	44,9	17,6	6,0
Dobro upoznati s novotvorenicama u hrvatskom jeziku (n = 116)	3,4	19,0	44,8	19,8	12,9

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Temeljem izloženih rezultata može se zaključiti da je slovenska mlađa populacija općenito gledano slabije upoznata s novotvorenicama. To vrijedi za slovenske novotvorenice, a posebice za novotvorenice u hrvatskom jeziku. Tek 7,5 % ispitanika kojima je slovenski materinski jezik naime smatra kako se uglavnom ili u potpunosti može složiti s tvrdnjom da su dobro upoznati s novotvorenicama u hrvatskom jeziku. Razumljivo je stoga da većina proučavane slovenske populacije teško donosi sud o tome ima li hrvatski previše ili, pak, premalo novotvorenica. Općenito gledano, proučavana slovenska populacija ima pozitivan odnos prema novotvorenicama te se također pozitivno odnosi prema izborima za najbolje nove riječi. Posljedično ispitanici ne misle da slovenski i hrvatski jezik imaju previše novotvorenica. Štoviše, općenito gledano Slovenci ne misle da hrvatski jezik ima više novotvorenica od slovenskoga jezika (tek je 10,7 % ispitanika koji tako misle), što je u skladu s onim što govore najupućeniji pojedinci iz jezikoslovne struke, a ne uklapa se u sliku koju pokušava prikazati dio slovenskih medija. Iz toga proizlazi zaključak da su negativni komentari, koji se u potonjim pojavljuju, isključivo glas manjine koja na žalost često dobiva više pažnje no što ju zaslužuje.

5.3.6 Zanimanje za učenje hrvatskog jezika

Budući da je na razini osnovnog i srednjeg školstva hrvatski jezik već pronašao svoje mjesto, ovdje donosimo rezultate zanimanja studenata za učenje hrvatskoga jezika (Tablica 20.). Za razliku od osnovnoškolaca i srednjoškolaca studenti su u velikoj većini punoljetni, što barem formalno znači da mogu u potpunosti odlučivati o sadržajima koje će pohađati u okviru studija, te je njihovo izjašnjavanje utoliko relevantnije pri prepoznavanju zanimanja za hrvatski jezik. Rezultati ukazuju da zanimanje očito postoji u više od četvrtine ispitanika ukupno. Pritom ne postoji statistički bitna razlika između studenata na prijediplomskoj i diplomskoj razini (Kruskal-Wallisov test: $p = 0,332$). Dok je na prijediplomskoj razini to zanimanje (odgovori

„vjerojatno bih“ i „sigurno bih“) malo iznad 31 %, na diplomskim je studijima malo ispod 25 %. Tome treba dodati kako je više od 18 % prijediplomskih studenata neodlučnih, dok je među diplomskim takvih više nego petina. Što se tiče razlika među različitim dijelovima ispitanika prema angažiranosti na tržištu rada, one nisu bitne između aktivnih, no nezaposleni pokazuju nešto veće zanimanje za učenje. Potonje je vjerojatno želja po stjecanju novih znanja radi povećanja konkurentnosti na tržištu rada i posljedica više slobodnog vremena od onih koji su zaposleni. Ukupno gledajući, zainteresiranih je uglavnom oko 30-ak posto, dok je nezainteresiranih (odgovori „vjerojatno ne bih“ i „sigurno ne bih“) oko 50-ak posto. Pritom također valja napomenuti da ženski dio populacije ima nešto veću ($p < 0,001$) sklonost prema odabiru hrvatskog jezika kao dijela nastavnog programa u okviru studija poslovanja i ekonomije od muškog dijela populacije, što je vjerojatno posljedica nešto niže predodžbe vlastitog znanja hrvatskoga jezika od muškog dijela populacije u ovoj studiji.

Tablica 20. *Zanimanje za učenje hrvatskog jezika u slovenskih studenata (u %)*

Ako bi vaš studijski program uključivao mogućnost pohađanja predmeta „Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju“, biste li ga odabrali?	1	2	3	4	5
	Sigurno ne bih	Vjerojatno ne bih	Ne znam	Vjerojatno bih	Sigurno bih
Prijediplomski (n = 851)	20,0	30,3	18,6	18,3	12,8
Diplomski (n = 211)	15,6	39,3	20,9	16,6	7,6
Doktorski (n = 17)	0,0	29,4	17,6	16,6	5,9
Nezaposleni (n = 378)	14,8	29,4	25,1	15,6	15,1
Zaposleni preko studentskog servisa (n = 592)	23,5	32,8	14,2	19,4	10,1
Redovito zaposleni (n = 141)	23,4	27,7	20,6	22,0	6,4
Žene (n = 716)	17,7	30,2	17,9	20,8	13,4
Muškarci (n = 382)	25,4	33,2	20,9	12,6	7,9
Svi (n = 1127)	20,4	31,4	18,6	18,4	11,2

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Navedeni rezultati zapravo potvrđuju ono što je već u više navrata ustvrđeno u okviru preliminarne istraživanja na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani na nešto manjim uzorcima. Prije provedbe istraživanja, naime, očekivalo se da bi hrvatski jezik, ako bude uveden u program, kao peti strani jezik na tom fakultetu, privukao 20 % od ukupnog broja studenata na pojedinoj godini. Rezultati su na kraju pokazali da je ta procjena bila konzervativna, jer je izraženo zanimanje veće. Rezultati u 2022. godini pokazali su da bi tada približno četvrtina studenata prijediplomskog studija zasigurno izabrala kolegij Hrvatski jezik u poslovanju i ekonomiji, dok je jedna četvrtina bila neodlučna (Tablica 21.). Ukupno je tada više od 30 % studentske populacije bilo uvjereneno da bi izabrali taj kolegij, dok je približno jedna petina bila

neodlučnih. Tada je, zanimljivo, otkriveno da među diplomskim studentima postoji veće zanimanje od prijediplomskih, što je bilo objašnjeno činjenicom da na diplomskom studiju ne postoje lektorati stranih jezika te su ih stoga ti studenti željniji (Ivašković, 2022a: 57). Potrebno je spomenuti tezu prema kojoj su diplomski studenti bliže završetku svojih studija te su time i bliže uključivanju na tržište rada, odnosno već imaju više radnog iskustva preko studentskih servisa što ih, između ostaloga, čini upućenijima u to kakva je potražnja za pojedinim vještinama i znanjima na tržištu rada. U tom bi kontekstu povećano zanimanje za učenje hrvatskoga jezika, barem dijelom, moglo biti i posljedica izražene potrebe slovenskih poslodavaca da zaposlenici poznaju hrvatski jezik.

Tablica 21. *Zanimanje za predmet Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju (n = 272; u %)*

Ako bi vaš studijski program uključivao mogućnost pohađanja predmeta Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju, biste li ga odabrali?			
Razina studija	Da	Ne znam	Ne
Prijediplomski	24,8	24,2	51,0
Diplomski	44,6	10,7	44,6
Doktorski	25,0	0,0	75,0
Ukupno	30,2	20,3	49,5

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Izvor: Ivašković, 2022a: 57.

U okviru te studije, s obzirom na činjenicu da se broj studenata Ekonomskog fakulteta u Ljubljani kretao između 400 i 450 na sveučilišnim programima i između 170 i 200 na visokoškolskim programima (Zajec, 2019), predviđa se, dakle, da bi na drugoj studijskoj godini predmet *Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju 1* moglo upisati 142-161 studenta. Ako bi se, pak, povećao taj raspon tako da se donja granica pomakne za 10 % naniže, a gornja za 30 % naviše (zbog dijela još uvijek neodlučnih), to bi značilo od 128 do 209 učenika po naraštaju. Budući da je na trećoj godini broj upisanih studenata manji, između 350 i 400 studenata na sveučilišnim i između 135 i 180 na visokoškolskim programima, istom bi metodom došli do broja 109-189 studenata koji bi pohađali *Hrvatski jezik za ekonomiju i poslovanje 2*. Sukladno tome, ukupno bi kolegij iz hrvatskog jezika moglo pohađati između 237 i 398 redovnih studenata, a k tomu bi prema istoj metodi trebalo dodati još između 10 do 18 izvanrednih studenata kako na drugoj tako i na trećoj godini (Ivašković, 2022a: 57-58).

Slični rezultati kao u 2022. potvrđeni su i dvije godine poslije, kada je ukupno 30,1 % ispitanika Ekonomskog fakulteta u Ljubljani potvrdilo da bi sigurno izabralo mogućnost učenja hrvatskoga. Pritom je zanimljivo primijetiti da je zanimanje na prijediplomskom studiju tada bio nešto manji nego među diplomskim studentima, od kojih bi čak 44,1 % izabralo tu

moгуćnost. U tom kontekstu valja primijetiti da se zasad na drugom stupnju studija ne izvodi nastava stranih jezika, stoga bi rezultati mogli potaknuti na razmišljanje o promjeni te prakse. Još je zanimljiviji bio rezultat koji pokazuje da zanimanje za hrvatski jezik raste sa zaposlenošću. Dok je među nezaposlenima zanimanje malo iznad četvrtine, u zaposlenih preko studentskog servisa ili redovno zaposlenih, „sigurnih“ je bila gotovo trećina. Pritom je znakovito da je kod potonjih postotak nezainteresiranih iznad 50 %, no smanjen je udio neodlučnih (Tablica 22.).

Vjerojatnost izbora hrvatskoga jezika u okviru studijskog programa u jakom je suodnosu sa susretanjem s potrebom poznavanja hrvatskoga jezika u svakodnevnom životu (Spearmanov korelacijski koeficijent (r) iznosi 0,52 te je statistički značajan na razini $p < 0,001$) te s predodžbom koristi od znanja hrvatskoga jezika. U tom su pogledu evidentne bitne pozitivne korelacije kako s predodžbom poznavanja hrvatskoga jezika kao sredstva za povećanje konkurentnosti na tržištu rada ($r = 0,51$), tako i s predodžbom poznavanja hrvatskoga jezika kao poluge za vlastiti osobni razvoj ($r = 0,45$). Na statističkoj razini $p < 0,001$ također je primjetna pozitivna korelacija između vjerojatnosti izbora hrvatskoga jezika u okviru studijskog kolegija sa spremnošću za plaćanje tečaja iz hrvatskoga jezika ($r = 35$), s postojećim znanjem hrvatskoga ($r = 0,20$) te s učestalošću susretanja s potrebom poznavanja hrvatskoga jezika pri radu ($r = 0,28$). S druge strane, bitna korelacija nije otkrivena u odnosu vjerojatnosti izbora kolegija iz hrvatskog jezika s dosadašnjim iskustvima pri učenju stranih jezika, tako ni s predodžbom sličnosti između hrvatskoga i slovenskoga jezika ($p > 0,05$).

Tablica 22. *Zanimanje za učenje hrvatskog jezika u slovenskih studenata (u %)*

Ako bi vaš studijski program uključivao mogućnost pohađanja predmeta "Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju", biste li ga odabrali?						
Razina studija i zaposlenost	Da		Ne znam		Ne	
	N	%	N	%	N	%
1. stupanj (n = 205)	52	25,4	52	25,4	101	49,3
2. stupanj (n = 68)	30	44,1	9	13,2	29	42,6
3. stupanj (n = 4)	1	25,0	0	0,0	3	75,0
Nezaposleni (n = 127)	34	26,8	26	20,5	67	52,8
Zaposleni preko studentskog servisa (112)	37	33,0	28	25,00	47	42,0
Redovno zaposleni (n = 66)	22	33,3	10	15,2	34	51,5

Napomena: U obzir su uzeti samo ispitanici koji imaju studentski status. Postotci se odnose na pojedini redak.
Izvor: Ivašković, 2024c: 56.

Potreba poznavanja hrvatskog jezika očito je među glavnim motivatorima za učenje hrvatskoga jezika, a istovremeno ni izloženost potrebi tijekom studentskog rada ili u kontekstu redovnog zaposlenja nije zanemariv čimbenik koji utječe na vjerojatnost izbora hrvatskog

jezika u okviru studija. Slično su potvrdile i druge studije na nešto manjem uzorku ispitanika (vidi Ivašković, 2021: 55-56). No, zanimljivo da opća izloženost potrebi za poznavanjem stranih jezika ne korelira statistički bitno s vjerojatnošću izbora hrvatskog jezika, što se može tumačiti poništavanjem pozitivnog i kompenzacijskog učinka. Dok veća izloženost potrebi za znanjem stranih jezika pozitivno utječe na vjerojatnost izbora izbornog kolegija na stranom jeziku, osoba koja je izložena potrebi za znanjem drugih stranih jezika radije će potrošiti vrijeme na učenje tih stranih jezika koji su joj potrebni na poslu, a ne na hrvatski. S obzirom da tvrdnja o učestalosti susretanja sa stranim jezicima na poslu uključuje i hrvatski jezik, uzimajući u obzir prethodno navedenu pozitivnu korelaciju između susretanja s hrvatskim jezikom i namjere odabira nastavnih sadržaja iz hrvatskoga jezika, možemo zaključiti da postoji negativna korelacija između učestalosti susretanja sa stranim jezicima na poslu, ako bi u toj tvrdnji eksplicitno isključili hrvatski jezik iz skupa svih stranih jezika, i vjerojatnosti odabira predmeta Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju. Potreba za usavršavanjem u ovom slučaju proizlazi iz potreba konkretnog radnog mjesta. Ako u danom trenutku nema specifičnih potreba i ako s velikom vjerojatnošću ne možemo potvrditi pojavu tih potreba u skoroj budućnosti, obrazovanje se vrlo vjerojatno ne će financirati niti će ga zaposlenik izabrati. Ljudi se očito sve manje odlučuju za gomilanje kompetencija u vrijeme nestašice vremena, ako ne vide konkretnu korist te kompetencije koja će se ostvariti u dogledno vrijeme. Taj je utjecaj primjetan čak i kada se čini da je stjecanje kompetencija besplatno. Uvijek je naime potrebno uzeti u obzir i troškove izgubljenih alternativa.

Pri istraživanjima zanimanja za pojedinu tržišnu robu, bilo proizvod ili uslugu, često se u rezultate prikrade tako zvano nepostojeće potraživanje. Naime, ako pojedinac prilikom upita o zanimanju za pojedinu robu nije istovremeno upitan i koliko se drugih alternativnih roba spreman odreći kako bi mogao konzumirati neki proizvod ili uslugu, rezultati ne odražavaju stvarno stanje potraživanja na tržištu. Primjerice, većina će se ljudi vjerojatno izjasniti kako želi da ne postoji glad u svijetu, no ako se za ostvarenje te svoje želje nije spremno odreći ni najmanjeg dijela svog blagostanja, bilo preko odvajanja dijela novčanih ili drugih sredstava ili pak preko izdvajanja dijela svoga vremena za volontiranje čija je svrha smanjenje broja gladnih ljudi, onda to zapravo nije prava želja, jer za tog pojedinca nema nikakvu konkretnu vrijednost. Analogiju možemo povući i s izražavanjem želje za učenjem stranoga jezika. Razumno je pretpostavljati da bi većina ljudi željela vladati sa što više jezika, no nisu svi spremni za to trošiti svoje vrijeme, energiju i novac. Predočena vrijednost učenja hrvatskog jezika pokazatelj je koji objektivizira stvarnu potražnju za konkretnim obrazovanjem jer nam daje uvid u stvarnu

spremnost populacije na odricanje od drugih dobara u zamjenu za pohađanje nastave hrvatskog jezika. Rezultati te studije otkrivaju da među onima koji su se izjasnili da bi sigurno iskoristili mogućnost učenja hrvatskog jezika na području poslovanja i ekonomije kada bi za to imali priliku u sklopu visokog obrazovanja, skoro trećina nije bila spremna platiti tu nastavu, nego bi taj kolegij pohađali samo ako bi u potpunosti bio financiran iz državnog proračuna. Istovremeno, u segmentu populacije koja se izjasnila da bi vjerojatno izabrala kolegij iz hrvatskog jezika više od 40 % nije spremno platiti ništa za učenje hrvatskoga jezika. Taj bi dio populacije stoga sudjelovao u predmetnom obrazovanju samo u okviru postojećih redovitih studijskih programa koje u Sloveniji još uvijek velikim dijelom financira država, što u slovenskom kontekstu ukazuje na važnost državnih obrazovnih institucija pri promociju hrvatskog jezika (Tablica 23.).

Tablica 23. *Spremnost za plaćanje tečaja hrvatskoga jezika (u %)*

Koliko bi bili spremni platiti za tečaj? / Izbor besplatnog kolegija.	Ništa	80 % nižu cijenu od tržišne	50 % nižu cijenu od tržišne	30 % nižu cijenu od tržišne	10 % nižu cijenu od tržišne	Tržišnu cijenu
Vjerojatno (n = 152)	40,8	7,9	24,3	14,5	3,3	9,2
Sigurno (n = 122)	32,0	3,3	27,9	23,0	6,6	7,4
Ukupno (n = 274)	36,9	5,8	25,9	18,2	4,7	8,4

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

5.3.7 Svrha učenja hrvatskoga jezika

U nastavku sam pokušao utvrditi motiv za učenje hrvatskoga jezika. Pritom sam krenuo od temeljne pretpostavke da visokoškolsko obrazovanje ima dvojno poslanje te može koristiti učeniku kao sredstvo za postizanje boljih uvjeta na tržištu rada, odnosno za materijalnu korist, ili da učenje nije predočavano kao sredstvo za postizanje neposredne materijalne koristi, već da određenim novim znanjem pojedinac doprinosi vlastitom osobnom razvoju koje se budućnosti možda nikada ni ne će pokazati kao financijska korist. Rezultati u Tablici 24. pokazuju da se čak 70 % ispitanika uglavnom ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da učenje hrvatskoga služi kao sredstvo za razvoj osobnosti, dok se nešto manje, ali još uvijek više od 57 % (svih ispitanika i onih koji su se eksplicitno izjasnili da im je materinski jezik slovenski) uglavnom ili u

potpunosti slaže s tvrdnjom da je učenje hrvatskoga korisno i za povećanje učenikove konkurentnosti na tržištu rada.

Tablica 24. *Predodžba vrste koristi od učenja hrvatskoga jezika (u %)*

Učenje hrvatskoga jezika vidim kao sredstvo za:	Prosjek (SD)	1	2	3	4	5
		Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	Posve se slažem
Povećanje konkurentnosti na tržištu rada. Svi (n = 842)	3,53 (1,2)	8,7	11,9	21,0	35,0	23,4
Deklarirani govornici slovenskoga (n = 610)	3,53 (1,2)	8,5	12,5	21,6	32,1	25,2
Razvoj osobnosti. Svi (n = 837)	3,81 (1,1)	6,0	9,1	13,5	40,5	30,9
Deklarirani govornici slovenskoga (n = 606)	3,84 (1,2)	5,9	9,9	12,5	37,6	34,0

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak; SD = standardna devijacija.

Kruskal-Wallisovi testovi potvrđuju da glede predodžbe očekivane koristi od znanja hrvatskoga u vidu veće konkurentnosti na tržištu rada ili kao sredstva osobnog razvoja nema statistički bitne razlike između žena i muškaraca ($p > 0,01$). Također ni razina studija ne utječe na te predodžbe ($p > 0,01$), dok određena razlika ($p = 0,024$) postoji između onih koji su redovito zaposleni i onih koji rade preko studentskog servisa pri obje predodžbe (Tablica 25. i Tablica 26.). Ono što upada u oči činjenica je da oni koji bi vjerojatno ili sigurno odabrali učenje hrvatskoga jezika bitno odskakuju od ostatka populacije glede predodžbe koristi tog učenja. To vrijedi kako za predodžbu povećanja vlastite konkurentnosti na tržištu rada, tako i glede predodžbe osobnog razvoja.

Tablica 25. *Predodžba učenja hrvatskoga jezika kao sredstva za povećanje konkurentnosti na tržištu rada (u %)*

Učenje hrvatskoga jezika vidim kao sredstvo za povećanje konkurentnosti na tržištu rada.	1	2	3	4	5
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	Posve se slažem
Preddiplomski (n = 658)	8,5	11,7	21,4	37,7	20,7
Diplomski (n = 150)	8,7	14,7	16,7	30,7	29,3
Nezaposleni (n = 257)	7,0	16,0	17,5	31,9	27,6
Studentski rad (n = 481)	8,9	11,9	22,5	36,0	20,8
Redovito zaposleni (n = 81)	9,9	1,2	17,3	44,4	27,2
Vjerojatno bi izabrali učenje hrvatskog jezika (n = 148)	0,0	0,7	4,1	56,8	38,5
Sigurno bi izabrali učenje hrvatskog jezika (n = 118)	3,4	3,4	4,2	33,9	55,1

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Tablica 26. *Predodžba učenja hrvatskoga jezika kao sredstva za osobni razvoj (u %)*

Učenje hrvatskoga jezika vidim kao sredstvo za osobni razvoj.	1	2	3	4	5
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	Posve se slažem
Preddiplomski (n = 654)	5,7	10,6	12,2	42,4	29,2
Diplomski (n = 150)	6,0	4,0	18,7	37,3	34,0
Nezaposleni (n = 257)	2,7	4,7	14,4	43,6	34,6
Studentski rad (n = 480)	7,3	10,4	12,9	40,8	28,5
Redovito zaposleni (n = 81)	4,9	11,1	4,9	38,3	40,7
Vjerojatno bi izabrali učenje hrvatskog jezika (n = 148)	0,0	3,4	5,4	37,8	53,4
Sigurno bi izabrali učenje hrvatskog jezika (n = 118)	0,0	0,8	7,6	28,8	62,7

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Također je zanimljivo da dio populacije, koji bi sigurno odabrao mogućnost učenja hrvatskoga jezika u okviru svog studija, korist od tog učenja u većoj mjeri vidi kroz osobni razvoj nego kroz povećanje vlastite konkurentnosti na tržištu rada. U sličnom istraživanju 2022., na nešto manjem uzorku i s donekle drugačijom metodologijom, kada se osobni razvoj i povećanje konkurentnosti suprotstavilo jedno drugome te su studenti morali na jednoj Likertovoj skali odlučiti smatraju li da učenje stranoga jezika općenito više doprinosi osobnom razvoju ili većoj konkurentnosti na tržištu rada, rezultati su bili nešto drugačiji. Među zainteresiranim za pohađanje *Hrvatskog jezika za poslovanje i ekonomiju* čak 50,8 % smatralo je kako je učenje jezika u većoj mjeri sredstvo za povećanje vlastite konkurentnosti na tržištu rada, dok je samo 16,7 % bilo sklonije mišljenju da učenje stranog jezika prije svega omogućava razvoj osobnosti učenika (Tablica 27.) (Ivašković, 2022a: 59-60).

Tablica 27. *Predodžba učenja jezika u studenata Ekonomskog fakulteta u Ljubljani (u %; n = 272)*

Učenje jezika vidim kao sredstvo:	Za razvoj osobnosti	Za nešto više za razvoj osobnosti	Za podjednako za razvoj osobnosti i povećanje konkurentnost na tržištu rada	Za nešto više za povećanje konkurentnost na tržištu rada	Za povećanje konkurentnost na tržištu rada
Zainteresirani za pohađanje predmeta <i>Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju</i>	4,8	17,5	47,6	19,0	11,1

Napomena: Postotci se odnose na pojedini redak.

Izvor: Ivašković, 2022a: 60.

Slično je i u istraživanju iz 2024 (u Tablici 28.), kada su bila suprotstavljena dva poslanja učenja jezika, mala prevaga bila na strani povećanja konkurentnosti na tržištu rada u svim proučavanim segmentima.

Tablica 28. *Predodžba poslanja učenja jezika prema razini studija i aktivnosti na tržištu rada*

Učenje jezika vidim kao sredstvo:	Za razvoj osobnosti		Za nešto više za razvoj osobnosti		Za jednako za razvoj osobnosti kao i za povećanje konkurentnosti na tržištu rada		Za nešto više za povećanje konkurentnosti na tržištu rada		Za povećanje konkurentnosti na tržištu rada	
					N	%			N	%
1. stupanj (n = 205)	12	5,9	38	18,5	94	45,9	35	17,1	26	12,7
2. stupanj (n = 68)	3	4,4	9	13,2	23	33,8	23	33,8	10	14,7
3. stupanj (n = 4)	0	0,0	0	0,0	4	100,0	0	0,0	0	0,0
Nezaposleni (n = 127)	10	7,9	22	17,3	62	48,8	17	13,4	16	12,6
Zaposleni preko studentskog servisa (n = 112)	2	1,8	18	16,1	42	37,5	36	32,1	14	12,5
Redovno zaposleni (n = 66)	4	6,1	8	12,1	36	54,5	11	16,7	7	10,6
Sigurno bi izabrali učenje hrvatskog jezika (n = 92)	6	6,5	17	18,5	28	30,4	28	30,4	13	14,1

Izvor: Ivašković, 2024c: 57.

Većina ispitanika u navedenoj je studiji jezik vidjela kao sredstvo koje jednako pridonosi razvoju osobnosti i većoj mogućnosti zaposlenja. Pritom je zanimljivo da gotovo polovica studenata 2. bolonjske razine studija učenje stranih jezika vidi više kao sredstvo za poboljšanje svoje pozicije na tržištu rada, a manje kao polugu za razvoj osobnosti, dok tek nešto manje od petine ima suprotno mišljenje, a to je da učenje stranog jezika prvenstveno služi razvoju osobnosti. Možemo zaključiti da je taj dio studentske populacije, koji je pri kraju

studija, najizloženiji pritiscima, odnosno potrebi za pronalaskom zaposlenja, stoga većinu svojih aktivnosti, uključujući i učenje, usmjerava na povećanje vlastite konkurentnosti na tržištu rada. Zanimljivo je pritom da onaj dio populacije, koji bi, ako bi za to imao mogućnost u okviru svog studija, sigurno izabrao učenje hrvatskog jezika, također izriče nešto veću predodžbu učenja jezika kao sredstva za povećanje konkurentnosti, no u odnosu na ukupnu populaciju uključenu u studiju, malo veći je udio tog dio sklon mišljenju da je jezik ipak u većoj mjeri sredstvo za razvoj osobnosti. Takvih je naime više od četvrtine svih koji bi sigurno izabrali učenje hrvatskog jezika i to potvrđuje tezu prema kojoj bitan dio zainteresiranih Slovenaca u učenju hrvatskog jezika ne vidi samo potencijalnu materijalnu korist. No, koji su njihovi specifični razlozi za učenje hrvatskoga jezika, valjalo bi posebno istražiti.

Iz rezultata prethodnih studija također se može zaključiti kako ispitanici bliskost s hrvatskim jezikom vide uglavnom zbog čestih susreta s njim i njegove srodnosti sa slovenskim jezikom. Kod tih je postavki naime prosječna vrijednost odgovora na skali od 1 do 5 bila iznad 3,5, što je impliciralo relativno visoko slaganje s navedenim tvrdnjama (Tablica 29.). Naknadno je provedena faktorska analiza koja je bila statistički bitna već u prvoj iteraciji (Barlettov test: $\chi^2(21) = 338,983$; $p = 0,000$). Mjera adekvatnosti uzorka Kaiser-Meyer-Olkin bila je veća od 0,6 ($KMO = 0,736$) i sve su varijable imale dovoljnu MSA vrijednost iznad 0,5. Pritom je ustanovljeno da prvi faktor uglavnom uključuje tvrdnje koje izražavaju bliskost ispitanika s hrvatskim jezikom, dok drugi faktor povezuje izjave koje izražavaju nedostatak znanja s područja hrvatskog jezika. U nastavku je zato dodatno provjerena povezanost faktora s vjerojatnošću izbora kolegija *Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju*. Rezultati korelacijske analize nisu bili iznenađujući. Oba su faktora naime statistički bitno pozitivno povezana s potencijalnim izborom i iznimno snažno pozitivno koreliraju s vjerojatnosti izbora i osjećaja bliskosti s jezikom ($r = 0,59$; $p < 0,01$), dok je u pogledu vjerojatnosti izbora i predodžbe nedostatka znanja hrvatskoga jezika ta korelacija nešto manja ($r = 0,24$; $p < 0,01$). Iako je ovaj dio istraživanja tek natuknica za daljnju analizu motiva učenika za učenjem hrvatskog kao stranog jezika, na temelju ovih rezultata možemo zaključiti da nedostatak u znanju i pogotovo doživljaj bliskosti s hrvatskim jezikom, pozitivno utječu na sklonost učenju hrvatskog jezika u sklopu studija poslovanja i ekonomije (Ivašković, 2022a: 59-60).

Tablica 29. *Izvor motivacije za učenje hrvatskog jezika*

Tvrđnja	Prosjek (SD)	Blizina jezika	Pomanjkanje znanja
Hrvatski mi je jezik blizak zbog čestih susreta s njim.	3,9 (1,1)	0,73	
Hrvatski mi je jezik blizak zbog srodnosti sa slovenskim jezikom.	3,8 (1,0)	0,58	
Smatram kako učenje hrvatskog jezika jest, odnosno bilo bi važan dio visokog obrazovanja.	2,6 (1,3)	0,82	
Studenti nakon završetka studija nedovoljno poznaju hrvatski jezik.	3,1 (1,3)	0,70	0,44
Hrvatski mi je jezik blizak zbog povijesnih razloga.	2,5 (1,4)	0,61	
Nedovoljno poznajem hrvatsku kulturu.	2,8 (1,2)		0,76
Često se suočavam s potrebom za hrvatskim jezikom na poslu (u redovnom radnom odnosu ili u sklopu studentskog rada).	3,0 (1,7)	0,71	

Napomena: Faktori objašnjavaju 57,81 % varijabilnosti; SD = standardna devijacija.

Izvor: Ivašković, 2022a: 60.

5.3.8 Predznanje zainteresiranih

Pred provedbom šireg istraživanja u okviru ovog doktorskog rada proveo sam testno istraživanje na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani. Pritom se očekivalo kako će želju za pohađanjem predmeta u okviru studija na Ekonomskom fakultetu izraziti i dio studenata s višom razinom znanja hrvatskog jezika te da će zanimanje za izborni kolegij pokazati u prvom redu radi lakšeg prikupljanja ECTS (*European Credit Transfer System*) bodova koji su studentima potrebni za napredovanje na višu godinu studija. Pritom se na žalost nisam mogao osloniti na statističke podatke iz popisa stanovništva Republike Slovenije jer se posljednji popis proveo 2002. godine. Tada su, doduše, podatci pokazali kako je hrvatski bio materinski jezik skoro 3 % državljana Republike Slovenije, oko 2 % kao materinski jezik navelo je srpski, a oko 1,6 % bosanski (Šircelj, 2003: 88). Ako bismo taj podatak uzeli kao okvir, mogli bismo pretpostaviti da je blizu 7 % studenata upoznato s hrvatskim ili srodnim jezikom, što bi toj populaciji dalo prednost u odnosu na njihove kolege. Tadašnji rezultati istraživanja djelomično su potvrdili pretpostavku o djelomičnom oportunizmu onih koji bi rado upisali hrvatski jezik, no unatoč tomu iz Tablice 30. možemo razabrati da su gotovo dvije trećine potencijalnih polaznika bili ispod razine B2. Ako bismo u analizu uvrstili i one koji nisu bili sigurni u izbor kolegija iz hrvatskog jezika, takvih je studenata bilo gotovo tri četvrtine. Tada je zaključeno da bi, s obzirom na činjenicu da je relativna većina vjerojatnih polaznika bila na razini B1 ili A2, B2 razina znanja predstavljala primjeren obrazovni cilj za predmetni kolegij (Ivašković, 2022a: 58).

Tablica 30. *Predznanje zainteresiranih iz uvodne studije*

Predznanje	Izbor kolegija Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju								
	Da	%	Ukupno %	Ne znam	%	Ukupno %	Ukupno „da“ i „ne znam“	%	Ukupno %
Bez predznanja	3	6,5	6,5	2	5,0	5,0	5	5,8	5,8
A1	4	8,7	15,2	9	22,5	27,5	13	15,2	21,0
A2	8	17,4	32,6	15	37,5	65,0	23	26,7	47,7
B1	15	32,6	65,2	7	17,5	82,5	22	25,6	73,3
B2	2	4,3	69,6	3	7,5	90,0	5	5,8	79,1
C1	7	15,2	84,8	3	7,5	97,5	10	11,6	90,7
C2	7	15,2	100	1	2,5	100	8	9,3	100
Ukupno	46	100		40	100		86	100	

Izvor: Ivašković, 2022a: 59.

Rezultati tog istraživanja ukazuju na nešto manji udio tako zvanih oportunisti. No, unatoč tomu 28,2 % zainteresiranih naime već je na C1 ili C2 razini, stoga bi možda bilo potrebno razmisliti o uvođenju dvije različite razine kolegija iz hrvatskog jezika koji bi se posljedično bodovali s različitim brojem ECTS bodova (Tablica 31.).

Tablica 31. *Predznanje zainteresiranih za kolegij iz hrvatskog jezika*

Predznanje	Izbor kolegija Hrvatski jezik za poslovanje i ekonomiju								
	Sigurno (n)	%	Ukupno %	Vjerojatno (n)	%	Ukupno %	Ukupno sigurno i vjerojatno (n)	%	Ukupno %
Bez predznanja	0	0,0	0,0	6	2,9	2,9	6	1,8	1,8
A1	12	9,5	9,5	36	17,4	20,2	48	14,4	16,2
A2	8	6,3	15,9	59	28,5	48,8	67	20,1	36,3
B1	20	15,9	31,7	40	19,3	68,1	60	18,0	54,3
B2	24	19,0	50,7	34	16,4	84,5	58	17,4	71,8
C1	9	7,1	57,9	13	6,3	90,8	22	6,6	78,4
C2	53	42,1	100	19	9,2	100	72	21,6	100
Ukupno	126	100		207	100		333	100	

5.4 Rasprava o rezultatima ankete

Jezik je dinamičan te se tijekom različitih vremenskih razdoblja mijenja sam po sebi, dok se istovremeno mijenja i odnos određene populacije prema tom jeziku. Posljedično, razina znanja i predodžba korisnosti nekog jezika unutar određene populacije nisu statični. Prisutnost jezika u određenom društvu uvjetovana je različitim većim i manjim društvenim čimbenicima, a mogućnost učenja unutar najrelevantnijih obrazovnih institucija ključan je čimbenik u stvaranju znanja i predodžbe korisnosti određenog jezika. Sloveniju karakterizira relativno velika potreba za znanjem stranih jezika, što je rezultat relativno male slovenske govorne

zajednice u odnosu na većinu drugih jezičnih skupina. Ne čudi stoga što brojni autori smatraju nužnim uključivanje stranih jezika i u područje visokoškolskog obrazovanja (Jarc i Zorko, 2013; Mertelj i sur., 2016; Ivašković, 2021). Rezultati ovog istraživanja potvrđuju prethodne studije prema kojima i hrvatski jezik ima svoje mjesto u tom okviru, posebice na području ekonomije i poslovanja što su, između ostaloga, potvrdile i neke već objavljene studije (Ivašković, 2022a). Iako se hrvatski jezik poučava u slovenskim obrazovnim institucijama, kako na osnovnoškolskoj razini tako i u sklopu preddiplomskog programa Južnoslavenskih studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani te u okviru diplomskog programa na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mariboru, za sada nije predviđena mogućnost učenja hrvatskog jezika na nejezičnim studijskim programima. Činjenica da je Republika Hrvatska vrlo važan trgovinski partner za Republiku Sloveniju potaknula je ovo istraživanje o poželjnosti učenja hrvatskoga jezika među slovenskim studentima ekonomije i poslovanja, što je neophodni dio analize obrazovnih potreba.

Na temelju ovog istraživanja može se zaključiti da većina proučavane populacije smatra da su hrvatski i slovenski slični jezici, no da je prosječni ispitanik slabo upoznat s hrvatskim narječjima, stoga je pri izjašnjavanju o sličnosti slovenskoga jezika i pojedinih hrvatskih narječja većina ispitanika ili ispustila ta pitanja ili je pri odgovoru izrazila svoju neodlučnost. Ni za jedno od hrvatskih narječja, pak, proučavana populacija ne smatra da je bliže slovenskome standardnome jeziku nego hrvatskome jezičnom standardu.

Unatoč slabijoj upoznatosti s pojedinim sastavnicama hrvatskoga jezika, rezultati ovoga istraživanja ipak potvrđuju relativno visok položaj hrvatskog jezika kao stranog jezika u usporedbi s ostalim jezicima. Prema prosječnom znanju, zauzima drugo mjesto među stranim jezicima u Sloveniji, dok je treći prema predodžbi korisnosti ovladavanja jezikom. Činjenica je da je poznavanje hrvatskoga jezika među slovenskim studentima u području poslovanja i ekonomije, u usporedbi s poznavanjem drugih stranih jezika, relativno dobro, ali ipak bitno zaostaje za engleskim jezikom te se u prosjeku nalazi na A2 razini prema Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike (ZEROJ). Budući da je poznavanje engleskoga jezika na bitno višoj razini (u prosjeku se nalazi iznad B2 prema ZEROJ), ne iznenađuje što se u tvrtkama s miješanim hrvatsko-slovenskim zaposlenicima često kao jezik komunikacije bira upravo engleski jezik (Ivašković, 2021: 40-41 i 44-45). Razumljivi su stoga rezultati koji potvrđuju veću predodžbu korisnosti znanja hrvatskog jezika u odnosu na trenutnu razinu znanja slovenskih studenata i diplomanata s područja poslovanja i ekonomije, posebno onih

koji su aktivni na tržištu rada. To nije iznenađenje jer su nas na to upozoravale već preliminarne studije (Ivašković, 2022a). Informacije o potrebi za poznavanjem hrvatskoga jezika na slovenskom tržištu rada nesumnjivo dolaze i do mlađih naraštaja slovenskih studenata, što ukazuje na njihovo relativno veliko zanimanje za učenje hrvatskog jezika. To zanimanje uglavnom proizlazi kako iz motiva za povećanjem vlastite konkurentnosti u poslovnom svijetu nakon završetka studija tako i iz motiva vlastita osobnog razvoja. Posljedično bi bilo korisno da relevantne institucije razmotre mogućnost uvođenja izbornog kolegija hrvatskoga jezika upravo u tim studijskim programima. Ako ne dođe do promjena u programima obrazovnih institucija, kompetencije prosječnog slovenskog studenta u tom će području vjerojatno nastaviti opadati.

Pored toga, ovo se istraživanje bavilo drugim segmentom analize potreba za uvođenjem nastave iz hrvatskog jezika u području ekonomije i poslovanja, odnosno utvrđivanjem karakteristika one populacije kojoj bi takav kolegij bio ponuđen u okviru studija. Prethodno je utvrđeno da se proučavana populacija relativno često suočava s potrebom poznavanja stranog jezika, pogotovo među zaposlenicima (Ivašković, 2021). U tom se kontekstu s potrebom poznavanja hrvatskog jezika susreće više od 60 % slovenskih ispitanika, dok se gotovo trećina slovenskih studenata i diplomanata na području ekonomije i poslovanja s potrebom poznavanja hrvatskoga jezika suočava i u okviru svoje radne aktivnosti. Potonje ne čudi s obzirom na činjenicu da je Republika Hrvatska treći najvažniji trgovinski partner za Republiku Sloveniju.

Zanimanje za učenje hrvatskoga jezika na preddiplomskoj je razini malo iznad 31 %, a na diplomskim je studijima malo ispod 25 %. Tome treba dodati kako je više od 18 % preddiplomskih studenata neodlučnih, dok je među diplomskim takvih više nego petina. Što se tiče razlika među različitim segmentima ispitanika prema angažiranosti na tržištu rada, one nisu bitne među zaposlenima, no nezaposleni pokazuju nešto veće zanimanje za učenje. Ukupno gledajući, zainteresiranih je uglavnom oko 30-ak posto, dok je nezainteresiranih (odgovori „vjerojatno ne bih“ i „sigurno ne bih“) oko 50-ak posto. Pritom također valja napomenuti da ispitanice imaju nešto veću sklonost odabiru hrvatskog jezika kao dio nastavnog programa u okviru studija poslovanja i ekonomije od ispitanika, što je vjerojatno posljedica nešto niže predodžbe vlastitog znanja hrvatskoga jezika od ispitanika. Rezultati također pokazuju da dio populacije, koji bi izabrao hrvatski jezik kao nastavni predmet u okviru studija, učenje stranih jezika nešto više doživljava kao polugu za osobni razvoj, no kad tome neposredno suprotstavimo suprotni cilj, povećanje konkurentnosti na tržištu rada, onda upravo potonje ima

malu prevagu nad osobnim razvojem. Uvođenje bi hrvatskog jezika, dakle, prema toj predodžbi bilo u skladu s tezom prema kojoj dodatni sadržaji u slovenskom visokom obrazovnom sustavu trebaju dati nešto veći naglasak na stjecanju praktičnih znanja koja su izravno primjenjiva na tržištu rada. Za planiranje izvanrednih studijskih programa treba uzeti u obzir rezultate prema kojim bi određenu cijenu za učenje hrvatskoga jezika bila spremna platiti približno polovica onih koji bi ga odabrali među izbornim kolegijima u okviru besplatnog studija, tek bi 8,4 % bilo spremno platiti tržišnu cijenu.

Odnos Slovenaca prema novotvorenim riječima u hrvatskom jeziku uvelike ovisi o njihovom odnosu prema hrvatskom jeziku općenito, a taj se očituje preko odnosa prema hrvatskoj nacionalnoj samobitnosti. U ovom su radu u prethodnim poglavljima prikazani pojedini primjeri difamacije i afirmacije hrvatskoga jezika u slovenskom društvu. Djelovanje protiv hrvatske jezične samobitnosti u osnovnim značajkama nije drugačije od difamiranja hrvatske državne neovisnosti. U tom se kontekstu hrvatske posebnosti u pravilu povezuju s fašističkom ideologijom što je konstanta svih protuhrvatskih djelovanja nakon Drugog svjetskog rata. Iako su se strukture koje su se protivile hrvatskoj neovisnosti oslabile tijekom osamostaljenja Hrvatske i Slovenije, protuhrvatsko djelovanje i danas ostaje snažno, kako u Hrvatskoj, tako i u Sloveniji. U Sloveniji su se u tom okviru širili stereotipi o hrvatskom jeziku kao proizvodu nasilne jezične politike koja je pokušala udaljiti hrvatski jezik od srpskoga putem preuzimanja slovenskih riječi. Ipak, ovo istraživanje ukazuje na to da su mlađi obrazovaniji naraštaji u Sloveniji manje pod utjecajem komunističkog obrazovnog sustava, jasnije razlikuju hrvatski i srpski jezik te imaju pozitivniji odnos prema hrvatskom jeziku. Općenito gledano, proučavana slovenska populacija ima pozitivan odnos prema novotvorenicama te se također pozitivno odnosi prema izborima za najbolje nove riječi. Posljedično ispitanici ne misle da slovenski i hrvatski jezici imaju previše novotvorenica. Štoviše, generalno gledano Slovenci ne misle da hrvatski jezik ima više novotvorenica od slovenskoga jezika, što je u skladu s onim što govore najupućeniji pojedinci iz jezikoslovne struke, a ne uklapa se u sliku koju pokušava prikazati dio slovenskih medija. Iz toga proizlazi zaključak da su negativni komentari, koji se u tim medijima pojavljuju, isključivo glas manjine koja na žalost često dobiva više pažnje no što ju zaslužuje. Buduća bi istraživanja, dakle, trebala testirati hipotezu da je nesklonost prema novotvorenim hrvatskim riječima, više nego nesklonost prema novotvorenicama općenito, plod nesklonosti jednog, na sreću, malog dijela slovenskoga stanovništva prema hrvatskoj kulturnoj i nacionalnoj samobitnosti.

6 Zaključak

Povijesna analiza u prvom dijelu disertacije ukazala je na snažnu prisutnost hrvatskog etnonima i lingvonima na području današnje Slovenije. Hrvatski se naziv već u 15. i 16. stoljeću ustalio posebice na prostoru današnje Bele krajine te je svoj razvojni put prolazio slično kao na područjima današnje sjeverne i istočne Hrvatske. U tom se okviru isprepletao s nazivima „slovenski“ i „slovinski“ koji je, pak, imao prijenacionalno značenje te je označavao slavenska područja, odnosno slavensku jezičnu i kulturnu pripadnost. S druge strane, oznaka hrvatski je na područjima Kranjske koja nisu pripadala Hrvatskoj u političko-upravnom smislu već imala jasnu etničku i identitetsku dimenziju. Povijesni izvori – uključujući zapise Valvasora, Hacqueta, Breckerfelda, kao i dokumenti o samooznačavanju svećenstva i studenata – svjedoče o prevladavajućoj prisutnosti hrvatskog identiteta u današnjoj Beloj krajini još u 16. i 17. stoljeću. Promjene u jezičnoj i etničkoj samopredodžbi bile su usko povezane s političkim, administrativnim i crkvenim utjecajima iz središta tadašnje Kranjske. Analiza lingvonima i etnonima na širem pograničnom prostoru današnje Slovenije – od Kostela, preko spomenute Bele krajine, Čateža i Krškog polja do Prekmurja i Prekije – pokazuje složenu jezično-etničku dinamiku u kojoj su hrvatski jezik i identitet igrali važnu ulogu. U brojnim lokalnim zajednicama hrvatski idiomi, osobito kajkavski, rabili su se u liturgiji, obrazovanju i svakodnevnom životu, pri čemu su u pojedinim slučajevima ti i eksplicitno bili označavani kao hrvatski jezik. Zbog toga se prostori istočne i jugoistočne Slovenije u razdoblju prijenacionalne i rane nacionalne povijesti mogu razumjeti kao važni prijenosnici hrvatskoga jezičnog i kulturnog identiteta.

U razdoblju tako zvane nacionalne povijesti, kada se već oblikovala slovenska narodna i nacionalna svijest, odnos slovenskih političkih i intelektualnih elita prema Hrvatima i hrvatskom jeziku bio je tijesno vezan uz ideju južnoslavenske uzajamnosti i povezivanja. Budući da je južnoslavenskih državnih i kulturnih ideja bilo više te da su se i odnosi različitih slovenskih intelektualnih krugova i političkih stranaka i prema njima bili različiti, jasno je da je taj odnos prema Hrvatima i hrvatskom jeziku bio višeslojan, ambivalentan i dinamičan, uvjetovan različitim ideološkim, političkim i geopolitičkim čimbenicima. Premda se u diskursu o jugoslavenskoj ideji često očitovala prividna bliskost slovenskog i hrvatskog poimanja jugoslavenstva – u odnosu na onaj srpski – konkretne političke strategije i taktike slovenskih i hrvatskih elita često su se razilazile, što je ponekad izazivalo nerazumijevanje i napetosti i u području jezične politike. U 19. stoljeću među Slovencima razvio se složen odnos prema

Hrvatima i hrvatskom jeziku, u kojem su se sukobljavale ideje o jezičnom jedinstvu Slovenaca i Hrvata, pa čak i svih južnih Slavena, s naglašenom potrebom za očuvanjem slovenske jezične samobitnosti. Premda su pojedine struje zagovarale ideju južnoslavenskog jezičnog ujedinjenja, čak i po cijenu marginalizacije slovenskog jezika, većina slovenskih političara i kulturnih djelatnika ipak nije bila spremna na njegovo potpuno napuštanje. Umjesto toga, hrvatski, a kasnije i „srpskohrvatski“ jezik predložavani su kao potencijalna nadgradnja, a ne zamjena za slovenski jezik. U tom je okviru jezično povezivanje prije svega bilo predložavano kao sredstvo za ostvarenje širih političkih ciljeva, ponajprije osnaživanja Slovenaca i slovenskih interesa u njihovim kulturno-političkim sukobima s brojčano jačim Nijemcima i Talijanima.

Paradoksalno, upravo zagovornici hrvatsko-slovenskog povezivanja odbacuju hrvatsko državno pravo, koje će tek kasnije, zbog političko-strateških razloga, prihvatiti katoličko-narodnjačka elita. To prihvaćanje je manje bilo izraz istinskog političkog uvjerenja i više reakcija na već spomenute kulturno-političke prijetnje koje su dolazile iz njemačkog i talijanskog prostora. U tom je kontekstu kajkavsko narječje često interpretirano kao jezični most između Slovenaca i Hrvata. Međutim, određeni slovenski jezikoslovci i političari, osobito oni pod utjecajem Kopitara i Miklošiča, nerijetko su ga prisvajali, oslanjajući se na tako zvanu karantansko-panonsku jezičnu teoriju. Kritika takvih mišljenja bila je rijetka među Slovencima, no u trenucima kada se tražila politička suradnja s Hrvatima, takve se teorije ili ignoriralo ili reinterpretiralo, često uz poziv Slovencima da se ugledaju na „provincijalne Hrvate“ i prihvate političko hrvatstvo, koje se češće označavalo nazivom „ilirizam“. Pritom se može zaključiti da mnogi slovenski jezikoslovci i politički akteri toga razdoblja nisu jasno razlikovali hrvatski od srpskog jezika. Takva je predodžba bila osobito prisutna u struji koja je slijedila postulate spomenute Kopitarove i Miklošičeve jezične teorije, dok su drugi bili previše zaokupljeni unutarnjim pitanjima jezične i političke afirmacije slovenskog identiteta da bi se detaljnije bavili razlikama unutar šireg južnoslavenskog jezičnog prostora.

Iako su političke elite iz Kranjske veći dio 19. stoljeća bile rezervirane prema ideji kulturnog ujedinjenja s Hrvatima, pred sam kraj stoljeća dolazi do obrata. Najprije slovenski liberali, a potom i katolički narodnjaci, prihvaćaju hrvatsko državno pravo i natječu se za jače povezivanje s hrvatskim političkim strankama. Premda se očekivalo da će liberali, zbog jače pozicije u gradovima, preuzeti vodeću ulogu, katolička je struja na prijelazu stoljeća ostvarila bitniji utjecaj, osobito u područjima poput Trsta i Gorice, ograničivši tako djelokrug liberalne politike. Ta promjena usmjerila je slovenske liberalne iz Narodno napredne stranke (NNS) prema

širem panslavističkom i neoslavističkom usmjerenju, s naglaskom na političku i kulturnu suradnju sa Srbijom, koja je već do 1905. godine postala glavni promotor južnoslavenskih kulturnih i državnih ideja suprotstavljenih habsburškom okviru. NNS je s vremenom sve više promicala ideju postupnog jezičnog ujedinjenja Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstveni jugoslavenski jezik. U tom su procesu prestale biti važne razlike između hrvatskog i srpskog jezika, dok je slovenski jezik trebao biti uključen u zajednički idiom. Liberalni diskurs pritom je često bio obilježen težnjom prema potpunom etničkom i jezičnom ujedinjenju svih južnih Slavena, što je u praksi dovodilo do potiskivanja slovenske i hrvatske jezične samobitnosti. Takvo je gledište proizlazilo iz liberalnog pogleda na Slovence kao perifernu skupinu unutar šire jugoslavenske zajednice, od koje se očekivala asimilacija. To je prikazivano kao nužan raskid s utjecajima germanizacije i talijanizacije, ali i kao „novo poglavlje“ u razvoju slovenskog naroda. Ipak, kulturno ujedinjenje nije podrazumijevalo jednosmjerno prihvatanje srpskih obrazaca, već je uključivalo i očekivanja da Srbi preuzmu određene dijelove slovenskog i hrvatskog jezika i kulture, čemu su se posebno zalagali pojedini slovenski liberali, poput Ivana Hribara.

S druge strane, katolički narodnjaci iz SLS (*Slovenska ljudska stranka*), iako isprva oprezniji, sve su se više priklanjali ideji hrvatsko-slovenske kulturne povezanosti. Prema njihovom shvaćanju, kroatizacija je bila alternativa nepoželjnoj germanizaciji. Smatrali su da bi Slovenci od Hrvata trebali preuzeti prvenstveno jezik, dok bi u ostalim kulturnim područjima Slovenci mogli snažnije utjecati na Hrvate. Time se hrvatsko-slovensko kulturno povezivanje nije doživljavalo kao prijetnja, već kao prilika za jačanje slovenskog utjecaja u hrvatskoj jedinici u okviru Habsburške Monarhije koja bi trebala uključivati slovenska i hrvatska područja sve do granice sa Srbijom na rijeci Drini. Jasno je, dakle, da su pozivi na hrvatsko-slovensko kulturno jedinstvo primarno bili vođeni političkom logikom stvaranja zajedničke obrambene fronte protiv pritisaka s njemačkog i talijanskog prostora.

U okviru trećeg slovenskog kulturno-političkog pola, socijaldemokratskog, pojavile su se divergentne ideje. Dok je jedan dio članstva Jugoslavenske socijaldemokratske stranke (JSDS) promovirao kulturno jugoslavenstvo bez izričitih političkih zahtjeva za stvaranje zajedničke države, drugi je dio snažno inzistirao na očuvanju slovenskog jezičnog identiteta, prihvaćajući političko, ali ne i kulturno ujedinjenje. No, čak i među potonjima nije postojalo jasno razlikovanje između hrvatskog i srpskog jezika, što dodatno oslikava složenost tadašnjeg slovensko-južnoslavenskog jezičnog diskursa. Završno, može se zaključiti da je slovenski

odnos prema Hrvatima i hrvatskom jeziku u 19. i početkom 20. stoljeća bio određen predodžbom jugoslavenske ideje kao nadnacionalnog modela kolektivne zaštite. Iako su postojali pokušaji potpunog napuštanja slovenskog jezika u korist hrvatskoga ili „hrvatsko-srpskoga“, većina slovenskih dionika nije bila sklona takvoj asimilaciji. Umjesto toga, zajednički jezik zamišljen je kao idiom u koji bi i Slovenci unijeli svoje jezične posebnosti. U tom se kontekstu mogu razumjeti i pojave poput slovenskog neolirizma, koje su, iako formalno usmjerene prema jezičnoj homogenizaciji, u stvarnosti bile pokušaj zaštite slovenskog identiteta unutar šireg jugoslavenskog okvira. Slovenci, dakle, nisu težili potpunom odricanju od jezične samobitnosti, već su kroz prihvaćanje zajedničkog jezika tražili političku sigurnost i kulturnu kompenzaciju, čime je oblikovana ideja jezične koegzistencije i političkog savezništva, koja će nadživjeti i razdoblje unitarizma u Kraljevini SHS i u tom kontekstu pokušaje oblikovanja jedinstvenog „srpsko-hrvatsko-slovenskoga“ jezika, te se reafirmirati u komunističkoj Jugoslaviji kroz pokrete za afirmaciju slovenskog jezika.

U razdoblju socijalističke Jugoslavije slovenska se jezična politika prvenstveno usredotočila na afirmaciju slovenskog jezika kao ravnopravnog službenog jezika unutar saveznih institucija, dok se pitanjem statusa hrvatskog jezika slovenska javnost bavila tek sporadično. Izuzetak je predstavljao, primjerice, nastup zastupnika Rotara u Saveznoj skupštini 1968. godine. Istodobno, to je razdoblje obilježio proces institucionalizacije pojma „srpskohrvatski jezik“, koji je u Sloveniji bio prihvaćen kao službeni jezik saveznih organa te drugi jezik u svakodnevnoj javnoj i političkoj upotrebi. Pokušaj standardizacijskog objedinjavanja hrvatskoga i srpskoga jezika duboko je oblikovao jezičnu predodžbu više naraštaja Slovenaca koje su tijekom jugoslavenskog razdoblja bile izložene tako zvanoj „srbohrvaščini“. Mnogi nisu bili svjesni da je jezični oblik s kojim su dolazili u dodir bio rezultat politički motiviranih jezičnih intervencija i normativne prisile, što je znatno ograničilo njihov pristup punom spektru hrvatskoga jezika. Bili su uskraćeni i za stručnom nazivoslovlje hrvatskoga jezika, uključujući, primjerice, vojno nazivlje koje je zaobišlo slovenske govornike tijekom obveznog vojnog roka. Takva su iskustva kasnije stvorila poteškoće u razumijevanju procesa djelomičnog jezičnog pohrvaćivanja hrvatskoga jezika. Stoga ne iznenađuje da, unatoč povlaštenom statusu „srpskohrvatskoga“ jezika u institucijama bivše države, istraživanja provedena nakon osamostaljenja Slovenije i Hrvatske pokazuju kako hrvatski jezik među Slovencima nije stekao viši društveni ugled ni prestiž. U tom je kontekstu svaki susret slovenskih govornika sa sastavnicama hrvatskoga jezika koje su odudarale od jezičnih obrazaca poznatih iz jugoslavenskog razdoblja bio predočavan kao neželjena promjena. Budući da

Slovinci nisu imali institucionalni utjecaj na oblikovanje tih promjena, nije bilo neobično da se u slovenskom društvu pojavljuju negativne reakcije prema hrvatskom jeziku. Pritom je važno napomenuti da je za takvo stanje zaslužan i dio institucija koje su aktivno poticale takvu negativnu predodžbu, dok su se tome pokušali suprotstaviti pojedinci koji su se angažirali u smjeru afirmacije hrvatskoga jezika u slovenskom javnom prostoru.

I u današnje je vrijeme odnos Slovenaca prema hrvatskom jeziku vrlo složen. U ovoj je disertaciji poseban naglasak dan na analizu predodžbe jezičnih novotvorenica, status kajkavskog narječja te kontroverze oko jezičnih klasifikacija u suvremenim lingvističkim projektima. Uočeno je da se odnos slovenskog društva prema hrvatskom jeziku u velikoj mjeri odražava kroz širi političko-identitetski okvir, u kojem se hrvatska jezična samobitnost nerijetko predočava kao politički čin, a ne kao rezultat autonomnog jezičnog razvoja. To je vidljivo u difamacijskoj matrici koja hrvatske jezične posebnosti povezuje s negativnim ideološkim konotacijama, što predstavlja nastavak diskursa uspostavljenog nakon Drugog svjetskog rata.

U četvrtom se poglavlju najprije analizira slovenski odnos prema novotvorenicama u hrvatskom jeziku. U tom kontekstu razmatra se način na koji su slovenski mediji prenosili vijesti o natječajima za najbolje nove hrvatske riječi, pri čemu se ti sadržaji nerijetko dovode u vezu s negativnim stereotipima o hrvatskom jeziku. Hrvatski jezik pritom se prikazivao kao rezultat nasilne jezične politike, usmjerene na odvajanje od srpskoga jezika, pri čemu se posebno naglašavalo preuzimanje slovenskih jezičnih sastavnica. Takvo je prikazivanje imalo za cilj predočiti slovenski jezik kao prirodno samobitan i autentičan, dok je hrvatski jezik karakteriziran kao umjetno udaljen od srpskoga pod političkim utjecajem. U tom okviru, natječaj za izbor najbolje nove hrvatske riječi tumačili su se kao sastavni dio takve jezične politike, a u ekstremnijim interpretacijama povezivani su i s praksama fašističkih režima. Ipak, u Sloveniji su prepoznate i određene pozitivne smjernice, osobito među mlađim i obrazovanim naraštajima, koji su u manjoj mjeri oblikovani obrazovnim sustavom bivše komunističke Jugoslavije. Ovo istraživanje stoga ukazuje na promjene u predodžbi među mlađim, obrazovanim Slovencima, koji jasnije razlikuju hrvatski i srpski jezik te novotvorenice ne predočavaju isključivo negativno. Na temelju toga može se zaključiti da protivljenje hrvatskim novotvorenicama odražava prije svega politički pogled određene manjine, usmjeren protiv izraza hrvatske jezične samobitnosti, a ne opće raspoloženje slovenske javnosti.

U okviru promišljanja o statusu kajkavskog narječja u slovensko-hrvatskim jezičnim relacijama, naglašena je nužnost jasnog razlikovanja kriterija pri određivanju statusa jezika i narječja. S obzirom na višestruke kriterije u jezičnoj klasifikaciji – od strukturalnih, genetskih, standardizacijskih, preko kriterija razumljivosti do identifikacijskih – jednoznačno određenje statusa nekog idioma često je arbitrarno i politički motivirano. U tom smislu, pokušaji odvajanja kajkavskoga kao sastavnice hrvatskog jezičnog korpusa i njegovo približavanje slovenskom jeziku nisu znanstveno utemeljeni. Takve teze, dakle, nerijetko odražavaju političke preferencije i ideološko usmjerenje bitnih dionika više nego objektivne jezikoslovne pokazatelje. Ni međunarodne institucije, poput SIL International, nisu izuzete iz tog načina djelovanja; naprotiv, kritike njihova političkog utemeljenja dodatno su opravdane s obzirom na činjenicu da su često uspostavljene i vođene od strane političkih tijela, a istovremeno djeluju bez neposredne legitimacije zajednica o kojima odlučuju. Umjesto toga, valjalo bi promicati postavku da zajednica govornika ima pravo na samoodređenje vlastitog jezičnog identiteta, kako je to već teorijski artikulirano u recentnoj jezikoslovnoj literaturi. U tom kontekstu, s vidika jezičnoga identiteta, kajkavski danas nedvojbeno predstavlja sastavni dio hrvatskoga jezika. Stoga je znanstveno i etički neprimjereno izostavljati pridjev „hrvatski“ pri označavanju kajkavskoga narječja.

Poseban dio rada posvećen je kritičkoj analizi genetskolingvističkih klasifikacija u projektu dopune Slovenskog lingvističkog atlasa (SLA), gdje je ukazano na metodološke nedosljednosti i semantičke manipulacije. Uvođenje etničkih i političko-upravnih oznaka u genetskolingvističke klasifikacije stvara pomutnju i rezultira ideološki motiviranim zaključcima, među kojima je najspornije svrstavanje hrvatskih govora iz Međimurja, Istre i Gorskog kotara u slovenski jezik. Takva praksa ignorira temeljna načela jezikoslovne teorije i svojevrsni je oblik jezičnog presezanja koji zahtijeva kritičko preispitivanje i nazivoslovnu reformu. Ako se govori označuju nazivima koji nose snažnu sociolingvističku konotaciju, nužno je da se i sama analiza temelji na kriterijima koji pripadaju području sociolingvistike. Nasuprot tomu, ako se klasifikacija temelji na genetskolingvističkom pristupu, tada bi se unutar tog okvira trebalo razviti nazivlje koje nije već prethodno opterećeno značenjima iz drugih znanstvenih područja. Time bi se izbjegla metodološka neujednačenost i semantička prenatrpanost pojmova. U kontekstu takvih metodoloških razgraničenja, proces jezičnoga razvoja koji se usporedno odvijao na području slovenskoga i hrvatskoga jezika pogrešno je jednostrano označavati kao isključivo „slovenski“. U skladu s time, klasifikacija pojedinih govora Hrvata iz Republike Hrvatske kao varijanti slovenskog jezika nije znanstveno

utemeljena, jer se oslanja na pogrešno prošireno značenje izraza „slovenski“, kao i na metodološki problematičnu klasifikaciju koja nije u skladu s osnovnim načelima teorije skupova. Kada, pak, govorimo o granicama jezika koji su imenovani etnički ili nacionalno (npr. hrvatski, slovenski), te granice možemo postavljati isključivo u odnosu na druge, također etnički ili nacionalno definirane jezike. U tom smislu, kada se određuju granice slovenskoga jezika, referentna točka za razlikovanje ne može biti kajkavski, već hrvatski jezik. U tom okviru se ne može zaobići ni pitanje jezičnog presezanja od strane institucija Republike Srbije u kojem barem posredno sudjeluju i slovenske institucije. Primjerice, 2022. slovenske su institucije omogućile objavu rada kojeg je izdala SANU u kojem je dubrovački govor prikazan kao govor srpskoga jezika. Nakon reakcije hrvatske strane, jezična oznaka izmijenjena je u „srpsko-hrvatski“, uz dodatak da je dubrovački mjesni govor predmet jezičnog prijepora između srpskih i hrvatskih jezikoslovaca. Na području imenovanja jezika, odnosno pri postizanju primjerenog statusa za hrvatski jezik u slovenskim jezičnim institucijama, dakle, predstoji još mnogo posla.

Konačno, rezultati anketnog istraživanja provedenog među slovenskim studentima ekonomije i poslovanja dodatno podupiru tezu o praktičnoj i tržišno relevantnoj vrijednosti hrvatskoga jezika u suvremenom slovenskom društvu. Premda kolegiji hrvatskoga jezika nisu dostupni u sklopu nejezičnih studijskih programa, utvrđeno je bitno zanimanje među studentima za njegovo učenje. Hrvatski jezik pritom zauzima visoko mjesto među stranim jezicima prema znanju i predodžbi korisnosti. Većina ispitanika predočava hrvatski i slovenski jezik kao međusobno slične, no istovremeno pokazuje ograničeno poznavanje unutarnje jezične raznolikosti hrvatskog jezika, osobito njegovih narječja. U tom kontekstu, pri ocjeni sličnosti slovenskog jezika s pojedinim hrvatskim narječjima, znatan broj sudionika izostavio je odgovor ili iskazao neodlučnost. Nijedno od hrvatskih narječja nije predočavano kao bliže slovenskome standardu nego hrvatskom standardnom jeziku. Unatoč toj ograničenoj jezičnoj kompetenciji, rezultati upućuju na relativno visoku poziciju hrvatskog jezika među stranim jezicima u Sloveniji. Prema znanju zauzima drugo mjesto, a prema predodžbi korisnosti znanja treće. Ipak, razina znanja hrvatskoga jezika među slovenskim studentima ekonomije i poslovanja u prosjeku doseže tek A2 razinu prema Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike (ZEROJ), što je znatno niže u odnosu na znanje engleskog jezika koje se u prosjeku nalazi iznad B2 razine. Ovo je istraživanje potvrdilo da slovenski studenti i diplomanti iz područja ekonomije i poslovanja, posebno oni koji su zaposleni, pokazuju izraženu svijest o važnosti hrvatskog jezika. To zanimanje proizlazi kako iz želje za osobnim razvojem, tako i iz potrebe za povećanjem konkurentnosti pri zapošljavanju. Ti nalazi upućuju na potrebu razmatranja

uvođenja izbornog kolegija hrvatskog jezika u relevantne studijske programe. Ukoliko se ne provedu prilagodbe u obrazovnom sustavu, razina jezične kompetencije među studentima vjerojatno će opadati.

Dodatno, istraživanje se bavilo analizom populacije kojoj bi eventualna nastava hrvatskog jezika bila namijenjena. Pokazalo se da se više od 60 % ispitanika tijekom svojeg profesionalnog ili akademskog angažmana susreće s potrebom za poznavanjem hrvatskog jezika. Gotovo trećina studenata i diplomanata iz ekonomskog područja ističe takvu potrebu i u okviru svojih radnih aktivnosti, što je u skladu s činjenicom da je Hrvatska treći najvažniji vanjskotrgovinski partner Slovenije. Zanimanje za učenje hrvatskog jezika izraženo je kod oko 31 % studenata na preddiplomskoj i oko 25 % na diplomskim studijima, dok značajan udio (više od 18 % na preddiplomskom i preko 20 % na diplomskom nivou) ostaje neodlučan. Te rezultate valja interpretirati u kontekstu mogućnosti uključivanja hrvatskog jezika u redovite studijske programe u Sloveniji, koji su za državljane Europske unije besplatni. Za potrebe oblikovanja izvanrednih programa treba uzeti u obzir podatak da bi oko 50 % onih koji bi odabrali hrvatski jezik kao izborni kolegij bili spremni platiti određeni iznos, dok bi samo 8,4 % pristalo na plaćanje pune tržišne cijene.

Studenti koji pokazuju zanimanje za učenje hrvatskog jezika češće motivaciju nalaze u osobnom razvoju, ali ipak s nešto većim naglaskom na praktične koristi za tržište rada. Stoga bi uvođenje kolegija hrvatskog jezika odgovaralo načelu funkcionalnosti obrazovnog sadržaja i jačanju praktičnih kompetencija u visokoškolskom sustavu.

U svjetlu svega navedenoga, može se zaključiti da hrvatski jezik u slovenskom kontekstu nosi kako kulturno-identitetsku tako i uporabnu vrijednost, no njegova afirmacija zahtijeva otklon od ideoloških predrasuda i utemeljenje jezičnih politika na znanstvenoj objektivnosti. Konstruktivna suradnja, otvoren dijalog i kritički odnos prema ukorijenjenim jezičnim dogmama nužni su koraci za stvaranje uključivijeg i znanstveno utemeljenijeg pristupa južnoslavenskom jezikoslovlju.

7 Popis literature

- Alter.si. 2009. *Nove hrvške besede*. <<https://www.alter.si/tema/nove-hrvaske-besede.612301/>> (21. svibnja 2023.)
- Altbach, Philip G., Knight, Jane. 2007. The Internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of Studies in International Education*, 11(3-4), 290-305.
- Auburger, Leopold. 2011. O serbokroatističkom degradiranju glotonima hrvatski. *Jezik*, 58(1), 1-6.
- Auburger, Leopold. 2016. *Hrvatski jezik i serbokroatizam*. Rijeka: Maveda d. o. o.
- Avšič, Jaka, 1968. Praktično izvajanje načel enakopravnosti. *Teorija in praksa*, 8/9, 1212-1217.
- Avšič, Jaka, 1969. O poveljevalnem jeziku NOB Slovenije. *Jezik in slovstvo*, 4, 102-103.
- Avšič, Jaka, 1970. Nekaj pripomb k mnenjem o rabi jezikov v JLA. *Sodobnost*, 4, 408-427.
- Babić, Stjepan. 1971. Polemika o jeziku i oko jezika. Dušebrižnički daltonizam. *Front*, 27(2), 10.
- Babić, Stjepan. 1990. *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*. Zagreb: Naklada Pelivan.
- Babić, Stjepan. 1997. O Guberininima pogledima na hrvatsko-srpske jezične razlike. *Jezik*, 45(5), 176-182.
- Babić, Stjepan. 2004. *Hrvanja hrvatskoga*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan. 2006. *Temelji hrvatskomu pravopisu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan. 2008. Hrvatski pravopis – vrući kesten u ministarskim rukama. *Jezik*, 55(2), 54-64.
- Babić, Stjepan. 2009. Hrvatski književni jezik, ponajprije njim samim. *Jezik* 56(5): 161-189.
- Bagdasarov, Artur. 2003. KNJIŽICE KOJE ZBUNJUJU I HRVATSKA LEKSIČKA NORMA (O. A. Sarajkina, Rusko-hrvatskosrpski priručnik za konverzaciju, Moskva 2001, 176 str.; V. E. Fridman i I. A. Kusyj, Vodič Hrvatska, Moskva, 2002, 240. str). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 29(1), 423-424.
- Balažić Bulc, Tatjana; Požgaj Hadži, Vesna. 2017. Zauvijek susjedi – ali i sustanari: hrvatski jezik u kontekstu slovenske jezične politike. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 43(1), 1-17.
- Balažić Bulc, Tatjana; Požgaj Hadži, Vesna. 2018. Južnoslovanski jezici v slovenskem izobraževanju – kaj preostane majhnim? *Slavistična revija*, 66(2), 91-105.

- Balažić Bulc, Tatjana; Požgaj Hadži, Vesna. 2020. Novi statusi jezika u spremenjenih družbeno-političnih okoliščinah: primer srbohrvaščine in njenih naslednic v Sloveniji. *Teorija in praksa*, 57(pos. št.), 10-20.
- Balkovec, Bojan. 1989. Volivci in glasovanje o vidovdanski ustavi. *Zgodovinski časopis*, 43(2), 241-248.
- Banac, Ivo. 1991. *Hrvatsko jezično pitanje*. Zagreb: Most.
- Banac, Ivo. 1988. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Globus.
- Bašić, Nataša. 2005. Jezična politika kao razgradnja hrvatskih jezičnih norma. *Jezik* 52(1): 7-21.
- Bašić, Nataša. 2007. Ljudevit Jonke i jugoslavenski jezični unitarizam. *Jezik*, 54(5), 161-173.
- Bašić, Nataša. 2021. *Vukovci i hrvatski jezični standard. Hrvatski u srpskohrvatskom tijesku*. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija.
- Belić, Aleksandar. 1929. Kajkavski dijalekat. U: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* 2, 222-228. Zagreb: Bibliografski zavod.
- Bojanić, Mihajlo; Trivunac, Rastislava. 2002. *Rječnik dubrovačkoga govora*. Beograd: Institut za srpski jezik i SANU.
- Bojanić, Mihajlo; Trivunac, Rastislava. 2020. *Rječnik dubrovačkoga govora*. Dubrovnik: Nikola Tolja.
- Borko, Božidar. 1925. Književno pismo iz Slovenije. *Nova Evropa*, XII(14), 433-438.
- Borko, Božidar. 1928. Jedna kultura i jedna psiha? *Nova Evropa*, XVII(1), 13-17.
- Borko, Božidar. 1932. Slovenci i Jugoslavenstvo. *Nova Evropa*, XXV(8), 423-429.
- Borković, Milan; Glišić, Venceslav. 1972. *Osnivački kongres KP Srbije (8.-12. maj 1945.)*. Beograd: Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije.
- Bratulić, Josip. 2009. Hrvatski jezik, hrvatska pisma i hrvatska književost – svjedoci identiteta vremena. U: Bičanić, Ante (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika, srednji vijek*. ur. Ante Bičanić, 9-57. Zagreb: Croatica.
- Brodnjak, Vladimir. 1992. *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Zagreb: Školske novine.
- Brozović, Dalibor. 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 3, 68-88.
- Brozović, Dalibor. 1991. O Deklaraciji onda i sada. U: Babić, Stjepan, Brozović, Dalibor, Pavičić, Josip (ur.), *Deklaracija o hrvatskome jeziku*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Brozović, Dalibor. 2001a. Prvo lice jednine – Komu je u lingvistici potreban pojam dijasistema? *Vijenac*, 201, 15. studenoga 2001. <<https://www.matica.hr/vijenac/201/komu-je-u-lingvistici-potreban-pojam-dijasistema-15489/>> (7. srpnja 2025.)
- Brozović, Dalibor. 2001b. Prvo lice jednine – Jedna ili tri lingvistike? *Vijenac*, 200, 1. studenoga 2001. <<https://www.matica.hr/vijenac/200/jedna-ili-tri-lingvistike-15578/>> (7. srpnja 2025.)
- Brozović, Dalibor. 2002. Lingvistički nazivi na srednjojužnoslavenskom području. *Jezik*, 49(1), 1-9.
- Brozović, Dalibor. 2005. *Prvo lice jednine*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor. 2015. *Rasprave i članci*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bruckmüller, Ernst. 1991. Nove raziskave zgodovine avstrijskega meščanstva. *Zgodovinski časopis*, 45(3), 369-389.
- Budak, Neven. 2007. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku. (Hrvatska povijest u ranome novom vijeku. 1. svezak)*. Zagreb: Barbat, Leykam international.
- Bugarski, Ranko. 2013. Jezička politika i jezička stvarnost u Srbiji posle 1991. godine. U: Požgaj-Hadžić, Vesna (ur.), *Jezik između lingvistike i politike*, 91-111. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Caffarella, Rosemary; Ratcliff Daffron, Sandra. 2013. *Planning Programs for Adult Learners: A Practical Guide*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Celinić, Anita. 2024. Fonologija Huma na Sutli. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 28, 129-180.
- Celinić, Anita; Menac-Mihalić, Mira. 2017. Izoglosa progresivnoga pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, 91-110.
- Clayton, Stephanie. 2022. Systemic and personal factors that affect students' elective language other than English enrollment decision. *Foreign Language Annals*, 55(2), 361-382.
- Çoban, İsmail. 2020. Examination of the Factors Affecting Elective Selection in Turkish Language Teaching Undergraduate Program. *International Education Studies*, 13(9), 104-113.
- Council of Europe. *Common European Framework of Reference for Languages. The CEFR Levels*. Strasbourg. <<https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>> (24. studenoga 2021.)
- Čepić, Zdenko (i drugi). 1995. *Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955. Znanstveno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

- Čepon, Slavica. 2006. English language globalism = Globalnost engleskog jezika. U: Granić, Jagoda (ur.), *Jezik i mediji*, 155-164. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Čizmić, Ivan. 2009. Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika i njezin odjek u hrvatskoj političkoj emigraciji. *Kolo*, 1-2. <https://www.matica.hr/kolo/314/deklaracija-o-nazivu-i-polozaju-hrvatskoga-knjizevnog-jezika-i-njezin-odjek-u-hrvatskoj-politickoj-emigraciji-20696/> (2. lipnja 2025.)
- Ćalić, Jelena. 2021. Pluricentricity in the classroom: the Serbo-Croatian language issue for foreign language teaching at higher education institutions worldwide. *Sociolinguistica*, 35(1), 113-140.
- Daničić, Gjuro. 1850. *Mala srpska gramatika*. Beč.
- de Saussure, Ferdinand. 2018. *Splošno jezikoslovje*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Deželak Barič, Vida. 2017. Stranke marksističnega idejnopolitičnega tabora na Slovenskem 1896-1941. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 57(1), 84-111.
- Dörnyei, Zoltán. 1998. Motivation in second and foreign language learning. *Language Teaching*, 31(3), 117-135.
- DZS. 2022. *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 22.9.2022. <<https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>> (7. listopada 2022.)
- Đurašković, Stevo. 2011. Ideologija Organizacije jugoslovenskih nacionalista (Orjuna). *Časopis za suvremenu povijest*, 43(1), 225-247.
- Edinost* (časopis), Trst:
- 17.8.1887. Ilirija, 12(66), 1-2.
 - 1.2.1906. Zaključna beseda na adresu gosp. dr. A. Tresić Pavičića, 31(32), 1.
 - 2.2.1906. Zaključna beseda na adresu gosp. dr. A. Tresić Pavičića, 31(33), 1-2.
- EFLJ. 2023. *Be multilingual, play global. Tuji poslovni jezici na Ekonomski fakulteti*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. <http://www.ef.uni-lj.si/za_studente/tuji_poslovni_jeziki> (30. srpnja 2023.)
- Erjavec, Fran. 1928. *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*. Ljubljana: Prosvetna zveza.
- FFLJ. 2022. *Število razpisanih mest po programih*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. <<https://portal.evs.gov.si/documents/10157/dce8b08d-eccc-4a95-aa87-2aadd841b411>> (23. ožujka 2023.)

- FFLJ. 2023. *Dvopredmetni univerzitetni študijski program prve stopnje Južnoslovanski študiji*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. <<https://slavistika.ff.uni-lj.si/dodiplomski-studij-slavistika/dvopredmetni-univerzitetni-studijski-program-prve-stopnje-juznoslovanski-studiji>> (25. ožujka 2023.)
- FFMB. 2023. *Oddelek za prevodoslovje*. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru. <<https://ff.um.si/o-fakulteti/oddelki/oddelek-za-prevodoslovje/>> (9. prosinca 2023.)
- Finance (časopis). 2009. *Daljinec druga najboljša hrvaška beseda*. Ljubljana: Časnik Finance, časopisno založništvo d.o.o. <<https://www.finance.si/241351?cctest&>> (30. svibnja 2023.)
- Finka, Božidar. 1973. O rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Instituta za jezik*, 2(1), 193-202.
- Forum.over.net. 2018. *Srbščina in hrvaščina ali srbohrvaščina*. <<https://forum.over.net/forum/tema/srbscina-in-hrvascina-ali-srbohrvascina-6614084/page/2/>> (30. svibnja 2023.)
- Franić Tomić, Viktorija. 2011. Geneza Kukuljevićeva biografizma. U: Maštrović, Tihomil (ur.), *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*, 215-239. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Gabrič, Aleš. 2015. Uveljavljanje slovenščine kot uradnega jezika po drugi svetovni vojni. *Slovenija v Jugoslaviji*, 213-240. <<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-3JMQDX1S/4ea7e47e-68dc-4073-8d7d-40b5a91b39cd/PDF>> (5. ožujka 2024.)
- Gaj, Ljudevit. 1830. *Kratka osnova horvatsko - slavenskoga pravopisa, poleg mudroľubneh, narodneh i prigospodarneh temelľov i zrokov*. Budim
- Glas svobode* (časopis), Ljubljana:
- 12.7.1923. Nacionalno vprašanje na seji kominterne, 1(13), 2.
 - 20.9.1923. Proti fašistovskim napadom – delavska obramba, 1(23), 3.
 - 6.12.1923. Glose k narodnostnem vprašanju, 1(34), 3.
- Golec, Boris. 2012. *Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem. Po sledih hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Gosar, Andrej. 1940. *Banovina Slovenija: politična finančna in gospodarska vprašanja*. Ljubljana: Dejanje.
- Gostenčnik, Januška. 2023. Narečna klasifikacija govora Ravne Gore v Gorskem kotarju. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies*, 15, 41-73.

- Gostenčnik, Januška; Kenda-Jež, Karmen; Kumin Horvat, Mojca. 2023. Ogrožena narečja v slovenskem jezikovnem prostoru. *Jezikoslovni zapiski*, 28(2), 75-87.
- Gostenčnik, Januška. 2024a. Slovenski govori na vzhodnem robu. *Jezikoslovni zapiski*, 30(2), 113-121.
- Gostenčnik, Januška. 2024b. Kozjansko-bizeljsko narečje vzdolž reke Sotle. *Jezikoslovni zapiski*, 30(2), 123-146.
- Granić, Jagoda. 2013. Pogled na noviju hrvatsku standardnojezičnu praksu. U: Požgaj-Hadži, Vesna (ur.), *Jezik između lingvistike i politike*, 67-89. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Grčević, Mario. 1997. Zašto slavistika 19. stoljeća nije priznavala postojanje hrvatskoga jezika?. *Jezik*, 45(1), 3-28.
- Grčević, Mario. 2008a. Poteškoće u priznavanju hrvatskoga jezika u inozemstvu. *Jezik*, 55(5), 189-192.
- Grčević, Mario. 2008b. Samoodređivanje hrvatskoga jezika i promicanje znanja o njemu. *Croatian Studia Review*, 5(1), 217-220.
- Grčević, Mario. 2023. Hrvatski jezik u normama Međunarodne organizacije za normizaciju. *Jezik*, 70(2-3), 41-72.
- Greenberg, Robert D. 2004. *Language and Identity in the Balkans. Serbo-Croatian and its Distintegratuion*. New York: Oxford University Press
- Gross, Mirjana. 1985. *Počeci moderne Hrvatske: neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850–1860*. Zagreb: Globus: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest.
- Gross, Mirjana. 1996. *Suvremena historiografija*. Zagreb: Novi Liber.
- Gross, Mirjana. 2000. *Izvorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret*. Zagreb: Golden marketing.
- Gross, Mirjana. 2004. *Vijek i djelovanje Franje Račkog*. Zagreb: Novi Liber.
- Grubišić, Vinko. 1985. Hrvatski jezik nakon II. svjetskog rata. *Hrvatska revija*, 35(2), 272-286.
- Gupta, Kavita, Sleezer, Catherine M.; Russ-Eft, Darlene. F. 2007. *A Practical Guide to Need Assessment*. San Fracisco: Pfeiffer.
- Ham, Sanda. 2002. Milčetićeve pogledi na jezična zbivanja 19. stoljeća. U: Maštrović, Tihomil (ur.), *Zbornik o Ivanu Milčetiću*, 217-230. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Matica hrvatska Varaždin.
- Ham, Sanda. 2005. *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Nakladni zavod Globus.

- Ham, Sanda. 2011. Kukuljevićev saborski govor iz 1843. U: Maštrović, Tihomil (ur.), *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*, 157-182. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Ham, Sanda (ur.). 2013. Dijalekatska osnovica hrvatskoga standardnog jezika; Prilozi o strukovnome nazivlju. *Jezik*, 60(2-4), 114-119.
- Ham, Sanda. 2019. Natječaj za najbolju novu hrvatsku riječ. *Jezik*, 66(4-5), 165-173
- Ham, Sanda. 2020. The Croatian Language. U: Marušić, Matko (ur.), *Croatia. Past, Present and Future Perspectives*, 79-134. New York: Nova Science Publishers.
- Ham, Sanda. 2022a. *Po jeziku Hrvati*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ham, Sanda. 2022b. The Dr Ivan Šreter Contest for New Croatian Words by the Jezik journal: purpose, results and similarities with contests in the United States and Germany. *ST-OPEN*, 3, 1-25.
- Hohnjec, Josip. 1928. *O ustavi naše države*. Ljubljana: Leonova družba.
- Horvat, Marjan. 2009a. (Ne)zaživele hrvaške besede. *Mladina* (časopis), Ljubljana, 44, 5. studenoga 2009. <<https://www.mladina.si/48762/ne-zazivele-hrvaske-besede>> (21. svibnja 2023.)
- Horvat, Marjan. 2009b. Novi jezikovni Babilon na Balkanu. Se bodo nove generacije na ozemlju nekdanje Jugoslavije še znale sporazumevati v „srbohrvaščini“. *Mladina* (časopis), Ljubljana, 44, 5. studenoga 2009. <<https://www.mladina.si/48761/novi-jezikovni-babilon-na-balkanu/>> (21. svibnja 2023.)
- Hraste, Mate. 1956. *Hrvatski dijalektološki zbornik 1*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Hribar, Ivan. 1984. *Moji spomini. II. del*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Hrvatski jezični portal. 2019. *Zaključci radnog dogovora predstavnika centralnih komiteta SK Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije i pokrajinskih komiteta SK Kosova i Vojvodine o aktualnim problemima jezika i jezične politike na srpskohrvatskom/hrvatskosrpskom, hrvatskom ili srpskom govornom području*. 18. 4. 1986. <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=povijest&chapter=31-problemi_jezika> (9. prosinca 2019.)
- Ilešič, Fran. 1900. *Prešeren in slovanstvo: o stoletnici pesnikovega rojstva*, Ljubljana.
- Ilešič, Fran. 1922. Ujedinjena Slovenija. *Srpski književni glasnik* (časopis), Beograd, 1. 9. 1922, 66-67.
- Ivašković, Igor. 2018. The Vidovdan constitution and the alternative constitutional strategies. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 68(3-4), 525-551.

- Ivašković, Igor. 2020a. Razlikovanje jezika u hrvatskom jezikoslovlju u svjetlu de Saussureove strukturalističke teorije. *Jezik*, 67(2-3), 59-78.
- Ivašković, Igor. 2020b. Geopolitički zaokret liberalnih slovenskih krugova u Primorskoj pred Prvi svjetski rat. *Časopis za suvremenu povijest*, 52(1), 193-217.
- Ivašković, Igor. 2021. *Hrvaški jezik za poslovne in ekonomske vede: analiza potreb in predlogi za pripravo izobraževalnega programa*. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Ivašković, Igor. 2022a. Hrvatski kao strani jezik na području poslovanja i ekonomije u Sloveniji. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 48(1), 45-63.
- Ivašković, Igor. 2022b. Pogledi na pojavu purizma u hrvatskom kontekstu. *Jezik*, 69(4), 134-151.
- Ivašković, Igor. 2023a. Konvergencija političkih strategija slovenskih katoličkih narodnjaka i liberala u Prvom svjetskom ratu. *Časopis za suvremenu povijest*, 55(1), 7-34.
- Ivašković, Igor. 2023b. *Integralno jugoslavenstvo i Slovenci u razdoblju 1905. – 1949*. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Ivašković, Igor. 2024a. Slovenske percepcije hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa u 19. stoljeću. *Filologija*, 82(1), 35-60.
- Ivašković, Igor. 2024b. The role of identification criteria in language: the Croatian case. *Language problems & language planning*, 48(1), 1-25.
- Ivašković, Igor. 2024c. Iskustva i potrebe u učenju hrvatskoga kao stranoga jezika na području poslovanja i ekonomije. *Strani jezici*, 53(1), 47-68.
- Ivašković, Igor. 2025. Slovenske percepcije neologizama u hrvatskom jeziku. *Ideniteti, kulture, jezici*, 11(1), 151-170.
- Ivić, Pavle. 1956. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Ivšić, Stjepan. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 48, 47-88.
- Ivšić, Stjepan. 1996. *Jezik Hrvata kajkavaca*. Zaprešić: Matica hrvatska Zaprešić.
- Iwamoto, Noriko. 2015. *Effects of L2 affective factors on self-assessment of speaking*. Doctoral dissertation. Philadelphia, Tokyo: Temple University.
- Izvozno okno. 2019. *Hrvaška. Poslovno sodelovanje s Hrvaško*. <<https://www.izvoznookno.si/drzave/hrvaska/poslovno-sodelovanje-s-slovenijo/>> (24. prosinca 2019.)
- Izvozno okno. 2021. *Hrvaška. Poslovno sodelovanje s Hrvaško*. <<https://www.izvoznookno.si/drzave/hrvaska/poslovno-sodelovanje-s-slovenijo/>> (21. ožujka 2021.)

- Izvozno okno. 2022a. *Bosna in Hercegovina. Predstavitev države*. <<https://www.izvoznookno.si/drzave/bosna-in-hercegovina/predstavitev-drzave/>> (25. ožujka 2023.)
- Izvozno okno. 2022b. *Poslovno sodelovanje Slovenije s Hrvaško*. <<https://www.izvoznookno.si/drzave/hrvaska/poslovno-sodelovanje-s-slovenijo/>> (25. ožujka 2023.)
- Izvozno okno. 2022c. *Poslovno sodelovanje Slovenije z Bosno in Hercegovino*. <<https://www.izvoznookno.si/drzave/bosna-in-hercegovina/poslovno-sodelovanje-s-slovenijo/>> (25. ožujka 2023.)
- Jagić, Vatroslav. 1930. *Spomeni mojega života. I. deo (1838–1880)*. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- Jaklič, Tjaša. 2016. Atlas, ki bo izhajal vsaj še trideset let, *Delo* (časopis), Ljubljana, 28. 6. 2016. <<http://www.delo.si/prosti-cas/zanimivosti/atlas-ki-bo-izhajal-vsaj-se-trideset-let.html>> (5. prosinca 2024.)
- Janovič Šajkevič, Anatolij. 2020. *Uvod u lingvistiku*. Zagreb: Disput.
- Jarc, Mojca; Zorko, Vida. 2013. Razvoj potrebe po učenju tujih strokovnih jezikov in vloga učitelja pri oblikovanju tujejezikovno kompetentnega diplomanta. *Teorija in praksa*, 50(2), 412-442.
- Jeglič, Anton Bonaventura. 2015. *Jegličev dnevnik*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba.
- Jelaska, Zrinka; Cvikić, Lidija. 2009. Young learners of croatian as a second language: Minority language speakers and their Croatian competence. U: Nikolov, Marianne (ur.), *Early Learning of Modern Foreign Languages – Processes and Outcomes*, 30-45. Bristol: Multilingual Matters.
- Jembrih, Mario. 2015a. *Zrnca mudrosti uz šalicu kave...Mariom Jembrihom (16.03.'15.)*. Intervju. <<https://zmusk.wordpress.com/ponedjeljkom-na-kavi-sa/mariom-jembrihom-16-03-15/>> (21. svibnja 2023.)
- Jembrih, Mario. 2015b. Promotor kajkavskog jezika osvrće se na članak u 'Nedjeljnoj': Začuđeni profesorček. *Slobodna Dalmacija* (časopis), Split, 29. 3. 2015., 29.
- Jembrih, Mario. 2015c. Zakaj sme dobili mednarodni ISO kod KJV za kajkavski književni jezik (?). 14. Navučno skupshajanje "Kajkavski jezik, književnost i kultura čez stoletja" 14th scientific conference "Kaikavian language, literature and culture through centuries". Krapina, 7. 9. 2015. <<https://dokumen.tips/documents/za-kaj-sem-dobili-koda-za-kajkavski-knjizevni-jezik.html?page=1>> (11. lipnja 2023.)

Jembrih, Mario. 2016. *Mednarodni jezični kod kjv za kajkavski književni jezik i kajkavski v dobi globalizacije*. <

https://www.academia.edu/15969115/Mednarodni_jezi%C4%8Dni_kod_kjv_za_kajkavski_knji%C5%BEevni_jezik_i_kajkavski_v_dobu_globalizacije> (11. lipnja 2023.)

Jembrih, Mario. 2023. *Kajkavski jezik*. <<https://kajkavski-jezik.eu/>> (30. svibnja 2023.)

Jonke, Ljudevit. 1971. *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska. *Jugoslavija* (časopis), Ljubljana:

- 20.12.1918. Jugoslovanski književni jezik, 1(6), 2.
- 22.1.1919. Pod Srbi? 2(21), 1.
- 18.2.1919. Bodimo pametni, 2(44), 1.
- 20.2.1919. Slovenski 'separatizam' in Hrvatje, 2(46), 1.
- 1.7.1922. Imperializam ali idiotizam, 5(148), 1.
- 26.7.1922. Praktično jugoslovanstvo, 5(169), 1.

Jurčič, Josip. 1982. *Zbrano delo. Knjiga 10*. Ljubljana: Delo.

Jutro (časopis), Ljubljana:

- 5.11.1920. Del SLS proti plemenski avtonomiji, 1(65), 1-2.
- 21.11.1920. Ljubljana, 20. novembra, 1(73), 1.
- 21.11.1920. Ljubljana, 20. novembra, 1(73), 1.
- 29.1.1924. Naši kraji in ljudi. Svetosavske proslave, 5(25), 3.
- 11.11.1931. Slovenci pri volitvah, 12(261), 2.
- 28.6.1932. Slovenstvo in jugoslovenstvo, 13(149), 7.
- 28.6.1932. Slovenci smo Jugosloveni, 13(149), 8.
- 25.9.1932. Budni čuvarji, 13(224), 2.
- 24.10.1932. Manifestacija jugoslovenske misli v Zagrebu, 13(248a), 1.
- 21.7.1933. Konstituiranje Jugoslovenske nacionalne stranke, 14(168), 1.
- 21.7.1933. Prvi kongres vsedržavne stranke, 14(168), 1.

Kacin-Wohinz, Milica; Troha, Nevenka. 2001. *Slovensko-italijanski odnosi 1880-1956. Poročilo slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije*. Ljubljana: Nova revija.

Kačić, Miro; Šarić, Ljiljana. 1995. *Hrvatski i srpski. Zablude i krivotvorine*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Kalogjera, Goran. 2017. *Makedonska kultura i civilizacija*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

Kapović, Mate. 2011. *Čiji je jezik?* Zagreb: Algoritam.

Kardelj, Edvard. 1939. *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*. Ljubljana: Naša založba.

- Karadžić Stefanović, Vuk. 1849. *Kovčezić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona*. Beč: Štamparija Jermenskoga manastira.
- Kaufman, Roger; Guerra-Lopez, Ingrid. 2013. *Needs Assessment for Organizational Success*. Alexandria: ASTD Press.
- Katičić, Radoslav. 1992. *Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić, Radoslav. 2013. *Hrvatski jezik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić, Radoslav. 2014. Zlatna formula hrvatskog jezika: ča-kaj-što. *Kolo, časopis Matice hrvatske*, 2. <<https://www.matica.hr/kolo/424/zlatna-formula-hrvatskoga-jezika-ca-kaj-sto1-23623/>> (11. lipnja 2023.)
- Kermavner, Dušan; Goluh, Rudolf; Pijade, Moša. 1951. *Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije. Tom 5, Socialistično gibanje v Sloveniji: 1869-1920*. Beograd: Zgodovinski oddelek Centralnega komiteja KPJ.
- Kilar, Vita. 2008. Der geschäftsbrief: ein versuch der analyse auf der basis der sprechakttheorie und der konversationsmaximen. U: Preljević, Vahidin; Smailagić, Vedad (ur.), *Transformationsräume: Aspekte des Wandels in deutscher Sprache, Literatur und Kultur*, 52-65. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Kljajić, Stipe. 2012. „Nikad više Jugoslavija!“: jugoslavenstvo u vizijama hrvatskih nacionalističkih intelektualaca. U: Roksandić, Drago; Cvijović Javorina, Ivana (ur.), *Intelektualci i rat 1939. – 1947: zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2011.*, 183-197. Zagreb: Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije, Plejada.
- Kocbek, Edvard, 1991. *Dnevnik 1946*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kocka, Jürgen. 1988. Bürgertum und bürgerliche Gesellschaft im 19. Jahrhundert Europäischen Entwicklungen und deutsche Eigenarten. U: Kocka, Jürgen (ur.), *Bürgertum im 19. Jahrhundert: Deutschland im europäischen Vergleich. Band 1.*, 11-87. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Kohont, Andrej. 2011. *Vloge in kompetence menedžerjev človeških virov v kontekstu internacionalizacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.
- Konfucijev inštitut. 2023. *Konfucijev inštitut Ljubljana*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. <<https://ki.ef.uni-lj.si/>> (9. prosinca 2023.)
- Kosi, Miha. 2008. Onstran gore, tostran Ogrske (Bela krajina v poznem srednjem veku). U: Weiss, Janez (ur.), *Črnomaljski zbornik. Zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in 600-letnici prve omembe Črnomlja kot mesta*, 119-157. Črnomelj: Občina Črnomelj.

- Košuta, Nataša; Patekar, Jakob; Vičević Ivanović, Sanja. 2017. Plurilingualism in croatian foreign language policy. *Strani jezici*, 46(1-2), 85-100.
- Kordić, Snježana. 2010. *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux.
- Korijeni. 2019. *Nastava hrvatskoga jezika u Sloveniji*. <<https://www.shds.si/2019/08/05/nastava-hrvatskog-jezika-u-sloveniji/>> (25. ožujka 2023.)
- Kovačec, August. 2006. Hrvatski jezik i Europa. *Jezik*, 53(3), 87-96.
- Kozler, Peter. 1854. *Kratek slovenski zemljopis in pregled politične in pravosodne razdelitve Ilirskoga kraljestva in Štajerskega vojvodstva s pridanim slovenskim in nemškim imenikom mest, trgov, krajev i. t. d.* Dunaj(Beč): Leopold Sommer.
- Kratofil, Mirko. 2005. *Politički procesi Vlade Gotovca*. Zagreb: Institut „Vlado Gotovac“
- Krstić, Krunoslav; Guberina, Petar. 1940. *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lampe, John R. 2000. *Yugoslavia as history. Twice there was a country*. Cambridge: Cambridge University press.
- Levstik, Fran. 1881. Rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika, obrađuje Dj. Daničić. *Ljubljanski zvon*, 1(2), 91-100.
- Ličen, Nives. 2015. *Analiza izobraževalnih potreb: od identifikacije problema do načrtovanja izobraževalnega dogodka*. Ajdovščina: Ljudska univerza Ajdovščina.
- Lingula. 2023. *Nove hrvaške besede*. <<https://www.prevedi.si/nove-hrvaske-besede/>> (10. srpnja. 2023.)
- Lisac, Josip. 2009. Hrvatska narječja u srednjem vijeku. U: Damjanović, Stjepan (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, 261-281. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti „Croatica“.
- Logar, Tine. 1981. Dragatuš (OLA 15). U: Ivić, Pavle (ur.), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, 133-137. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Logar, Tine. 1996. *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU, Institut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Lončarić, Mijo. 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, 237-245.

- Lončarić, Mijo. 1999. Hrvatsko-slovenski jezični odnosi. U: Zorko, Zinka; Koletnik, Mihaela (ur.), *Logarjev zbornik. Referati s 1. međunarodnoga dialektološkoga simpozija v Mariboru*. (Zora 8), 254-268. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Lončarić, Mijo. 1984. Kajkavsko narječje u svjetlu dosadašnjih proučavanja. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 10-11(1), 281-295.
- Lovrenčić, Rene. 1972. *Geneza politike 'Novog kursa'*. Zagreb: Institut za hrvatsku povijest.
- Lukas, Filip. 1944. *Predgovor, u knjizi Za hrvatsku samosvojnost: Hrvatski narod i hrvatska državna misao* (knj. II.). Zagreb: Matica hrvatska.
- MacIntyre, Peter; Noels, Kimberly; Clément, Richard. 1997. Biases in self-ratings of second language proficiency: The role of language anxiety. *Language Learning*, 47(2), 265-287.
- Mahnič, Joža. 2009. *Sence in luči z moje poti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Majstorović, Marijan. 1997. Izgubljena Hrvatska: Bela krajina – hrvatski povijesni teritorij. U: Domini, Mirjana (ur.), *Hrvati u Sloveniji. Zbornik radova. Znanstveni skup, Zagreb, 20.–21. lipnja 1996*, 95-107. Zagreb: Institut za migracije narodnosti.
- Malin, Franjo. 1925. *Jugoslovenstvo kroz istoriju (fragmenti)*. Split: Izdanja Direktorijuma Orjune.
- Malnar Jurišić, Marija. 2018. Govori na granici. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 22, 161-166.
- Mamić, Mile. 2021. Hrvatski jezik u svjetlu hrvatskih mučeničkih obljetnica. *Jezik*, 68(3), 81-91.
- Manjkas, Miljenko. 2012. *Jugoslavenske tajne službe. Dio 2.: Krvavi tragovi slobode. Dokumentarni film*. Zagreb: Hrvatska radiotelevizija.
- Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Knjižara L. Hartmana (Kugli i Deutsch).
- Marinković, Marina. 2018. *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Marušić, Branko; Rozman, Franc. 2011. *Stockholmska spomenica Henrika Tume*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa.
- Maštrović, Tihomil. 2008. Međunarodno priznanje hrvatskoga jezika. *Jezik*, 55(4), 150-153.
- Matasović, Ranko. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matasović, Ranko. 2009. Od praslavenskoga do hrvatskoga jezika. U: Bičanić, Ante (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika, srednji vijek*, 59-105. Zagreb: Croatica.
- Matković, Stjepan. 2015. Ivan Tavčar i njegov odnos prema Hrvatskoj. U: Grdina, Igor (ur.), *Tavčarjev zbornik*, 151-159. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

- Matković, Stjepan. 2016. *Premili Ivane: korespondencija Ivana Hribara s hrvatskom elitom*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Mažuranić, Antun. 1869. *Slovnica Hèrvatska za gimnazije I realne škole. Dio I Rěčoslovje* (četrto izdanje). Zagreb: Knjižara Fr. Župana (Albrehta I Fiedlera).
- Medvešek, Marko. 2018. Brez sramu: Jelinčič je podpisal sporazum o sodelovanju s vojnim zločincem Šešeljem i si z njim razdelil Hrvaško. *Reporter* (časopis), Ljubljana, 24. 7. 2018. <<https://reporter.si/clanek/slovenija/brez-sramu-jelincic-je-podpisal-sporazum-o-sodelovanju-z-vojn timer-zlocincem-sesljem-in-si-z-njim-razdelil-hrvasko-video-650916>> (20. lipnja 2023.)
- Melik, Vasilij. 1979. Demokratizacija volilnega sistema (1907) i njeni učinki. *Zgodovinski časopis*, 33(2), 221-227.
- Melik, Vasilij. 2002. *Slovinci 1848–1918: razprave in članki*. Maribor: Litera.
- Menart, Janez, 2001. *Slovenec v Srboslaviji*. Ljubljana: Knjižna zadruga.
- Mertelj, Darja; Godnič Vičič, Šarlota; Jurkovič, Violeta; Dostal, Mateja; Celinšek, Dubravka; Podgoršek, Saša. 2016. Mednarodna umeščenost raziskovanja tujih jezikov stroke v slovenskem visokošolskem prostoru = The positioning of foreign languages for specific purposes research in Slovenia's higher education within international trends. U: Aškerc, Katarina; Cvetek, Slavko; Florjančič, Viktorija; Klemenčič, Manja; Marentič-Požarnik, Barica; Rutar, Sonja (ur.), *Izboljševanje kakovosti poučevanja in učenja v visokošolskem izobraževanju: od teorije k praksi, od prakse k teoriji = Improving the quality of teaching and learning in higher education: from theory to practice, from practice to theory*, 37-43. Ljubljana: Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.
- Mikelić Preradović, Nives; Berać, Monika; Boras, Damir. 2015. Learner Corpus of Croatian as a Second and Foreign Language. U: Cergol Kovačević, Kristina; Udier, Sanda Lucija (ur.), *Multidisciplinary Approaches to Multilingualism*, 107-126. Frankfurt: Peter Lang.
- Milčetić, Ivan. 1880. Jesu li naši kajkavci Hrvati? Govore li hrvatski? *Vienac*, 12(4-6), 8-11. *Mir* (časopis), Klagenfurt/Celovec:
- 23.11.1905. Politični shod v Šmihelu, 24(47), 1-2.
- Mlinarič, Jože. 1987. *Župnije na slovenskem Štajerskem v vizitacijskih zapisnikih arhidiakonata med Dravo in Muro 1656–1774*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Inštitut za zgodovino Cerkev.
- Moguš, Milan. 1995. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Murko, Matija. 1922a. Slovenski književni jezik. *Nova Evropa*, 5(5), 132-140.

- Murko, Matija. 1922b. Slovenski jezik v Jugoslaviji. *Ljubljanski zvon*, 42(7), 385-395.
- MVEP. 2022. *Učenje hrvatskog jezika u Sloveniji*. Ljubljana: Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Republici Sloveniji. <<https://mvep.gov.hr/bilateralni-odnosi-108230/ucenje-hrvatskog-jezika-u-sloveniji/244643>> (19. kolovoza 2023.)
- N1. 2021. *Hrvati so si izmislili novo besedo za čevapčiče*. <<https://n1info.si/magazin/hrvati-si-izmislili-novo-besedo-za-cevapcice/?comments>> (28. srpnja 2023.)
- Narodne novine*, 27/1997-338. Odluka o proglašenju spomen-tjedna Dani hrvatskog jezika. <https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_03_27_338.html> (2. lipnja 2025.)
- Nećak, Dušan. 1992. Revija 'Nova Evropa' in Slovenci. *Zgodovinski časopis*, 46(1), 93-108.
- Nova pravda* (časopis), Ljubljana:
- 19.4.1924. Naziranje o sedanji državni krizi, 6(16), 1.
- Orožen, Martina. 1994. Košičev prispevek k zvrstnemu oblikovanju knjižne prekmurščine. U: Zorko, Zinka (ur.), *Košič in njegov čas. Zbornik razprav o Jožefu Košiču*, 104-127. Budimpešta: Košičev sklad.
- Oxford, Rebecca; Shearin, Jill. 1994. Language Learning Motivation: Expanding the Theoretical Framework. *The Modern Language Journal*, 78(1), 12-28.
- Pahor, Boris. 1971. *Odiseji ob jamboru: glose in polemični zapiski*. Trst: Zaliv.
- Pahor, Milan. 2004. *Slavjanska sloga. Slovenci in Hrvati v Trstu. Od avstroogrške monarhije do italijanske republike*. Trst: TT EST.
- Pastuović, Nikola. 2012. *Obrazovanje i razvoj. Kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu; Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Pavletić, Vlatko (ur.). 1969. Hrvatski književni jezik i pitanje varijanata. *Kritika. Posebno izdanje*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Peco, Asim. 1978. *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Beograd: Naučna knjiga.
- Pelinka, Anton. 2007. Language as a political category: The viewpoint of political science. *Journal of Language and Politics*, 6(1), 129-143.
- Perovšek, Jurij. 1996. *Liberalizem in vprašanje slovenstva*. Ljubljana: Modrijan.
- Perovšek, Jurij. 2004. Ušeničnik in jugoslovanstvo. U: Ogrin, Matija; Janez Juhant (ur.), *Aleš Ušeničnik: čas in ideje, 1868–1952. Zbornik razprav s simpozija SAZU ob 50. obletnici smrti*, 97-110. Celje: Mohorjeva družba.
- Perovšek, Jurij. 2006. Slovenski liberalci in narodno vprašanje v letih 1931-1933. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 46(1), 255-276.

- Perovšek, Jurij. 2010. Slovenski komunisti in nacionalno vprašanje v tridesetih letih. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 50(2), 5-66.
- Peti-Stantić, Anita. 2008. *Jezik naš i/ili njihov. Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa*. Zagreb: Srednja Europa d. o. o.
- Peti-Stantić, Anita. 2014a. *Veliki suvremeni slovensko-hrvatski i hrvatsko slovenski riječnik*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Peti-Stantić, Anita (razgovor vodila Grgič, Jožica). 2014b. Hrvaščina in slovenščina – sorodni in precej različni. *Delo* (časopis), Ljubljana, 10. rujna 2014. <<https://old.delo.si/kultura/knjiga/hrvascina-in-slovenscina-ndash-sorodni-in-precej-razlicni.html>> (21. svibnja 2023.)
- Petranović, Branko; Zečević, Momčilo. 1987. *Jugoslovenski federalizam: ideje i stvarnost: tematska zbirka dokumenata*. Beograd: Prosveta.
- Pezdir, Rado. 2018. Jelinčič in Šešelj, dva udbovca z desnice: nekaj najbolj hipokritskega in sprevrženega, kar je bilo izrojeno na območju bivše Jugoslavije. *Reporter* (časopis), Ljubljana, 25.7.2018. <https://reporter.si/clanek/slovenija/rado-pezdir-jelincic-in-seselj-dva-udbovca-z-desnice-650950?fb_comment_id=1808674355887009_1808798995874545> (20. lipnja 2023.)
- Peirce, Bonny Norton. 1995. Social identity, investment, and language learning. *TESOL Quarterly*, 29(1), 9-31.
- Pirjevec, Jože. 1995. *Jugoslavija 1918–1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa.
- Pirjevec, Jože. 2007. *Trst je naš! Boj Slovencev za morje (1948-1954)*. Ljubljana: Nova revija.
- Pirjevec, Jože. 2013. Intervju. U: Pečeno, Valentin (ur.), *Cesarski Trst in Slovenci. 2. del*, Preporod. Dokumentarna emisija. Ljubljana: TV Slovenija, 2013. <<http://www.ava.rtvsllo.si/predvajaj/cesarski-trst-in-slovenci-preporod-dokumentarna/ava2.174296892/>> (30. svibnja 2014.)
- Pitamic, Leonid. 1923. Naša severna meja. *Nova Evropa*, 7(12), 352-354.
- Pleterski, Janko. 1967. Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ – KPS. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 7(1-2), 277-316.
- Pleterski, Janko. 1971. *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914-1918*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Pleterski, Janko. 1975. Jugoslovanska misel pri Slovencih v dobi Taaffejeve vlade (1879–1983). *Zgodovinski časopis*, 29(3-4), 263-275.

- Pleterski, Janko. 1977. Osemdeset let od ustanovitve slovenske delavske stranke. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 25(1), 39-54.
- Pleterski, Janko. 1998. *Dr. Ivan Šušteršič, 1863-1925: pot prvaka slovenskega političnega katolicizma*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC.
- Pleterski, Janko. 2000. Pogledi Ivana Šušteršiča na jugoslovansko gibanje, samoodločbo in Jugoslavijo“. U: Vodopivec, Peter (ur.), *Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918: narodna vlada države SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem*, 99-108. Ljubljana: Slovenska matica.
- Požgaj Hadži, Vesna; Balažic Bulc, Tatjana; Ferbežar, Ina. 2008. Testing croatian language as a foreign/second language. *Metodika*, 9(16), 114-125.
- Požgaj Hadži, Vesna; Balažic Bulc, Tatjana; Mihelj, Vlado. 2009. Srbohrvaščina v Sloveniji: nekoč in danes.- U: Požgaj Hadži, Vesna; Balažic Bulc, Tatjana; Gorjanc, Vojko (ur.), *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*, 27-40. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Požgaj-Hadž, Vesna; Balažic Bulc, Tatjana; Mihelj, Vlado. 2013. Srpskohrvatski jezik iz slovenske perspective. U: Požgaj-Hadž, Vesna (ur.), *Jezik između lingvistike i politike*, 37-65. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*. 1960. Zagreb: Matica hrvatska.
- Prunk, Janko. *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945*. Ljubljana: Društvo.
- Rahten, Andrej. 2001. *Slovenska ljudska stranka v Dunajskem parlamentu. Slovenska parlamentarna politika v Habsburški monarhiji 1897-1914*. Celje: Cenesa, Založba Panevropa.
- Rahten, Andrej. 2002a. *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919-1929*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Rahten, Andrej. 2002b. “Croatia alpestris”: vprašanje umestitve slovenskih dežel v hrvaške pravaške koncepte. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia*, 12(1), 1-10.
- Rahten, Andrej. 2005. *Zavezništva in delitve: razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v habsburški monarhiji 1848-1918*. Ljubljana: Nova revija.
- Rahten, Andrej. 2009. Avstromarksistični pogledi na jugoslovansko vprašanje. *Pilar – Croatian Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(7(1)-8(2)), 123-132.

- Rahten, Andrej. 2012. *Avstrijski in jugoslovanski državni problem. Tri razprave Janka Brejca iz prelomnega obdobja narodne zgodovine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012.
- Rajh, Bernard, 2002. *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika*. (Zora 19). Maribor: Slavistično društvo.
- Ramet, Sabrina P. 2006. *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918-2005*. Indiana: Indiana University Press.
- Ramovš, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika*. VII. *Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska založba.
- Referat Ekonomske fakultete za dodiplomski študij. 2019. *Seznami študentov z volilno pravico na študentskih volitvah v letih 2015, 2016, 2017, 2018 in 2019*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Rigler, Jakob. 1968. Jezikovnokulturna orientacija Štajercev v starejših obdobjih. U: Vrtnjak, Viktor (ur.): *Svet med Muro in Dravo. Ob 100-letnici 1. slovenskega tabora v Ljutomeru*, 661-681. Maribor: Obzorja.
- Rdeči prapor* (časopis), Ljubljana, Trst:
- 25.11.1909. Jugoslovanska socijalno-demokratska konferenca, 12(128), 1-2.
- Reddit.com. 2021. *Smešne hrvaške besede anyone?*
 <https://www.reddit.com/r/Slovenia/comments/l5mhjk/sme%C5%A1ne_hrva%C5%A1ke_besede_anyone/> (28. srpnja 2023.)
- Redžić, Enver. 1977. *Austromarksizam i jugoslavenstvo pitanje*. Beograd: Narodna knjiga.
- Republika Slovenija – Služba za slovenski jezik. 2025. Služba za slovenski jezik.
 <<https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-kulturo/o-ministrstvu/sektor-za-slovenski-jezik/>> (1. srpnja 2025.)
- Resnica* (časopis), Ljubljana:
- 5.10.1918. Pred odločitvijo, 1(42), 1-2.
- Rotar, Janez. 1996. *Slovenščina in slovenstvo: Pojavi, izkušnje, pogledi*. Maribor: Založba Obzorja.
- Rotar, Janez. 1971. *Iz prispevkov*. Maribor: Založba Obzorja.
- RTVSLO. 2008. *Hrvati „kroativno“ izumljajo nove besede*. Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija.
 <<https://www.rtvsl.si/zabava-in-slog/zanimivosti/hrvati-kroativno-izumljajo-nove-besede/192145>> (11. lipnja 2023.)

- RTVSLO. 2009. *Najboljša nova hrvaška beseda: proširnica*. Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija. <<https://www.rtvsl.si/zabava-in-slog/zanimivosti/najboljsa-nova-hrvaska-beseda-prosirnica/198289>> (29. lipnja 2023.)
- Rutar, Simon. 1882a. Die Slovenen, *Ljubljanski zvon*, 2(1), 53-57, 113-119.
- Rutar, Simon. 1882b. Jedinstvo slovenskih dežel od VII. do XIII. stoletja, *Ljubljanski zvon*, 2(1), 26-33, 94-99, 157-161, 218-226, 350.
- Samardžija, Marko. 1993. *Jezični purizam u NDH: savjeti Hrvatskoga državnog ureda za jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Samardžija, Marko. 2008. *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u NDH*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Samardžija, Marko. 2012. *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. 1941.)*. Zagreb: Školska knjiga.
- Samardžija, Marko (ur.). 2017. *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967.-2017.: Vijesti, komentari, osude, zaključci : U povodu 50. obljetnice donošenja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Savez komunista Jugoslavije. Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske. Predsjedništvo. 1985. Dokument broj: 03/S-4094/1-85. Zagreb, 3. prosinca 1985.
- SIL International. 2023. *About SIL*. <<https://www.sil.org/about>> (2. 6. 2023.)
- Silić, Josip. 1996. Polifunkcionalnost hrvatskoga standardnoga jezika. *Kolo, časopis Matice hrvatske*, 6(1), 244-247.
- Silić, Josip. 1998. Hrvatski standardni jezik i hrvatska narječja. *Kolo, časopis Matice hrvatske*, 8(4), 425-430.
- Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Siol.net. 2008. *Na Hrvaškem izbrali nove besede hrvaškega jezika*. Ljubljana: Telekom Slovenije. <<https://siol.net/novice/novice/na-hrvaskem-izbrali-nove-besede-hrvaskega-jezika-225248>> (20. lipnja 2023.)
- Slovan* (časopis). Ljubljana:
- 15.2.1885. K odnošajem na Hrvaškem, 2(4), 54-55.
 - 1.3.1885. K odnošajem na Hrvaškem, 2(5), 75.
 - 15.3.1885. K odnošajem na Hrvaškem, 2(6), 90-91.
 - 1.4.1885. K odnošajem na Hrvaškem, 2(7), 106-107.
 - 1.5.1885. Troja slava II, 2(9), 134-135.
- Slovenec* (časopis), Ljubljana:

- 1.5.1877. Kaj bo z Bosno, 5(48), 1.
- 30.10.1877. Izvirni dopisi, 5(122), 3.
- 2.3.1878. Ilirija oživljena, 6(25), 1-2.
- 5.3.1878. Ilirija oživljena, 6(26), 1.
- 16.11.1878. Združenje s Hrvati, 6(126), 1-2.
- 21.11.1878. Dr. Bleiweisova sedemdesetletnica, 6(128), 2.
- 23.11.1878. Po svečanosti, 6(129), 1.
- 30.4.1892. Po deželnih zborih, 20(98), 2.
- 25.5.1901. Dr. Tavčar mej – srbskimi popi, 29(119), 1-2.
- 19.10.1912. Dobrodošli, 40(241), 1.
- 26.10.1918. Ustava in uprava v jugoslovanski državi, 46(247), 1-2.
- 23.1.1921. Velesrbska ideja, 49(18), 1-2.
- 24.2.1921. Dve mentaliteti, 49(44), 1.
- 11.4.1924. Posl. Sušnik o nalogi opozicije. Krekova državna misel, 52(84), 1.
- 26.1.1924. Protestiramo, 52(22), 3.
- 24.1.1924. Jugoslovanski klub proti pogodbi vlade z Italijo, 52(20), 1.

Slovenski narod (časopis), Ljubljana:

- 13.12.1870. Slovenci na Hrvaškem, 3(145), 1-3.
- 28.1.1871. Ljubljanski program, 4(11), 2-3.
- 24.10.1874. Hrvatsko vseučilište in Slovenci, 7(243), 1.
- 18.12.1875. Tiskovna pravda »Slovenskega naroda«, 8(288), 1-3.
- 4.1.1877. Hrvatje in mi, 10(2), 1-2.
- 17.2.1878. Domače stvari, 11(40), 3-4.
- 10.7.1878. Slovencem je jedini spas u književnosti s Hrvato-Srbi i Slaveni, 11(155), 1-3.
- 11.7.1878. Slovensko vprašanje, 11(156), 1.
- 26.11.1878. O Bleiweisovi svečanosti, 11(272), 1-2.
- 27.11.1878. Naše zjedinjenje s Hrvati, 11(273), 1-2.
- 8.8.1883. Miklošič in Hrvati, 16(180), 2.
- 10.8.1883. Miklošič in Hrvati, 16(182), 1-2.
- 17.8.1883. Miklošič in Hrvati, 16(187), 2.
- 5.6.1906. Glavna skupščina „Hrvatske napredne stranke“, 39(127), 1.

- 31.12.1912. Delegacije, 45(99), 1-2.
- 30.10.1918. Manifestacijski sprevod v Ljubljani, 51(254), 1-2.
- 25.11.1918. Biti ali ne biti! 51(280), 1-2.
- 10.3.1921. Opazke k avtonomistični izjavi kulturnih delavcev, 54(56), 1.

Slovenski govori na vzhodnem robu (3): predstavitev. 2024. *Jezikoslovni zapiski* 30(1), 170-171.

Spalajković, Miroslav. 1899. *La Bosnie et L'Herzegovine. Etude d'histoire diplomatique et de droit international*. Pariz.

Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. 2023. *Hrvatska manjina u Republici Sloveniji*. <<https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatska-manjina-u-inozemstvu/hrvatska-manjina-u-republici-sloveniji/747>> (7. ožujka 2023.)

SSKJ (Slovar slovenskega knjižnega jezika). 2025. Slovenski. <<https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=slovenski>> (17. siječnja 2025.)

STA (Slovenska tiskovna agencija). 2023. *Najboljše nove hrvaške besede povezane s pandemijo covida-19*. Ljubljana: Slovenska tiskovna agencija. <<https://www.sta.si/2877476/najboljse-nove-hrvaske-besede-povezane-s-pandemijo-covida-19>> (19. srpnja 2023.)

Straža (časopis), Maribor:

- 8.3.1920. Za državno in narodno jedinstvo, 12(24), 1-2.
- 25.1.1924. Politični položaj, 16(11), 1.

Šega, Drago. 1956. Glosa - Kriterij in resničnost. *Naša sodobnost*, 4(10), 957-960.

Šekli, Matej. 2013a. Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja. *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies*, 9, 3-53.

Šekli, Matej. 2013b. Genetolingvistična klasifikacija južnoslovanskih jezikov. *Jezikoslovni Zapiski*, 19(1), 71-99.

Šekli, Matej. 2018. *Tipologija lingvogeneze slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC.

Šircelj, Milivoja. 2003. *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1921 – 2002*. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.

Škiljan, Dubravko. 1995. *Nemoguće je dokazati da su hrvatski i srpski dva različita jezika*. <http://govori.tripod.com/dubravko_skiljan.htm> (5. rujna 2019.)

Škiljan, Dubravko. 2002. *Govor nacije. Jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb: Golden marketing.

Štambuk, Drago. 2016. *Maslinov vijenac 5*. Zagreb: Croatia Rediviva

Šuman, Josef. 1881. *Die Slovenen*. Wien/Dunaj/Beč.

Tadić, Marko (razgovor vodio Curać, Marko). 2025. Prof. dr. sc. Marko Tadić: Svako posezanje za hrvatskom književnošću ujedno je i posezanje za hrvatskim jezikom i to upravo hrvatskim književnim jezikom. *Portal Hrvatskoga kulturnog vijeća* (portal), Zagreb, 10. srpnja 2025. <<https://www.hkv.hr/razgovori/45913-prof-dr-sc-marko-tadic-svako-posezanje-za-hrvatskom-knjizevnosc-u-jedno-je-i-posezanje-za-hrvatskim-jezikom-i-to-upravo-hrvatskim-knjizevnim-jezikom.html>> (10. srpnja 2025.)

Taylor, Alan John Percival. 1956. *Habsburška monarhija 1815–1918*. Ljubljana: DZS.

Tomljanovich, William Brooks. 2001. *Biskup Josip Juraj Strossmayer: Nacionalizam I moderni katolicizam u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Trdina, Janez. 1912. *Izprehod v Belo Krajino*. (Janeza Trdine zbrani spisi. X. knjiga). Ljubljana: L. Schwentner.

Tuma, Henrik. 1907. *Jugoslovanska ideja in Slovenci*. Gorica: »Goriška Tiskarna« A. Gabršček.

Tuma, Henrik. 1997. *Iz mojega življenja: spomini, misli in izpovedi*. Ljubljana: Čukgraf.

Turza-Bogdan, Tamara; Cvikić, Lidija; Svetec, Marta. 2017. Croatian as a Second Language – Faculty of Teacher Education Students' Views. *Croatian Journal of Education*, 19(Sp.Ed.1), 95-114.

U pravni odbor Društva književnika Hrvatske (1971). Društvo književnika Hrvatske odreklo se Novosadskog dogovora. *Jezik*, 19(1), 19-19.

Ude, Lojze. 1972. *Slovenci in jugoslovanska skupnost*. Maribor: Obzorja.

Udier, Sanda Lucija. 2015. Positioning the Croatian language by regulating Croatian as L2. U: Peti-Stantić, Anita; Stanojević, Mateusz-Milan; Antunović, Goranka (ur.), *Language Varieties Between Norms and Attitudes*, 85-102. Frankfurt: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Ustava Socialistične republike Slovenije. 1963. Ljubljana: ČZ „Uradni list SRS“.

Ustava Ljudske republike Slovenije. Ljubljana. 1946.
<https://www.sistory.si/cdn/publikacije/38001-39000/38564/ustava_ljudske_republike_slovenije.pdf> (1. srpnja 2024.)

Ustav Kraljevine SHS. 1921. <https://radnici.ba/wp-content/uploads/2018/04/Ustav-kraljevine-SHS_Vidovdanski-ustav-1921.pdf> (5. ožujka 2023.)

Ustav FNRJ. 1946.
<[https://bs.wikisource.org/wiki/Ustav_Federativne_Narodne_Republike_Jugoslavije_\(1946\)](https://bs.wikisource.org/wiki/Ustav_Federativne_Narodne_Republike_Jugoslavije_(1946))> (5. ožujka 2025.)

- Ustav SFRJ. 1963. <<https://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2019/05/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf>> (30. prosinca 2023.)
- Ušeničnik, Aleš. 1902. Kardinal Missia in katoliška renesanca med Slovenci. *Katoliški obzornik*, 6(2), 156.
- Valvasor, Johann Weichard, 1689. *Die Ehre des Hertzogthums Crain. I–XV.* Laybach/Ljubljana.
- Veber, Adolfo. 1887. *Djela Adolfa Vebera, svezak III.* Zagreb.
- Veda (časopis), Gorica:
- 1913a. Odgovori na anketo o jugoslovanskem vprašanju, 3(2), 97-113.
 - 1913b. Odgovori na anketo o jugoslovanskem vprašanju, 3(3), 213-226.
 - 1913c. Odgovori na anketo o jugoslovanskem vprašanju, 3(4-5), 311-385.
- Večerni list (časopis), Ljubljana:
- 9.12.1920. Za hrvatsko republiko? 2(278), 1.
- Verginella, Marta. 1997. Prihod vlaka v Trst. *Zgodovina za vse: vse za zgodovino*, 4(2), 59-65.
- Verginella, Marta. 1990. *Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju.* Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Vidmar, Josip. 1932. *Kulturni problem slovenstva.* Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Vienac (časopis), Zagreb:
- 26.11.1881. LISTAK. Čudna svojatanja, 13(48), 772.
- Vigato, Ivica. 2013. Čakavski hrvatski književni jezik u 17. i 18. stoljeću. U: Bičanić, Ante (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika, 17. i 18. stoljeće*, 263-297. Zagreb: Croatica.
- Vodušek Starič, Jera. 1992. *Prevzem oblasti 1944–1946.* Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Vončina, Josip. 1985. Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme. *Filologija*, 13(1), 7-88.
- Vonić, Maja; Vujić, Perica. 2009. Jezična politika u NDH. *Essehist*, 1(1), 46-51.
- Vrgoč, Dalibor. 2021. Internacionalizmi kao (ne)potrebno terminološko pribježište u vojnome nazivlju. *Filologija*, 77, 189-224.
- Vulić, Sanja. 2013. Štokavski hrvatski književni jezik u 17. stoljeću. U: Bičanić, Ante (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika, 17. i 18. stoljeće*, 95-161. Zagreb: Croatica.
- Weiss, Janez. 2010. Reformacija na Metliškem. Prispevek k celovitejšemu razumevanju pojava protestantizma na Slovenskem. *Kronika*, 58(3), 685-712.
- Weiss, Janez. 2011. Gregor Vlahovič (1523–1581), življenje in delo predikanta na meji cesarstva. *Arhivi*, 34(2), 251-274.

- Zajc, Marko. 2006. *Kje se slovensko neha in hrvaško začne: slovensko-hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- Zajec, Smiljana. 2019. *Podatki o vpisu v študijske programe Ekonomske fakultete*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Zarja (časopis), Ljubljana:
- 16.4.1913. Slovenci in Jugoslovani, 3(558), 1.
 - 17.4.1913. Slovenci in Jugoslovani, 3(559), 1.
- Zelenika, Ratko. 1988. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Beograd: Savremeno pakovanje.
- Zelko, Ivan. 1983. Frančiškani v Murski Soboti, *Acta ecclesiastica Sloveniae* 5. *Miscellanea*, 321-325.
- ZRC SAZU (Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti). 2025. *Slovenski lingvistični atlas 1*. <<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/publikacije/slovenski-lingvisticni-atlas-1>> (19. siječnja 2025.)
- Zwiter, Fran. 1962. *Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji*. Ljubljana: Slovenska matica.

8 Životopis autora

Igor Ivašković, oženjen i otac jednog djeteta, rođen je 9. svibnja 1983. u Novom Mestu u Sloveniji. S osmogodišnjim odličnim uspjehom 1998. godine završava osnovno obrazovanje i ostvaruje pravo na državnu stipendiju za nadarene učenike. Srednjoškolsko obrazovanje nastavlja u gimnaziji u Ivančnoj Gorici (Slovenija) koju uspješno završava 2002. godine. U tom je razdoblju primio više priznanja za iznimne uspjehe na području matematike. Tijekom cijele srednje škole aktivno se bavio košarkom. S Košarkaškim klubom Krka Novo Mesto osvaja više odličja u državnim prvenstvima u mlađim dobnim kategorijama, među kojima i naslov državnog prvaka u kategoriji do 18 godina u natjecateljskoj sezoni 2001/2002, kada biva proglašen i članom najbolje petorke prvenstva. Bio je slovenski državni reprezentativac do 18 i do 20 godina, a 2002. osvaja 6. mjesto na Europskom prvenstvu U-20. U seniorskoj kategoriji s KK Krka dva puta osvaja naslov državnog prvaka (2000. i 2003.), dva je puta bio finalist državnog prvenstva (2001. i 2002.), a jednom je osvojio 3. mjesto (1999.). Dva je puta bio i finalist slovenskog košarkaškog kupa (2001. i 2002.), a u sezoni 2002/2003 stigao je do finala europskog ULEB kupa. Zbog nekoliko ozljeda koljena 2004. godine prisiljen je ostaviti košarkašku karijeru te se posvećuje studiranju i stjecanju radnog iskustva.

U razdoblju od 2002. do 2006. godine studirao je na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani (poslovni odjel, smjer menadžment i organizacija) te stekao naziv sveučilišnog diplomiranog ekonomista (stari program, diplomski studij). U razdoblju 2008. – 2011. studira na Fakultetu humanističkih znanosti Sveučilišta u Novoj Gorici, preddiplomski studij smjer kulturna povijest, te dobiva titulu diplomiranog povjesničara (UN) i titulu Alumnus Optimus-a kao najbolji student svoje generacije. Na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mariboru u 2012. uspješno završava stari (diplomski) sveučilišni studij prava (smjer korporativno pravo) i stječe zvanje sveučilišnog diplomiranog pravnika. Osim toga, u razdoblju 2016. – 2019. studirao je i na dvopredmetnom studiju južne slavistike te pedagogije i andragogije te je stekao zvanje diplomiranog južno-slavista i profesora pedagogije i andragogije (UN). Završio je pet magistarskih studija, dva znanstvena i tri drugostupanjska diplomatska programa po bolonjskoj reformi. Najprije je na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani u travnju 2007. godine stekao stručni naziv magistra poslovne struke, potom je u razdoblju 2007. – 2009. studirao na Europskom pravnom fakultetu u Novoj Gorici te stekao zvanje magistra prava. Nakon toga je u razdoblju 2019. – 2021. studirao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani te uspješno završio dvopredmetni magistarski studij i stekao zvanje magistra profesora andragogije te magistra južne slavistike. Naziv magistra znanosti stekao je u lipnju 2008. godine na

Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani (smjer menadžment). Prije toga, u travnju iste godine, na Fakultetu društvenih znanosti Sveučilišta u Ljubljani stekao je zvanje magistra znanosti na području politologije. Također je stekao četiri zvanja doktora znanosti, prvi put 16. siječnja 2013. na Fakultetu društvenih znanosti Sveučilišta u Ljubljani (politologija), zatim 2. rujna 2015. godine na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani (menadžment), treći put 3. srpnja 2017. obranom doktorske disertacije na Europskom pravnom fakultetu Novog Sveučilišta (pravo), te konačno 27. studenoga 2023. na Hrvatskom katoličkom sveučilištu (povijest). Tijekom svojih studija primio je više nagrada za odličan uspjeh u različitim programima.

Prvo je radno iskustvo stekao igrajući profesionalnu košarku za KK Krka Novo Mesto u razdoblju 2002.-2004. Nakon toga je nekoliko godina obavljao studentske poslove u sektoru turizma i prometa, u ulozi demonstratora na vježbama na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani te u sklopu slovenskog predsjedanja Europskom unijom 2008. u Protokolu Vlade Republike Slovenije. Zatim se 2008. godine zapošljava kao izvršni direktor u nevladinoj organizaciji Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, a od 2009. do 2010. godine zaposlen je kao direktor u vlastitoj tvrtki Igmark d. o. o. U listopadu 2010. godine prihvaća ponudu Ekonomskog fakulteta u Ljubljani gdje je i danas zaposlen. Nositelj je kolegija Organizacijsko-pravna pitanja u športu i Upravljanje ljudskim resursima u športu. Oba se provode u okviru međunarodnog interdisciplinarnog poslijediplomskog programa Menadžment u športu koji se izvodi na engleskom i slovenskom jeziku. Pored toga vrši dužnost zamjenika koordinatora programa. Uz to obnaša dužnost predsjednika Stegovnog povjerenstva I. stupnja te sudjeluje u nekoliko kolegija na preddiplomskom studiju: Uvod u poslovanje, Postupanje s ljudima pri radu, Strateški menadžment 1. Na diplomskom studiju pored već navedenih sudjeluje u izvođenju kolegija Strateški menadžment 2, Porezno pravo, Menadžment neprofitnih organizacija i Poslovne financije u športskim organizacijama. U zvanje asistenta za područje menadžmenta i organizacije biva prvi put biran 2009. godine, 2013. postaje asistent na području politologije, 2018. izabran je za docenta na području menadžmenta i organizacije, a 2023. za izvanrednog profesora na području organizacije i menadžmenta. Uz znanstvene i stručne publikacije, koje se mogu vidjeti u bibliografiji i koje ga prema bodovanju Agencije za istraživačku djelatnost Republike Slovenije (ARRS) uvrstavaju u 10 najboljih znanstvenika s područja društvenih znanosti u Sloveniji u posljednjih 5 godina, također je vodio i nekoliko znanstveno-istraživačkih projekata. U 2013. i 2014. godini s Košarkaškim savezom Slovenije proveo je projekt „Vrednovanje ekonomskih učinaka organizacije Eurobasketa 2013.“, 2018. i 2019.

vodio je tri projekta pod pokroviteljstvom Europske unije i Ministarstva obrazovanja, znanosti i športa Republike Slovenije, a 2019. je godine pod pokroviteljstvom Općine Novo Mesto sudjelovao u projektu „Odbojkaški klub po mjeri za djecu i mlade“. Sudjelovao je na više međunarodnih znanstvenih skupova, a 2022. tri je mjeseca proveo kao gost istraživač-predavač na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. 2025. godine dobitnik je Nagrade Stjepana Babića za rad na promicanju i očuvanju hrvatskog jezika.

9 Bibliografija autora

Izvorni znanstveni članci

1. IVAŠKOVIĆ, Igor. Slovenian hopes and plans in the last days of the Habsburg monarchy. *Austrian history yearbook*. Print. 2024, vol. 55, str. 202-219. ISSN 0067-2378. DOI: [10.1017/S0067237823000899](https://doi.org/10.1017/S0067237823000899). [COBISS.SI-ID [180960003](https://cobiss.si/180960003)]
2. IVAŠKOVIĆ, Igor. Slovenske federalističke ideje i odnos prema Hrvatskoj (republikanskoj) seljačkoj stranci od 1923. do 1928. *Časopis za suvremenu povijest*. 2024, god. 56, br. 1, str. 71-97. ISSN 0590-9597. DOI: [10.22586/csp.v56i1.26301](https://doi.org/10.22586/csp.v56i1.26301). [COBISS.SI-ID [214234371](https://cobiss.si/214234371)]
3. IVAŠKOVIĆ, Igor. Slovenske percepcije hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa u 19. stoljeću. *Filologija : časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu*. 2024, knj. 82, str. 35-60. ISSN 0449-363X. <https://hrcak.srce.hr/en/file/462793>, DOI: [10.21857/ygjwrc25vy](https://doi.org/10.21857/ygjwrc25vy). [COBISS.SI-ID [205829891](https://cobiss.si/205829891)]
4. IVAŠKOVIĆ, Igor. Balancing between team and organisation : the relationship between stakeholders' influence and trust and cohesion in post-transitional South-East European basketball teams. *Journal of East European management studies*. 2024, vol. 29, iss. 1, str. 7-27. ISSN 0949-6181. DOI: [10.5771/0949-6181-2024-1-7](https://doi.org/10.5771/0949-6181-2024-1-7). [COBISS.SI-ID [188356355](https://cobiss.si/188356355)]
5. IVAŠKOVIĆ, Igor. Non-profit sports clubs in (post)transitional europe : a sustainable business strategy, the alternatives, and the role of stakeholders. *Journal of East European management studies*. 2024, vol. 29, iss. 3, str. 516-539. ISSN 0949-6181. DOI: [10.5771/0949-6181-2024-3-516](https://doi.org/10.5771/0949-6181-2024-3-516). [COBISS.SI-ID [212772099](https://cobiss.si/212772099)]
6. IVAŠKOVIĆ, Igor. Examining political influence on language : contradictory linguistic lexical purging in the Croatian context. *Journal of language and politics*. 2024, vol. 23, issue 6, str. 831-850. ISSN 1569-2159. DOI: [10.1075/jlp.23079.iva](https://doi.org/10.1075/jlp.23079.iva). [COBISS.SI-ID [182181123](https://cobiss.si/182181123)]
7. IVAŠKOVIĆ, Igor. From bitter enemies to political partners : shifting viewpoints of Slovenian clericals and liberals during the World War I. *Journal of modern European history*. [Print]. Jan. 2024, vol. 22, iss. 1, str. 85-103. ISSN 1611-8944. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](https://www.repositorij.uni-lj.si/handle/10117/16118944231221037), DOI: [10.1177/16118944231221037](https://doi.org/10.1177/16118944231221037). [COBISS.SI-ID [177894659](https://cobiss.si/177894659)]
8. IVAŠKOVIĆ, Igor. The role of identification criteria in language : the Croatian case. *Language problems & language planning*. 2024, vol. 48, iss. 1, str. 1-25. ISSN 0272-2690. DOI: [10.1075/lplp.23028.iva](https://doi.org/10.1075/lplp.23028.iva). [COBISS.SI-ID [191036163](https://cobiss.si/191036163)]

9. IVAŠKOVIĆ, Igor. Conflicting legal perspectives on the establishment of Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. *Law and history review*. [in press] 2024. ISSN 0738-2480. DOI: [10.1017/S0738248024000300](https://doi.org/10.1017/S0738248024000300). [COBISS.SI-ID [218888707](#)]
10. IVAŠKOVIĆ, Igor. Pogledi slovenskih političara o ulozi jezika u izgradnji nacije na početku 20. stoljeća. *Povijesni prilozi*. 2024, vol. 43, issue 67, str. 361-390. ISSN 0351-9767. <https://hrcak.srce.hr/file/469154>, DOI: [10.22586/pp.v43i67.29027](https://doi.org/10.22586/pp.v43i67.29027). [COBISS.SI-ID [218895107](#)]
11. IVAŠKOVIĆ, Igor. Iskustva i potrebe u učenju hrvatskoga kao stranoga jezika na području poslovanja i ekonomije. *Strani jezici : časopis za primijenjenu lingvistiku*. 2024, god. 53, br. 1, str. 47-68. ISSN 0351-0840. <https://hrcak.srce.hr/clanak/464896>, DOI: [10.22210/strjez/53-1/3](https://doi.org/10.22210/strjez/53-1/3). [COBISS.SI-ID [211386115](#)]
12. IVAŠKOVIĆ, Igor. Učenje tujih jezika na području poslovnih in ekonomskih ved : analiza preferenc študentov Ekonomske fakultete v Ljubljani. *Andragoška spoznanja*. [Tiskana izd.]. 2023, letn. 29, št. 1, str. 41-58, tabele. ISSN 1318-5160. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#), DOI: [10.4312/as/10520](https://doi.org/10.4312/as/10520). [COBISS.SI-ID [105761795](#)]
13. IVAŠKOVIĆ, Igor. Konvergencija političkih strategija slovenskih katoličkih narodnjaka i liberala u Prvom svjetskom ratu = The convergence of the political strategies of Slovene catholic populists and liberals in World War I. *Časopis za suvremenu povijest*. 2023, god. 55, br. 1, str. 7-34. ISSN 0590-9597. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.22586/csp.v55i1.23610](https://doi.org/10.22586/csp.v55i1.23610). [COBISS.SI-ID [168799491](#)]
14. IVAŠKOVIĆ, Igor. How littoral Slovenians viewed the idea of a South Slavic unit in the Habsburg Monarchy. *Journal of modern European history*. [Print]. 2023, vol. 21, iss. 1, str. 52-70. ISSN 1611-8944. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.1177/16118944221146902](https://doi.org/10.1177/16118944221146902). [COBISS.SI-ID [135370499](#)]
15. IVAŠKOVIĆ, Igor. Konflikt federalizma in centralizma v KPJ v drugi svetovni vojni. *Monitor ISH : revija za humanistične in družbene znanosti*. [Tiskana izd.]. 2023, letn. 25, [št.] 1, str. 164-202. ISSN 1580-688X. <https://www.ish.si/wp-content/uploads/2024/02/AMEU-ISH-Monitor-1-2023-WEB.pdf>, [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#), [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [183540227](#)]
16. IVAŠKOVIĆ, Igor. Slovenska očekivanja i politički rascjepi od Prvoprosinačkoga akta do izbora za Konstituantu. *Povijesni prilozi*. 2023, god. 42, br. 65, str. 217-249. ISSN 0351-9767. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.22586/pp.v42i65.24919](https://doi.org/10.22586/pp.v42i65.24919). [COBISS.SI-ID [181106179](#)]

17. IVAŠKOVIĆ, Igor. Motivi Jugoslavensko-Bugarskog povezivanja potkraj 2. svjetskog rata i u poraću. *Društvena istraživanja*. 2022, vol. 31, iss. 3, str. 517-536. ISSN 1330-0288. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.5559/di.31.3.07](#). [COBISS.SI-ID [124099331](#)]
18. IVAŠKOVIĆ, Igor. The idea of the Yugoslav-Bulgarian federation at the end of the Second World War. *East European politics and societies*. Aug. 2022, vol. 36, iss. 3, str. 803-827. ISSN 0888-3254. DOI: [10.1177/08883254211018798](#). [COBISS.SI-ID [69796099](#)]
19. IVAŠKOVIĆ, Igor. Pogledi na pojavu purizma u hrvatskom kontekstu. *Jezik : časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*. [Tiskano izd.]. 2022, god. 69, br. 4, str. 134-151. ISSN 0021-6925. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.22210/jezik.2022.69.20](#). [COBISS.SI-ID [120920835](#)]
20. IVAŠKOVIĆ, Igor, ČATER, Tomaž. Factors of athletes' work engagement in South-East European basketball teams. *Journal of East European management studies*. 2022, vol. 27, iss. 4, str. 612-636. ISSN 0949-6181. DOI: [10.5771/0949-6181-2022-4-612](#). [COBISS.SI-ID [133752835](#)]
21. IVAŠKOVIĆ, Igor. Hrvatski kao strani jezik na području poslovanja i ekonomije u Sloveniji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 2022, vol. 48, no. 1, str. 45-63. ISSN 1849-0379. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.31724/rihjj.48.1.3](#). [COBISS.SI-ID [117199363](#)]
22. IVAŠKOVIĆ, Igor. Odnos do tujih jezikov pri študentih poslovnih in ekonomskih ved. *Revija za univerzalno odličnost : RUO*. jun. 2022, letn. 11, št. 2, str. 153-164. ISSN 2232-5204. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#), DOI: [10.37886/ruo.2022.011](#). [COBISS.SI-ID [114639363](#)]
23. IVAŠKOVIĆ, Igor. The stakeholder-performance relationship in nonprofit sport clubs : the case of South-Eastern European basketball clubs. *Sport in society*. 2022, vol. 25, iss. 5, str. 1079-1101. ISSN 1743-0437. DOI: [10.1080/17430437.2021.1997986](#). [COBISS.SI-ID [85052163](#)]
24. IVAŠKOVIĆ, Igor. Who are the decision-makers in non-profit sport clubs from transition countries?. *International journal of contemporary business and entrepreneurship*. 2021, vol. 2, iss. 2, str. 17-32. ISSN 2706-4743. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.47954/ijcbe.2.2.2](#). [COBISS.SI-ID [123038467](#)]
25. IVAŠKOVIĆ, Igor. Samoocene znanja in percepcije koristnosti tujih jezikov pri študentih in diplomantih na področju poslovnih in ekonomskih ved. *Monitor ISH : revija za humanistične in družbene znanosti*. [Tiskana izd.]. 2021, 23, [št.] 2, str. 150-176, tabele.

- ISSN 1580-688X. https://www.ish.si/wp-content/uploads/2016/06/AMEU-ISH_Monitor-1_WEB_compressed.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [100452355](#)]
26. IVAŠKOVIĆ, Igor. Trijalistička reforma Austro-Ugarske u časopisima slovenskih liberala iz Trsta i Gorice. *Povijesni prilozi*. 2021, god. 40, br. 60, str. 293-317. ISSN 0351-9767. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: doi.org/10.22586/pp.v40i60.11747. [COBISS.SI-ID [72167683](#)]
27. IVAŠKOVIĆ, Igor. Strateške dileme in alternativne usmeritve neprofitnih športnih klubov. *Revija za univerzalno odličnost : RUO*. sep. 2021, letn. 10, št. 3, str. 250-266. ISSN 2232-5204. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.37886/ruo.2021.040](https://doi.org/10.37886/ruo.2021.040). [COBISS.SI-ID [77017347](#)]
28. IVAŠKOVIĆ, Igor. Položaj slovanskih jezikov na slovenskem poslovno-ekonomskem področju. *Slavistična revija : časopis za jezikoslovje in literarne vede*. [Tiskana izd.]. jul.-sep. 2021, letn. 69, št. 3, str. 355-372, tabele. ISSN 0350-6894. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/3961>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [82661123](#)]
29. IVAŠKOVIĆ, Igor. The strategic determinants of the sport club performance. *Zagreb international review of economics & business*. 2021, vol. 24, spec. conf. iss., str. 95-110. ISSN 1331-5609. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.2478/zireb-2021-0022](https://doi.org/10.2478/zireb-2021-0022). [COBISS.SI-ID [96184323](#)]
30. IVAŠKOVIĆ, Igor. Dileme spremljanja učinkovanja načrtovanega učenja na organizacijsko uspešnost. *Andragoška spoznanja*. [Tiskana izd.]. 2020, letn. 26, [št.] 3, str. 53-68, ilustr. ISSN 1318-5160. <https://revije.ff.uni-lj.si/AndragoskaSpoznanja/article/view/8996>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#), DOI: [10.4312/as.26.3.53-68](https://doi.org/10.4312/as.26.3.53-68). [COBISS.SI-ID [34179075](#)]
31. IVAŠKOVIĆ, Igor. Geopolitički zaokret liberalnih slovenskih krugov u Primorskoj pred Prvi svjetski rat. *Časopis za suvremenu povijest*. 2020, god. 52, br. 1, str. 193-218. ISSN 0590-9597. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.22586/csp.v52i1.9691](https://doi.org/10.22586/csp.v52i1.9691). [COBISS.SI-ID [25612774](#)]
32. IVAŠKOVIĆ, Igor. Kako hierarhije deležnikov oblikujejo strateške cilje in strategije športnih klubov?. *Economic and business review*. 2020, vol. 22, iss. 4, pos. št., str. 67-92, 210, tabele. ISSN 1580-0466. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [67693571](#)]

33. IVAŠKOVIĆ, Igor. The performance factors of non-profit basketball clubs : the case of basketball clubs from South East Europe. *International journal of contemporary business and entrepreneurship*. 2020, vol. 1, iss. 1, str. 17-39. ISSN 2706-4743. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [33433603](#)]
34. IVAŠKOVIĆ, Igor. Personnel and human resource management specifics of basketball clubs : the case of post-transitional South-East European countries. *International journal of contemporary business and entrepreneurship*. 2020, vol. 1, iss. 2, str. 38-53. ISSN 2706-4743. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.47954/ijcbe.1.2.3](#). [COBISS.SI-ID [53509891](#)]
35. IVAŠKOVIĆ, Igor. Razlikovanje jezika u hrvatskom jezikoslovlju u svjetlu de Saussureove strukturalističke teorije. *Jezik : časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*. [Tiskano izd.]. 2020, god. 67, br. 2/3, str. 59-78. ISSN 0021-6925. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [13620995](#)]
36. IVAŠKOVIĆ, Igor. Pravna narava Države in Kraljestva/Kraljevine SHS v konfliktu jugoslovanskih ideologij. *Prispevki za novejšo zgodovino*. [Tiskana izd.]. 2020, letn. 60, št. 2, str. 63-81. ISSN 0353-0329. <https://ojs.inz.si/pnz/article/view/239/2380>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [32374275](#)]
37. IVAŠKOVIĆ, Igor. Percepcija politike "novog kursa" u tršćanskih Slovenaca. *Radovi*. 2020, vol. 52, br. 2, str. 129-156. ISSN 0353-295X. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=370824, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.17234/RadoviZHP.52.15](#). [COBISS.SI-ID [58322179](#)]
38. IVAŠKOVIĆ, Igor. Zaupanje kot faktor kohezije športnega tima. *Revija za univerzalno odličnost : RUO*. dec. 2020, letn. 9, št. 4, str. 325-339. ISSN 2232-5204. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#), DOI: [10.37886/ruo.2020.020](#). [COBISS.SI-ID [46584835](#)]
39. IVAŠKOVIĆ, Igor. Analiza dejavnikov organizacijske uspešnosti neprofitnih košarkarskih klubov. *Šport : revija za teoretična in praktična vprašanja športa*. 2020, letn. 68, št. 1/2, str. 114-124, ilustr. ISSN 0353-7455. [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [20138755](#)]
40. IVAŠKOVIĆ, Igor. Učinki javnega financiranja na neprofitna športna društva. *Teorija in praksa : revija za družbena vprašanja*. apr.-jun. 2020, letn. 57, št. 2, str. 664-680, 695, ilustr. ISSN 0040-3598. <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/u%C4%8Dinki->

- [javnega-financiranja-na-neprofitna-%C5%A1portna-dru%C5%A1tva.pdf?sfvrsn=0](#), [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [21211907](#)]
41. IVAŠKOVIĆ, Igor. The problem of defining "performance" in non-profit sport organizations : the case of basketball clubs from South-Eastern Europe. *Zbornik radova*. 2020, vol. 26, str. 70-84. ISSN 1840-3255. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.46458/27121097.2020.26.70](#). [COBISS.SI-ID [51772931](#)]
 42. IVAŠKOVIĆ, Igor. The stakeholder-strategy relationship in non-profit basketball clubs. *Ekonomika istraživanja*. 2019, vol. 32, iss. 1, str. 1457-1475. ISSN 1331-677X. DOI: [10.1080/1331677X.2019.1638283](#). [COBISS.SI-ID [25196262](#)]
 43. IVAŠKOVIĆ, Igor. Implications of the Balkan wars for the Yugoslav idea among Slovenians in Trieste. *Journal of Balkan & Near Eastern studies*. 2019, vol. 21, iss. 2, str. 187-203. ISSN 1944-8953. DOI: [10.1080/19448953.2017.1367567](#). [COBISS.SI-ID [24051686](#)]
 44. IVAŠKOVIĆ, Igor. The implications of the "New Course" strategy. *Politička misao*. 2019, vol. 56, no. 3/4, str. 218-238. ISSN 0032-3241. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#), DOI: [10.20901/pm.56.3-4.10](#). [COBISS.SI-ID [25580518](#)]
 45. IVAŠKOVIĆ, Igor. Vidovdanska ustava v luči različnih vizij jugoslovanstva. *Pravnik : revija za pravno teorijo in prakso*. [Tiskana izd.]. 2019, letn. 74, št. 1/2, str. 73-98. ISSN 0032-6976. [COBISS.SI-ID [16641105](#)]
 46. IVAŠKOVIĆ, Igor. Vloga zaznave managementa človeških virov, kohezivnosti in zavzetosti pri delu na zaznavo prispevka k uspehu ekipe. *Economic and business review*. 2018, letn. 20, posebna št., str. 147-167, 174, ilustr. ISSN 1580-0466. [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#), DOI: [10.15458/85451.73](#). [COBISS.SI-ID [24879078](#)]
 47. IVAŠKOVIĆ, Igor, ČATER, Tomaž. The influence of public funding on the strategies and performance of non-profit basketball clubs from South-Eastern Europe. *Ekonomika istraživanja*. 2018, vol. 31, iss. 1, str. 796-810. ISSN 1331-677X. DOI: [10.1080/1331677X.2018.1456347](#). [COBISS.SI-ID [24445158](#)]
 48. ČATER, Barbara, ČATER, Tomaž, PRAŠNIKAR, Janez, IVAŠKOVIĆ, Igor. Environmental strategy and its implementation : what's in it for companies and does it pay off in a post-transition context?. *Journal of East European management studies*. 2018, vol. 23, iss.1, str. 55-88. ISSN 0949-6181. DOI: [10.5771/0949-6181-2018-1-55](#). [COBISS.SI-ID [24446182](#)]
 49. IVAŠKOVIĆ, Igor. Analiza razlik v sistemih ravnanja z ljudmi pri delu v košarkarskih klubih Jugovzhodne Evrope. *Šport : revija za teoretična in praktična vprašanja športa*. 2018, letn.

- 66, št. 1/2, str. 189-195, ilustr. ISSN 0353-7455. [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [24557286](#)]
50. IVAŠKOVIĆ, Igor, ČATER, Tomaž, ČATER, Barbara. The strategic influence of stakeholders in non-profit organisations : the role of municipality in basketball clubs from South-East Europe. *Journal of East European management studies*. 2017, vol. 22, iss.4, str. 596-620. ISSN 0949-6181. DOI: [10.5771/0949-6181-2017-4-596](#). [COBISS.SI-ID [24281318](#)]
51. IVAŠKOVIĆ, Igor. Jugoslovanske vizije tržaških Slovencev v obdobju 1912-1913. *Studia Historica Slovenica : časopis za humanistične in družboslovne študije*. [Tiskana izd.]. 2017, letn. 17, št. 1, str. 111-140, 425, portreti. ISSN 1580-8122. [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [1520005](#)]
52. IVAŠKOVIĆ, Igor. Analiza dnevne potrošnje posjetitelja Europskog prvenstva u košarci 2013 = Analysis of daily expenditure of visitors to the EuroBasket 2013 Championship. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*. 2015, god. 15, br. 1, str. 39-54. ISSN 1333-8900. [COBISS.SI-ID [22748902](#)]
53. IVAŠKOVIĆ, Igor. The effect of HRM quality on trust and team cohesion. *Economic and business review*. 2014, vol. 16, no. 3, str. 337-365, 371-372, ilustr. ISSN 1580-0466. [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [22581734](#)]
54. IVAŠKOVIĆ, Igor. Trialistični koncept v kontekstu jugoslovanskih vizij pred 1. svetovno vojno. *Studia Historica Slovenica : časopis za humanistične in družboslovne študije*. [Tiskana izd.]. 2013, letn. 13, št. 1, str. 89-119, portreti. ISSN 1580-8122. [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [1273733](#)]
55. PRIMC, Kaja, IVAŠKOVIĆ, Igor, ČATER, Tomaž. Public support for environmental innovation in SMEs : the role of the "Young researchers for the economy" programme. *Economic and business review*. 2012, vol. 14, no. 3, str. 185-200. ISSN 1580-0466. <http://www.ebrjournal.net/ojs/index.php/eb/article/view/192>, [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [21133798](#)]
56. IVAŠKOVIĆ, Igor. Trialistični koncepti in alternative v luči primorskega časopisja. *Prispevki za novejšo zgodovino*. [Tiskana izd.]. 2012, letn. 52, št. 2, str. 69-95. ISSN 0353-0329. <http://hdl.handle.net/11686/30213>, [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [21333990](#)]

Pregledni znanstveni članci

57. LESKOVEC, Fabijan, IVAŠKOVIĆ, Igor. Produktivnost dela skozi prizmo bibliometrične analize. *Izzivi prihodnosti*. 2025, let. 10, št. 1, str. 1-28. ISSN 2590-9746. DOI: [10.37886/ip.2025.001](https://doi.org/10.37886/ip.2025.001). [COBISS.SI-ID [228906755](https://cobiss.si/228906755)]
58. IVAŠKOVIĆ, Igor. Dinamika slovenske politike tijekom diktature kralja Aleksandra Karađorđevića i njezin utjecaj na Hrvatsku. *Radovi*. 2024, vol. 56, br. 2, str. 425-454. ISSN 0353-295X. <https://hrcak.srce.hr/file/477649>, DOI: [10.17234/RadoviZHP.56.27](https://doi.org/10.17234/RadoviZHP.56.27). [COBISS.SI-ID [234537731](https://cobiss.si/234537731)]
59. IVAŠKOVIĆ, Igor. Jugoslavenske državne ideje među Slovencima u 1918. *Radovi*. 2023, vol. 55, br. 2, str. 231-261. ISSN 1849-0344. <https://hrcak.srce.hr/316294>, DOI: [10.17234/RadoviZHP.55.25](https://doi.org/10.17234/RadoviZHP.55.25). [COBISS.SI-ID [193430275](https://cobiss.si/193430275)]
60. IVAŠKOVIĆ, Igor. Govor mržnje nasuprot slobodi govora u Europskoj uniji te implikacije za Bosnu i Hercegovinu. *Revija za pravo i ekonomiju*. 2023, god. 24, br. 2, str. 223-241. ISSN 1512-6706. [COBISS.SI-ID [183566851](https://cobiss.si/183566851)]
61. IVAŠKOVIĆ, Igor. Kriteriji samobitnosti jezika v okviru teorije strukturalizma. *Monitor ISH : revija za humanistične in družbene znanosti*. [Tiskana izd.]. 2020, [letn.] 22, [št.] 1, str. 101-126. ISSN 1580-688X. [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](https://dlib.si/24657155). [COBISS.SI-ID [24657155](https://cobiss.si/24657155)]
62. IVAŠKOVIĆ, Igor. Polemike o statusu države i Kraljevine SHS. *Pravni vjesnik : tromjesečni glasnik za pravne i društveno-humanističke znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayer u Osijeku*. 2020, god. 36, br. 3-4, str. 9-31. ISSN 0352-5317. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](https://repositorij.unilj.si/45044483). [COBISS.SI-ID [45044483](https://cobiss.si/45044483)]
63. IVAŠKOVIĆ, Igor. The Vidovdan constitution and the alternative constitutional strategies. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*. ruj. 2018, vol. 68, br. 3, str. 525-551. ISSN 0350-2058. [COBISS.SI-ID [24762342](https://cobiss.si/24762342)]
64. BLAŽKO, Hanca, BUDIHNA, Polona, IVAŠKOVIĆ, Igor, KRIŽMAN, Vlasta, MIKUŽ, Hedeja, TERČIČ, Sara, SOSSOU, Vanja, RIJAVEC, Jana, BIZJAK, Matjaž (editor). Seminar iz temeljnih zgodovinskih ved UNG 2010-2011 : listine druge polovice 14. stoletja. *Arhivi : glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*. 2012, letn. 35, št. 2, str. 433-448, ilustr. ISSN 0351-2835. <http://hdl.handle.net/11686/20657>, [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](https://dlib.si/1460085). [COBISS.SI-ID [1460085](https://cobiss.si/1460085)]

Ostali znanstveni članci

65. IVAŠKOVIĆ, Igor. Za kaj si prizadevajo neprofitni športni klubi?. *Economic and business review*. 2019, letn. 21, pos. št., str. 159-163. ISSN 1580-

0466. http://ojs.ebrjournal.net/ojs/index.php/ebr/article/view/703/pdf_137, [Digitalna knjižnica Slovenije - dLib.si](#). [COBISS.SI-ID [25203942](#)]

Objavljeni znanstveni rad sa znanstvene konferencije

66. IVAŠKOVIĆ, Igor. Slovenska percepcija neologizama u hrvatskome jeziku. *Identiteti - Kulture - Jezici*, Umjetnost - umjetna inteligencija - umjetna stvarnost: međunarodna znanstvena konferencija (10, 2024, Mostar). 2025, sv. 11, str. 151-170. ISSN 2303-7423. [COBISS.SI-ID [236432643](#)]
67. IVAŠKOVIĆ, Igor. Institut braka u kontekstu društvenih promjena. In: JAŠARBEGOVIĆ, Amra (ed.), et al. *Dvanaesti međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava : zbornik radova*. Mostar: Pravni fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić", 2024. Str. 186-206. Zbornik radova Dani porodičnog prava, god. 12, br. 12 (2024). ISSN 2303-6052. [COBISS.SI-ID [228535043](#)]
68. IVAŠKOVIĆ, Igor. Povijesno - pravna analiza konstrukta govora mržnje. In: *Izazovi i perspektive krivičnog zakonodavstva i pravosuđa : međunarodna naučna konferencija, [Mostar, 5. i 6. decembar 2024]*. Međunarodna naučna konferencija "Izazovi i perspektive krivičnog zakonodavstva i pravosuđa", Mostar, 5. i 6. decembar 2024). Mostar: Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, 2024. Str. 285-305. Godišnjak Pravnog fakulteta, God. 8, br. 8. ISSN 2566-378X. [COBISS.SI-ID [237256963](#)]
69. LESKOVEC, Fabijan, IVAŠKOVIĆ, Igor. Razvoj koncepta »produktivnost dela« : zgodovina, trendi in prihodnost. In: GRIVEC, Malči (ed.). *SKEI 2024: Trajnostni razvoj in umetna inteligenca = SKEI 2024: Sustainable Development and Artificial Intelligence : zbornik prispevkov = conference proceedings : 9. mednarodna znanstvena študentska konferenca = 9th International Scientific Student Conference : Novo mesto, 18. april 2024*. Elektronska izd. Novo mesto: Založba Univerze: = University of Novo mesto Press, 2024. Str. 324-341, ilustr. ISBN 978-961-6770-78-1. <https://www.zalozba-unm.si/index.php/press/catalog/book/71>. [COBISS.SI-ID [211482627](#)]
70. IVAŠKOVIĆ, Igor. Disbalans utjecaja i odgovornosti u neprofitnim športskim klubovima. In: TURK, Marko (ed.), NIKOLIĆ, Gordana (ed.). *Što nam donosi leadership četvrte industrijske revolucije (IR4.0)? : ekonomske, društvene i obrazovne perspektive : zbornik radova 12. međunarodne znanstveno-stručne konferencije PAR International Leadership Conference - PILC 2023*. Rijeka: Veleučilište PAR, 2023. Str. 15-32. ISBN 978-953-8437-00-7. [COBISS.SI-ID [177133059](#)]

71. IVAŠKOVIĆ, Igor. The strategic determinants of the sport club performance. In: KOLAKOVIĆ, Marko (ed.), HORVATINOVIĆ, Tin (ed.), TURČIĆ, Mladen (ed.). *6th Business & Entrepreneurial Economics Conference, Plitvice lakes, 26th - 29th May 2021 : conference proceedings*. Zagreb: Student Business Incubator at the University of Zagreb, 2021. Str. 15-24. BEE conference (CD-ROM). ISSN 2459-5225. <https://bee-conference.com/wp-content/uploads/2021/07/6th-BEE-2021-Conference-Proceedings.pdf>. [COBISS.SI-ID [69035267](#)]
72. IVAŠKOVIĆ, Igor. Who are the decision-makers in non-profit sport clubs from transition countries?. In: KOLAKOVIĆ, Marko (ed.), HORVATINOVIĆ, Tin (ed.), TURČIĆ, Mladen (ed.). *5th Business & Entrepreneurial Economics Conference, online, 20th - 23rd May 2020 : conference proceedings*. Zagreb: Student Business Incubator at the University of Zagreb, 2020. Str. 133-142. BEE conference (CD-ROM). ISSN 2459-5225. <https://bee-conference.com/wp-content/uploads/2020/07/5th-business-and-entrepreneurial-economics-conference-2020-conference-proceedings.pdf>. [COBISS.SI-ID [22794499](#)]
73. IVAŠKOVIĆ, Igor. The problem of defining performance in non-profit sport organizations : the case of basketball clubs from South-Eastern Europe. In: TURUK, Mladen (ed.), KOLAKOVIĆ, Marko (ed.). *Bee conference : conference proceedings*. 4th Business & Entrepreneurial Economics Conference, 15th - 18th 2019, Dubrovnik, Croatia. Zagreb: Student Business Incubator at the University of Zagreb, 2019. Str. 1-7. BEE conference (CD-ROM). ISSN 2459-5225. [COBISS.SI-ID [25268454](#)]
74. IVAŠKOVIĆ, Igor. The HRM systems in South-East European basketball clubs. In: TURUK, Mladen (ed.), KOLAKOVIĆ, Marko (ed.). *3rd Business & entrepreneurial economics conference, 30th May - 2nd June, Šibenik, Croatia 2018 : papers*. Zagreb: Student Business Incubator at the University of Zagreb, 2018. Str. 296-307. BEE conference (CD-ROM), 2018. ISSN 2459-5225. [COBISS.SI-ID [24749030](#)]
75. PRIMC, Kaja, IVAŠKOVIĆ, Igor. Role of public support for environmental innovation in SMEs : the case of the Young researchers for the economy program. In: *EBR 1st Annual Conference 2011, Ljubljana, 2 December 2011*. Ljubljana: University, Faculty of Economics. 2011, 19 str. http://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi/db_name=EBR2011&paper_id=18. [COBISS.SI-ID [20563174](#)]

Sažetak objavljenog znanstvenog rada sa znanstvene konferencije

76. IVAŠKOVIĆ, Igor. Hrvatski lingvonim i etnonom na područjima današnje Slovenije do 19. stoljeća. In: *1100. obljetnica Hrvatskoga Kraljevstva : 11. međunarodna znanstvena konferencija "Identiteti - kulture - jezici", Mostar, 15. - 16. svibanj 2025 : knjiga sažetaka*. Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, 2025. Str. 40. [COBISS.SI-ID [236616707](#)]
77. IVAŠKOVIĆ, Igor. Hrvatski jezik na područjima današnje Slovenije do 19. stoljeća. U: Ham, Sanda (ed.). *Međunarodni znanstveni skup Stogodišnjica Stjepana Babića, Zagreb – Oriovac 8. - 10. svibnja 2025. : knjižica sažetaka*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2025. Str. 15-16. ISBN 978-953-296-208-6. [COBISS.SI-ID [235818243](#)]
78. LESKOVEC, Fabijan, IVAŠKOVIĆ, Igor. Produktivnost dela skozi prizmo bibliometrične analize. In: BUKOVEC, Boris (ed.). *9. znanstvena konferenca Nove paradigme organizacijskih teorij 2024 z naslovom Raziskovanje in akademska odličnost : zbornik povzetkov : 14. marec 2024, na daljavo v MS Teams okolju*. V Novem mestu: Fakulteta za organizacijske študije, 2024. Str. 9-10. ISBN 978-961-6974-98-1. <https://www.fos-unm.si/si/dejavnosti/npot/objave/>. [COBISS.SI-ID [219653123](#)]
79. IVAŠKOVIĆ, Igor. Identitetske odrednice kajkavskoga u okviru hrvatsko - slovenskih jezičnih odnosa. In: ETEROVIĆ, Ivana (ed.), et al. *Osmi Hrvatski slavistički kongres, Slavonski Brod, 11. - 14. rujna 2024 : knjiga sažetka*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2024. Str. 130-131. ISBN 978-953-296-192-8. https://hsk.hfiloloskod.hr/wp-content/uploads/2024/07/8_HSK_Knjiga_sazetaka.pdf. [COBISS.SI-ID [207612419](#)]
80. IVAŠKOVIĆ, Igor. Izazovi za hrvatsko-slovenske jezične odnose povodom izrade novog Slovenskog lingvističkog atlasa. In: JEŽIĆ, Mislav (ed.), GRČEVIĆ, Mario (ed.), TADIĆ, Marko (ed.). *Znanstveno-stručni skup Budućnost hrvatske jezične politike, Zagreb, 4. i 5. prosinca 2024 : program skupa i sažetci izlaganja*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2024. Str. 13. [COBISS.SI-ID [217101827](#)]
81. LESKOVEC, Fabijan, IVAŠKOVIĆ, Igor. Work productivity through the lens of bibliometric analysis. In: KOLAKOVIĆ, Marko (ed.), HORVATINOVIĆ, Tin (ed.), TURČIĆ, Mladen (ed.). *8th Business & Entrepreneurial Economics Conference, Brijuni National park, Croatia, 1st-4th June 2023 : conference proceedings*. Zagreb: Student Business Incubator at the University of Zagreb, 2023. Str. 22. Book of abstracts (Business & Entrepreneurial Economics Conference). ISSN 2459-5187. [COBISS.SI-ID [238550531](#)]

82. IVAŠKOVIĆ, Igor. Odnos prema novotvorenica u hrvatskom jeziku u Sloveniji - uzroci i posljedice. In: *Međunarodni znanstveni skup Dani Stjepana Babića, Zagreb – Oriovac 28. – 30. rujna 2023 : knjižica sažetaka*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2023. Str. 21. ISBN 978-953-296-197-3. [COBISS.SI-ID [167745539](#)]
83. IVAŠKOVIĆ, Igor. Između nasljednog i višejezičnog hrvatskoga - prikaz slučaja. In: *Osmi međunarodni znanstveni skup HIDIS Hrvatski kao ini jezik", Zagreb, 16. i 17. studenoga 2023 : knjižica sažetaka*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku, 2023. Str. 25. [COBISS.SI-ID [172582147](#)]
84. IVAŠKOVIĆ, Igor. Pomembnost učenja tujih jezika za studente poslovnih in ekonomskih ved. In: BUKOVEC, Boris (ed.). *7. znanstvena konferenca Nove paradigme organizacijskih teorij 2022 z naslovom Raziskovanje in družbeno odgovorno sonaravno delovanje : zbornik povzetkov : 17. marec 2022, na daljavo v MS Teams okolju*. V Novem mestu: Fakulteta za organizacijske študije, 2022. Str. 50-51. ISBN 978-961-6974-76-9. <https://www.fos-unm.si/si/dejavnosti/npot/objave/>. [COBISS.SI-ID [101575171](#)]
85. IVAŠKOVIĆ, Igor. Potencijali za razvoj kontinentalnog turizma Ličko-senjske županije - primjeri iz Republike Slovenije. In: *5th Central European Entrepreneurial Forum, Gospić, 2nd October 2021*. Zagreb: Studentski poduzetnički inkubator Sveučilišta u Zagrebu, 2021. 11 str. <https://cee-forum.com/>. [COBISS.SI-ID [79602435](#)]
86. IVAŠKOVIĆ, Igor. Strateške dileme in alternativne usmeritve neprofitnih športnih klubov = Strategic dilemmas and alternatives of non-profit sports clubs. In: BUKOVEC, Boris (ed.). *6. znanstvena konferenca Nove paradigme organizacijskih teorij 2021 z naslovom Raziskovanje in obvladovanje sprememb : zbornik povzetkov : 18. marec 2021, na daljavo v MS Teams okolju*. Novo mesto: Fakulteta za organizacijske študije, 2021. Str. 14-15. ISBN 978-961-6974-66-0, ISBN 978-961-6974-67-7. <https://www.fos-unm.si/si/dejavnosti/npot/objave/>. [COBISS.SI-ID [56601859](#)]
87. IVAŠKOVIĆ, Igor. The strategic determinants of the sport club performance. In: KOLAKOVIĆ, Marko (ed.), HORVATINOVIĆ, Tin (ed.), TURČIĆ, Mladen (ed.). *6th Business & Entrepreneurial Economics Conference : book of abstracts*. Zagreb: Student Business Incubator at the University of Zagreb, 2021. Str. 8. Book of abstracts (Business & Entrepreneurial Economics Conference). ISSN 2459-5187. [COBISS.SI-ID [65437699](#)]
88. IVAŠKOVIĆ, Igor. The HRM systems in South-East European basketball clubs. In: TURUK, Mladen (ed.), KOLAKOVIĆ, Marko (ed.). *3rd Business & entrepreneurial economics conference, 30th May - 2nd June, Šibenik, Croatia 2018 : book of abstracts*. Zagreb:

University of Zagreb, Faculty of Economics in Business, 2018. Str. 45. [COBISS.SI-ID [24600038](#)]

89. IVAŠKOVIĆ, Igor. The strategic influence of stakeholders in non-profit sport organizations : the case of basketball clubs from South-East Europe. In: KOLAKOVIĆ, Marko (ed.). *2nd Business & Entrepreneurial Economics Conference, [24-26 May 2017, Brijuni, Croatia] : book of abstracts*. Zagreb: University of Zagreb, Faculty of Economics in Business, 2017. Str. 33. Book of abstracts (Business & Entrepreneurial Economics Conference). ISSN 2459-5187. [COBISS.SI-ID [23838694](#)]
90. IVAŠKOVIĆ, Igor, PRIMC, Kaja. Strategic and structural impact of participation in international competition in non-profit sport organizations : the case of Slovenian basketball clubs. In: *Abstracts*. Ljubljana: Faculty of Economics, 2012. Str. 15-16. ISBN 978-961-240-250-1. [COBISS.SI-ID [21208294](#)]

Samostalni znanstveni prilog ili poglavlje u monografiji

91. IVAŠKOVIĆ, Igor. Analiza potreb po hrvaščini na področju poslovnih in ekonomskih ved. In: REDEK, Tjaša (ed.), ULČAKAR, Tomaž (ed.). *Uspešno, inovativno gospodarstvo, trajnostno-naravnana potrošnja in država blaginje kot temelji prihodnjega razvoja Slovenije*. E-izd. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, Založništvo, 2023. Str. 29-36, tabele graf. prikazi. Zbirka Ekonomska fakulteta raziskuje. ISBN 978-961-240-396-6. <https://www.ef.uni-lj.si/assets/Zaloznistvo/Raziskovalne-publikacije/Znanstvene-monografije/Uspesno-inovativno-gospodarstvo-trajnostno-naravnana-potrosnja-in-drzava-blaginje-kot-temelji-prihodnjega-razvoja-Slovenije.pdf>. [COBISS.SI-ID [178279171](#)]
92. IVAŠKOVIĆ, Igor. Kdo vpliva, kdo odloča in kdo je odgovoren v športnih klubih?. In: REDEK, Tjaša (ed.). *Izzivi podjetij, države in družbe v uresničevanju odgovornosti za trajnostni razvoj*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2021. Str. 199-206. Zbirka Ekonomska fakulteta raziskuje. ISBN 978-961-240-374-4. <https://www.ef.uni-lj.si/assets/Zaloznistvo/Raziskovalne-publikacije/Znanstvene-monografije/Izzivi-podjetij-drzave-in-druzbe-v-uresnicivanju-odgovornosti-za-trajnostni-razvoj.pdf>. [COBISS.SI-ID [81683459](#)]
93. IVAŠKOVIĆ, Igor. Strateške dileme in odločanje v nedobičkovnih športnih klubih. In: REDEK, Tjaša (ed.). *Izzivi podjetij, države in družbe v uresničevanju odgovornosti za trajnostni razvoj*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2021. Str. 207-214. Zbirka Ekonomska fakulteta raziskuje. ISBN 978-961-240-374-4. <https://www.ef.uni-lj.si/assets/Zaloznistvo/Raziskovalne-publikacije/Znanstvene-monografije/Izzivi-podjetij->

[drzave-in-druzbe-v-uresnicevanju-odgovornosti-za-trajnostni-razvoj.pdf](#). [COBISS.SI-ID [81683715](#)]

94. IVAŠKOVIĆ, Igor. Ideje povezovanja Jugoslavije in Bolgarije v obdobju 1944 - 1949 = The ideas of connecting Yugoslavia and Bulgaria in the period 1944 - 1949. In: SUBIOTTO, Namita (ed.), DIMITROV, Ljudmil (ed.). *B"lgarija - Severna Makedonija - Slovenija : literaturnijat prevod v priemaštata kultura i v obrazovaniето = Bugarija - Severna Makedonija - Slovenija : literaturniot prevod vo celnata kultura vo obrazovaniето = Bolgarija - Severna Makedonija - Slovenija : literarni prevod v ciljni kulturi in izobraževanju : recenzirana kolektivna naučna monografija. III čast / III del / III. del*. Sofija: Nacionalno izdatelstvo za obrazovanie i nauka "Az-buki", 2020. Str. 282-306. ISBN 978-619-7065-36-7, ISBN 978-619-7065-37-4. [COBISS.SI-ID [35946755](#)]
95. IVAŠKOVIĆ, Igor. Slika Bolgarov v časopisju tržaških Slovencev v obdobju balkanskih vojn 1912-1913 = The picture of the Bulgarians in the press of the Slovenians from Trieste during the Balkan wars 1912-1913 = Kartinata na B"lgarite v periodikata na slovenčite ot Triest po vremeto na balkanskite vojni 1912-1913 g. In: DIMITROV, Ljudmil (ed.), PRIMOŽIČ, Alja. *B"lgarija - Makedonija - Slovenija: meždukulturni dialozi v XXI vek eII čast : II čast = Bugarija - Makedonija - Slovenija: meğukulturni dijalozi vo XXI vek : II del = Bolgarija - Makedonija - Slovenija: medkulturni dialogi v 21. stoletju : II. del : recenzirana kolektivna naučna monografija*. Sofija: Nacionalno izdatelstvo za obrazovanie i nauka "Az-buki", 2019. Str. 47-72. ISBN 978-619-7065-26-8. [COBISS.SI-ID [25481702](#)]
96. IVAŠKOVIĆ, Igor. Der Streit um den Rechtsstatus des Königreiches der Serben, Kroaten und Slowenen = The dispute about the legal nature of the kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. In: HOLCMAN, Borut (ed.), STEPPAN, Markus (ed.). *Festschrift für Gernot Kocher zum 75. Geburtstag "--- ich rief dich bei deinem Namen und gab dir Ehre nnamen"* (Jes 45, 4). Maribor: University of Maribor Press: Faculty of Law, 2017. Str. [197]-221. ISBN 978-961-286-016-5. [COBISS.SI-ID [23661286](#)]

Intervju

97. IVAŠKOVIĆ, Igor (interviewee), CURAĆ, Marko (interviewer). Hrvatski jezik u slovenskom visokoškolskom sustavu nema primjeren status, u neravnopravnom je položaju u odnosu na druge jezike. *Portal Hrvatskoga kulturnog vijeća*. 15. svibnja 2025. ISSN 2584-4172. <https://www.hkv.hr/razgovori/45599-izv-prof-dr-sc-igor-ivaskovic-hrvatski-jezik-u-slovenskom-visokoskolskom-sustavu-nema-primjeren-status-u-neravnopravnom-je-polozaju-u-odnosu-na-druge-jezike.html>. [COBISS.SI-ID [236471043](#)] 2025. - Nasl. z nasl.

zaslona. - S: Portal Hrvatskoga kulturnog vijeća. - ISSN 2584-4172. - (15. svibnja 2025). - 811. - COBISS.SI-ID [236471043](#)

Recenzirani sveučilišni, visokoškolski ili visokoškolski stručni udžbenik

98. ČATER, Tomaž, ČEŠNOVAR, Tone, IVAŠKOVIĆ, Igor. *Strateški management. Študijski primeri*. V Ljubljani: Ekonomska fakulteta, Založništvo, 2015. IV, 126 str., ilustr. Skripta Ekonomske fakultete. ISBN 978-961-240-300-3. [COBISS.SI-ID [281529600](#)]

Doktorska disertacija

99. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Integralno jugoslavenstvo i Slovenci u razdoblju 1905 - 1949 : doktorski rad*. Zagreb: [I. Ivašković], 2023. VII, 406 str. [COBISS.SI-ID [170917379](#)]
100. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Ideje jugoslovanske države v teorijah sestavljene države v obdobju 1900-1921 : doktorska disertacija*. Ljubljana: [I. Ivašković], 2017. VII, 282 f. <http://revis.openscience.si/IzpisGradiva.php?id=3810&lang=slv>. [COBISS.SI-ID [291979776](#)]
101. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Vpliv ravnanja z ljudmi pri delu na uspešnost profesionalnih športnih klubov z nedobičkovno tradicijo : študija košarkarskih klubov v Jugovzhodni Evropi : doktorska disertacija*. Ljubljana: [I. Ivašković], 2015. VII, 273, 26 str., tabele. http://www.cek.ef.uni-lj.si/doktor/brez_objave.htm. [COBISS.SI-ID [22741990](#)]
102. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Razsežnosti jugoslovanstva v prvi polovici 20. stoletja : doktorska disertacija*. Ljubljana: [I. Ivašković], 2012. 367 str., ilustr. [COBISS.SI-ID [31795293](#)]

Magistarski rad

103. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Hrvaški jezik za poslovne in ekonomske vede : analiza potreb in predlogi za pripravo izobraževalnega programa : magistrsko delo*. Ljubljana: [I. Ivašković], 2021. 107, 12 str., tabele. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=150224&lang=slv>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [83757059](#)]
104. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Hrvaška državnost skozi zgodovino in v kontekstu približevanja Evropski Uniji : magistrsko delo*. [Nova Gorica: I. Ivašković], 2008. 178 f., [6] f. pril., ilustr. [COBISS.SI-ID [1024386929](#)]
105. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Hrvaška med Evropsko unijo in Zahodnim Balkanom : magistrsko delo*. Ljubljana: [I. Ivašković], 2008. 203 f., ilustr. [COBISS.SI-ID [27216477](#)]

106. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Analiza organizacijske strukture in vloge trenerja v organizacijskem procesu v Košarkarskem klubu Krka : magistrsko delo*. Ljubljana: [I. Ivašković], 2007. III, 83 str., 9 str. pril., ilustr. http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/brez_objave.htm. [COBISS.SI-ID [17065702](#)]

Preddiplomski i diplomski rad

107. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Jezično raslojavanje u hrvatskom jezikoslovlju = Jezikovno razslojevanje v hrvaškem jezikoslovlju : diplomsko delo*. Ljubljana: [I. Ivašković], 2019. 57 str. [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [70337890](#)]
108. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Pravno-politična analiza formiranja Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev : diplomsko delo*. Maribor: [I. Ivašković], 2012. III, 91 f. [Digitalna knjižnica Univerze v Mariboru – DKUM](#). [COBISS.SI-ID [4348715](#)]
109. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Primerjalna analiza hrvaških, slovenskih in srbskih pogledov na jugoslovansko skupnost pred prvo svetovno vojno : diplomsko delo*. Nova Gorica: [I. Ivašković], 2011. VIII, 93 str., ilustr. <http://www.ung.si/~library/diplome/KULTURNAZG/6Ivaskovic.pdf>, [Repozitorij Univerze v Novi Gorici - RUNG](#). [COBISS.SI-ID [2043899](#)]
110. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Ravnanje v košarkarskem klubu : diplomsko delo*. Ljubljana: [I. Ivašković], 2006. 45 str., 22 str. pril., graf. prikazi, tabele. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/ivaskovic2346.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [16513510](#)]

Završno istraživačko izvješće

111. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Analiza stroškov in koristi projekta Eurobasket 2013 : zaključno poročilo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2014. 51 str., tabele, graf. prikazi. [COBISS.SI-ID [22205670](#)]

Rasprava, preliminarna studija, studija

112. ZAVODNIK LAMOVŠEK, Alma, IVAŠKOVIĆ, Igor, NIKIĆ, Radovan, PRAZNIK, Tomaž, BLAŽ, Matej, KLUN, Matic, KOVAČIČ, Katja, KURNIK, Petra, LAMOVŠEK, Amadeja, MESTNIK, Ana, RAKOVEC, Karolina. *Razvoj kolesarskega omrežja v občini Novo mesto kot podpora trajnostni mobilnosti : po kreativni poti do praktičnega znanja - končni elaborat*. Ljubljana: UL FGG, 2019. 77 str., ilustr. [COBISS.SI-ID [8960609](#)]

Pozvano predavanje na stranom sveučilištu

113. IVAŠKOVIĆ, Igor. Konkurentnost obiteljskog poduzetništva : izvedba predavanja u sklopu teme Izvori strateške konkurentske prednosti u obiteljskom poduzetništvu na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 17. 1. - 18. 4. 2022. [COBISS.SI-ID [128754435](#)]

Neobjavljeni rad na konferenciji

114. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Institut braka u kontekstu društvenih promjena : predstavljeno na 12. međunarodnom naučnom skupu "Dani porodičnog prava", Mostar, 3. i. 4. oktobar 2024.* [COBISS.SI-ID [211480323](#)]
115. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Disbalance of influence and responsibility in non- profit sports clubs : presented at the 12th PAR International Leadership Conference (PILC), Opatija, 31st March 2023.* [COBISS.SI-ID [149374979](#)]
116. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Govor mržnje nasuprot slobodi govora u Europskoj uniji te implikacije za Bosnu i Hercegovinu : referat sa 5. međunarodne naučne konferencija "Pravni i ekonomski aspekti procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju", Mostar, 27. 10. 2023.* [COBISS.SI-ID [170500099](#)]
117. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Posebnosti kontinentalnog sportskog turizma u Slovenij : izlaganje na 4. Srednjoeuropskom poduzetničkom forumu CEEForum, Osijek, 25. rujan 2020.* [COBISS.SI-ID [39937283](#)]
118. IVAŠKOVIĆ, Igor, PRIMC, Kaja. *Vpliv sodelovanja v mednarodnih tekmovanjih na organizacijsko strukturo neprofitnih športnih organizacij: primer slovenskih košarkaških klubov = Impact of participation in international competition on organizational structure in non - profit sport organizations: the case of Slovenian basketball clubs : predstavljeno na 31. mednarodni konferenci o razvoju organizacijskih znanosti "Kakovost. Inovativnost. Prihodnost.", Portorož, 21. - 23. marec 2012. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede, 2012.* [COBISS.SI-ID [21031654](#)]

Ostali izvedeni radovi

119. IVAŠKOVIĆ, Igor (discussant). *Potencijali razvoja gospodarstva Ličko-senjske županije : sudjelovanje na 6.Srednjoeuropskom poduzetničkom forumu, Gospić, 6. listopada 2022.* [COBISS.SI-ID [149811459](#)]

120. IVAŠKOVIĆ, Igor (other). *5th Business and Entrepreneurial Economics Conference*, online, 20th - 23rd May 2020 : editorial board member. [COBISS.SI-ID [22795267](#)]
121. IVAŠKOVIĆ, Igor. *Finančni vidiki načrtovanja : vabljeno predavanje pri predmetu pri predmetu Načrtovanje izobraževanja odraslih*, Filozofska fakulteta, 19. december 2019. [COBISS.SI-ID [128954883](#)]
122. IVAŠKOVIĆ, Igor. *The stakeholder-strategy relationship in non-profit basketball clubs : article presented at SEBLU research seminar*, 3rd Oct. 2017. [COBISS.SI-ID [149977091](#)]
123. BON, Marta (discussant), JAGODIC, Tone (discussant), KOLAR, Edvard (discussant), IVAŠKOVIĆ, Igor (discussant), ČATER, Tomaž (discussant). *Problem financiranja slovenskega športa : okrogla miza na temo management v športu*, Konzorcij Mladinske knjige, Ljubljana, 10.09.2014. <http://www.mediaspeed.net/skupine/prikazi/10864-problem-financiranja-slovenskega-sporta-okrogla-miza>. [COBISS.SI-ID [4922289](#)]

Urednik

124. *BEE conference*. IVAŠKOVIĆ, Igor (member of editorial board 2019-). Zagreb: Udruga Studentski poduzetnički inkubator Sveučilišta u Zagrebu, 2016-. ISSN 2459-5225. <https://bee-conference.eu/conference-publications/>. [COBISS.SI-ID [24045286](#)]
125. *Book of abstracts*. IVAŠKOVIĆ, Igor (member of editorial board 2019-). Zagreb: Udruga Studentski poduzetnički inkubator Sveučilišta, 2016-. ISSN 2459-5187. [COBISS.SI-ID [25268966](#)]
126. *International journal of contemporary business and entrepreneurship*. IVAŠKOVIĆ, Igor (member of editorial board 2020-). Zagreb: The Entrepreneurship Club, 2020-. ISSN 2706-4743. [COBISS.SI-ID [33430787](#)]
127. KOLAKOVIĆ, Marko (editor). *Entrepreneurial economics : selected topics for contemporary entrepreneurs*. Zagreb: University of Zagreb, Faculty of Economics and Business, cop. 2016. 272 str., ilustr. ISBN 978-953-59141-0-5. [COBISS.SI-ID [12690972](#)]

Mentor za magistrske radove (Bologna studijski program)

128. GODEC, Neja. *Analiza zaznavanja potreb po nužnih in luksuznih dobrinah ter načina njihovega zadovoljevanja pri generacijah X in Z : magistrsko delo*. Ljubljana: [N. Godec], 2024. IV, 111, 24 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/godec5352-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [188179459](#)]
award: Prešernova nagrada UL EF, 2024

129. RELJIĆ, Anja. *The role of goal setting in handball player motivation and performance : master's thesis*. Ljubljana: [A. Reljić], 2024. III, 59, 13 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/reljic5658-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [213919235](#)]
130. BERNOT, Žan. *Motivacijski dejavniki prostovoljstva v športu : primer evropskega prvenstva v nogometu 2021 do 21 let : magistrsko delo*. Ljubljana: [Ž. Bernot], 2023. III, 58, 12 str., ilustr. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/bernot5272-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [182898947](#)]
131. BRKIĆ HENDRICKX, Divna. *Osebnne blagovne znamke športnikov v slovenskih medijih : magistrsko delo*. Ljubljana: [D. Brkić Hendrickx], 2022. IV, 91 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/brkic_hendrickx4770-B.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [126633219](#)]
132. JANKOVIČ, Amadej. *Osebnost, angažiranost pri delu in študijski uspeh na področjih poslovno ekonomskih in tehničnih ved : magistrsko delo*. Ljubljana: [A. Jankovič], 2022. III, 62, 8 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/jankovic4797-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [129271811](#)]
133. STRNIŠA, Pija. *Sociometrična preizkušnja kot trenerjevo orodje za ugotavljanje skupinske dinamike in kohezivnosti športne ekipe : magistrsko delo*. Ljubljana: [P. Strniša], 2022. III, 73, 7 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/strnisa4741-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [128071427](#)]
134. BREZOVEC, Peter. *Uporaba memov v digitalnem trženju kot strategija vrednostne inovacije : magistrsko delo*. Ljubljana: [P. Brezovec], 2022. IV, 74, 2 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/brezovec4785-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [128696067](#)]
135. ALDŽIĆ MATIŠ, Naja. *Vpliv stresa na absentizem in angažiranost pri delu : magistrsko delo*. Ljubljana: [N. Aldžić Matiš], 2022. III, 67, 5 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/aldzic_matis4700-B.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [121880835](#)]
award: Prešernova nagrada UL EF, 2022
136. LOGAR, Eva. *Vpliv psiholoških osebnostnih značilnosti na preference do nagrajevanja : magistrsko delo*. Ljubljana: [E. Logar], 2019. III, 56, 22 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/logar3327-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [24995558](#)]

137. STANKO, Sara. *Zgodovinski pregled finančnih piramidnih sistemov in njihovega preprečevanja : magistrsko delo*. Ljubljana: [S. Stanko], 2019. IV, 66, 8 str., ilustr. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/stanko3218-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [25193702](#)]

Mentor za diplomske radove (stari programi)

138. KODRIČ, Matic. *Analiza obiskanosti tekem prve lige Telekom Slovenije : diplomsko delo*. Ljubljana: [M. Kodrič], 2016. II, 40, 3 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/kodric14655.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23961574](#)]

139. VIRANT, Aleš. *Analiza poslovanja podjetja Telekom Slovenije : diplomsko delo*. Ljubljana: [A. Virant], 2016. II, 46 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/virant14912.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23547622](#)]

140. KEBER, Janez. *Analiza slovenskega zavarovalniškega trga : diplomsko delo*. Ljubljana: [J. Keber], 2016. I, 48 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/keber14782.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23421158](#)]

141. REBERNIK, Rok. *Analiza smotrnosti zagona in obratovanja Smučarskega centra Bela : diplomsko delo*. Ljubljana: [R. Rebernik], 2016. IV, 48 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/rebernik14633.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23367910](#)]

142. URBANC, Janko. *Management neprofitne organizacije na primeru Zavoda eMČe plac : diplomsko delo*. Ljubljana: [J. Urbanc], 2016. II, 39 str., tabele. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/urbanc14851.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23524326](#)]

143. PIRC, Boni. *Strategija trženja tematskih magnetnih tabel : diplomsko delo*. Ljubljana: [B. Pirc], 2016. II, 39, 11 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/pirc14879.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23608806](#)]

144. ADAMIČ, Igor. *Strateška analiza podjetja LACARA PLUS d.o.o. : diplomsko delo*. Ljubljana: [I. Adamič], 2016. II, 41 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/adamic14829.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23430374](#)]

145. MIŠVELJ, Rok. *Strateška analiza podjetja MPG : diplomsko delo*. Ljubljana: [R. Mišvelj], 2016. II, 41, 4. str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/misvelj14867.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23539430](#)]

Mentor za preddiplomske radove (prvi cikel Bologna študijskega programa)

146. PAVLIČ, Melita. *Pomen poslovnega bontona v mednarodnem poslovanju : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [M. Pavlič], 2022. II, 29 str., ilustr. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/pavlic2053.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [125680387](#)]
147. KRIVEC, Matic. *Implikacija lastništva zaposlenih : izbrani primeri iz prakse : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [M. Krivec], 2020. II, 26 str. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/krivec1112.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [16571139](#)]
148. ERJAVEC, Neja. *Organizacijski vidiki managementa identitet v Hidrii : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [N. Erjavec], 2020. II, 25, 2 str., tabele. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/erjavec1171.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [31972611](#)]
149. OMEJEC, Aljaž. *Analiza organizacijske strukture v košarkarskem klubu Ivančna Gorica : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [A. Omejec], 2019. II, 24 str., ilustr. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/omejec1069.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [25297126](#)]
150. SULEJMANI, Edvin. *Analiza fluktuacije v nogometnem klubu : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [E. Sulejmani], 2018. II, 23 str., ilustr. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/sulejmani857.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [24679910](#)]
151. SIRK, Tina. *Odnosi med zaposlenimi in reševanje konfliktov v izbrani občini : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [T. Sirk], 2018. [28], 2 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/sirk816.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [24535014](#)]
152. ŠTINGL, Denis. *Trženje v angleški nogometni Premier ligi : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [D. Štingl], 2017. II, 29, 1 str., tabele. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/stingl683.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [24109542](#)]

153. KODELJA, Urška. *Analiza percepcije ravnanja z ljudmi pri delu v Občini Kanal ob Soči : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [U. Kodelja], 2016. II, 22, 4 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/kodelja606.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23745766](#)]
154. VIDERGAR, Matej. *Ekonomski učinki organizacije mednarodnih športnih prvenstev : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [M. Vidergar], 2016. II, 25 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/vidergar562.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23667942](#)]
155. SAJOVIC, Marko. *Komunikacija in konflikti v izbranem podjetju : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [M. Sajovic], 2016. II, 25, I, 4 str., graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/sajovic437.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23280102](#)]
156. JAKOPIČ, Blaž. *Poslovni načrt podjetja Freezy & Light d.o.o. : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [B. Jakopič], 2016. II, 24, 4 str., tabele. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/jakopic480.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23975398](#)]
157. RUPARČIČ, Erika. *Razvoj strategije za podjetje Kino gledališče Bežigrad : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [E. Ruparčič], 2016. II, 27 str., tabele. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/ruparcic481.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23975654](#)]
158. ČEHIĆ, Dženisa. *Strategija vstopa na tuji trg : primer Sports Direct na Htvaškem : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [D. Čehić], 2016. II, 28 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/cehic660.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23966694](#)]
159. JUG, Gordana. *Znanje in motivacija kot dejavnika pospeševanja prodaje : zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole*. Ljubljana: [G. Jug], 2016. II, 31, 4 str., tabele, graf. prikazi. http://www.cek.ef.uni-lj.si/vps_diplome/jug600.pdf, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [23714790](#)]
160. GLIHA, Matej. *Analiza modela "5S" : študija primera podjetja Revoz, d.d. : diplomsko delo*. Ljubljana: [M. Gliha], 2012. II, 29, VI str., ilustr. http://www.cek.ef.uni-lj.si/UPES/brez_objave.htm. [COBISS.SI-ID [21009638](#)]
161. MRĐENOVIĆ, Slobodanka. *Percepcija interne komunikacije v podjetju S. Oliver : diplomsko delo*. Ljubljana: [S. Mrdenović], 2012. I, 22, 2 str., tabele, graf.

prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/UPES/mrdenovic1316.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [21259750](#)]

162. ŠOŠO, Lovro. *Primerjalna analiza pristopov ocenjevanja učinkovitosti javno-zasebnih partnerstev : diplomsko delo*. Ljubljana: [L. Šošo], 2011. II, 24 str., ilustr. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/UPES/soso1148.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [20689894](#)]

Prevoditelj

163. SUBIOTTO, Namita (editor). *Dojdi vo Ohrid = Pridi na Ohrid : dvojezični ilustrirani izbor makedonske poezije z ohridskimi motivi*. Ljubljana: MKD Makedonija, 2020. 59 str., ilustr. ISBN 978-961-92603-3-3. [COBISS.SI-ID [35012355](#)]

Recenzent

164. ČRNAK-MEGLIČ, Andreja, ROJC ŠTREMFLJ, Livija, TEKAVČIČ, Metka, ŽNIDARŠIČ, Jana. *Organizacija in management neprofitnih organizacij*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2024. XVI, 313 str., tabele, graf. prikazi. Učbeniki Ekonomske fakultete. ISBN 978-961-240-398-0. [COBISS.SI-ID [203442691](#)]
165. SLABE ERKER, Renata, PRIMC, Kaja, ZABAVNIK, Darja, BARTOLJ, Tjaša, MUROVEC, Nika, DOMINKO, Miha, KAVAŠ, Damjan (editor). *Teoretični in empirični vidiki zelenega oživljanja gospodarstva*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2024. IV, 107 str., tabele, graf. prikazi. Knjižna zbirka EkonomIERa, Okolje in trajnostni razvoj, 03/2024. ISBN 978-961-6906-82-1. [COBISS.SI-ID [209340419](#)]
166. MIŠEVIĆ, Petar (editor), KOLAKOVIĆ, Marko (editor). *Intelektualni kapital : 30 godina teorije i prakse u svijetu i Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, 2021. 680 str., tabele, graf. prikazi. ISBN 978-953-7622-92-3. [COBISS.SI-ID [61401859](#)]
167. PRIMC, Kaja, SLABE ERKER, Renata, KALAR, Barbara, DOMINKO, Miha, OGOREVC, Marko, MAJCEN, Boris (editor). *Podjetniške prakse in potrošniške navade pri prehodu v krožno gospodarstvo*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2020. VIII, 130 str., tabele, graf. prikazi. Knjižna zbirka EkonomIERa, Okolje in trajnostni razvoj, 01/2020. ISBN 978-961-6906-57-9. ISSN 2630-2896. https://ier.si/wp-content/uploads/2022/12/ekonomiera_01-2020.pdf. [COBISS.SI-ID [26122755](#)]

168. AJDAR, Nina. *Differentiation strategy in achieving market competitiveness : the case of Mercedes Benz : master thesis*. Ljubljana: [N. Ajdar], 2024. V, 64, 6 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/ajdar5350-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [188193283](#)]
169. HUSSU, Jan. *Organisational and financial comparison of European professional football leagues : master's thesis*. Ljubljana: [J. Hussu], 2024. III, 64, 11 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/hussu5643-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [214876675](#)]
170. DOLENC, Arne. *Organizacija mednarodnega košarkarskega turnirja U14 Slovenia Ball : magistrsko delo*. Ljubljana: [A. Dolenc], 2024. V, 79, 12 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/dolenc5357-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [188176899](#)]
171. KROŠELJ, Kamila. *Razvijanje poslovne ideje za ustanovitev podjetja za organizacijo športnih priprav v Sevnici : magistrsko delo*. Ljubljana: [K. Krošelj], 2024. IV, 59, 11 str., ilustr. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/kroselj5463-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [202213635](#)]
172. KOMOČAR, Jaka. *Razvijanje strategije lokostrelskega kluba Kamnik : magistrsko delo*. Ljubljana: [J. Komočar], 2024. IV, 67, 5 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/komocar5460-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [210537987](#)]
173. POROČNIK, Ožbej. *Razvoj paranamiznega tenisa v Republiki Sloveniji s poudarkom na poslovno-organizacijskih vidikih : magistrsko delo*. Ljubljana: [O. Poročnik], 2024. V, 51, 19 str., ilustr. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/porocnik5546-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [211450627](#)]
174. ŽGANJAR, Luka. *Razvoj strategije Kajakaške zveze Slovenije za obdobje 2024-2028 : magistrsko delo*. Ljubljana: [L. Žganjar], 2024. IV, 61, 1 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/zganjar5438-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [197596931](#)]
175. GABERŠEK, Samo. *Repositioning of the Cedevita Olimpija basketball club through sustainability projects : master's thesis*. Ljubljana: [S. Gaberšek], 2024. 1 spletni vir (1 datoteka PDF (90, 32 str.)), tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/gabersek5438-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [197596931](#)]

- [lj.si/magister/gabersek5712-B.pdf](http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/gabersek5712-B.pdf), [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [221038851](#)]
176. PAVLOV, Stefan Dragan. *Strategy development for football club Rabotnički Skopje : master thesis*. Ljubljana: [S. D. Pavlov], 2024. IV, 72 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/pavlov5347-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [188401923](#)]
177. KOVAČ, Nika. *Analysis of agent-player relationships in Slovenian football : master's thesis*. Ljubljana: [N. Kovač], 2023. III, 62, 17 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/kovac5224-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [179332099](#)]
award: Prešernova nagrada UL EF, 2024
178. PODRŽAJ, Ana. *Oblikovanje strategije v podjetju CSA : magistrsko delo*. Ljubljana: [A. Podržaj], 2023. V, 55 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/podrzaj4910-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [150796035](#)]
179. VOVK, Janja. *Razvijanje strategije podjetja Megos : magistrsko delo*. Ljubljana: [J. Vovk], 2023. IV, 53 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/vovk5225-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [172677891](#)]
180. JEREB, Manca. *Razvijanje strategije Ženskega nogometnega kluba Radomlje : magistrsko delo*. Ljubljana: [M. Jereb], 2023. IV, 56, 1 str., tabele, graf. prikazi. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/jereb5046-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [158364675](#)]
181. MOHAR, Maja. *Organizacijski in finančni vidik tekmovanj mlajših selekcij alpskih smučarjev v času pandemije : magistrsko delo*. Ljubljana: [M. Mohar], 2022. IV, 55, 1 str., ilustr. <http://www.cek.ef.uni-lj.si/magister/mohar4740-B.pdf>, [Repozitorij Univerze v Ljubljani – RUL](#). [COBISS.SI-ID [127899139](#)]